

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 38

ANDRA KAMMAREN

1966

12—13 december

Debatter m. m.

Måndagen den 12 december

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
herr Hector ang. fångvården.....	5
herr Vigelsbo ang. donatorers rätt att utse styrelseledamöter i vissa fall.....	8
herr Hamrin i Jönköping ang. väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning.....	10
fröken Ljungberg ang. yttrande- och tryckfrihetens gränser för olika sorters media.....	13
herr Carlshamre ang. antagningen av studerande vid samhällsvetenskapliga fakulteter och i vissa humanistiska ämnen.....	17
herr Jansson ang. tolkningen av abortlagens tillämpningsföreskrifter	20
herr Lundberg ang. tillsättandet av överläkartjänster vid central-lasarett.....	21
herr Hedin ang. kostnaderna för destruktion av betningsmedel.....	29
herr Björkman ang. uttalande om »bostadssystemets» avskaffande	33
herr Bengtson i Solna ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen.....	35
herr Haglund ang. varsel och information om driftsinskränkningar, herr Johansson i Norrköping ang. det aktuella arbetsmarknadsläget samt herr Johansson i Simrishamn ang. åtgärder för att förbättra sysselsättningen i sydöstra Skåne.....	45

Tisdagen den 13 december fm.

Svar på interpellationer av:	
herr Hermansson ang. svenska företags verksamhet i utlandet.....	59
herr Hedlund ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen.....	70

	Sid.
fru Nettelbrandt ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster	79
herr Nihlfors ang. skatteuttaget på retroaktiva löneutbetalningar...	87
herr Gomér ang. begärd utredning om en civilrättslig lagstiftning beträffande mäklarverksamhet	89
herr Hermansson ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren.....	90
Villabeskattningen.....	102

Tisdagen den 13 december em.

Lag om ändring av vissa underhållsbidrag.....	139
Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.	139
Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.	158
Ändringar i lagstiftningen om vissa kreditinrättningar.....	163
Affärstidslag	164

Samtliga avgjorda ärenden

Tisdagen den 13 december fm.

<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 11, ang. lag om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister, m. m.	101
— nr 12, ang. lag med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier m. m.	101
<i>Statsutskottets</i> memorial nr 156, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden.....	101
— utlåtande nr 157, ang. utgifter på tilläggsstat I (försvarsdepartementet).....	101
— nr 158, ang. utgifter på tilläggsstat I (socialdepartementet).....	101
— nr 159, ang. utgifter på tilläggsstat I (finansdepartementet).....	101
— nr 160, ang. utgifter på tilläggsstat I (ecklesiastikdepartementet) ..	101
— nr 161, ang. utgifter på tilläggsstat I (handelsdepartementet).....	101
— nr 162, ang. utgifter på tilläggsstat I (inrikesdepartementet).....	101
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 62, om ändring i kommunalskattelagen.....	102

Tisdagen den 13 december em.

<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 63, ang. förordning om ändring i tulltaxan.....	138
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 53, om krediter för investeringar i vägmaskiner m. m.....	138

	Sid.
— memorial nr 55, ang. bestämmelser angående Riksdagens författningssamling m. m.	138
— nr 56, ang. uppskov med behandlingen av visst till bankoutskottet hänvisat ärende.....	138
<i>Första lagutskottets</i> memorial nr 43, ang. uppskov med vissa ärenden...	138
— utlåtande nr 45, ang. lag om ändring av vissa underhållsbidrag	139
— nr 46, ang. ändrad lydelse av 2 § 16:o) och 17:o) lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt	139
<i>Andra lagutskottets</i> memorial nr 78, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut om förhandlingsrätt för pensionärer	139
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 57, ang. lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.	139
— nr 61, ang. ändrad lydelse av punkterna 1 och 2 i bestämmelserna om införande av lagen om vad som är fast egendom, m. m.	158
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 54, ang. lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.	163
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 58, ang. affärstidslag	164
— nr 59, ang. ändring i lagen om flottning i allmän flottled.....	183
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 23, om åtgärder för att främja fisket i Torne älv	183
— nr 30, ang. utgifter på tilläggsstat I (jordbruksärenden).....	183

Måndagen den 12 december

Kl. 15.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 6 innevarande december.

§ 2

Svar på interpellation ang. fångvården

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**, som yttrade:

Herr talman! Herr Hector har i en interpellation anfört en hel del synpunkter på de nya fångvårdsanstalternas konstruktion, på anstaltsvården och på frivården och i anslutning därtill frågat mig om jag vill ta initiativ till en omprövning av fångvårdens byggnadsplaner samt utreda fångvårdens inre problem och frivårdens organisation. Som svar får jag anföra följande.

Fångvårdens anstaltsbestånd är föremål för en planmässig förnyelse sedan mitten av 1950-talet. Åtskilliga äldre fångvårdsanstalter är fortfarande i bruk, men omdaning av anstaltssystemet sker successivt. De nya anläggningarna varierar till typ och storlek från smärre öppna anstalter med 20—40 platser till slutna enheter som anstalten i Kumla med 435 platser. Gemensamt för samtliga är att de har en välutvecklad arbetsdrift. I andra avseenden finns stora skiljaktigheter. Dessa skillnader i fråga om öppen- eller slut-enhet, storlek, personaltäthet och många andra faktorer är ändamålsenliga och åsyftade. Kriminalvårdsklientelet är va-

rierande till sin sammansättning. För de intagna inom fångvården finns ingen annan gemensam nämnare än att de alla har begått brott. Brottets beskaffenhet samt den intagnes tidigare belastning, psykiska och fysiska egenskaper, uppväxtmiljö, familjeförhållanden etc. är omständigheter som i ett oändligt antal kombinationer skiftar från den ena individen till den andra. Inget anstalts-system kan vara så konstruerat att det helt svarar mot behovet av klientelet differentiering. Men jag tror mig våga påstå att vi här i landet har en bredd och variationsrikedom i fråga om vårdformer som med hänsyn till våra resurser inte är underlägsna andra länders.

Många av de intagna vistas strafftiden igenom på öppna anstalter. För andra är den helöppna anstalten eller frigångshemmet slutstadiet före frigivningen. Det råder ingen som helst tvekan om att den öppna anstaltsvården är att väsentligt föredra framför den slutna. Den öppna vården har också målmedvetet byggts ut med nya, välutrustade anläggningar. Med den utveckling som på senare tid har ägt rum i fråga om kriminalvård i frihet — jag vill erinra om att antalet personer inom frivården för närvarande är cirka fyra gånger så stort som antalet intagna i anstalt — bli det i allt högre grad det allra hårdast belastade klientelet som måste tas om hand inom anstaltsvården.

En stor del av anstaltsklientelet måste med hänsyn till farlighet och rymningsbenägenhet förvaras i slutna former. Om erfarenheten visar att anstaltsrymlingar utan större svårighet force-rar fem meter höga murar, återstår, som jag uppfattar det, inte annat än att öka murhöjden nästa gång man bygger en

Svar på interpellation ang. fångvården

sluten anstalt. Jag har svårt att förstå kritiken på denna punkt liksom kritiken mot alla de övriga säkerhetsåtgärder som man har funnit anledning vidta på Kumlaanstalten. Jag kan liksom många andra beklaga att det har varit nödvändigt att förse anstalten med dessa säkerhetsanordningar. Men jag kan inte inse hur man kan kräva slutna anstalter med maximal säkerhet och samtidigt klandra konstruktörerna för att de inte gjort dessa anstalter idylliska.

Vad så angår beskaffenheten av den vård som ges på Kumlaanstalten vill jag peka på, att ingen annan av våra nuvarande fångvårdsanstalter har utrustats med så goda behandlingsresurser. En avdelning med 195 sjuk- och specialplatser har i dagarna tagits i bruk. Denna avdelning står på toppen av vad medicinsk-psykiatrisk och byggnadsmässig sakkunskap på området kan åstadkomma. Anstaltens personalplan upptar två läkartjänster och tre tjänster för psykologer. Läkartjänsterna är ännu inte besatta. Jag medger att detta är beklagligt. Men alla i denna kammare känner säkert till att det råder läkarbrist i landet. Inte bara kriminalvården utan också mentalsjukvården och alla andra vårdområden lider svårt av denna brist på läkare. Det är min förhoppning att det skall bli möjligt att ge Kumlaanstalten den läkararbetskraft den behöver för att helt kunna fungera för det ändamål, som den är avsedd för, nämligen som behandlingscentrum för ett belastat kriminalvårdsklientel.

Om jag får återknyta till herr Hectors syn på anstaltsvården över huvud, så vill jag gärna ge honom rätt i att de psykiatriska och psykologiska behandlingsresurserna vid fångvårdens anstalter behöver ytterligare byggas ut. Upprustningen får emellertid ske efter måttet av våra krafter och i takt med tillgång- en på denna speciella expertis.

I fråga om rekryterings- och utbildningsförhållandena inom kriminalvården vill jag erinra om att riksdagen ef-

ter förslag i årets statsverksproposition beslutat om en reform, som syftar till en mycket gedigen och tämligen omfattande gemensam utbildning av tillsyns- och vårdpersonal som anställs vid fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor och vårdanstalter för alkoholmissbrukare. Närmare information i detta hänseende kan herr Hector få i bilaga 2 till 1966 års statsverksproposition. Utbildningen av assistent- och styresmannapersonalen vid kriminalvården och av den tillsynspersonal som inte omfattas av den gemensamma utbildningen bedrivs i kriminalvårdsstyrelsens egen regi.

Eftersom herr Hector efterlyser en översyn av fångvårdens interna problem vill jag i detta sammanhang erinra om att jag, som jag nyligen har offentligen tillkännagett, inom kort ämnar föreslå att en utredning sätts till för att revidera nuvarande behandlingsregler, som till väsentliga delar är 20 år gamla, och föreslå mer tidsenliga bestämmelser. Dessa bestämmelser kommer att reglera frågor om brevcensur, permissioner, disciplinär bestraffning och mycket annat som rör den intagnes vardag på anstalten.

Herr Hector har till slut frågat mig om jag vill låta utreda frivårdens organisation och utbyggnad. Kriminalvårdens skyddskonsulentorganisation har varit föremål för en omfattande utredning som avgav sitt betänkande år 1961, och detta utredningsförslag föranledde nära nog en fördubbling av frivårdspersonalen under åren 1962—1964. Vid årets riksdag har medel anvisats för bl. a. ytterligare cirka 15 assistenttjänster. Det är min bestämda mening att utbyggnaden av frivårdens resurser bör fortsätta.

Herr talman! Det är inte möjligt att inom ramen för ett interpellationssvar ingående behandla alla de problem, som föreligger inom kriminalvården, utan jag har fått begränsa mig till de väsentligaste avsnitten i herr Hectors interpellation. Jag har därmed ingalunda på-

stått att vi i dag inom svensk kriminalpolitik och kriminalvård skulle ha nått målet för våra ansträngningar. Mycket återstår att göra. Inom ramen för de resurser, som från tid till annan står till samhällets förfogande, skall reformarbetet inom kriminalvården och moderniseringen av anstaltssystemet fortsätta. En väsentlig sak är härvidlag, att situationen inom vår kriminalvård — i motsats till vad som antyds i interpellationen — kännetecknas av livlig aktivitet och beredvillighet att pröva nya metoder.

Vidare anförde

Herr HECTOR (k):

Herr talman! Jag får tacka justitieministern för ett utförligt och undervisande svar.

Under den tid som gått sedan interpellationen framställdes har hela denna fråga ytterligare aktualiserats i en mycket intensiv allmän debatt. Emellertid torde frågan långt ifrån vara besvarad vare sig med min interpellation eller med justitieministerns svar eller genom denna debatt.

Det mest positiva i svaret är medvetandet om att, som det står, »mycket återstår att göra». Jag har visst inte förnekat att såsom statsrådet säger »situationen inom vår kriminalvård kännetecknas av livlig aktivitet och beredvillighet att pröva nya metoder». Murarna och anläggningen i Kumla är ju ett exempel på ganska nya metoder. Jag vill heller inte förneka att det kan ligga något positivt i tankegången att genom en absolut rymningssäker anläggning få den ro inom murarna som behövs för realiserandet av den likaledes goda tanken att där få en välutvecklad arbetsdrift. Men kastar inte denna mur sin slagskugga över allt? Hela det nya fängsvårdsprogrammet är ju till sin yttre struktur mycket imponerande. Dock visar alltjämt reaktionen inte minst från de verkligt sakkunniga på området,

Svar på interpellation ang. fängsvården
nämligen de vilka som fångar gjort direkt bekantskap med denna vård, att det är något som inte stämmer. Vad är detta?

Jag undrar om inte hela diskussionen måste vidgas och fördjupas till en allmer omfattande och principiell frågeställning. Murarna kring exempelvis fängelset i Kumla kan säkert göras mera trivselvänliga genom diverse arkitektknep, t. ex. veckas i mjuka linjer eller målas i varma och glada färger.

Men det finns andra murar, och det är egentligen de som är de viktigaste. Det gäller murarna mellan — eller bristen på korrespondens mellan — teori och praktik i fängsvården. Den grundläggande frågan är vilken social aspekt, teori, rättsfilosofi som bär upp vår fångvård. Är det fråga om straff, hämnd eller vård? Är det fråga om allmänprevention eller individualprevention? Som alltid i vår nuvarande samhällsideologi lever man också på detta område i en önskedröm om en idyllisk kombination av i längden oförenliga faktorer. Följden blir också här lätt hyckleri och förljugenhet som kan förgifta och förlama även de bästa intentioner. Hos alla de instanser och enskilda som är engagerade i fängsvården finns säkert den bästa reformvilja i världen. Dock gör de alla ideligen den erfarenheten att allt lätt slår slint, att bitterhet och missnöje, opposition och återfall lätt blir den förhärskande faktorn i fångars och före detta fångars värld. Allt är som en mur, sade en av dem, när han tänkte både på livet i fångvårdsanstalten och livet som frigiven.

Vi kan kalla detta för svåråtkomliga psykologiska problem, som man hopas att en och för sig nödvändig utökning av mentalvården på detta område skall kunna lösa, men man kommer fortfarande inte långt, om man inte förstår grundskadan bakom fångvårdens ständiga misslyckande. Man kanske kan uttrycka det på detta sätt:

Svar på interpellation ang. donatorers rätt att utse styrelseledamöter i vissa fall

I vår nuvarande samhälls- och människosyns grundideologi betraktas människan konsekvent icke såsom människa utan som ting, föremål. Med en sådan grundsyn gör det inte så mycket till eller ifrån, om detta ting behandlas hårdhänt eller knådas försiktigt. Samma omänskliga grundideologi kan ligga bakom i båda fallen. En brottsling kommer då att betraktas som en pusselbit i samhället. Till straff skall han ryckas loss och sedan passas in i samhället igen. Är det inte denna brist på organiskt levande samband mellan livet utanför och livet innanför murarna som är grundfelet och som kan förklara något av fångarnas psykologiskt annars svårbegripliga reaktioner mot även den mest »humana» behandling?

En förbrytelse mot samhället får icke innebära ett utstötande ur samhället — inte ens temporärt. En fånge skall alltså vara en organisk del av detta samhälle.

De företeelser som påpekas i interpellationssvaret, t. ex. utvecklingen av frivården, den öppna anstaltsvården, tonvikten på arbetsdrift och arbetsterapi — såsom i Kumla — är ju på papperet rätta steg i denna riktning. Men hur mycket organiskt samband med samhällets liv utanför murarna finns det i t. ex. verkstadsdriften i Kumla, där timpenningen är 65 öre?

Med glädje kan man vidare av svaret konstatera att en utredning bebådas om en ny reglering av sådana frågor som brevcensur, permissioner, besök m. m. — allt utomordentligt viktigt när det gäller att bibehålla ett organiskt samband mellan fånge och samhälle. Hur ofta får nu en fånge på Kumla, denna hypermoderna anstalt, ta emot besök? Det lär vara en halvtimme varannan söndag — och då inför öppna dörrar. Hur fungerar brevcensuren numera?

Den kanske mest avgörande frågan är: Hur ser det ut i det nutida samhället för den frigivne fångens del? Vilka möjligheter till organiskt infogande i so-

ciala sammanhang — t. ex. i arbetslivet och på hyresmarknaden — får han i realiteten? Får han inte direkt eller indirekt ständigt erfara att han alltså betraktas som en lös bit i samhället? Är det inte just detta som lätt driver till desperation och ständiga återfall i brott?

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. donatorers rätt att utse styrelseledamöter i vissa fall

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Vigelsbo har bett mig redogöra för min syn på det förfaringssätt som bör tillämpas vid val av ledamöter i en styrelse där donator tidigare har haft rätt att utse styrelseledamöter. Som svar får jag anföra följande:

I samband med att en stiftelse inrättas kan stiftaren vilja skapa en garanti för att stiftelsens ändamål uppnås genom att stiftelsens styrelse får viss sammansättning. Om stiftelseförordnandet innehåller föreskrift därom, lär den i regel följas. Den som skall utse styrelse har möjlighet att, om han vill avvika från föreskriften, söka Kungl. Maj:ts tillstånd därtill genom s. k. permutation. Stiftarens inställning brukar få stor betydelse för ärendets utgång. Om den som skall utse styrelse beslutar avvika från föreskrift om särskild representation i styrelsen utan att ordna med permutation blir situationen olika för det fall att stiftelsen omfattas av bestämmelserna i 1929 års lag om tillsyn över stiftelser och det fall att tillsynslagen inte är tillämplig. I det förra fallet föreligger möjlighet för länsstyrelsen att ingripa mot beslutet. I det senare fallet torde stiftaren eller hans arvingar ha möjlighet att föra talan vid domstol om åläggande att följa stiftelseförordnandets bestämmelser.

Svar på interpellation ang. donatorers rätt att utse styrelseledamöter i vissa fall

Vidare anförde:

Herr VIGELSSBO (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet få framföra ett tack för svaret på min interpellation.

I interpellationen har jag med utgångspunkt i ett visst angivet fall efterlyst principerna för donators bevarande vid sin tidigare rätt att i enlighet med föreliggande donationsbestämmelser utse styrelseledamöter. Det är riktigt som statsrådet framhåller i sitt svar, att en donator kan försäkra sig om garantier för att stiftelses ändamål uppnås genom att han bestämmer att stiftelsens styrelse skall ha en viss sammansättning. Så har också varit förhållandet i det fall jag tagit upp, där donator — Lantmannaskoleföreningen — förbehållit sig rätten att utse två styrelseledamöter. Tillkomsten av den regionala skolstyrelsen är enligt föreningens uppfattning inget skäl att ändra på denna bestämmelse.

När Lantmannaskoleföreningens representanter trots den föreliggande överenskommen med landstinget utslöts ur styrelsen överklagades detta i alla instanser som hade att handlägga frågan. Samtliga instanser — länsstyrelsen, lantbruksstyrelsen och Kungl. Maj:t — har som skäl för sitt ställningstagande anfört, att besvaren över landstingets styrelseval inte inkommit i laga tid. Detta kan törhända i och för sig vara riktigt, men vid tidigare tillfällen då styrelseledamöter valts har landstinget utsett sina ledamöter och Lantmannaskoleföreningen sina. Lantmannaskoleföreningen har då efter verkställt val meddelat landstinget beslutet — så har skett även denna gång — varefter samtliga ledamöter, såväl landstingets representanter som Lantmannaskoleföreningens, kallats till sammanträde.

Lantmannaskoleföreningen har vid detta tillfälle handlat på precis samma sätt. Då man inom Lantmannaskoleföreningen trodde att dess representanter

även denna gång skulle kallas till sammanträde, har besvärstiden försuttits — jag medger att det förhåller sig på det sättet. Den nya styrelsen kallades nämligen inte att sammanträda förrän besvärstiden var utgången. Till detta sammanträde hade alltså Lantmannaskoleföreningens representanter inte kallats. Först då detta stod klart blev föreningen medveten om att landstingets avsikt var att dess representanter inte längre skulle få vara med. Något meddelande därom från landstinget hade inte inkommit.

Vad föreningen nu önskar få veta är huruvida den har rätt till representation i styrelsen eller ej. Det är uppenbart att man kan — som statsrådet gör i sitt svar — hänvisa till de s. k. permutationsbestämmelserna. Enligt bestämmelserna i 1929 års lag om tillsyn över stiftelser föreligger viss anmälningskyldighet. Från denna anmälningsplikt har dock vissa undantag gjorts, bl. a. för stiftelse, anförtrodd åt ideell förening eller annat samfund, samt för stipendiestiftelse vid enskild undervisningsanstalt. Dessa bestämmelser har gällt sedan den 1 januari 1930. Något åberopande av desamma har under de sista 35 åren inte gjorts, varför det förefaller sannolikt att man ansett att Lantmannaskoleföreningen haft rätt till avtalsenlig styrelserepresentation.

Den fråga som fortfarande är obesvarad är alltså: Utgör tillkomsten av den regionala skolstyrelsen skäl för ett frångående av det hela tiden gällande och respekterade avtalet mellan landstinget och Lantmannaskoleföreningen?

Med hänsyn till herr statsrådets uttalande — till vilket jag helt ansluter mig — att stiftarens inställning brukar få stor betydelse för ärendets utgång, tycker jag att den borde få det även i detta fall. Vad som är väsentligt härvidlag är frågan, huruvida föreningen har rätt till styrelserepresentation eller ej. Donationsbestämmelserna är alltså oförändrade. Kan föreningen ett kom-

Svar på interpellation ang. väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning

mande år, därest valet äger rum på samma sätt, i författningens ordning överklaga beslutet och därmed återfå sin rätt? Eller kan dess rätt anses definitivt förverkad?

Föreningens styrelse anser sig med hänsyn till sina huvudmän böra kräva klarhet i denna fråga. Det har den inte fått.

Jag ber ännu en gång att få tacka för svaret.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! I mitt svar har jag anlagt enbart civilrättsliga synpunkter på denna fråga; jag brukar ju inte i denna talarstol gå in i diskussion av enskildas angelägenheter, men i detta fall vill jag säga att Kungl. Maj:t har, genom att efter riksdagens hörande utfärdat en författning om hur det skall tillgå vid val av styrelser av detta slag, meddelat ett beslut som innefattar en permutation.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation ang. väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Hamrin i Jönköping har i en interpellation frågat mig vilka åtgärder jag tänker vidta för att rätta till det ur rättssäkerhetssynpunkt djupt otillfredsställande förhållandet att flertalet personer som skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning tvingas vänta mer än den i lag fastställda sexveckorsfristen. Som svar får jag anföra.

Frågan om väntetiderna inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet har under hela 1960-talet varit föremål för både riksdagens och regeringens ständiga uppmärksamhet.

1961 års höstriksdag antog, som herr Hamrin anger i sin interpellation, vissa riktlinjer för en omorganisation av detta undersökningsväsende. I överensstämmelse med vad som uttalades vid riksdagsbehandlingen detta år vidtogs särskilda åtgärder i syfte att effektivisera verksamheten inom det nuvarande undersökningsväsendet. Jag kunde också i svar på interpellationer av herrar Fröding och Ståhl i denna kammare i maj 1964 konstatera en markant nedgång under hösten 1962 och våren 1963 av antalet väntande undersökningsfall, något som tillskrevs de åtgärder som regeringen hade satt in. Läget försämrades emellertid åter och ansågs våren 1964 allvarligt. I nämnda interpellationssvar hänvisade jag till att antalet undersökningsfall inom fångvården den 1 maj 1964 uppgick till 203, varav 131 hade väntat på undersökning i mer än 6 veckor. Jag hänvisade också i svaret till vissa då föreslagna lagändringar, som syftade till att skapa förutsättningar för en smidigare administrering av undersökningsförfarandet. Med hänsyn till det dåvarande läget redovisade jag också vissa åtgärder, som skulle få omedelbar verkan.

Året därpå, i december 1965, besvarade jag en fråga av herr Ståhl om jag kunde ange förklaringen till att väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning under år 1965 hade visat sjunkande tendens. I mitt svar till herr Ståhl redovisade jag att det sammanlagda antalet undersökningsfall vid utgången av november 1965 hade uppgått till 268 mot 359 ett år tidigare och att väntetiden för häktade hade uppgått till ungefär 2½ månader resp. 4 månader. Situationen hade alltså klart förbättrats.

När jag nu så gott som på dagen ett år senare har att besvara herr Hamrins interpellation måste jag tyvärr konstatera, att väntetiden för häktade åter har ökat, enligt uppgift från medicinalstyrelsen till omkring 3 ½ månader. Även om denna ökning i väntetiden för häk-

Svar på interpellation ang. väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning

tade motsvaras av en viss nedgång i väntetiden för icke häktade, är förhållandet givetvis djupt otillfredsställande.

En förklaring till det nuvarande läget torde vara att antalet undersökningsfall, såvitt tillgängligt material utvisar, under året har ökat väsentligt. Varför en sådan ökning nu har inträtt, är däremot svårförklarligt med tanke på den ändrade lagstiftning, som trädde i kraft den 1 januari 1965, och de motivuttalanden som låg till grund för denna.

En avgörande förbättring är att emotse, när de nya rättspsykiatriska klinikererna blir färdigbyggda. Projektering pågår av sådana kliniker i Lund och Uppsala. Man räknar med att dessa byggen skall kunna påbörjas om drygt ett år. De övriga kliniker, som har beslutats, väntas sedan bli färdiga successivt.

Inrättandet av de nya klinikererna löser emellertid inte dagens problem. Om utvecklingen skulle gå i samma riktning som under den sista tiden, måste ytterligare provisoriska åtgärder vidtas.

Vidare anförde:

Herr **HAMRIN** i Jönköping (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret och för den belysning statsrådet här givit av de alltjämt bestående missförhållandena i fråga om det rättspsykiatriska undersökningsväsendet och då i första hand de orimligt långa väntetiderna.

Emellertid nödgas jag konstatera att justitieministern just inte bidragit med så särskilt mycket utöver den redogörelse för saken som jag för egen del tillät mig att ge i motiveringen till min interpellation. Den ytterst ogynnsamma utvecklingen beskrivs blott i andra ordalag och vad den allmänna bedömningen av förhållandena beträffar, kan konstateras att statsrådet uppenbarligen inte har någon från interpellanten skiljaktig mening. Jag tror t. o. m. att överensstämmelsen i fråga om själva språkbruket är fullständig. Även statsrådet

betecknar nämligen tillståndet som »djupt otillfredsställande».

Som bekant har JO i sin ämbetsberättelse för ett par år sedan använt betydligt skarpare formuleringar, formuleringar som jag personligen finner helt adekvata. De långa väntetiderna betecknas sålunda som oförenliga med elementära rättssäkerhetskrav. Det talas också i sammanhanget om ett av de mörkaste kapitlen i modernt svenskt rättsliv. Det är utan tvivel en svidande karakteristik, men den torde, som sagt, tyvärr i sak vara riktig.

Vad som för halvannen månad sedan uppkallade mig att på nytt ta upp detta i sanning trista ämne, vilket såsom statsrådet påpekat, under hela 1960-talet fortlöpande varit föremål för framstötter här i riksdagen, var en larmartikel i pressen, där det berättades om en ung tvåbarnsmor, som suttit häktad i väntan på sinnesundersökning, inte i sex veckor, som lagen stipulerar som den maximalt tillåtna tiden, utan i tio månader. I den mån fallet är korrekt återgivet — och någon anledning att betvivla att så är förhållandet, kan väl inte finnas — framstår det som direkt upprörande. Tydligt är situationen också särskilt prekär just för de kvinnliga häktade, som genomsnittligt får vänta betydligt längre än de manliga.

Det kan, herr talman, inte vara rimligt att en för brott misstänkt skall hållas fängslad så länge, att han eller hon hinner sitta av sitt straff eller större delen därav, innan vederbörande ens kommit inför rätta. Personen i fråga kan också, när det rättspsykiatriska utlåtandet sent omsider föreligger, finnas vara sjuk och i behov av sjukhusvård. Det gör sannerligen inte saken bättre. En sjuk människa har uppenbarligen sin plats, inte bakom fängelsemurarna utan på ett sjukhus. Varje annan ordning måste betecknas som djupt inhuman.

Jag är självfallet i denna fråga inte ute för att söka sak med justitieminis-

Svar på interpellation ang. väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning

tern, men väl för att ånyo rikta strålkastarljuset på de rådande missförhållandena — naturligtvis med det optimistiska uppsåtet att om möjligt i någon ringa mån medverka till att vad skevt är, snarast rättas till. Det är, jag upprepar det, inte försvarligt att vi skall ha en genomsnittlig väntetid på detta område på tre och en halv månader.

Justitieministern hänvisar i svaret till de nya psykiatriska kliniker som för åtskilliga år sedan ställdes i utsikt, men som alltjämt bara finns på papperet, vilket måste vara en mycket klen tröst för alla de olyckliga som *här* står i kö. Projektering pågår av sådana kliniker i Lund och Uppsala, upplyser statsrådet. Enligt beräkningarna skall byggena kunna påbörjas, tillägges det, om drygt ett år. Då är vi alltså framme vid 1968. Sedan skall vi avvakta byggnadstiden, innan institutionerna i fråga kan komma att tas i bruk. Vidare får man veta att övriga kliniker som beslutats av riksdagen, väntas bli färdiga »successivt». Det är onekligen en ganska diffus och osäker tidsangivelse. Men kan vi verkligen stå till svars med en sådan snigel-takt, då det gäller ett samhällsavsnitt där centrala rättssäkerhetsintressen och grundläggande humanitära värden står på spel? Jag är förvissad om att justitieministern, vilket ju också framgår av svaret, känner sig lika illa berörd som vem som helst av oss andra som ägnat denna sak uppmärksamhet.

Statsrådet varslar nu om ytterligare provisoriska åtgärder för att komma till rätta med *dagens* problem. De utlovade, men ännu i sinnevärlden obefintliga, klinikerna kan ju därvidlag inte bringa någon som helst bot. I brist på närmare precisering och konkretion faller det sig naturligtvis svårt, för att inte säga omöjligt, för en utomstående att göra någon som helst bedömning av värdet av dessa behådade ytterligare insatser, men den reflexionen inställer sig ändå osökt, att något dröjsmål med att i detta

fall skrida till verket väl knappast kan vara sakligt motiverat.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! I denna fråga — i motsats till de spörsmål som vi diskuterade i denna kammare för ett par veckor sedan — har herr Hamrin i Jönköping och jag ungefär samma åsikt.

Jag skall inte nu ta upp någon debatt med herr Hamrin. Jag vill bara upplysa om att de, som väntar på sinnesundersökning, för det mesta brukar vara intagna på fångvårdens sjukhus och alltså inte sitter i vanliga häkten. Hur det förhöll sig i det aktuella fallet vet jag faktiskt inte.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Jag tackar för detta påpekande. Jag kan emellertid försäkra att jag kände till det av justitieministern åberopade förhållandet. Huruvida det förhöll sig just så i det aktuella konkreta fallet, kan jag emellertid inte upplysa om.

Jag skulle, medan jag ändå har ordet, vilja tillägga att något som under inga förhållanden borde få förekomma i detta sammanhang är att ekonomiska eller budgetära hinder tillåts stå i vägen för en upprustning och en uppräckning på hithörande område. Det är min bestämda mening.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Det förhåller sig faktiskt så, herr Hamrin, att finansministern, när han och jag har resonerat om dessa saker, inte har frågat hur mycket det kostar utan hur många klienter det gäller.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. yttrande- och tryckfrihetens gränser för olika sorters media

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Fröken Ljungberg har i en interpellation bett mig förklara två uttalanden som jag har gjort om yttrande- och tryckfriheten och som fröken Ljungberg har funnit svårförenliga. I anslutning härtill har fröken Ljungberg vidare frågat mig om jag tänker ändra eller förtydliga direktiven för kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. Som svar får jag anföra.

I propositionen med förslag till radioansvarighetslag, som nu är föremål för riksdagens behandling, har jag sagt att jag inte kan finna några bärande principiella skäl för att ge yttrandefriheten ett annat innehåll eller en annan omfattning i radion än i andra media.

Detta uttalande har fröken Ljungberg funnit svårt att förena med några rader i direktiven för yttrandefrihetskommittén. I direktiven för kommittén har jag framhållit att utredningsarbetet bör bedrivas med utgångspunkt från en i princip obegränsad yttrande- och tryckfrihet och från att de nutida möjligheterna till spridning av framställningar inom ramen för eljest gällande lagbestämmelser i princip inte bör begränsas. Dessa synpunkter bör enligt min mening upprätthållas även till priset av att anstötliga och smaklösa framställningar kan komma att åtminstone temporärt vinna ökad spridning. Vidare heter det i direktiven: »De begränsningar som kan komma i fråga bör motiveras i första hand av att den enskilde inte utan sin egen aktiva medverkan skall behöva ta del av sådana framställningar. Jag tänker härvid på t. ex. framställningar som sprids i radio och TV eller genom offentligen burna plakater eller på annat sätt, såsom genom reklam-broschyrer, påtvingas den enskilde.

Däremot bör hinder inte läggas för att motsvarande framställning sprids på sådant sätt att den enskilde själv måste agera för att få ta del därav, exempelvis i pressen eller i bokform.»

Jag kan inte finna att det är någon motsättning mellan vad som har anförts i propositionen och i direktiven. Jag ansåg då och jag anser fortfarande att yttrandefriheten i princip bör vara lika vidsträckt i radion som i andra media. Men den i direktiven anförda synpunkten, att den enskilde inte bör bli påtvingad anstötliga framställningar, kan komma att leda till att vissa begränsningar måste göras i yttrandefriheten både i fråga om utsändningar av radio-program och i fråga om sättet för spridningen av tryckta skrifter. Möjligen är läget mer komplicerat beträffande tryckta skrifter än beträffande radio-program. De olika gränsdragningsproblem som kan uppkomma i detta sammanhang får prövas av yttrandefrihetskommittén, och jag anser mig inte ha anledning att ändra direktiven för denna kommitté.

Vidare anförde:

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för det svar jag nu fått på min interpellation. Det är till viss del klarläggande för mig, men i någon utsträckning kvarstår min osäkerhet beträffande justitieministerns uppfattning.

I min interpellation framhöll jag att det spørsmål jag aktualiserade hade betydelse både från allmän synpunkt och för det fortsatta utredningsarbetet i tryckfrihetsfrågan. Jag ansåg att spørsmålet var viktigt från allmän synpunkt, eftersom det framlagda förslaget till radioansvarighetslag i 2 § andra stycket innehåller en definition av vad som menas med yttrandefrihetsbrott i radio-program. Definitionen innebär att det avgörande blir vad som anses utgöra tryckfrihetsbrott i tryckt skrift.

Yttrandefriheten i radio är konstruerad som — om uttrycket tillåts mig —

Svar på interpellation ang. yttrande- och tryckfrihetens gränser för olika sorters media

ett slags lillebror till pressens tryckfrihet. Att detta också har varit justitieministerns mening framgår klart av det uttalande i propositionen, vilket jag citerade i min interpellation.

Den säkerhet med vilken justitieministern härigenom i detta hänseende skar alla media över en kam oavsett deras art, funktion i samhället samt räckvidd och genomslagskraft förvånade mig. Med interpellationen åsyftade jag därför att erhålla ett klarläggande av justitieministern på denna punkt.

Ställningstagandet härvidlag kan inte anses självklart. Justitieministerns ståndpunkt står i strid med både åtminstone en remissinstans och den utformning som radioansvarighetslagen skulle ha fått, om den hade konstruerats på det sätt som lagrådet för sin del ansåg vara det riktigaste. Lagrådet ville nämligen, såsom jag uppfattade det, anknytta yttrandefrihetsbrott i radio inte till tryckfrihetsbrott i tryckt skrift utan till de allmänna yttrandefrihetsbrotten i brottsbalken. En sådan teknik skulle utan tvivel ha lämnat större utrymme för beaktande av radioprogrammens särart än vad som är möjligt enligt det framlagda förslaget.

Nåväl, jag har genom svaret fått klarhet i att justitieministern i princip menar att anledning inte föreligger att göra någon skillnad mellan olika media på denna punkt. Det förefaller mig som om svaret genom deklarationen att uppfattningen gäller »i princip» innefattar en uppmjukning av uttalandena i propositionen.

Av mer omedelbart intresse för mig är det andra skälet till min interpellation, nämligen begränsningar i yttrande- och tryckfriheten med hänsyn till att människor kan ha olika uppfattningar i trosfrågor och i frågor om vad som är sårande för tukt och sedlighet. I direktiven för kommittén för lagstiftning om yttrande- och tryckfrihet, vari jag ingår som ledamot, har justitiemi-

nistern angivit ett sätt att bereda den enskilde skydd mot smaklösheter och anstöttheter i olika media. Det sades vara möjligt att fästa avseende vid det ifrågavarande mediets art. Tankegången var att den enskilde får finna sig i ett större mått av smaklösheter och anstöttheter i sådana media som han bara får del av genom att själv vara aktiv. Dessa media, som bara drabbar den aktive enskilde, kan alltså få större frihet än media som tränger sig på den enskilde mer eller mindre mot hans vilja eller mer eller mindre oförberett för honom. Jag skall nu inte diskutera det riktiga i en sådan uppdelning av olika media, även om jag har stark sympati för tankegången därvidlag.

Av intresse för mig just nu är att justitieministern själv i direktiven angav en sådan uppdelning. Till den ena gruppen, den som borde ha ett större mått av frihet, hänföres bl. a. pressen. Till den andra gruppen, på vilken man borde kunna ställa större krav i fråga om hänsynstagande till andra människors uppfattning i trosfrågor och på det sexuella området, hänfördes bl. a. radio och TV.

Jag uppfattade propositionen till radioansvarighetslag så, att justitieministern fränfallit den beskrivna tankegången i direktiven för kommittén. Men jag uppfattar svaret på min interpellation så, att justitieministern alltjämt vidhåller tankegången — och det är inte den som det nu gäller — men har ändrat sig i frågan hur pressen, i stort sett, och radion bör hänföras till olika grupper. Något slags glidning tycker jag att det handlar om. Justitieministerns nuvarande uppfattning som den uttalas i det svar jag fått — eller kanske jag skall säga så som jag har uppfattat svaret — skulle vara, att det kan tänkas att olika pressorgan eller olika former av tryckta skrifter bör hänföras till olika grupper med mer eller mindre stor frihet. Jag syftar med den tolk-

Svar på interpellation ang. yttrande- och tryckfrihetens gränser för olika sorters media

ningen på den mening i svaret som lyder: »Möjligen är läget mer komplicerat beträffande tryckta skrifter än beträffande radioprogram» — för så vitt justitieministern inte med den meningens syftar enbart på frågan om spridningen av tryckta skrifter. I den utredning som jag har haft i åtanke när jag ställt dessa frågor gäller det nämligen en översyn av främst andra paragrafer i tryckfrihetslagen än dem som rör spridningen.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Jag är angelägen om att det här inte skall uppstå något missförstånd, och därför vill jag uttryckligen säga att jag anser att radio och press i princip skall inta samma ställning när det gäller yttrandefrihet. Vad jag har anfört i direktiven är bara vissa exempel på hur spridning kan försiggå. Det är alldeles klart att om man säger att man icke skall tillåta att anstötliga saker påtvingas den enskilde, t. ex. genom att visas i TV-rutan, så kan detta lika väl appliceras på pressen, om pressen använder metoden att dela ut reklambroschyrer. Där kommer ju det tryckta ordet att på samma sätt påtvingas den enskilde. I princip är det ingen skillnad.

Herr **CARLSHAMRE** (h):

Herr talman! Jag skall inte mycket förlänga denna intressanta debatt om yttrandefrihetens gränser. Men jag blir litet bekymrad — i varje fall förvirrad — när justitieministern uppenbarligen skiljer starkt mellan vad som bör gälla i princip och vilka praktiska undantag från principen som möjligen kan accepteras. Att den praktiska tillämpningen av en lag stöter på mycket stora avvägningssvårigheter, är väl ändå principiellt olämpligt. Om det är så svårt att bedöma från fall till fall, vilken kategori ett visst medium skall

hänföras till när det gäller vilken grad av yttrandefrihet som skall tillåtas, att godtycke eller olikhet i tillämpningen uppstår, så anser jag att det är en principiellt mycket äventyrlig följd av lagstiftningen.

Herr talman! För några veckor sedan fick vi veta att ett par nya utgåvor av de berömda kärleksböckerna från Malmö liksom sina föregångare skulle gå fria från åtal — det var justitieministerns beslut. Ungefär samtidigt, har jag sett i pressen, åtalades och dömdes en fotohandlare i Stockholm för att han i sin butik i smyg hade sålt anstötliga fotografier till, som jag tror det var, en amerikansk turist. Nu hör det till saken att de senaste versionerna av de beryktade malmöböckerna till skillnad från sina föregångare är illustrerade med bilder, som i fråga om naturalism och anstötlighet på intet sätt står tillbaka för något fotografi som kan tänkas säljas i smyg i en fotohandel i Stockholm. Jag beklagar, herr talman, att jag inte har materialet med — annars skulle vi med utnyttjande av vår nya, förträffliga interna TV kunnat låta kammaren själv förvissa sig om att det så förhåller sig.

Det måste vara betydligt mindre påträngande att tillhandahålla anstötliga bilder i smyg i en fotohandel i Stockholm än i böcker som trycks i tiotusentals exemplar, som numera även har bilder på omslagen och som hängts upp i varje kioskfönster, ligger på varje cigarrbodsdisk och i varje bokhandel. Nog är böckerna väsentligt mer påträngande än bilderna som säljs i fotoaffären. Men böckerna går fria och de enstaka, i smyg försålda fotografierna blir föremål för rättslig åtgärd. Det är ett exempel av många tänkbara på hur oerhört svårt det måste bli att avgöra vad som är mer och vad som är mindre påträngande.

Justitieministern har i interpellationssvaret skrivit att han inte anser

Svar på interpellation ang. yttrande- och tryckfrihetens gränser för olika sorters media

några principiella hinder föreligga för att ha en annan gränsdragning för yttrandefriheten i radio än i övriga media. All right — men vilket är mest påträngande? Är det på något sätt svårare att stänga av radion eller TV:n än att låta bli att läsa tidningen? Måste man inte — som jag tycker det antyds i interpellationssvaret — börja gradera också pressen? Den tidning som man prenumererar på och får på sängen om morgnarna, är den inte lika påträngande som den radio man har på nattduksbordet o. s. v.?

Jag skall inte fortsätta exemplifieringen. Jag har bara velat antyda ett bekymmer över var man kommer att hamna om man på detta sätt börjar gradera media i avseende på hur påträngande de är gentemot den enskilde. Jag är för egen del övertygad om att de gränser för yttrandefriheten, som vi skall dra upp, måste vara så generell giltiga att det i varje fall inte kan bli en mer eller mindre subjektiv, en mer eller mindre godtycklig avvägning från fall till fall, om dessa media är så påträngande att de måste falla under en strängare lag än andra media.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Jag tänker inte försöka utforska vilka tidningar herr Carlshamre prenumererar på, men jag vill försäkra herr Carlshamre att det är ingen som tvingar honom att prenumerera på de tidningar han eventuellt håller sig med.

För övrigt vill jag bara säga att herr Carlshamre har tagit upp en diskussion om något helt annat än det fröken Ljungberg och jag diskuterat. Man får av herr Carlshamres inlägg närmast den uppfattningen, att det är skriven lag som vi håller på att diskutera och tolka. Det är det inte alls. Vad fröken Ljungberg och jag diskuterat är direktiv för en utredning som fröken Ljungberg är

ledamot av och som så småningom kommer att framlägga förslag, så att vi kanske får stifta en lag.

Fröken **LJUNGBERG** (h):

Herr talman! Det är riktigt som justitieministern säger — jag är just nu inte alls intresserad av tillämpningen av lagen, utan jag är enbart intresserad av de uppfattningar som kan anses utgöra drivkrafter för justering av en befintlig lag. Och därvidlag är det precis så som justitieministern vid flera tillfällen anfört — han gör det även i de aktuella direktiven — att de rådande uppfattningarna i samhället i hög grad växlar. Det känns alltid otillfredsställande om det finns alltför stora divergenser mellan lagen och den rådande uppfattningen.

En svårighet när det gäller just tryckfrihetsförordningens bestämmelser ligger, som justitieministern påpekat, i att vi får så mycket nya uttrycksmedel — alla dessa nya uttrycksmedel gör det lättare att nå en allt vidare krets av allmänheten med alla sorters skildringar och alla sorters meningsyttringar. Det är i detta sammanhang media som radio och TV är speciellt viktiga.

Jag förstod kanske inte riktigt vad justitieministern i sitt tidigare anförande sade om att det i direktiven för utredningen egentligen bara gavs exempel på begränsningar som kan komma i fråga. Jag tycker det är mer än så: det är fråga om begränsningens princip — om vi skall ha hel och full yttrandefrihet eller om det skall finnas undantag.

Då framträder den uttalade uppfattningen att om några begränsningar skall komma i fråga bör de gälla dylika påträngande media. Men jag kan fortfarande inte finna att detta överensstämmer med vad som sägs i annat sammanhang, nämligen att yttrandefriheten i princip inte har ett annat innehåll eller en annan omfattning för radion

Svar på interpellation ang. antagningen av studerande vid samhällsvetenskapliga fakulteter och i vissa humanistiska ämnen

än för andra media. Ett sådant påståen-
de måste vara motstridigt, om man till
och med överväger att stifta lag om
vissa begränsningar på området.

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Jag beklagar om justitie-
ministern finner att jag otillbörligt har
vidgat debatten till nya områden. Det
var inte min mening. Här föreligger tre
dokument: en proposition om radio-
ansvarighetslag, direktiv till en utred-
ning och ett interpellationssvar. I alla
tre varieras temat om olika gränsdrag-
ning rörande yttrandefriheten för olika
media. Det är härom jag har yttrat mig,
och jag finner det äventyrligt att öppna
vägarna för godtycke och subjektivitet
i tillämpningen.

Jag har inte haft den uppfattningen
att det på något sätt skulle vara otill-
börligt att redan i förberedelsearbetet
för en lagstiftning överväga hur lagen
kan komma att fungera i tillämpningen,
vilket är rätt väsentligt. Jag har inte
heller haft den uppfattningen att rik-
sdagens ledamöter på något sätt skulle
vara diskvalificerade när det gäller
att redan på ett förberedelsestadium
tillkännage sin mening i frågor som av-
ses bli föremål för lagstiftning.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

**Svar på interpellation ang. antagningen
av studerande vid samhällsvetenskapliga
fakulteter och i vissa humanistiska
ämnen**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet,
herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Carlshamre har
ställt följande tre frågor till mig angå-
ende ramtalen för utbyggnaden av de
filosofiska fakulteterna.

1. Om jag, då prop. 1965: 141 behand-

lades av riksdagen, var medveten om
att de i propositionen föreslagna ram-
talen för antagning av studerande vid
samhällsvetenskapliga fakulteter och
i vissa humanistiska ämnen redan över-
skridits?

2. Om jag anser att tillströmningen
av studerande till nämnda fakulteter
och ämnen kan få fortsätta att svälla
utöver de i 1965 års riksdagsbeslut
angivna ramtalen utan att motsvarande
ökade resurser ställes till universitetens
förfogande?

3. Om så inte är fallet, vilka åtgärder
jag avser föreslå för att förhindra att
urvalet av studerande i nämnda fakul-
teter och ämnen kommer att ske helt
slumpartat?

I den nämnda propositionen framla-
des ett program för en omfattande ut-
byggnad av universitets- och högskole-
väsendet. Därvid förordades att den
fortsatta planeringen skulle utgå från
ett rantal av ca 87 000 studerande i
början av 1970-talet. Ramtalet fastställ-
des med hänsyn till storleken av de
resurser samhället kan ställa till för-
fogande för detta ändamål.

Jag angav också vissa riktlinjer för
dimensioneringen av de skilda utbild-
ningslinjerna inom den totala ramen
utan att därför fastställa omfattningen
i detalj. Studenterna har ju inom ramen
för icke-spärrade ämnen och utbild-
ningslinjer rätt att fritt välja vad de
vill studera.

I debatten kring dessa frågor jäm-
förs ramtalen ofta med de uppgifter om
antalet registrerade studerande som
statistiska centralbyrån årligen publice-
rar. Dessa uppgifter är emellertid inte
jämförbara. Det förekommer exempel-
vis i ett betydande antal fall att en
studerande registrerar sig i flera ämnen
samma termin. Centralbyråns statistik
avser inte heller att ge information om
det antal studerande som utnyttjar un-
dervisningsresurserna. Jag är givetvis
medveten om det starka tryck som finns

Svar på interpellation ang. antagningen av studerande vid samhällsvetenskapliga fakulteter och i vissa humanistiska ämnen

på utbildningsorganisationen särskilt inom vissa samhällsvetenskapliga ämnen. Ökade resurser har dock ställts till universitetens förfogande i takt med den ökade tillströmningen av studerande.

Jag vill erinra om att jag i prop. 1965:141 föreslog att en rad olika åtgärder skulle vidtas i syfte att åstadkomma balans i utbildningssystemet. Effekten härav kan ännu inte överblickas. Endast om åtgärderna skulle visa sig otillräckliga finns anledning diskutera de problem interpellanten tagit upp i sin andra och tredje fråga.

Vidare anförde:

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Edenman för svaret.

Jag vill gärna berätta i efterhand att jag fått för mig — jag skall inte använda starkare ord — att det egentligen var för sent att diskutera en del av de frågor som vi diskuterade här för ungefär ett år sedan. Vissa uppgifter som statistiskt hade kommit fram tydde på att man i departementet vid den tidpunkten egentligen visste — kanske även statsrådet Edenman personligen — att de ramtal vi diskuterade för en tid av fem till sex år framåt redan var överskridna. Jag tyckte att det kändes litet snopet. Vi kunde lika gärna ha låtit bli att debattera.

Det har inte varit min mening att beskylla statsrådet Edenman för att ha undanhållit riksdagen väsentliga upplysningar. Det var inte detta det gällde. Men han har strängt taget inte svarat på frågan om han vid den tidpunkten visste eller inte visste hur det förhöll sig. Men man kan väl säga att han har svarat indirekt när han säger att de uppgifter från statistiska centralbyrån, som jag uppenbarligen har åsyftat inte är jämförbara med de fastställda ramtalen. Därmed menas väl att om statsrådet

kände till eller inte kände till de statistiska uppgifterna var likgiltigt i sammanhanget, och jag kan kanske hålla med om detta.

I övrigt är det tydligen en fråga om olika bedömning. Statsrådet Edenman är väl å ämbetets vägnar mer optimistisk än jag rörande möjligheten att ta emot den tillströmning av studerande som vi har att vänta och redan känner av vid universitet och högskolor. Jag kan inte hjälpa att jag tror att den debatt vi förde för ett år sedan — låt oss kalla den en sorts beredskapsskrivning av spärregler och sådant — fortfarande är aktuell och att jag tycker att statsrådet Edenman skjuter de här bekymren litet äventyrligt på framtiden. Han erinrar om att vissa åtgärder har vidtagits. Jag bedömer det så att det redan står klart att dessa åtgärder inte är tillräckliga, utan att vi kommer att spränga ramtalen — i den mån de inte redan är sprängda. Samma fråga kan ju ställas efter denna debatt som efter den förra om inte möjligen de nu tillgängliga siffrorna tyder på att ramtalen redan har överskridits.

Jag skall inte säga mer än att jag tycker det är litet äventyrligt att bara vänta på att ännu klarare få fastställt att resurserna inte räcker, innan man börjar fundera över hur man skall hindra den sämsta av alla spärrar att träda i funktion: den som nämligen består i att studenterna slumpvis avvisas genom att de exempelvis kommit för sent. Att vänta på klarare bekräftelse på att resurserna inte räcker är ungefär som att vänta med att börja leta efter brandsprutan först när man i officiell ordning och genom vederbörliga kanaler blivit underrättad om att det brinner i fastun.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag är mycket glad åt att herr Carlshamre, om jag fattade ho-

Svar på interpellation ang. antagningen av studerande vid samhällsvetenskapliga fakulteter och i vissa humanistiska ämnen

nom rätt, så bestämt tar avstånd från tanken att införa en generell spärr vid de fria fakulteterna. Det har under många år också varit min utgångspunkt, vilket jag vet att herr Carlshamre väl känner till.

Jag kanske, herr talman, bara i all hast får erinra om att det borde ju ändå komma att hända ett och annat vid våra universitet de allra närmaste åren. När jag helt kort i mitt interpellationssvar säger att en rad åtgärder har vidtagits så gäller det filialerna — självfallet, vilket jag sagt här i kammaren, räknar jag mycket med dem. Det är de fasta studiegångarna vi kommer att få som, om de blir riktigt konstruerade, borde kunna medverka till en snabbare genomströmning vid universitet och högskolor. Det är vidare avvisningen eller den s. k. utspärningen, vilket inte är särskilt populärt, men dock ett medel i en svår situation. Dessutom — och det tror jag vi kan räkna mest på — håller den studerande ungdomen sig ganska väl orienterad om hur tendenserna på den allmänna arbetsmarknaden utvecklas. Det är väl ingen tillfällighet att vi får väldiga kastningar. Och dessa i sin tur måste naturligtvis bero på att ungdomen i sitt yrkesval och i sitt val av studievägar är mycket känslig för vad som rör sig ute på arbetsmarknaden. Jag skall här inte göra mig till tolk för någon överoptimistisk inställning, men jag tror att den våldsamma tillströmningen till de samhällsvetenskapliga fakulteterna kan komma att resultera i att man på allvar tar situationen under omprövning.

Vidare har vi gymnasiets dimensionering. När vi någon gång i vår, herr Carlshamre, skall diskutera resurserna för gymnasieintagningen, hoppas jag att herr Carlshamre då fast hävdar den restriktiva linje som jag har följt under de senare åren, detta med hänvisning till våra resurser på detta område.

Till sist vill jag också säga att våra

institutioner — tag t. ex. Frescati — inte är byggda efter ramtal. Det kan visserligen förefalla som om vi här leker med ramtal — 15 000—16 000 studenter i Stockholm — och därefter bygger ett nytt universitet och dimensionerar det för 15 000 studerande, men i själva verket finns här en elasticitet på minst 100 procent. Det innebär att det vid Frescati finns utrymme att bygga vidare så att vi kan ta emot upp till 30 000 studenter i Stockholm — vilket också LUS-kommittén annonserade för några veckor sedan.

Än så länge anser jag emellertid att vi med hänsyn till planeringen av vår universitetspolitik måste hålla fast vid de ramtal som har spikats här i riksdagen. Med ramtal skall då förstås ett program för vårt handlande.

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Jag borde väl egentligen sluta upp med att ställa perfida frågor till herr Edenman, ty det visar sig alltid i debatten att vi i stor utsträckning är överens och i många avseenden har likartade värderingar. Därför kan det kanske te sig litet konstlat att stå och gräla om denna fråga.

Jag vill bara än en gång understryka, att jag verkligen inte är ute efter några generella utspärningsregler eller dylikt. Det är väl helt enkelt bara det att jag med den försiktighet, som anses höra till ett allmänt konservativt sinne, skulle vilja vara litet tidigare ute. Jag är övertygad om — och jag tror att herr Edenman egentligen är det också — att dessa ramtal kommer att visa sig otillräckliga, i den mån de inte redan har gjort det. Vad jag närmast har önskat är att vi den dagen inte skall tas på sängen och tvingas att hastigt men långt ifrån lustigt införa rigorösa spärrregler eller — ännu värre — att bara låta utvecklingen styra sig själv till en slumpartad utspärning.

Dessa frågor blir inte plötsligt aktu-

Svar på interpellation ang. tolkning av abortlagens tillämpningsföreskrifter

ella den dag då studenter inte får plats vid universiteten, utan de är i själva verket aktuella långt tidigare, nämligen när dessa blivande studenter i lägre skolor förbereder sin fortsatta utbildning.

Man bör rimligen kunna kräva någon möjlighet att planera sin fortsatta utbildning och att med någon grad av säkerhet bedöma sina chanser att komma vidare. Därför bör regler om spärrar och tillträde — om de en gång visar sig nödvändiga — bli kända i så god tid som möjligt, så att en studentgeneration inte plötsligt överraskas av nya regler som man inte hade räknat med något år tidigare i gymnasiet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på interpellation ang. tolkning av abortlagens tillämpningsföreskrifter

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING**, som yttrade:

Herr talman! Herr Jansson har ställt följande fråga till justitieministern: »Är statsrådet beredd att i avvaktan på ny abortlag rekommendera en sådan tolkning av tillämpningsföreskrifterna i nu gällande abortlag att ett godtyckligt förfarande förebygges?»

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Herr Jansson uppehåller sig i interpellationen vid vissa föreskrifter om abortförebyggande verksamhet. Statsbidrag utgår till sjukvårdshuvudmännen för viss sådan verksamhet. Huvudmannen skall fastställa instruktion för verksamheten inom sjukvårdsområdet i enlighet med en av medicinalstyrelsen utfärdad normalinstruktion.

I gällande normalinstruktion fastslås, att verksamhetens syfte är att på ett personligt sätt ta sig an en kvinna, som råkat i ett icke önskat havandeskap och

därav drivits till abortansökan, samt att hjälpa henne genom svårigheterna och förmå henne att föda barnet. Om indikation för legal abort kan anses föreligga och kvinnan vidhåller sin ansökan om abort, skall hon förhjälpas till abort. Därvid åligger det de vid rådgivningsbyråerna verksamma läkarna att verkställa erforderliga undersökningar och utreda om indikation för legal abort kan anses föreligga. Kuratorerna har att verkställa utredningar om kvinnans ekonomiska, sociala och personliga förhållanden. Normalinstruktionen skall enligt medicinalstyrelsens uppfattning — som jag delar — inte tolkas så, att de utredande ser som sin uppgift att förmå den abortsökande kvinnan att mot sin vilja föda barnet. De bör i stället försöka hjälpa henne att lösa hennes svårigheter och upplysa henne om vilka olika hjälpmöjligheter som står till buds i den aktuella situationen. Om rådgivningsbyrån finner att abort inte kan tillstyrkas, bör den abortsökande kvinnan upplysas om sin rätt att få sin ansökan prövad även av medicinalstyrelsen.

För att inga missförstånd skall uppstå avser medicinalstyrelsen att komplettera normalinstruktionen så, att den nyss angivna uppfattningen kommer tydligare till uttryck.

Vidare anförde

Herr **JANSSON** (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min interpellation.

Medan vi väntar på en ny abortlagstiftning bör vi försöka få bästa möjliga tolkning av nu gällande lagstiftning. Anledningen till att jag framställde min interpellation är att det råder mycket stora skiljaktigheter i tillämpningen av lagstiftningen. Jag har i interpellationen anfört ett exempel, som visar att nu gällande lagstiftning inte tolkas entydigt. Exemplet avsåg en utredningsman

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

i en kuststad norr om Stockholm, vilken efter verkställd utredning meddelade kvinnan, att inget skäl framkommit vid utredningen som föranledde att ansökan skickades vidare till medicinalstyrelsen. Han talade inte om för henne att hon själv kunde gå vidare. Men i ett sista förtvivlat försök att få legal abort tog hon själv kontakt med medicinalstyrelsen. Hon fick sin ansökan behandlad och bifallen.

Statsrådet framhåller i svaret, att normalinstruktionen enligt medicinalstyrelsens och socialministerns uppfattning inte skall tolkas så, att de utredande skall se som sin uppgift att förmå den abortsökande kvinnan att mot sin vilja föda barnet. Det är den uppfattningen jag anser bör uttryckas mer entydigt. Statsrådet säger vidare: »För att inga missförstånd skall uppstå avser medicinalstyrelsen att komplettera normalinstruktionen så, att den nyss angivna uppfattningen kommer tydligare till uttryck.»

Vad jag önskade med min interpellation var just, att det skulle utfärdas en sådan instruktion. Jag ber därför att få tacka för det positiva svaret och den värdefulla åtgärden.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8**Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Lundberg har ställt vissa frågor till mig från utgångspunkten att Kungl. Maj:t skulle låta åldersmeritering och antalet tjänsteår »i första hand» fälla utslaget vid tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett och liknande sjukvårdsenheter. Interpellantens utgångspunkt är inte riktig. Såsom framgår av det följande inne-

bär de principer som tillämpas i dessa befordringsärenden ingalunda att antalet tjänsteår är avgörande för vilka som skall komma i fråga för sådana tjänster. En avvägning sker mellan denna och en rad andra faktorer.

Reglerna för tillsättande av överläkartjänster vid de landstingskommunala sjukhusen återfinns i sjukvårdslagen. Jag bortser då från tjänster vid undervisningssjukhusen, för vilka särskilda bestämmelser gäller.

Enligt 20 § sjukvårdslagen åligger det medicinalstyrelsen att, i den mån behöriga sökande anmält sig till en ledigförklarad överläkartjänst, upprätta ett förslag och därvid uppföra de fyra med avseende på förtjänst och skicklighet främsta sökandena i den ordning de anses böra komma i fråga till tjänsten. Kan sökande inom det område tjänsten avser åberopa »framstående skicklighet, ådagalagd genom berömvärd tjänstgöring å sjukhus, eller grundlig utbildning eller väl vitsordat vetenskapligt forskningsarbete», skall särskild hänsyn tas därtill. Innan medicinalstyrelsen avger sitt förslag inhämtas regelmässigt yttrande från styrelsens vetenskapliga råd inom den disciplin som tjänsten avser. Medicinalstyrelsens förslag sänds till vederbörande sjukvårdsstyrelse. Denna avger, efter att ha hört sjukhusdirektionen, förord till förmån för någon av de på förslaget uppförda sökandena.

Sedan sjukvårdsstyrelsen avgett sitt förord, sker utnämningen av Kungl. Maj:t, som utfärdar fullmakt på tjänsten. Enligt den praxis som tillämpas sedan många år följer därvid Kungl. Maj:t regelmässigt sjukvårdsstyrelsens förord.

Av det sagda framgår att det normalt inte blir fråga om att utnämna någon annan än den sjukvårdshuvudmannen valt inom ramen för medicinalstyrelsens förslag. Har förslag och förord tillkommit i vederbörlig ordning, blir den av sjukvårdsstyrelsen förordade utsedd,

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

om inte exceptionella omständigheter föranleder annat.

Frågor om meritvärdering och befordringsgrunder kan emellertid komma under Kungl. Maj:ts bedömning på ett annat sätt, som jag nu kommer till. Sökande till en tjänst kan överklaga det förslag som medicinalstyrelsen skall underställa sjukvårdshuvudmannen innan denne avger förord. Sådana besvär prövas av Kungl. Maj:t, som då inom ramen för denna besvärsprövning kan komma att bestämma vilka fyra sökande sjukvårdsstyrelsen skall ha att välja mellan vid sin förordsgivning. Givet är att den praxis, som Kungl. Maj:t följer i dessa ärenden, blir vägledande för medicinalstyrelsens fortsatta bedömning av liknande ärenden.

Grundläggande för den meritvärdering som sker i besvärssärendena är de inledningsvis återgivna reglerna i sjukvårdslagen. Avvägningen sker alltså efter sökandenas förtjänst och skicklighet. Det är samma befordringsgrunder som finns inskrivna i grundlagen.

Med uttrycket »förtjänst» avses enligt stadgad uppfattning de meriter som grundas på anciennitet och förut innehavda tjänster. Detta innebär inte enbart en formell bedömning. Vid värdering av en viss tjänstgöring tas hänsyn till i vilken mån den varit ägnad att göra innehavaren skickad att sköta den tjänst utnämningen avser.

Uttrycket »skicklighet» tar sikte på den mera reella och individuella kompetensen och lämpligheten för befattningen. Som jag redan anfört betonar sjukvårdslagen värdet av en framstående skicklighet som ådagalagts genom berömvärd sjukhustjänstgöring, grundlig utbildning och väl vitsordat vetenskapligt forskningsarbete. Samtliga dessa omständigheter beaktas självfallet vid Kungl. Maj:ts prövning av hithörande ärenden.

Då man mot varandra skall väga de olika komponenter som bildar underlaget för meritvärderingen, måste

utgångspunkten vara de krav den aktuella tjänsten ställer. Vad angår de tjänster vi här diskuterar är det naturligt att de sjukvårdande uppgifterna kommer i förgrunden. En överläkare skall i första hand vara väl skickad att ställa diagnoser och ge patienterna en god medicinsk behandling. Därtill kommer emellertid andra viktiga faktorer. Överläkaren skall handleda och undervisa dem som tjänstgör under honom. Han skall också som klinikchef fylla en viktig administrativ funktion.

Mot den bakgrund jag nu skisserat är det givet att den erfarenhet som en sökande skaffat sig under en tidigare tjänstgöring som överläkare är av stort värde. Tjänstgöring vid universitetskliniken är en betydelsefull merit. Stort avseende fästes också vid en god randutbildning vid sidan om den disciplin tjänsten avser. Vetenskaplig aktivitet tillmäts stor betydelse, inte endast den som redovisats i form av akademisk avhandling utan även den som dokumenterats på annat sätt.

De avvägningar som måste ske är många gånger vanskliga och ömtåliga. Vi ägnar också dessa ärenden stor omsorg i socialdepartementet. Det kan gälla att mot varandra väga högst olikartade meriter och skilja mellan var för sig framstående sökande. Särskilda svårigheter skapar den tidigare nämnda avvägningen mellan förtjänst och skicklighet. Skall lagens stadgande om förtjänst som befordringsgrund ha någon reell innebörd, måste det ju kunna innebära att en skicklig och i tjänsteårshänseende överlägsen sökande kan komma att gå före en yngre medsökande, även om man vid en bedömning enbart av skickligheten skulle vara benägen att sätta den yngre framför den äldre.

Mot bakgrunden av vad som berörs i interpellationen vill jag till undvikande av missförstånd framhålla, att Kungl. Maj:t ingalunda ändrat sin praxis rörande meritvärdering på så sätt att

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

Kungl. Maj:t nu skulle lägga mer vikt vid tjänsteårsmeriter än tidigare.

Den fortgående snabba och starka utvecklingen inom sjukvårdsområdet kräver en uppföljning även beträffande meritvärderingen. En anpassning bör ske i den mån så påkallas av ändrade förhållanden. Därvid måste dock alltför hastiga förändringar om möjligt undvikas, inte minst med hänsyn till den enskilde läkarens berättigade intresse av att inte alltför snabba omvärderingar sker av de meriter han skaffat sig.

De nuvarande reglerna i sjukvårdslagen angående tillsättning av överläkare har gällt oförändrade i väsentliga delar sedan lång tid. De ter sig i dagens läge inte helt ändamålsenliga. En brist är att de inte närmare värdesätter tjänstgöring i öppen vård. Värdet av t. ex. lärarverksamhet och administrativ erfarenhet berörs inte heller särskilt. Även ur andra synpunkter finns skäl för en översyn.

Som jag tidigare gett till känna i ett offentligt anförande i början av oktober — vilket för övrigt gick ut över TT — avser jag också att föranstalta om en översyn av hithörande frågor. Denna bör komma till stånd sedan medicinalstyrelsen och universitetskanslersämbetet redovisat sin gemensamma utredning rörande specialistutbildningen av läkare m. m.

Vidare anförde:

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få framföra ett tack för svaret. Jag har en känsla av att vi skulle kunna enas om själva principen men inte om den praktiska tillämpning som skett i de fall som varit aktuella. Dessa fall har handlagts annorlunda än principen anger. Anledningen till att jag har tagit upp denna sak är att sjukvårdens huvudmän måste understryka behovet av ökad hänsyn till läkarutbild-

ningen. Vi måste göra klart för oss att det för sjukvårdens huvudmän är nödvändigt att få överläkartjänsterna tillsatta med läkare, som har utbildats för just sådan tjänstgöring. Detta gäller även om ett länsallasarett är knutet till ett universitet och dess utbildning.

Det talas i svaret om att förtjänst och skicklighet skall vara grundläggande, och ur min synpunkt finns ingenting att anmärka mot detta, men jag skulle vilja tillägga ordet lämplighet. När socialdepartementet har bedömt de aktuella frågorna, har man utan tvivel kommit tillbaka till en övärdering av just åldersmeriteringen. Det är denna värdering som måste skapa betänkligheter hos de läkare som skall utbildas för ändamålet, men framför allt måste den skapa betänkligheter hos sjukvårdshuvudmännen.

Jag är fullt på det klara med vad 20 § sjukvårdslagen säger. Jag kan emellertid inte finna att där står någonting om att åldersmeritering skall vara avgörande, det står endast i kommentarerna. Inom andra departement fäster man inte längre så stort avseende vid åldersmeriter. Jag vågar också påstå att de som är födda 1905—1910 inte har någon möjlighet att sätta sig in i arbetsuppgifterna som överläkare, såvida de inte tidigare haft liknande tjänstgöring. För dem är åldern tvärtom en belastning. Här har alltså statsrådet och jag delade meningar.

Det har vid olika tillfällen framskymt att man anser åldersmeriteringar försvarbar emedan den skapar en formell rättvisa. Det är emellertid inte formell utan reell rättvisa som behövs inom sjukvården. Och den reella rättvisan innebär att vi skall ha skickliga läkare.

På undervisningssjukhusen och centrallasarettens krävs oerhört mycket av en överläkare. Vid sidan om specialisering samt vetenskapliga och praktiska kunskaper skall han kunna sköta även andra uppgifter som sammanhänger

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

med tjänsten. Han skall kunna hålla ihop alla de olika detaljerna på sjukhuset och skapa en god laganda såväl inom sjukhuset som gentemot huvudmännen. Den som blir överläkare vid relativt hög ålder hinner bli pensionsberättigad innan han satt sig in i alla olika detaljer och lärt sig behärska allt som numera hör till en överläkares uppgifter. En sådan utveckling kan inte tolereras.

De yngre kirurgerna måste bli på det klara med vilken meritering som krävs för en överläkartjänst och vilka möjligheter de har att få en sådan tjänst. Vi måste få en målinriktad utbildning inte minst beträffande överläkartjänsterna. Samtidigt tvingas vi på grund av de åligganden, som är förenade med överläkartjänsterna, att skapa möjligheter för de yngre läkarna att i större utsträckning kunna komma i fråga för dessa tjänster.

Jag blev därför allvarligt bekymrad när jag erfor att både den förutvarande och nuvarande professorn i kirurgi vid Uppsala universitet har av sagt sig sitt ledamotskap i medicinalstyrelsens vetenskapliga råd på grund av vissa aktuella exempel, där åldersmeriteringen spelat en huvudroll. Jag hoppas verkligen att man skall kunna finna lämpliga åtgärder för att komma till rätta med förhållandena på detta område och att den nuvarande professorn i kirurgi i Uppsala, som har en utomordentlig kunnskap och erfarenhet i detta avseende, kan förmås att återta sin ansökan om entledigande.

Jag vill vidare ta upp ännu en sak som jag finner vara något märklig. Det uttalas i svaret att man vid avvägningarna skall ta hänsyn till alla faktorer och att dessa prövas i olika sammanhang. Självfallet måste medicinalstyrelsen jämte dess vetenskapliga råd vara de organ, som är mest kompetenta i detta sammanhang. Jag frågar mig vilken möjlighet socialdepartementet har att vid överklagning i ett tillsättnings-

ärendet vid sidan av medicinalstyrelsen och dess vetenskapliga råd få till sitt förfogande kompetenta krafter, vilka bättre än dessa organ kan bedöma de förhållanden som ligger till grund för ett ställningstagande. Jag måste erkänna att jag har svårt att tänka mig att socialdepartementet kan klara en sådan uppgift.

Beträffande uppgiften i svaret om att man inte har ändrat praxis på detta område vill jag understryka att jag inte har påstått att så har skett. Men jag har en känsla av att praxis efter ett övergångsskede i viss mån skulle bli mera positiv i den nya situationen efter den 1 januari 1966 och att hänsyn till åldersmeriteringen därvid i större utsträckning skulle kunna skjutas åt sidan.

Jag är medveten om att åldersmeriteringen möjligen kan försvaras när det gäller annan sjukvård. Men i fråga om överläkartjänster på våra centrallasarett och därmed jämförbara sjukvårdsinrättningar anser jag att åldersmeriteringen är ohållbar och att en lång tjänstgöringstid i detta sammanhang snarare kan vara en negativ faktor.

Det lär nu komma att tillsättas en utredning i dessa frågor. Statsrådet uttalar på denna punkt följande: »De nuvarande reglerna i sjukvårdslagen angående tillsättning av överläkare har gällt oförändrade i väsentliga delar sedan lång tid. De ter sig i dagens läge inte helt ändamålsenliga. En brist är att de inte närmare värdesätter tjänstgöring i öppen vård. Värdet av t.ex. lärarverksamhet och administrativ verksamhet berörs inte heller särskilt.»

Jag har fattat detta uttalande så att frågan om en ändrad tillämpning av begreppet skicklighet inte skall tas upp inom utredningen i samband med bedömningen av tillsättande av överläkartjänster vid centrallasarett. Men just där måste vi ta hänsyn till skickligheten på ett sätt som gör det möjligt för de unga läkarna att i sin bästa ålder

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

komma in vid sjukvården i en annan utsträckning än för närvarande.

Herr talman! Jag har tolkat svaret så, att Kungl. Maj:t i de två aktuella fallen kanske har fattat något förhastade beslut och att det kommer att ske en rättelse. Framför allt är det både från sjukvårdens och dess huvudmäns synpunkter önskvärt att de anförda synpunkterna beaktas vid tillsättandet av överläkartjänster.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING**:

Herr talman! Jag skulle kanske i min replik till herr Lundberg kunna nöja mig med att fråga honom huruvida han menar, att den lag vi i dag har att följa skall tillämpas eller ej. Nu är emellertid detta ämne av mycket stor principiell betydelse, och herr Lundberg var inne på en rad olika delspörsmål, som föranleder mig, herr talman, till några kommentarer.

Jag vill börja med att erinra om att i den skrivelse som ett av de vetenskapliga råden i kirurgi inlämnat till departementet framhålles att det är av yttersta vikt, att bedömningen av de sökandes meriter inte enbart sker på basis av antalet tjänsteår utan att också skicklighet i form av specialiserad utbildning, särskild randutbildning, dokumenterad vetenskaplig skicklighet och undervisningsförmåga beaktas.

I detta kan jag, herr talman, till fullo instämma. En sådan bedömning sker också vid prövningen av hithörande frågor i departementet.

Jag vill gärna nämna för herr Lundberg att innan några handlingar i detta ärende inkommit uppmärksammade departementet uppgifter i tidningspressen om att de vetenskapliga råden i kirurgi begärt sitt entledigande under motivering att de inte kunde dela vad de menade vara departementets uppfattning, nämligen att meritbedömning skulle ske i första hand efter antalet tjänsteår. Jag vidtog omedelbart åtgär-

der för att förvissa mig om att de vetenskapliga råden skulle få klart för sig rätta innebörden av socialdepartementets uppfattning. Med detta har jag inte velat påverka de vetenskapliga råden att återta sin avsägelse eller på annat sätt ändra sitt ställningstagande. Det är emellertid angeläget att sakförhållandet klarläggs.

Herr Lundberg berörde frågan i vad mån åldersskäl skall lägga hinder i vägen för en sökande av överläkartjänst. Över huvud taget diskuterade han åldersfrågan som ett centralt spörsmål. Den är en besvärlig fråga. Givet är att åldersfaktorn också måste beaktas vid bedömandet av en persons lämplighet för en tjänst. Här stöter man emellertid på svårigheter med hänsyn till att de individuella skiljaktigheterna kan vara så stora. Det är ytterst vanskligt att stipulera åldersgränser som skulle kunna verka diskvalificerande. Vi måste hålla i minnet att just en äldre sökande till en tjänst kan vara den i alla avseenden främste och bäst skickade.

Vi kommer här också in på problemet i vilken utsträckning transport skall medges från en tjänst till en annan. Detta är, som jag antar herr Lundberg väl känner till, ett problem som blötts och stötts under decennier, och jag skall här inte ta upp saken till diskussion. Jag vill bara säga att nuvarande författningsbestämmelser inte lägger hinder i vägen för transport, och att såväl medicinalstyrelsen som Kungl. Maj:t intar en ytterst liberal inställning i sådana frågor.

Herr talman! Jag är ju förhindrad att här närmare diskutera enskilda ärenden. Men för att det som vi här talar om skall kunna ses i sin rätta belysning, bör kanske framhållas att det under senare år endast i två ärenden har inträffat att Kungl. Maj:t har bifallit besvär över medicinalstyrelsens förslag rörande överläkartjänster. Och eftersom vi diskuterar principer för bedömning av förtjänst och skicklighet kan det vi-

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

dare beträffande dessa ärenden nämnas följande: I båda ärendena förekom besvär av flera sökande med fler tjänsteår än den sökande som förts upp på förslag. Besvären bifölls beträffande en del av sökandena men inte alla. Detta innebär att enligt socialdepartementets bedömning yngre sökande med färre tjänsteår har satts före äldre sökande med fler tjänsteår.

Herr Lundberg menar uppenbarligen — eller jag bör måhända använda ordet kanske — att de nuvarande besvärsmöjligheterna i meritvärderingsfrågor bör avskaffas. Som framgår av vad jag tidigare sagt har besvärsinstitutet bl. a. ansetts fylla en mission när det gällt att skapa rättsgaranti för den enskilde läkaren som söker en tjänst. Men om det är en allmänt omfattad mening bland läkarna att det inte längre föreligger behov av ett besvär förfarande, så är detta givetvis av stor betydelse för bedömningen av frågan i vad mån möjligheterna till besvär skall finnas kvar i framtiden.

Att en fackmyndighets beslut besvärsvägen kommer under Kungl. Maj:ts prövning är ingen enstaka företeelse. Den ordningen har, som herr Lundberg känner väl till, gamla traditioner i vårt land. Där den enskildes intressen står på spel — vilket i stor utsträckning är fallet här — bör förfarandet ses som ett led i de strävanden till största möjliga rättsgarantier för den enskilde vilka har så gamla traditioner i svensk förvaltning. Jag är angelägen om att betona, herr Lundberg, att vi i departementet behandlar sådana ärenden ytterst seriöst.

Det bör kanske också påpekas att innan Kungl. Maj:t tar ställning i sådant ärende yttrande inhämtas från medicinalstyrelsen, som därvid får möjlighet att närmare motivera sin bedömning. Även de sökande som beröres av besvaren lämnas tillfälle att utveckla sina synpunkter.

Herr talman! Med hänsyn till herr

Lundbergs kommentarer till mitt interpellationssvar har jag funnit det motiverat att tillfoga dessa synpunkter.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Den lag som gäller skall naturligtvis tillämpas, herr statsråd. Men jag har icke i sjukvårdslagen eller i de sakkunnigas kommentarer till densamma funnit att det har i 20 § inskrivits att hänsyn skall tagas främst till tjänsteåren. Däremot medger jag att man i kommentarerna t. o. m. har laborerat med olika tolkningar av meritvärderingsbegreppet och vilka synpunkter som skall tillmätas det största värdet.

Vad jag har vänt mig mot är att medicinalstyrelsen och dess råd har förordat vissa personer som har sökt en överläkartjänst. Vid bedömningen måste väl både medicinalstyrelsen och dess vetenskapliga råd ha följt de riktlinjer som 20 § föreskriver, och de måste väl också ha varit de mest sakkunniga eftersom det här gäller hälso- och sjukvård. Jag kan försäkra herr statsrådet att jag under en hel del år har sysslat just med hälso- och sjukvård och är fullt på det klara med vilka situationer som kan uppstå. Men medicinalstyrelsen och dess vetenskapliga råd har ju kontakter både med sjukvårdsstyrelserna ute i kommunerna och med sjukhusdirektionerna.

Att jag är så angelägen om dessa överläkartjänster beror på att de skall kunna möjliggöra en ökad undervisning. Vi tvingas att inrätta överläkartjänster som kan fylla det register som krävs i detta sammanhang. Skall vi kunna ha — jag höll på att säga — nytta av en överläkare, måste vi försöka undvika att han är färdig att pensioneras när han väl hunnit sätta sej in i sjukvårdsinrättningens arbete och vad därtill hör.

Jag anser över huvud taget att det är orimligt att tjänsteåren skall tillmätas så stor betydelse i statsförvaltningen. Och här sägs i kommentarerna till sjukvårdslagen att man i fråga om överlä-

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

kartjänster i största möjliga mån skall söka komma ifrån den praxis som gäller för lägre befattningar. I Läkartidningen redovisar också generaldirektören för medicinalstyrelsen och en av hans medhjälpare värderingen för överläkartjänst m. m., och jag behöver väl inte säga något mer om det, eftersom jag förutsätter att det är väl känt.

Jag har inte heller kunnat gå in på de enskilda fallen, men vi har ju ändå uppgift om vederbörandes ålder herr statsråd, och eftersom jag förutsätter att de två första kraven vid meritvärderingen är fyllda i och med att medicinalstyrelsen och dess vetenskapliga råd har sagt sitt, anser jag att departementet har tagit alltför stor hänsyn till åldersmeriteringen. Och det är det jag vänder mig mot.

Alla tjänster kräver ju numera en viss specialisering och utbildning, och det måste vi acceptera även inom sjukvården. Vi har tvingats att uppdelat kirurgien och medicinen, och vi har tvingats till specialisering på olika områden. I en sådan situation är det självklart att utbildningen för överläkartjänster måste vara målbetonad och att man måste kunna ge de yngre läkarna bättre möjligheter än för närvarande att komma i fråga till dessa betydelsefulla tjänster.

Både med hänsyn till sjukvården och dess huvudmän är det ytterst viktigt att man försöker följa med utvecklingen även när det gäller reglerna för tillsättning av tjänsterna.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag hänvisar till vad jag sagt i interpellationssvaret och i min efterföljande kommentar om de principer som varit grundläggande vid bedömningen av dessa frågor. Och jag upprepar, att grundläggande för den meritvärdering som sker i besvärssärenden är de i svaret återgivna reglerna i sjukvårdslagen.

Jag fick nästan en känsla av att herr Lundberg rent av ville ändra grundlagen. Den ambitionen kan man naturligtvis ha — men vi som skall pröva dessa frågor har att göra det under det ansvar som följer av gällande lag. Avvägningen sker alltså — låt mig stryka under det — efter sökandenas förtjänst och skicklighet; det är samma befordringsgrunder som finns inskrivna i grundlagen.

Jag skall inte här gå närmare in på meritvärderingsgrunderna med sikte på framtiden — det blir en sak för den bebådade utredningen att först ta ställning till. Jag vill bara säga ett par ord om själva förfarandet vid tillsättandet av överläkartjänster.

Av min tidigare redogörelse har framgått att sjukvårdshuvudmännen genom den vikt, som deras förord tillmättes, i realiteten har en långt gående valrätt. Mot bakgrund härav kan naturligtvis frågan ställas, om det är motiverat att Kungl. Maj:t i fortsättningen skall utfärda fullmakter på dessa tjänster. Frågan får än större aktualitet efter huvudmannaskapsreformen inom mentaltvården. Även detta kan bli ett spörsmål för den kommande utredningen att behandla.

Till sist vill jag säga, att på en punkt torde det inte råda särskilt stora skillnader i de resonemang vi för. Det är möjligt att herr Lundberg så att säga anteciperar en utveckling. Jag har redan sagt i mitt interpellationssvar att den fortgående »snabba och starka utvecklingen inom sjukvårdsområdet kräver en uppföljning även beträffande meritvärderingen». Och låt mig stryka under att de nuvarande reglerna i sjukvårdslagen angående tillsättning av överläkare har gällt oförändrade i väsentliga delar sedan lång tid tillbaka och ur vissa synpunkter ter sig icke helt ändamålsenliga. Jag har vidare sagt: »En brist är att de inte närmare värdesätter tjänstgöring i öppen vård. Värdet av t. ex. lärarverksamhet och

Svar på interpellation ang. tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett

administrativ erfarenhet berörs inte heller särskilt. Även ur andra synpunkter finns skäl för en översyn.»

Herr Lundberg, vi har att följa de bestämmelser som för närvarande är riktgivande, och jag anser att vi har gjort detta.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Herr statsrådet talade om grundlagen och att jag skulle vilja sätta den ur spel. Jag skulle i så fall inte vara den förste som har en sådan önskan. Jag kan dock inte se att 20 § sjukvårdslagen står i strid med grundlagen på annat sätt än att våra statslärde diskuterar huruvida orden skicklighet och förtjänst skulle byta plats. Ett sådant byte har skett en gång tidigare, då utan någon större strid.

I grundlagen är de grundläggande sakerna just förtjänst och skicklighet, men i Rahms kommentar till sjukvårdslagen sägs på sid. 105: »Tjänsteåldern äger främst betydelse i lägre grader. I dem sker i regel befordran efter tur, d. v. s. efter förtjänsten.» Bedömandet härvidlag beror naturligtvis på vad man lägger in i ordet förtjänst. Jag lägger inte in ålder i detta sammanhang och det kan inte heller grundlagstolkarna göra.

I den nämnda boken heter det vidare: »Skicklighet åter blir av större betydelse vid befordran till högre tjänst.» Författaren säger alltså uttryckligen ifrån att tjänsteåldern liksom skall komma bort ur bilden när det gäller högre tjänst. Jag har också en känsla av att detta inte i något avseende strider mot grundlagen. Jag har läst olika tolkningar av våra statsvetare, men jag kan inte finna att åldern har någon som helst betydelse i detta sammanhang.

Vad som enligt min uppfattning är av vikt i detta sammanhang är att hänsyn tas till vilken läkare som är skickligast och mest lämpad att fullgöra de åligganden en överläkartjänst medför.

Vi önskar alla en målmedveten utbildning för olika tjänster, och jag anser att även de unga läkarna, speciellt kirurgerna, skall vara medvetna om att därest de siktar mot en överläkartjänst skall de oavsett låg ålder ha möjlighet att få befordran.

Principiellt tror jag inte — utöver frågan om åldern — att skillnaden mellan herr statsrådets uppfattning och min är så stor. Åtminstone jag själv har ju blivit litet äldre, och då bortser man kanske alltför lätt från avstånden i ålder. Jag tror dock att om det inte öppnas möjligheter för yngre läkare att verka på ledande poster under sina bästa år, gör man sjukvården en otjänst och detta önskar säkert varken statsrådet eller jag.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Herr Lundberg sade i slutet av sitt senaste inlägg att skillnaden mellan hans uppfattning och min inte är så särskilt stor. Jag noterar detta, ty jag har i mina inlägg haft anledning, herr talman, att understryka de grundläggande principer som varit vägledande för oss när det gäller dessa ärenden. Jag begärde dock ordet närmast för att till protokollet få läsa in vad som står under 20 § sjukvårdslagen, som herr Lundberg uppehållit sig ganska mycket vid.

Där heter det nämligen: »När överläkartjänst skall tillsättas, åligger det medicinalstyrelsen att, i den mån behöriga sökande anmält sig, på förslag uppföra de fyra med avseende å förtjänst och skicklighet främsta sökandena i den ordning de anses böra komma i fråga till tjänsten.» Det bör väl, herr talman, bli min sista replik att i protokollet få föra in de bestämmelser vi har att följa när vi har att bedöma dessa frågor.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! För att citatet skall bli

Svar på interpellation ang. kostnaderna för destruktion av betningsmedel

fullständigt skall jag be att få läsa upp fortsättningen av 20 §: »Kan sökande inom det område som tjänsten avser åberopa framstående skicklighet, ådalgad genom berömvärd tjänstgöring å sjukhus, eller grundlig utbildning eller väl vitsordat vetenskapligt forskningsarbete, skall särskild hänsyn tagas därtill.»

Detta hör, som sagt, till för att paragrafen skall vara fullständig. Men jag kan inte förstå att begreppet förtjänst i detta sammanhang skall behöva innebära att man nästan skall vara pensionsberättigad innan man får en tjänst.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING**:

Herr talman! För att inget missförstånd skall uppstå ber jag att få erinra om att den del av § 20 som herr Lundberg här citerade hade jag återgivit redan i mitt interpellationssvar.

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Jag är fullt medveten om att statsrådet lämnade en mycket förnämlig historisk översikt över allt som har varit, och jag skall även villigt erkänna att han återgav det som jag här senast citerade. Men eftersom jag hade lagen tillgänglig, tyckte jag att detta citat också borde återges i sitt rätta sammanhang.

Jag måste nog också säga att historiken tog väl stort utrymme i interpellationssvaret. Det hade varit mycket viktigare att man hade fått en längre redogörelse för själva sakfrågan.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Svar på interpellation ang. kostnaderna för destruktion av betningsmedel

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING**, som yttrade:

Herr talman! Herr Hedin har frågat, vilka principer som varit vägledande för regeringens beslut om att kostnader för destruktion av betningsmedel skall åvila den enskilde.

I mars 1964 avtog giftnämnden vissa ansökningar om registrering av aldrin- eller dieldrinhaltiga betningsmedel. Vidare beslöt nämnden i december 1965, att betningsmedel som innehöll alkylkvicksilverföreningar inte fick försälas eller användas efter utgången av januari månad 1966.

Med anledning av dessa beslut hemställde Föreningen Bekämpningsmedelsleverantörer att bestämmelser skulle utfärdas om ersättning till dem som härigenom åsamkats eller i framtiden skulle komma att åsamkas ekonomisk skada. Svenska bygdekvarnars riksförbund begärde för sin del antingen att övergångstiden skulle göras längre eller att medel skulle anvisas för inlösen och destruktion av de lager av betningsmedel innehållande alkylkvicksilver, som fanns kvar den 1 februari 1966.

Den 29 juni 1966 beslöt Kungl. Maj:t, att framställningarna inte skulle föranleda någon åtgärd. I sitt beslut erinrade Kungl. Maj:t om att förstöring eller annat oskadliggörande av bekämpningsmedel, som inte längre är avsett att användas för sitt ändamål, jämlikt 17 § bekämpningsmedelsförordningen skall ske på betryggande sätt. Vidare anbefalldes giftnämnden att före 1966 års utgång anmäla, huruvida behov förelåg av det allmännas medverkan vid förstöring eller oskadliggörande av nu ifrågavarande lager. Det förutsattes, att uppkommande kostnader helt skulle åvila den enskilde.

När det gäller nu aktuella varor vill jag erinra om den livliga debatt som pågått under flera år beträffande de risker som sammanhänger med användning av kvicksilver och kvicksilverföreningar. Detta har särskilt gällt betningsmedel med kvicksilverföreningar. De förbud som drabbat dessa varor kan

Svar på interpellation ang. kostnaderna för destruktion av betningsmedel

därför inte ha kommit som någon överraskning för dem som handlar med dem eller använder dem.

Regeringen har inte ansett att några skäl föreligger för att avvika från den allmänna principen att ett offentlig-rättsligt ingripande inte ger den som lider skada av ingripandet rätt till ersättning av det allmänna.

Vidare anförde:

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min interpellation. I anledning av Kungl. Maj:ts beslut den 29 juni i år, vilket socialministern nyss nämnde i sitt svar, har gift-nämnden den 8 november skickat ut en cirkulärskrivelse till betningsstäl-len, där legobetning eller betning för eget bruk äger rum. Vederbörande uppmanades dels att ange hur stort lager man hade av vissa betningsmedel, dels om man önskade att på egen bekostnad men med det allmännas medverkan få hjälp med förstöringen.

Det är många, inte minst berörda lantbrukare, som finner det vara synnerligen egendomligt att de i ett demokratiskt samhälle oförskyllt skall behöva lida förluster därför att de av en statlig myndighet har hindrats från att använda sitt lager av t. ex. alkylkvicksilver och dessutom skall behöva kosta på förstöring av sitt lager, även om staten medverkar genom att utföra destruktionen. I cirkulärskrivelsen heter det nämligen »... därvid dock skall förutsättas att uppkommande kostnader helt skall åvila den enskilde».

Frågan om kvicksilverbetningsmedel har många allvarliga sidor, som det finns anledning att belysa, men det är i synnerhet två, som jag här vill beröra.

Den första är denna: Hur skall oskadliggörandet ske? I 17 § av bekämpningsmedelsförordningen, som socialministern nämnde i sitt svar, föreskrivs att förstöring eller annat oskadliggörande »skall ske på betryggande sätt». Efter-

som beslut om här ifrågavarande giftmedel fattats av statlig myndighet, gift-nämnden, borde man från statens sida samtidigt ha givit besked om hur oskadliggörandet skall gå till för att det skall anses ske på betryggande sätt. Annars är det stor risk för att i synnerhet smärre partier i sista ledet, t. ex. redan brutna förpackningar hos enskilda lantbrukare, undanskaffas på ett sätt som medför större skadeverkningar än om de använts för avsett ändamål, d. v. s. för betning.

Nu kommer i stället ett erbjudande om hjälp med förstöringen — men det kommer tio månader efter det preparaten blivit förbjudna. Det tyder på en viss brist på ansvar hos vederbörande myndighet. Jag tycker det borde gå till på ett helt annat sätt, nämligen så att samtidigt som beslut om förbud fattas bör åtgärder vidtas för att så fort som möjligt samla in de lager som kan finnas ute hos enskilda för att vid behov centralt och på sakkunnigt sätt kunna oskadliggöras. Medverkan från statens sida härvidlag framstår för mig såsom helt naturligt — och det har ju också sent omsider förutsatts — men inte bara i tekniskt avseende utan också i ekonomiskt.

Den förfrågan som gift-nämnden sänt ut kan man knappast säga inbjuder till att undanröja risken för olämpligt oskadliggörande. Det kan inte te sig särskilt lockande för en enskild person att över huvud taget uppge ett mindre lager för destruktion, om han därvid får vidkännas kostnader. Storleksordningen för dessa kostnader får han inget som helst besked om.

Det kan naturligtvis även i framtiden uppkomma fall liknandet detta. Därför borde det vara anledning att försöka få fram ett annat och mera praktiskt handlingsmönster i sådana ärenden. Jag vill därför fråga statsrådet, om statsrådet är beredd att medverka till att vi får andra bestämmelser om hur man skall handlägga dylika ärenden.

Svar på interpellation ang. kostnaderna för destruktionsmedel

Den andra stora frågan är om det kan anses rimligt att enskilda företag och lantbrukare skall behöva lida ekonomisk skada till följd av beslut av statlig myndighet i en fråga av ett allmänt intresse. I detta fall har mig veterligt ingen i och för sig ifrågasatt beslutet om förbud mot användning av medel som bedöms vara särskilt skadliga. Men i förarbetena till bekämpningsmedelsförordningen sades, att lämpliga övergångstider vid förbud borde kunna bestämmas för att förhindra att ett förbud får ekonomiska eller praktiska följder för olika intressenter. Vid bedömningen av denna fråga tycks just övergångstiden ha haft avgörande betydelse. Det framgår av statsrådets svar och hans hänvisning till den livliga debatten i kvicksilverfrågan. Statsrådets slutsats blir: »De förbud som drabbat dessa varor kan därför inte ha kommit som någon överraskning för dem som handlar med dem eller använder dem.»

Jo, herr statsråd, jag anser nog att det kom som en överraskning, i varje fall att förbudet trädde i kraft redan den 1 februari. Det var ändå så, att giftnämnden i september meddelade att den inte var beredd att införa något förbud utan endast vissa restriktioner. Det fanns därför anledning både för återförsäljare och lantbrukare att planera för nästa års betning med användning av dessa betningsmedel, som ju använts under mycket lång tid.

Jag anser att man också särskilt måste beakta att det inte fanns några alternativa betningsmedel som kunde ersätta de omdiskuterade preparaten. Först i och med att giftnämnden den 14 december fattade sitt beslut om förbud mot alkykviksilver blev ett par andra preparat tillåtna, vilka ansågs vara mindre farliga. Men dessa preparat kom inte ens ut i handeln till den 1 februari, då förbudet mot alkykviksilver trädde i kraft. Dessutom förelåg enligt växtskyddsanstalten ingen garanti för att dessa medel, när de så små-

ningom kom, skulle ge samma skydd som de tidigare använda alkykviksilverpreparaten.

Det fanns alltså skäl för att, som berörda parter begärde, medge ett uppskov till den 1 oktober eller till den 1 juli.

När nu emellertid ett sådant uppskov inte beviljades borde det vara självklart att ersättning från det allmänna utgår till dem som oförskyllt lidit skada. Enligt uppgift uppgår förlusten för exempelvis SLR — jordbrukarnas egen riksorganisation — till mellan 150 000 och 160 000 kronor. En allmän princip är väl ändå att samhället lämnar ersättning för oförskyllt liden skada till följd av myndighets ingripande i samhällets intresse. Jag hoppas därför att statsrådet är beredd att ompröva beslutet att lämna dessa framställningar om ersättning utan avseende.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING**:

Herr talman! Herr Hedin frågade i sitt anförande, huruvida jag är beredd att medverka till en annan tingens ordning när det gäller bestämmelser, informationer och meddelanden på detta viktiga område. Det var närmast den frågan som föranledde mig att begära ordet. Det svar jag vill lämna på den frågan blir också ett svar på herr Hedins fråga, varför det behövde ta så lång tid innan dessa bestämmelser blev definitiva.

Som herr Hedin säkerligen mycket väl känner till har dessa betningsmedel under lång tid stått under debatt. Det har också varit nödvändigt att utföra ett ingående forskningsarbete för att undersöka graden och halten av skadligheten när det gäller dessa medel. När beskedet till slut förelåg handlade giftnämnden; ett förbud kom. Jag blev något förvånad över att herr Hedin, om jag förstod honom rätt, ansåg att man ändå skulle ha låtit dessa betningsmedel användas under innevarande betningssäsong. Men

Svar på interpellation ang. kostnaderna för destruktion av betningsmedel

detta kanske är en missuppfattning från min sida.

Bekämpningsmedelsförordningen utfärdades redan i slutet av år 1962. Innebörden av de nya bestämmelserna måste därför ha varit känd under våren 1964. I Kungl. Maj:ts proposition den 28 september 1962 med förslag till bl. a. bekämpningsmedelsförordning påpekades även att aldrin och dieldrin samt vissa kvicksilverföreningar var mycket giftiga.

Under åren 1964 och 1965 fördes en mycket livlig diskussion om bekämpningsmedel innehållande kvicksilverföreningar, och speciella åtgärder vidtogs för att minska användningen av kvicksilverhaltiga betningsmedel. Förbudet i fråga kan därför inte ha kommit oväntat. Jag kan inte förstå annat än att de som handlade med dessa medel eller använde dem var väl medvetna om att medlen inte bara var farliga utan också låg i riskzonen för åtgärder och ingripande.

Beträffande herr Hedins sista fråga, om regeringen är beredd att ompröva ersättningsfrågan, ber jag att få hänvisa till vad jag sade i slutet av mitt interpellationssvar.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Jag vidhåller att beslutet kom överrumplande; man har väl ändå anledning att räkna med en övergångstid. Handeln och även lantbrukarna fick på hösten 1965 besked som gav dem anledning att räkna med att dessa medel skulle få användas också under det kommande året. När beslutet som i detta fall sedan fattas kort före nästkommande säsong, så måste det komma överraskande, i synnerhet för handeln.

Ett alternativ hade varit att tillåta en längre övergångstid och därmed ge handeln och lantbrukarna rimlig möjlighet att göra sig av med dessa medel; jag tror inte att det hade varit till någon särskilt stor skada. Dessa medel har ändå använts under mycket lång tid. Men om

det av det allmänna, i detta fall av gift-nämnden, bedöms som omöjligt att gå med på en förlängd användningstid — jag vill inte alls bestrida att det fanns skäl för det också — så tycker jag att det är självklart att det allmänna träder emellan och ersätter de skador som uppkommer. Tycker inte statsrådet att det är en allmän princip som borde följas också i detta fall?

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **ASPLING:**

Herr talman! Om jag inte minns fel meddelade jordbruksministern redan under 1964 i ett interpellationssvar att han inte fann skäl att överväga särskilda, generella ersättningsbestämmelser beträffande förluster, vilka kan drabba lagerhållare av sådana bekämpningsmedel som visat sig vara skadliga. Han underströk att det i första hand fick ankomma på näringsidkarna själva att svara för förlusterna på överblivna lager.

Jag vill göra detta tillägg med hänsyn till den diskussion vi för om när vederbörande kan ha varit underkunniga om riskerna härvidlag. Att dessa varit kända under mycket lång tid, tror jag nog att man med fog kan fastslå.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Jag tror inte att socialministern riktigt förstår hur denna sak ses på det praktiska planet. Även om man under vintern 1965 var medveten om att alkylkviksilver var mindre lämpligt att använda, fanns inget annat alternativ. Det fanns då inga andra godkända medel, vilka vi som lantbrukare kunde använda. De nya medlen kom till först samtidigt som man förbjöd användandet av alkylkviksilver. Först då godkände man två nya preparat, men dessa fanns inte i handeln. Till och med så sent som den 1 februari fanns de ännu inte ute i handeln. Då tycker jag det är orimligt att begära att vi i detta läge utan ersättning skulle avstå från an-

Svar på interpellation ang. uttalande om »bostadssystemets» avskaffande

vändandet av alkylkvicksilver och i stället begagna ett annat medel, som ännu inte var färdigprövat.

Än en gång frågar jag socialministern om han tycker att det principiellt är riktigt att man mot bakgrund av föreliggande förhållanden — ett plötsligt fattat beslut — inte får ersättning av det allmänna för oförskyllt liden skada?

Härmed var överläggningen slutad.

§ 10

Svar på interpellation ang. uttalande om »bostadssystemets» avskaffande

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Björkman har frågat mig om förslag rörande det nuvarande bostadssystemets definitiva avskaffande kommer att föreläggas 1967 års riksdag.

Interpellanten hänvisar till uttalanden av statsministern i en interpellationsdebatt den 9 november i år om nu gällande bestämmelser beträffande generella räntesubventioner för bostäder.

Statsministerns uttalande vid ifrågasvarande tillfälle syftade på ett förslag av bostadspolitiska kommittén vilket för närvarande bereds inom inrikesdepartementet. Enligt förslaget skall räntebidragen upphöra, varvid deras nuvarande syfte i stället skall tillgodoses genom anordningar för att jämna ut betalningen av räntor och amorteringar på statliga bostadslån över en längre period. Förslaget innebär, förenklat uttryckt, att kapitalkostnaderna i nybyggda hus hålls relativt låga under de första åren och tillåts stiga efter hand genom en fortlöpande anpassning till bostadsbyggandets kostnadsutveckling. Räknat över det statliga bostadslånets hela löptid skall låntagarens betalningar motsvara marknadens nominella villkor

resp. en subventionsfri ränta på statslånet.

Beredningen inom inrikesdepartementet sker med sikte på att proposition i ämnet skall kunna läggas fram för 1967 års riksdag.

Jag vill i sammanhanget erinra om att ett av socialdemokratiska partiet i år antaget program för mark- och bostadspolitiken bl. a. upptar en punkt, enligt vilken villkoren för de statliga bostadslånen bör utformas så, att betingelser skapas för hyresparitet i det framtida bostadsbeståndet. Enligt programmet bör detta ske i huvudsak enligt bostadspolitiska kommitténs förslag.

Vidare anförde:

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Jag tackar för den tolkning av och den kommentar till statsministerns uttalande i interpellationsdebatten den 9 november, som den ansvarige bostadsministern nu lämnat i svaret på min fråga.

När jag hörde statsministern i den nämnda debatten så kategoriskt uttala att det nuvarande bostadssystemet var dödsdömt, undrade jag vad han egentligen åsyftade med detta uttryck. Jag fick närmast det intrycket, att regeringen nu hade bestämt sig för att rensa upp i regleringsdjungeln på bostadsområdet. Vad det i så fall skulle gälla vore att ombesörja en vacker och värdig hädanfärd.

Jag behöver inte påminna om hur fastlåst, krångligt och överskådligt hela systemet är. Endast experterna kan tränga in i denna labyrinth och finna vägen ut igen. Även om interpellationsdebatten den 9 november främst rörde räntesubventionerna, framgick det sålunda inte klart, om statsministern syftade längre än till enbart denna sektor av bostadspolitiken.

Inrikesministern erinrar i svaret om att bostadspolitiska kommittén i maj i år lade fram ett förslag om att ränte-

Svar på interpellation ang. uttalande om »bostadssystemets» avskaffande

bidragen skulle upphöra. Att en utredning lagt fram ett förslag är emellertid, som inrikesministern väl vet, inte detsamma som att det kommer att förverkligas. Det har vi många exempel på. Den stora skatteberedningen lade exempelvis fram ett enhälligt betänkande om vissa angelägna omläggningar av skattesystemet. Det betänkandet lades på hyllan. Vi har också tidigare exempel: bostadssociala kommittén och besparingsutredningen för att nämna ett par, vilkas förslag inte heller ledde till något resultat. Enbart den omständigheten att ett utredningsbetänkande lagts fram kan alltså inte gärna betraktas som tillräckligt för att hävda att bostadssystemet var dödsdömt.

I sitt svar påminner inrikesministern om att socialdemokratiska partiet antagit ett program för mark- och bostadspolitiken. Det var, om jag minns rätt, någon gång på eftersommaren efter åtskilliga överläggningar. I detta program sägs att villkoren för de statliga bostadslånen bör utformas i huvudsak — alltså inte helt — enligt bostadspolitiska kommitténs förslag. Inte heller detta kan anses vara någon garanti för förslaget genomförande. Det var ett socialdemokratiskt valprogram för regeringspartiet, och valet gick som bekant inte så alldeles bra för inrikesministerns parti.

Av interpellationssvaret framgår att beredning nu pågår i departementet med sikte på att proposition skall läggas fram för 1967 års riksdag. Detta är det nya i svaret, och jag noterar det med intresse — kanske också med tillfredsställelse, men det beror givetvis på vad propositionen kommer att innehålla och vilka eventuella avvikelser från huvudlinjen som departementschefen gör i propositionen. Att statsministern med sitt uttalande inte syftade så långt som till att även hyresregleringen skulle avvecklas bekräftades några dagar efter debatten, då proposition lades fram om förlängning av lagens

giltighet ytterligare ett år. Även i detta ämne har en utredning, hyreslagstiftningssakkunniga, lagt fram ett förslag. Härom kommer alltså förslag icke att framläggas för nästa års riksdag, trots att det ursprungligen var avsikten att lagen skulle kunna träda i kraft den 1 juli samma år.

Det socialdemokratiska mark- och bostadspolitiska programmet hade även i detta avseende en punkt om att de provisoriska lagarna om hyresreglering och besittningsskydd borde ersättas av en ny allmän hyreslag. Om tidpunkten för exekutionen sägs ingenting, lika litet som i fråga om tidpunkten för avvecklingen av räntesubventionerna. Statens hyresråd har i sitt yttrande framhållit att rådet finner det angeläget att utjämningen av hyresnivåerna påbörjas så snart som möjligt och har i detta syfte föreslagit upphävande av vissa paragrafer i lagen.

Regeringen har således tills vidare uppskjutit både exekutionen och händanfärden. Vi får ännu en tid dras med den reglering som infördes under brinnande krig 1942. Inrikesministern har emellertid med sitt interpellationssvar klarlagt hurudant läget för närvarande är, och härför ber jag än en gång att få tacka.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Den återopade diskussionen gällde räntesubventionen eller räntebidragen, och det är den som jag har berört i mitt svar. Vi arbetar alltså med ett förslag i huvudsaklig överensstämmelse med det som bostadspolitiska kommittén lagt fram. Detaljerna får vi fortsätta att diskutera 1967 när förslaget framlagts. Hyresregleringslagen berördes inte i interpellationen och hade inte heller något samband med den debatt som har förts. Vi arbetar emellertid även med den frågan i kanslihuset. Tidpunkten för ett förslag kan jag där emot inte nu ange.

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Jag känner till inrikesministerns faiblesse för att alltid vilja ha sista ordet, men jag tyckte inte att det var alldeles nödvändigt för honom att upprepa precis detsamma som jag hade sagt, nämligen att jag visste att debatten den 9 november främst rörde sig om räntesubventionerna.

Vad jag åsyftade med min fråga var att av inrikesministern få en tolkning av statsministerns uttryck om att bostadssystemet var dödsdömt. Jag ville veta om han därmed avsåg hela fältet eller bara räntesubventionerna. Detta har jag alltså fått klarlagt genom inrikesministerns svar och det efterföljande inlägget, och det ber jag än en gång att få tacka för.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11**Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Bengtson i Solna har frågat mig, om jag är villig att lämna kammaren en ingående redogörelse för de åtgärder jag avser att genomföra för att åstadkomma viss centralisering av den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen, även om för de utredningar som legat till grund för mina ställningstaganden. Herr Bengtson har vidare frågat mig, om en utvidgning av den översiktliga planeringen i länen kan genomföras utan att kommunernas självbestämmanderätt i väsentlig grad begränsas.

Först vill jag då stryka under att jag inte hyser någon tvekan om kommunernas rätt och skyldighet att svara för sin planering och att detta gäller även den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen. Vad som däremot är

aktuellt att verka för är en effektivisering och ökad samordning av olika former av regional planering.

Det är därför knappast nödvändigt att i detta sammanhang gå närmare in på alla de omständigheter som gett dessa frågor en allt större aktualitet. Låt mig bara erinra om den strukturutveckling inom näringslivet som vi nästan dagligen får påtagliga belägg för, om den fortgående befolkningsomflyttningen med följande glesbygds- och urbaniseringsproblem och om den allt starkare konkurrensen mellan skilda regioner och orter om samhällsresurser av olika slag. De regionala problemen spelar en allt större roll i vårt samhälle och olika slag av regionala fördelningsaspekter blir allt viktigare. Denna problematik måste vi möta genom att arbeta fram en regional politik och ett administrativt system för att genomföra den.

Ett första led i detta arbete är den översyn av kommunindelningen som pågår enligt de av 1962 års riksdag antagna riktlinjerna.

Genom samarbete i kommunblock och kommunsammanslagningar vidgas kommunernas ansvar för samhällsplanering och resursfördelning utöver de nuvarande kommungränserna till den näringsgeografiska region, som ett kommunblock i regel utgör. Detta bör ge möjligheter till en bättre avvägd resursfördelning på det lokala planet samtidigt som den kommunala planeringen får ökad betydelse.

Genom 1964 års riksdagsbeslut om riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik togs ytterligare ett steg för att utveckla den regionala planeringen. I dessa riktlinjer betonas mycket starkt, att en effektiv och förutseende samhällsplanering är en av grundförutsättningarna för att det mål som angetts för den lokaliseringspolitiska verksamheten skall kunna nås. Det finns ett ofrånkomligt samband mellan ställningstaganden rörande näringslivets lokalisering och åtgärder med lokalisering

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

effekt i fråga om t. ex. bebyggelse, kommunikationer, utbildning och annan serviceverksamhet. Därför är det enligt riktlinjerna för lokaliseringpolitiken utomordentligt betydelsefullt med en samordning i tid och rum av lokaliseringsverksamheten med arbetet inom övriga grenar av samhällsplaneringen, så att insatserna på olika områden kan ge en samlad effekt för en orts eller bygds utveckling.

Därför betonas även i de lokaliseringspolitiska riktlinjerna vikten av en effektiv kommunal planering. Men det framhålls också att flertalet lokaliseringspolitiska åtgärder fordrar en vidare överblick och ett bredare underlag för övervägandena än vad som kan erhållas inom kommuner och kommunblock. En tyngdpunkt i utrednings- och planeringsfunktionen inklusive samordningsfunktionen inom den lokaliseringspolitiska verksamheten har därför lagts till länen. Där bör enligt riksdagens beslut en utvidgad utrednings- och planeringsverksamhet komma till stånd. Om verksamheten anfördes följande i propositionen (1964:185):

»Denna bör för det första omfatta sammanställning och analys av olika data rörande befolknings- och näringslivsförhållanden m. m. samt uppgörande av prognoser och annan bedömning av utvecklingstendenser till ledning för handlandet. Sådana data behövs för planeringen i kommuner och landsting likaväl som inom olika statliga organ. Redan den omständigheten att man för de olika planeringsgrenarna utnyttjar ett gemensamt utredningsmaterial torde ha en icke oväsentlig samordningseffekt. På grundval av sådant utredningsmaterial bör vidare i länen utarbetas planer rörande olika åtgärder, som kan påverka lokaliseringsbetingelserna i enlighet med lokaliseringspolitikens mål. Särskilt bör därvid beaktas den kommunala planeringen och kommunala åtgärder i övrigt för näringslivets främjande. En avvägning bör eftersträvas

av olika regionala intressen i frågor om samhälleliga serviceanordningar och andra offentliga verksamheter. Planeringen, som givetvis ständigt måste hållas aktuell, bör utmyнна i konkreta förslag och handlingsprogram.»

De samordningsåtgärder som sålunda förutsatts komma till stånd i länen under planeringsrådets och länsstyrelsens ledning bör enligt de lokaliseringspolitiska riktlinjerna fullföljas på rikspanet. I syfte att underlätta denna samordning för vilken regeringen måste ha ansvaret, inrättades lokaliseringsberedningen. Vid riksdagsbehandlingen förutsatte bankoutskottet, mot bakgrund av motioner om en genomgripande översyn av samhällsplaneringen, att den centrala planeringen skulle bli föremål för en betydande uppmärksamhet från lokaliseringsberedningen. För planeringen på det regionala planet borde planeringsråden fylla en motsvarande funktion.

När vi nu börjat använda uttrycket regional utvecklingsplanering som ett sammanfattande begrepp för det vi här syftar till avses inte därmed något nytt planinstitut. Det är mera en fråga om att finna ett system för samordning av arbetet hos olika planerande organ och ge ökat utrymme åt regionalpolitiska värderingar i planeringsprocessen och beslutsfattandet på skilda nivåer, allt enligt de lokaliseringspolitiska riktlinjerna.

Beträffande den kommunala planeringen är avsikten att söka stimulera kommunerna till en snabb vidareutveckling av de planeringsformer som många kommuner redan arbetar med. Vad man inom kommunerna bör sträva efter är bl. a. en god anknytning mellan fysisk och ekonomisk planering. Den kommunala långtidsbudgeteringen har man, inte minst från kommunförbundens sida, lagt ned ett förtjänstfullt arbete på att utveckla. Jag tror att dessa strävanden bör uppmuntras. Jag skulle vilja ange fyra olika moment som bör ingå

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

i en god kommunal planeringsberedskap, nämligen markpolitiskt program, översiktlig fysisk planering, allmänt investeringsprogram och långtidsbudget. De allmänna investeringsprogrammen bör lämpligen kunna komma till stånd som en vidgning av de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen. Dessa program har ju blivit väl mottagna och visat sig vara värdefulla planeringsinstrument. De inrymmer redan nu även andra investeringar än bostäder. För att det skall bli möjligt att göra en så harmonisk utbyggnad som möjligt med utgångspunkt från de vid olika tillfällen tillgängliga resurserna är det emellertid nödvändigt att olika investeringsprojekt särredovisas i dessa program och att det inbördes beroendet klarläggs. De kommunala investeringarna bör därför redovisas med avseende på deras inbördes samband, t. ex. bostadsinvesteringar och investeringar som rent tekniskt hänger samman med bostadsbyggandet, såsom investeringar i gator och vatten och avlopp, funktionellt betingade följdinvesteringar i skolor, daghem etc. Sådana investeringsprogram kan bli av stort värde inte bara för de kommunala organens arbete utan också för den resurstilldelning från statliga organ, som i många fall är en förutsättning för den kommunala utbyggnaden. Av stort värde skulle givetvis vara, om man i dessa investeringsprogram kunde få in även näringslivets investeringar. Ett samarbete i detta syfte borde vara möjligt att åstadkomma och därmed ge ett väsentligt vidgat underlag för programmen.

Kommunala planer av nämnt slag bör nämligen utgöra byggstenar för den integrerade planering på länsplanet, som enligt de lokaliseringpolitiska riktlinjerna är avsedd att utvecklas. Ett fortlöpande samarbete måste därvid ske mellan kommunerna och länsorganen. Det statistiska material och de prognoser som länsorganisationen förväntas ställa till kommunens förfogande som

underlag för dess planering blir naturligtvis inte bindande för kommunen men måste ändå vara av stort värde, eftersom många kommuner har svårigheter att bedöma sina utvecklingsmöjligheter i ett vidare perspektiv. Huvuduppgiften i den egentliga länsplaneringen blir att avväga olika regionala intressen och resursanspråk och därmed utforma handlingsprogram bl. a. för de olika länsorganens beslutsfattande.

Jag vill understryka att det jag nu sagt inte förutsätter några nya befogenheter för de statliga organen. Det nya är att den resursfördelning som redan nu ankommer på dessa organ, t. ex. i fråga om bostads-, väg- och skolbyggande, grundas på en enhetlig uppfattning om den mest ändamålsenliga regionala utvecklingen.

Det är just för ställningstaganden av det slaget som planeringsråden inrättats. Därmed kommer företrädare för landsting, kommuner och näringsliv att delta i arbetet. Denna organisation som riksdagen nyligen fastställt är vad vi har att utgå ifrån. Sedan olika utredningar berörande länsförvaltningen är färdiga blir det tillfälle att pröva om frågan. Men jag vill erinra om att riksdagen så sent som i våras godkände ett utlåtande av bankoutskottet, där det heter att riksdagsbeslutet om lokaliseringpolitiken jämte de föreskrifter rörande planeringsråden som Kungl. Maj:t utfärdat ger planeringsrådet goda möjligheter att på ett avgörande sätt påverka planeringen och genomförandet av lokaliseringpolitiska åtgärder inom länet.

Vad slutligen beträffar herr Bengtsons fråga, huruvida utvidgningen av den översiktliga planeringen i länen kan genomföras utan att kommunernas självbestämmanderätt begränsas så vill jag upprepa, att det från regeringens sida inte råder någon tvekan om de kommunala organens rätt och skyldighet att svara för planeringen i kommuner-

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

na och kommunblocken, som efter hand blir våra nya kommuner. Det planeringssystem jag redogjort för sätter den kommunala planeringen i centrum och bör därför leda till en förstärkning av kommunernas ställning. Detta motsägs inte av att det i framtiden liksom hittills självfallet är en statlig uppgift att svara för samhällsekonomin i stort och därmed också att i viss utsträckning ange ramar för skilda investeringsområden, även sådana som berör den kommunala verksamheten.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Vidare anförde:

Herr **BENGTSON** i Solna (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka inrikesministern för det utförliga svaret. Detta är en mycket stor fråga, och jag kan nu bara anföra spridda synpunkter på hela problemkomplexet. Kanske kommer jag också i det följande att ställa några kompletterande frågor till inrikesministern.

Jag skall börja där inrikesministern slutade, och konstaterar då att statsmakternas största ansvar när det gäller planeringen ligger på sådana frågor som rör den samhällsekonomiska balansen. Det är väl vårt nuvarande samhällsekonomiska läge som gjort att planeringsfrågorna med ens har fått så stor aktualitet. Och där vill jag ställa en fråga till inrikesministern: Om man i vårt nuvarande samhällsekonomiska läge sätter i gång en stor och omfattande apparat av riksplaneringsnatur, kan det då inte tänkas att den blir överdimensionerad, när vi åter får en sund och god samhällsekonomisk balans?

När vi talar om riksplanering, är det väl ofrånkomligt att frågor om fysisk och ekonomisk planering blandas ihop. På det kommunala planet sköts den fysiska planeringen av byggnadsnämnden medan den ekonomiska lig-

ger på nämnd- och kammarplanet. Det är åtskilt även på det statliga området. Det är meningen att det nya planverket skall sköta den fysiska planeringen, medan den ekonomiska enligt inrikesministern även i fortsättningen skall utbyggas med utgångspunkt från lokaliseringsberedningen. Men på det regionala planet väver man tillsammans alla frågor i länsstyrelsen. Är det rätt herr inrikesminister? Jag återkommer till den frågan litet senare.

Först vill jag säga några ord om den fysiska planeringen. Stads- och byggnadsplaner kan jag här underlåta att gå in på.

Kommunernas generalplanering är en väsentlig fråga, och den bör definitivt uppmuntras. Den sammanslagning i kommunblock som gjorts och göres bör underlätta en sådan generalplanering. Om man vill bygga ålderdomshem i tre olika kommuner, ingående i samma block, kan man skjuta på de två och samarbeta över kommungränserna med bygget i den tredje kommunen. Där har kommunblocken stor betydelse såväl när det gäller den fysiska generalplaneringen som den ekonomiska planeringen. Och nu undrar jag bara: Har statsrådet något förslag i beredskap för att så att säga minska på frivilligheten inom blocken vid kommunsammanslagningar?

Härefter kommer jag till regionplaneringen, alltså till det tredje ledet i den fysiska planeringen. Den är såvitt jag förstår mycket bristfälligt utbyggd här i landet. Det torde bara vara några få regioner som arbetar systematiskt i det fallet. Jag tycker att man bör betona vikten av att bygga ut regionplaneringen. Det är kanske inte i första hand inrikesministerns sak att svara härpå, och jag skall därför inte nu ingå på några detaljer, men jag vore tacksam för ett besked huruvida inrikesministern är av samma mening som jag att den planeringen bör intensifieras.

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

På det centrala planet måste en samordning ske, och den kommer väl också genom det nya planverket som skapas när byggnadsstyrelsen nu delas upp.

I detta sammanhang är det ett par saker som särskilt bör betonas. Hur går det till när staten vill disponera sin mark? Ett, två, tre säger en statlig myndighet via byggnadsstyrelsen, att man vill disponera viss mark i en kommun — och då faller alla kommunala planmonopol. Då blir det ingen debatt, utan det blir order ovanifrån. En långsiktig dispositionsplan för den statliga markdispositionen skulle säkert vara av stort värde även för den lokala och regionala planeringen.

Vidare har den centrala instansen särskilt stora uppgifter när det gäller sådana frågor som atomkraft, vattenkraft och vissa ur naturvårdssynpunkt problematiska industrier — jag tänker på de diskussioner som nyligen förts här i riksdagen.

Men, herr talman, det är den ekonomiska planeringen, investeringsplaneringen, som mest intresserar inrikesministern i detta sammanhang. Han säger i sitt svar, att han har funnit en god utgångspunkt i de bostadsbyggnadsprogram som görs upp av kommunerna. Det är i och för sig en linje, men jag skulle vilja framföra en något avvikande mening. Som riktpunkt måste såvitt jag förstår ligga näringslivets krav på dispositionen. Om man accepterar att lönsamhetsprincipen får slå igenom i näringslivet till helst 100 procent, som görs gällande ibland — det är inte ett påstående från min sida utan en hypotes — blir följden att man även för den kommunala ekonomiska planeringen måste lägga näringslivets behov i botten. Där näringslivet engagerar sig blir det givetvis behov av bostadsbyggande och allehanda kommunala följdinvesteringar.

Men statsrådet har inte fäst samma vikt vid denna fråga som jag skulle vilja göra. Han säger att man behöver

ha ett intensivt samarbete. Jag vill bara hänvisa till den skiss över regionplaneringen som nu gjorts upp för Storstockholms-regionen. Man har haft en expert som kartlagt frågorna om näringslivets lokalisering. Dessa synpunkter har man i hela regionplanearbetet lagt i botten, och det är därifrån man utgår i mycket hög grad när det gäller markdispositionerna och som en följd därav även när det gäller de ekonomiska dispositionerna.

Näringslivets lokalisering har vidare, säger statsrådet, utretts och presenterats riksdagen i lokaliseringspropositionen 1964. Men som jag har fattat det var det då inte hela den stora frågan om näringslivets fria lokalisering som presenterades riksdagen, utan det var en delfråga. Man gick in för en aktiv lokaliseringspolitik, som innebar att de bättre ställda regionerna solidariskt skulle hjälpa de svaga regionerna, stöd-områdena, att utveckla sitt näringsliv. Frågan om näringslivets fria lokalisering får inte bli en fråga, som lokaliseringsberedningen skall avgöra bakom stängda dörrar. Tidigare var transportkostnaden dominerande vid industri-lokalisering — nu dominerar lönekostnader, råvarukostnader, marknadsföring och kommunal service.

Det är åtskilliga ting som jag härvidlag skulle vilja betona. Men jag har kanske redan uppehållit mig för länge vid denna fråga, som jag anser är ofantligt viktig.

Vad sedan beträffar frågan om var den regionala delen av planeringen skall ligga, så utgick man i lokaliseringspropositionen från att planeringen, såvitt den ingår i en aktiv lokaliseringspolitik, skulle ske inom länsstyrelserna — i första hand genom planeringsråden. De skiljelinjer som härvidlag finns kom ju väl fram på Stadsförbundets kongress i Örebro i juni, där inrikesministern första gången presenterade det stora program som nu håller på att genomföras.

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

Jag skall inte nu orda mycket här- om; jag har den uppfattningen att man i huvudsak bör lägga denna planering inom ramen för den kommunala självstyrelsen, endera på det sekundärkommunala planet eller i något kommunalförbund mellan kommunerna. Själva utformningen har jag i och för sig inga synpunkter på — den kan ju variera i olika delar av landet. Men i Storstockholm kommer väl denna planering, oavsett vad riksdagen och statsmakterna i övrigt uttalar, att ligga inom ramen för det planerade storlandstinget.

Herr talman! Jag har frågat inrikesministern i första hand vad det är som nu överväges och vilka utredningar som ligger till grund för övervägandena. Inrikesministern har i första hand hänvisat till lokaliseringens nuvarande utformning. Denna gäller ju dock endast ett försök till lokaliseringspolitik, och i och för sig är det riktigt att inrikesministern utgår från resultaten därav, som bör ge vissa erfarenheter. Men när det gäller det stora grepp på lokaliseringen, som inrikesministern nu är beredd att ta genom en riksplanering, anser jag att man i viss utsträckning får tänka om.

Lokaliseringsberedningen håller ju på att göra upp en skiss till en samordnad regional utvecklingsplanering, som inrikesministern framhåller, och det är självfallet många som med stort intresse avvaktar denna skiss. Vidare förmodar jag att man inom kommunikationsdepartementet arbetar med en fysisk riksplanering — den frågan utreds ju där. Det hade varit intressant att höra något också om den saken, eftersom frågorna hänger så intimt samman. En utredning om investeringsplaneringen i olika sammanhang pågår även på departementsnivå.

De båda sistnämnda frågorna berörs emellertid endast i mindre utsträckning i inrikesministerns svar. I stället har inrikesministern handlat: han har be- myndigat länsstyrelserna att anställa

folk på extra stat som skall sköta dessa uppgifter på länsnivå. Jag frågar: I vilka frågor har vederbörande utbildats och — jag förutsätter att personalen redan är anställd — vilka arbetsuppgifter och instruktioner har den fått?

Frågan om riksplanering är emellertid så vittomfattande att jag förmodar att den kommer att presenteras för riksdagen i en särskild proposition. Jag frågar då till sist: När kan proposition förväntas?

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Med hänsyn till de uppgifter som åvilar planeringsråden — först och främst de lokaliseringspolitiska ärendena, framför allt inom stödområdena men också inom de län som nu berörs av sysselsättningssvårigheter — har det varit nödvändigt att förstärka personalresurserna. Men det har också varit nödvändigt därför att planeringsarbetet går vidare. Vi har uppmanat kommunerna att så långt som möjligt genomföra en översiktplanering. Det skulle varit önskvärt om alla kommuner och kommunblock redan nu hade påbörjat en sådan planering, men dylikt tar sin tid. För att ge kommunerna eller kommunblocken större möjlighet att bedöma vad det är fråga om har i några kommunblock genom byggnadsstyrelsens försorg åstadkommits sådana översiktsplaner, som blivit av utomordentligt värde för kommunblocken i deras funderingar om planupp- läggning. Kommunerna och kommunblocken har självfallet inte på alla håll tillräckliga egna resurser för att klara dessa uppgifter. I ett sådant läge uppkommer alltid frågan hur och i vilken ordning kommunerna skall bistås. Därför har vi ansett det rimligt att i den mån kommunerna efterfrågar bistånd skall dylikt kunna lämnas från vederbörande länsstyrelse. Hjälpens skall alltså inte pressas på kommunerna. Härvidlag torde en missuppfattning ha

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

uppkommit. Om kommunerna alltså önskar medverkan från länsorganens sida skall den kunna ges, kanske inte i hela den utsträckning kommunerna begärt men så långt våra resurser räcker till.

Vi måste inom regeringen överväga huruvida vi inte bör förstärka våra resurser på länsplanet. Skulle vi komma fram till ett sådant beslut i regeringen kommer detta att underställas riksdagen i vår. I anslutning till ett sådant förslag måste givetvis en motivering lämnas i fråga om eventuella tjänster. På så sätt kan vi få underlag för en allmän debatt — självfallet om så önskas — kring dessa problem. Då kan man säga att vi handlat i överensstämmelse med riksdagens beslut och med de fullmakter vi har.

Riksdagen har redan vid två tillfällen haft möjligheter, och tillvaratagit dem, att diskutera en allmän planeringsverksamhet. Det var, som jag nämnde i mitt svar, i samband med frågan om kommunindelningsreformen och framför allt vid behandlingen av lokaliseringspropositionen.

Jag tror att herr Bengtson i Solna i någon mån missuppfattat mig. Vi betraktar nämligen lokaliseringspolitiken i och för sig och den försöksverksamhet som pågår inom stödområdena som utomordentligt viktiga. Organisationen fick också en vidare utformning genom planeringsråden med lekmanainflytande inbyggt i dessa organ. Det är just den planeringsverksamheten på det regionala planet som är en viktig samordningsuppgift med sikte på framtiden. Vi arbetar här på att åstadkomma en samordning mellan de skilda länsförvaltningsorganens uppgifter och — naturligtvis — näringslivets utbyggnad, inte minst i de expansiva områdena.

Jag har ingen annan mening än herr Bengtson i fråga om att det grundläggande är näringslivsutvecklingen, det som vi sysselsätter oss med för att kla-

ra vårt uppehälle, det som skall ge oss ekonomiska förutsättningar att också bygga upp de samhällen i vilka människorna kommer att leva och bo.

När jag i mitt interpellationssvar talar om att det skulle vara av stort värde om man i dessa investeringsprogram kunde få in även näringslivets investeringar, är det en liten betydelskillnad mellan vad jag uttalar och de propåer som herr Bengtson har fört fram. Jag talar om näringslivets aktuella investeringar. Jag har uppfattat herr Bengtson så att han vill ha en prognos om näringslivsutvecklingen. Det behöver inte råda någon motsättning mellan det ena och det andra. Skall man göra en långsiktig prognos eller en plan om utvecklingen inom en region, så är det klart att man som underlag även behöver en allmän prognos om utvecklingen av näringslivet. Men jag menar att man för ett, låt oss säga, handlingsprogram också behöver uppgifter om de investeringar som kan bli aktuella för utvecklingen av näringslivet inom en överskådlig tidrymd.

Om det är ett företag som tänker bygga ut och anställa kanske ytterligare något tusental personer, så kan man dra slutsatsen att det betyder mycket i fråga om bostäder, skolor, sjukvård etc. och få in dessa anordningar i den gemensamma planen. Det är det som är så utomordentligt viktigt, och det är det som jämte resursanvändningen måste vara syftet med en långsiktigare planering. Jag har inte heller uppfattat herr Bengtson så att han i och för sig har någonting emot en mera långsiktig planering. Han har närmast ställt frågan: Var skall den ligga? Vem skall utföra arbetet? Det kan inte råda några delade meningar om att då det gäller resursanvändningen, bedömningen av våra önskemål i fråga om våra investeringar och våra möjligheter, måste slutligen regering och riksdag i stort bestämma. Sedan får bedömningen flyttas ned på det regionala planet för över-

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

väganden om fördelningen mellan kommuner eller kommunblock.

Vi har ju våra länsorgan som skall sköta samordningen och bedömningen tillsammans med de lekmän som vi har i planeringsråden. Vi har inte kunnat ge detta organ en annan status än det för närvarande har, nämligen som ett rådgivande organ. Det har skett i avvaktan på de utredningar som berör länsförvaltningsorganisationen, länsindelningen o. s. v. Jag skulle tro att när dessa utredningar lämnas så kommer de också att ge oss ett underlag för att bedöma planeringsrådets hittillsvarande verksamhet och om vi skall ge dem en annan status för framtiden. Den debatten kan lämpligen föras då.

I avvaktan därpå kan vi inte avstå från att gå vidare i fråga om en uppläggning av planeringsverksamheten. Samordningsuppgifterna är så utomordentligt viktiga, både på det centrala och på det regionala planet, att vi måste ta itu med dem. Att man då stannar för att på det regionala planet lägga dessa uppgifter på länsstyrelsen och koppla in planeringsråden ter sig såsom ganska riktigt och rimligt. Vad som kan tas upp till övervägande är självfallet, det som herr Bengtson själv talade om, nämligen: Kommer vi att få storlandsting och vilken roll skall de spela i det sammanhanget? Jag menar att det kan ge ett nytt perspektiv på detta problem som vi får ta ställning till i sinom tid. Men det bryter inte själva principen om den regionala samordningsuppgiften. Den debatten kommer att gälla var beslutandefunktionen skall läggas.

Herr Bengtson i Solna tog upp frågan om frivilligheten då det gäller att bilda kommunblock. Det är en fråga som jag tror att min kollega statsrådet Lundkvist är beredd att svara på. Det är ju numera han som närmast handlägger kommunfrågor.

Vad jag skulle vilja säga utöver det som jag här har anfört är alltså att man skall se hela planeringsuppläggnigen

såsom en långsyttande plan, som skall ge oss ett bättre grepp över investeringsverksamheten ute i kommunerna och som skall ge oss möjlighet att göra en avvägning mellan de önskemål som de olika kommunerna har — de är i allmänhet uttryck för medborgarnas önskemål — och ställa dessa önskemål och planer mot vad vi har möjlighet att åstadkomma. Tyvärr sträcker sig önskemålen ofta längre än vad våra faktiska resurser medger. Då framstår ju den i och för sig besvärliga uppgiften att åstadkomma begränsningar. Någonstans måste sålunda begränsningar göras, och då måste vi ovillkorligen ha någon organisatorisk plan.

Vi skulle ju här kunna diskutera vad som har skett under de gångna åren, men jag skall nu inte locka till en sådan alltför omfattande debatt. Så mycket kan väl emellertid sägas om att det i vissa regioner varit möjligt att bygga ut en synnerligen förnämlig samhällsservice som inte bara har innefattat bostäder, skolor och daghem utan även kunnat utsträckas till i och för sig mycket angelägna institutioner, såsom fritids- och idrottsanläggningar m. m. Å andra sidan har vi många regioner — tyvärr rör det sig ofta om expansiva sådana — där vi inte i tillfredsställande omfattning har kunnat bygga upp funktionsdugliga samhällen. Bostadsområdena har t. ex. icke kunnat tillföras skolor, sjukhus, sociala anordningar, samlingslokaler m. m. i den utsträckning som skulle ha tett sig riktigt och rimligt.

Därför blir detta en avvägningsfråga i stort, som måste omfatta hela landet, och där vi i vidare mån får dra konsekvenserna av urbaniseringsprocessen. Vi kan inte göra det förrän vi får en bättre planering — kommunalt på det primära planet — regionalt och centralt.

Herr statsrådet **LUNDKVIST**:

Herr talman! Jag vill gärna svara på

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

den fråga som herr Bengtson i Solna ställde, nämligen huruvida regeringen förbereder något ingripande rörande frivilligheten när det gäller kommunsammanläggningar. Kammarens ledamöter är väl medvetna om att riksdagens beslut innebar, att den enda del av kommunindelningsreformen som lagfästes var indelningen i kommunblock, medan det samarbete, som sedan skulle utvecklas inom blocken, och de slutgiltiga sammanläggningarna skulle bero av kommunernas fria vilja. Från och med 1967 skall ju ganska många sammanläggningar komma till stånd; vid årsskiftet berörs 167 kommuner. Alla tecken tyder på att det även 1969 blir många sammanläggningar.

Jag upplever i varje fall att förståelsen för kommunindelningsreformen och nödvändigheten av att genomföra den växer för varje dag som går. Och jag är övertygad om att då vi är framme vid år 1971 kommer det inte att återstå många sammanläggningar. Kommunalmännen börjar nämligen inse, att här gäller det kanske trots allt att inte bli på efterkälken när det är fråga om att skapa de mera slagkraftiga kommunala enheter som blir nödvändiga för en bättre samhällsplanering.

Mot den bakgrunden kan jag utan vidare säga, att vi från regeringens sida inte förbereder något ingripande mot principen om frivillighet när det gäller kommunsammanläggningar.

Herr BENGTON i Solna (h):

Herr talman! Om jag får börja med statsrådet Lundkvists inlägg så är jag glad över hans lugna och positiva sätt att se på utvecklingen. Många sammanläggningar förberedes, och även jag anser att den utvecklingen är sund. Man skulle väl kunna säga att det inte alltid gäller att skapa största möjliga kommun — det måste finnas en optimal storlek för kommunerna; detta är något som jag tycker att vi skall hålla i minnet.

Om jag får göra ett litet tillägg så vill jag säga, att problematiken i storstockholmsregionen är en aning besvärligare eftersom man där samtidigt utreder storlandstingsfrågan. Den griper ju in i frågan om kommunblocksbildningen på ett sätt som man inte kan bedöma förrän själva storlandstingsfrågan blivit utredd. Därför vilas kanske en del kommuner i regionen på hanen; men det hör ju inte till den stora bilden.

Jag ber att få tacka statsrådet Lundkvist för beskedet.

Statsrådet Johansson sade att jag i och för sig inte hade något emot en mera långsiktig planering, och på den punkten skall jag instämma. Jag efterlyste ju särskilt en betydligt effektivare långsiktig regionplanering än den vi för närvarande har, och jag vill än en gång understryka det önskemålet.

Däremot är jag inte riktigt med statsrådet Johansson i hans följande resonemang, även om våra ståndpunkter kanske närmar sig varandra. Inrikesministern betonade att planeringsråden sysslar med en försöksverksamhet. Han sade att jag kanske något missuppfattat lokaliseringens politikens utformning. Men för två år sedan lade jag inte i lokaliseringens politik in det stora grepp på ämnet som nu är under utformning; och det tror jag inte heller att många andra gjorde, herr inrikesminister. Om statsrådet Johansson utgår från den lokaliseringens politik om vi bedriver så är det hans fulla rätt, men det behövs i alla fall en hel del ytterligare utredningar, när man skall föra ut denna nya giv!

Låt mig bara ta ett enda exempel. Solna är en rätt aktiv och — kan jag väl också säga — välskött kommun. Vi hade där ett bostadsbyggnadsprogram som vi blev tvungna att underkasta en lokal översyn. Vi tänkte bygga så och så många lägenheter, och våra chefs-tjänstemän satte sig ned i tre dagar för att klara ut hur pass realistiskt program-

Svar på interpellation ang. den långsiktiga kommunala investeringsplaneringen

met var. Resultatet av överläggningarna blev att mindre än hälften av det, som vi hade upptagit i den ursprungliga planen, kunde vara rimligt att diskutera; 47 procent av vårt tidigare program befanns vara en något så när realistisk målsättning. Jag är rädd, herr inrikesminister, att det ligger till på samma sätt med bostadsbyggnadsprogrammen i många andra kommuner. Man får lov att ta dem med en nypa salt — annars kan resultatet bli likadant som 1955—1963 när storstadsregionerna och ytterligare några regioner hade 88 procent av befolkningsökningen och fick 38 procent av bostadsbyggandet.

Vid Stadsförbundets kongress i Örebro yttrade ordföranden bl. a. att man tydligt kunde urskilja två olika linjer: den ena innebär att den översiktliga samhällsplaneringen läggs på landstingen, den andra att den ombesörjs av länsförvaltning och andra statliga, regionala organ. Om samhällsplaneringens tyngdpunkt läggs på statsförvaltningen styr utvecklingen obevekligt bort från folklig självstyrelse, sade Stadsförbundets ordförande.

Herr talman! Detta är en alltför stor fråga för att jag här skall kunna vidareutveckla mina synpunkter på den. Men en interpellant kan väl ha en viss rätt att sammanfatta sina synpunkter. Om jag får göra det, herr talman, vill jag göra det i några att-satser.

Mina slutsatser blir:

att statsmakternas främsta uppgift när det gäller planeringen är att hålla samhällsekonomin i balans; gör man det är mer än hälften vunnet;

att den offentliga planeringen på olika nivåer har många brister och behöver byggas ut — på den punkten är vi ense;

att regionplaneinstitutet är ett mycket viktigt organ när det gäller den fysiska planeringen och därför behöver förbättras;

att den regionala planeringen bör ligga i första hand på det kommunala

planet. Hur den bör ske — under landsting eller kommunförbund — är en öppen fråga;

att den samordning, som det kommande planeringsverket bör vara organ för, dels skall avse de olika regionerna och dels de åtgärder som bör vidtas på det statliga planet;

att kommunerna behöver stimulans och hjälp vid den ekonomiska planeringen och vid uppgörandet av investeringsplanerna. Det är möjligt att sådan hjälp kan ges av en expert på länsnivå, men det är också möjligt att kommunförbunden och Stadsförbundet kan bidra. Detta bör bli föremål för offentlig debatt. På denna punkt ställer jag mig bakom inrikesministern;

att kommunblocken kan bli till hjälp när det gäller att åstadkomma en effektiv organisation, men att de inte får bli självändamål;

att länsstyrelser och planeringsråd gärna kan insamla material men ej bör få några nya befogenheter utöver dem de redan har fått i samband med den statliga lokaliseringspolitik;

att statsmakternas styrning skall följa objektiva riktlinjer och ske med generella metoder och att styrningen inte får bygga enbart på fördelningstänkande utan måste läggas på lönsamhetsbas, samt

att en utredning av hela detta frågekomplex på lång sikt bör göras i form av en parlamentarisk utredning.

Slutligen, herr talman, ber jag att få instämma i ett uttalande som gjordes på Stadsförbundets kongress. Det sades att utbyggnaden av samhällsplaneringen på regional nivå bör bygga vidare på den kommunala självstyrelsen till gagn för en fri folkstyrelse. Det sades också att den kommunala självstyrelsen redan nu urholkats genom en hel del åtgärder. Man måste därför slå vakt om vad som finns kvar och återställa vad som på senare år i bristernas och krisernas tecen gått förlorat.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 12

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Johansson i Norrköping har frågat om jag är i tillfälle att lämna en redogörelse för min syn på det aktuella arbetsmarknadsläget och på våra möjligheter att bemästra situationen under den överblickbara framtiden. Herr Haglund har frågat dels om jag har den erfarenheten, att varsel och informationer ges i god tid från företagens sida när driftinskränkningar blir aktuella, dels om jag anser att två månaders varseltid är tillräckligt för att arbetsmarknadsorganen skall hinna klara de omfattande omställningsproblem, vilka erfarenhetsmässigt gör sig märkbara när det gäller bl. a. den kvinnliga arbetskraften och de äldre arbetstagarna. Herr Johansson i Simrishamn slutligen har frågat om jag är beredd vidta åtgärder som förbättrar sysselsättningen i sydöstra Skåne.

Arbetsmarknadsstyrelsen får via länsarbetsnämnderna fortlöpande uppgifter om planerade personalinskränkningar inom näringslivet. Sedan år 1956 har det årliga antalet anställda som varit berörda av sådana varsel varierat från 26 800 år 1958 till 4 300 under högkonjunkturåret 1964. Från hösten 1965 har det skett en påtaglig uppgång i varsel-frekvensen, och under tiden januari—november i år har varsel inkommit som berör 19 000 anställda och 500 företag.

De varslade planerna går inte alltid i verkställighet och varselssystemet täcker inte heller alla förekommande driftinskränkningar. Det råder emellertid inget tvivel om att uppgången det senaste året återspeglar en kraftig ökning av omställningstakten inom i första hand industrien.

De t. o. m. november i år inkomna varslen har i 224 fall gällt nedläggning av hela arbetsplatser med sammanlagt

nära 10 000 anställda. Därav har inom textil- och sömnadsindustrien varsel om nedläggning lämnats för ett 70-tal företag med cirka 3 600 personer sysselsatta. Inom metall- och verkstadsindustrien inklusive gruvor har nedläggning varslats för cirka 45 arbetsställen och 2 100 sysselsatta. Bland övriga områden som fått ökad kännning av nedläggningarna kan nämnas jord- och stenindustrien samt skogsindustrien. Till helt övervägande del har de berörda företagen legat i södra och mellersta Sverige.

Varselrapporterna ger viss information om bakgrunden till nedläggningarna. Av de 120 i år varslade nedläggningarna har 57 haft samband med en koncentration av driften. Dessa bör i regel kunna betraktas som ett led i en rationaliseringsprocess inom vederbörande koncern eller dylikt. Övriga nedläggningar beror på avsättningssvårigheter, bristande lönsamhet, ägarens personliga förhållanden m. m.

De med omställningarna förenade problemen har i stort sett fått en tillfredsställande lösning. Den berörda personalen har i största utsträckning kunnat föras över till annan sysselsättning. För att underlätta en sådan övergång har bl. a. den arbetsmarknadspolitiskt motiverade omskolningsverksamheten ökat. T. o. m. oktober i år har 7 000 fler personer än under motsvarande tid i fjol deltagit i någon form av sådan utbildning. Svårigheterna att finna ny anställning kan emellertid i enskilda fall vara betydande. Särskilda problem inställer sig vid industrinedläggningar på orter som domineras av ett företag, där alternativa sysselsättningsmöjligheter kan erbjudas i endast begränsad omfattning. Det är uppenbart, att bl. a. lokal bundenhet, relativt hög ålder och förekomsten av handikapp ställer stora krav på insatser från arbetsmarknadsorganens sida för att vederbörande inte skall hamna i långvarig arbetslöshet. En av arbetsmarknadsstyrelsen tillsatt arbetsgrupp har, närmast med avseende på omställningsproblemen inom bekläd-

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

nadsindustrien, nyligen lagt fram förslag till utvidgade och mera varierade åtgärder för att komma till rätta med dessa problem.

Vad gäller arbetsmarknadsutvecklingen i övrigt kan konstateras, att den överefterfrågan på arbetskraft, som en längre tid varit rådande i södra och mellersta Sverige, efter hand har ersatts av ett mera balanserat arbetsmarknadsläge. Arbetslösheten låg vid mitten av november i år vid 1,3 procent bland de arbetslöshetsförsäkrade, vilket är 0,3 enheter högre än ett år tidigare. Beträffande utvecklingen under den kommande vintern har arbetsmarknadsstyrelsen i sin senaste redogörelse för arbetsmarknadsutsikterna visserligen räknat med fortsatta omställningar inom industrien och därmed sammanhängande lokala problem, som för sin lösning kommer att ställa ökade krav på selektiva arbetsmarknadspolitiska insatser. Några åtgärder därutöver har styrelsen dock inte funnit anledning att yrka på.

I det nuvarande splittrade läget på arbetsmarknaden håller regeringen sig givetvis fortlöpande noggrant underrättad om utvecklingen. Om särskilda åtgärder skulle komma att behövas för att upprätthålla sysselsättningen kommer sådana omedelbart att vidtas.

Jag vill emellertid understryka vikten av att de enskilda företagen planerar sina rationaliseringsåtgärder på sådant sätt att deras sociala ansvar för de anställda inte åsidosätts. Det är nödvändigt att företagen gör långtgående ansträngningar för att skapa fortsatt sysselsättning för sådana anställda som på grund av ålder eller av andra skäl har svårt att vid en driftsinskränkning finna anställning hos en ny arbetsgivare.

Som herr Haglund framhåller i sin interpellation är det en avgörande förutsättning för att snabba och effektiva insatser skall kunna göras i samband med driftsinskränkningar eller nedläggelser, att berörda företag i god tid ger varsel och informationer.

Varselsystemet baseras på överenskommelser mellan arbetsmarknadsstyrelsen och olika arbetsgivarorganisationer. Enligt bestämmelserna skall meddelande om planerad driftsinskränkning av viss omfattning lämnas till länsarbetsnämnden senast två månader innan inskränkningen verkställs. Företagen bemödar sig också om att iaktta denna skyldighet. Vid betydande permitteringar och driftsnedläggelser synes det vara regel, att varsel ges väsentligt längre tid i förväg än som motsvarar den fastställda minimitiden.

En undersökning om bakgrunden till att företag i vissa fall inte iakttagit den föreskrivna varseltiden har visat, att en stor del av ifrågavarande driftsinskränkningar skett i samband med konkurser eller försäljning av företag, varvid personalen fått ny anställning i det nybildade företaget. I andra fall har det varit fråga om företag utanför de organisationer som biträtt varselöverenskommelserna. Direkt underlåtenhet att iaktta bestämmelserna förekommer givetvis också, men de berörda organisationerna verkar mycket lojalt för att begränsa antalet sådana fall till ett minimum.

Varseltiden två månader är uttryckligen angiven som en minimitid. Särskilt vid mera betydande permitteringar och avskedanden är det ett starkt önskemål att arbetsmarknadsorganen får längre tid till förfogande för att förbereda och genomföra erforderliga åtgärder. Som jag tidigare har framhållit har företagen också visat förståelse för sådana synpunkter. Jag vill emellertid i detta sammanhang starkt understryka angelägenheten av att informationer ges i god tid från företagets sida också till de kommunala myndigheterna i den ort, som berörs av de varslade åtgärderna.

Jag har i det föregående pekat på de speciella problem som uppstår när områden med ringa differentierat näringsliv drabbas av industrinedläggningar. Ett sådant område är sydöstra Skåne,

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

vilket berörs av herr Johansson i Simrishamn i hans interpellation.

Länsarbetsnämnden i Kristianstads län har vidtagit eller planerar olika åtgärder för att söka lösa problemet. Sålunda har arbetsförmedlingen förstärkts för att möjliggöra så snabb omplacering som möjligt. Yrkesutbildningen för arbetslösa kan med kort varsel utökas. Ett beredskapsarbete vid Glimmingehus har beslutats, och undersökningar pågår om ytterligare sådana arbeten. Redan tidigare pågående beredskapsarbeten kommer att fortsätta och eventuellt få ökad omfattning. För handikappade föreligger vissa möjligheter att ordna sysselsättning i särskilt ordnade beredskapsarbeten.

Samtidigt som de nämnda åtgärderna vidtas kommer ansträngningar att göras för att finna mera långsiktiga lösningar. I arbetsmarknadsstyrelsens rådgivnings- och upplysningsverksamhet rörande lokaliseringsfrågor kommer sydöstra Skåne att fortlöpande ägnas uppmärksamhet. Länsstyrelserna i berörda län kan förutsättas komma att beakta de speciella problemen i sydöstra Skåne i den planering rörande näringslivets utveckling som åligger länsstyrelserna.

Vidare anförde:

Herr **HAGLUND** (s):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret, som ger en tämligen god bild av det nuvarande läget på arbetsmarknaden: strukturrationaliseringarnas omfattning och verkningar samt antalet fabriksnedläggningar och berörda arbetstagare. Någon ytterligare bakgrunds-teckning är självfallet inte nödvändig. De omfattande verkningarna på vår arbetsmarknad är alltför tydligt skönjbara för att någon skall kunna undgå att inse allvaret i dagens situation. Varsel har i år utfärdats för 19 000 anställda vid 5 000 företag. Sedan början av 1950-talet har dessutom 175 fabriker och fabriksavdelningar lagts ned inom

textilbranschen. Skogsindustriens läge och problem är även välkända.

Vid konstaterandet av dessa dystra men i en hårdnande konkurrens kanske nödvändiga fakta frågar man sig, om vi nu är inne i den tidsålder som många experter betecknar som den andra industriella revolutionen, automationen, den som förutspås innebära ett överlåtande av mänskligt hjärn- och nervarbete på servomekanism och elektronhjärnor. Är även vårt land nu inne i den stora industriella förvandlingen med så kapitalkrävande investeringar och så stora industrienheter att enbart kapitall tillgången kommer att få den avgörande betydelsen för utvecklingstakten? Skall, som en tidning drastiskt uttryckte det, framstegens offer mest bli arbetare och tjänstemän och då främst den äldre och den kvinnliga arbetskraften?

Man kunde räkna upp hur många dylika frågor som helst, men detta får räcka för tillfället. Man kan dock icke undgå den självklara reflexionen att samhällets ingripanden i form av planeringsverksamhet, hjälp med kapitalbildning, ansvar för anställda o. s. v. inte kommer att bli mindre — tvärtom. Härvidlag anser jag att situationen nu blivit så allvarlig, att en uttömmande debatt, som klarlägger var vi för närvarande står, bör komma i gång.

Frågan om hur mycket eller hur litet vi skall planera tycks vara ett brännbart ämne. Låt mig för att åskådliggöra vad jag menar med planering ta ett exempel från den senaste LO-kongressen. Det gäller ett av våra stora cellulosa-bolag. Att en omläggning och ett förbilligande av framställningen av dessa företags produkter är något nödvändigt och riktigt behöver vi icke diskutera; det är självklart. Detta anses dock tydligen icke gälla den nödvändiga samordningen med stat och samhälle i detta avseende.

Det åberopade fallet gällde en omläggning av formerna för utlastning och

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

skeppning av företagets produkter med en krympning av antalet utlastnings- och mottagningshamnar. Bolaget utlastar för närvarande årligen från 25 hamnar, och produkterna lossas i genomsnittligt 150 hamnar. Utlastningen avses att koncentreras till två hamnar, och lossningen förläggs till tre utländska terminaler, nämligen i Hamburg, Rotterdam och London.

En mycket imponerande tidsplan är också utarbetad. Redan i januari månad nästa år skall de två terminalerna i Tunadal och Holmsund successivt tagas i bruk. Självfallet har en dylik omläggning föregåtts av ett omfattande utrednings- och forskningsarbete. Det anmärkningsvärda är emellertid att det under den tid detta pågått inom bolaget har, såsom det heter, »det pågått en mycket intensiv diskussion om hur utlastningen av de norrländska produkterna lämpligast bör organiseras och lokaliseras ur samhällelig synpunkt».

Kungl. Maj:t har för något år sedan tillsatt en utredning med uppgift att närmare undersöka förhållandena. Även dessförinnan ägnade sig speciella kommittéer åt denna fråga, bl. a. en av IVA:s transportforskningskommitté tillsatt grupp, som skulle söka ordna förhållandena i Piteå hamn. I denna kommitté var Cellulosabolaget i fråga representerat, men dess företrädare lämnade kommittén några dagar innan planerna på Tunadal offentliggjordes, detta utan att man inom kommittén med ett ord berört dessa planer!

Jag anser kommentarer onödiga. De ger sig själva. Jag hoppas att detta icke får utgöra mönster för den kommande utvecklingen på detta område.

Om samarbetsandan är densamma inom den svenska industrien i övrigt, måste planeringsmöjligheterna från samhällets sida te sig dystra. Motsatsen omvittnas dock, glädjande nog, från arbetsmarknadsstyrelsen, länsmyndigheter och regeringen.

Klart är dock att två tämligen dia-

metralt motsatta uppfattningar tycks göra sig gällande i fråga om hur långt samhällets ingripanden skall gå. Den ena uppfattningen företrädes av vissa ledande industrimän och den andra kommer till uttryck inom bl. a. fackföreningsrörelsen och bland företrädare för den tekniska utvecklingen.

Jag avser icke att speciellt beröra dessa olika uppfattningar, utan jag skall endast sammanfatta mina önskemål och förhoppningar mot bakgrunden av de nämnda ledande industrimännens uppfattning.

De vill självklart att man skall överlåta åt företagen att avgöra formerna för och takten i den fortsatta struktur- omvandlingen. Det betonas att det är en stor svaghet att man aldrig konkretiserar vilka former statens ingrepp skall få. Det är nödvändigt att man i denna avgörande fråga talar ut, så att vi får reda på vad diskussionen rör sig om.

Det framhålles i en artikel från samma håll följande: »Uttalandena på LO-kongressen ger ju klart belägg för att man syftar till en socialisering.» Det anses alltså att statens verksamhet främst skall ha karaktären av en arbetsmarknadspolitik, som upphäver trögheten i marknadsmekanismen och som ombesörjer överföringen till nya arbetsområden av dem som friställes, varigenom den nödvändiga tryggheten skapas. Jag trodde i min okunnighet att dessa besked getts industrien genom något av de planeringsorgan som skapats och vari ingår ledande industrimän, arbetare och tjänstemän; jag syftar i första hand på det inrättade planeringsrådet. Brister det på dessa punkter i något hänseende från statens sida hoppas jag på en bättring. Särskilt bör detta vara möjligt om vi får det planerade departementet för näringsliv och industri.

Inrikesministerns svar på mina frågor om varselvid och arbetskraftens placering ger dessutom vissa antydningar

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

om hur man önskar sig samarbetet mellan stat, kommuner och industrier. Jag tänker på den passus där inrikesministern skrivit följande: »Jag vill emellertid i detta sammanhang starkt understryka angelägenheten av att informationer ges i god tid från företagens sida också till de kommunala myndigheterna i den ort, som berörs av de varslade åtgärderna.»

Jag tar mig faktiskt friheten att i detta statsrådets uttalande tolka in att en varselperiod på två månader är alltför kort.

Till sist än en gång ett tack för det utförliga svaret.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för svaret på min interpellation.

Genom under det senaste halvåret nästan dagligen förekommande meddelanden i press och andra massmedia om industrinedläggningar, sammanslagningar till större enheter och driftinskränkningar som friställer människor har det på vissa platser skapats oro för framtiden. Frågeställningen har blivit: Orsakar den nu snabba strukturomvandling som på lång sikt är nödvändig otrygghet för de människor som råkar ut för den, och kan samhället med befintliga arbetsmarknadspolitiska medel ingripa hjälpende på rätt sätt?

Med denna utgångspunkt ansåg jag att höstriksdagen inte kunde avslutas förrän inrikesministern som den högste ansvarige för arbetsmarknadspolitiken fått tillfälle att redogöra för dagens arbetsmarknadsläge, och jag är därför tacksam för den möjlighet han i dag har givit för information och diskussion. Tyvärr, herr talman, kunde det kanske valts en lämpligare tidpunkt både med tanke på frågans vikt och kammarle-

damöternas mycket ringa intresse just i kväll.

Av statsrådets svar framgår klart, att det från och med hösten 1965 och fram till nu ägt rum en påtaglig uppgång i varselfrekvensen beträffande industrinedläggningar. Jag skall inte upprepa eller kommentera de uppgifter statsrådet lämnat utan skall i stället belysa ett område som statsrådet Johansson i korthet berörde.

Den arbetsgrupp som arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med fackförbunden inom beklädnadsindustrien tillsatt och som för några veckor sedan avgav sitt betänkande har lämnat några sifferuppgifter som ganska klart vittnar om den snabba utvecklingen. Det har gjorts en sammanställning på de till arbetsmarknadsstyrelsen inkommande varselmeddelandena om driftinskränkningar inom textil-, konfektions-, sko- och läderindustrien från 1965 fram till oktober 1966. Under denna tid har 16 080 personer berörts av varselmeddelande inom de nämnda branscherna, och av samtliga berörda arbetstagare under hela perioden har 35 procent fått varsel under de tio första månaderna 1966, vilket innebär en ganska kraftig ökning under detta år.

Vidare vill jag göra en jämförelse mellan månaderna mars—oktober under åren 1965 och 1966 — en jämförelse som är mycket intressant trots att det är fråga om enstaka platser och endast ett fackförbund.

Siffrorna avser utbetalningen från Textilarbetarnas erkända arbetslöshetskassa till avdelningarna på tre orter, nämligen Norrköping, Borås och Madängsholm. Beloppen är kanske inte helt jämförbara, eftersom högsta ersättningsbeloppet från och med 1 september 1966 höjdes från 30 till 35 kronor per dag, men jag anser ändå att uppställningen ger en klar bild av läget.

Under perioden mars—oktober 1965 utbetalades i avdelningen i Norrköping 172 428 kronor. För samma tid 1966

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

utbetalades 283 012 kronor, d. v. s. en höjning med 110 584 kronor eller 64,1 procent.

Inom Boråsavdelningen utbetalades för samma tid förstnämnda år 91 413 kronor 50 öre, och för samma tid 1966 hade beloppet stigit till 226 197 kronor, alltså ett plus på 134 783 kronor 50 öre. Det innebär en ökning med 147,4 procent.

Till den lilla avdelningen i Madängsholm slutligen utbetalades under samma period förstnämnda år 4 057 kronor, och motsvarande tid 1966 utbetalades 48 497 kronor, alltså en ökning med 44 440 kronor.

Jag fortsätter med att läsa upp siffrorna för arbetslöshetskassans utbetalningar inom hela förbundet under åtta månadersperioden mars—oktober 1965. Då fick 1 607 medlemmar ersättning, och det antalet ökade i år under samma period till 3 268. Antalet ersättningsdagar ökade från 36 856 år 1965 till 80 501 året därpå. Man utbetalade 808 279 kronor 50 öre år 1965, och siffran steg i år till 2 313 656 kronor. Detta innebär att antalet ersättningsberättigade medlemmar steg 1966 med 1 661 eller 103,4 procent. Antalet ersättningsdagar steg med 43 645, d. v. s. 118,4 procent. Totala ersättningsbeloppet slutligen steg med 1 505 376 kronor 50 öre eller 186,2 procent under 1966.

Om vi för månaderna september och oktober i år höjer beloppet med 15 144 dagar à 5 kronor, så blir det ungefär 80 000 kronor, vilket belopp alltså bör dras ifrån för att få en riktig jämförelse med siffran för 1965.

Låt oss sedan se litet på åldersfördelningen hos de bidragsberättigade. Uppgifterna rörande Norrköpingsavdelningen avser början av december 1966 och för de båda andra avdelningarna den 29 oktober 1966. Den första gruppen utgöres av medlemmar under 50 år, den andra mellan 51 och 60 år, den tredje 61—65 år och den fjärde över 65 år. Vi finner då att man i Norr-

köping hade 20 procent ersättningsberättigade arbetslösa medlemmar i den första gruppen, 31,7 procent i grupp nr 2, 16,7 procent i tredje och 31,6 procent i sista gruppen, d. v. s. för hela den äldre arbetskraften mellan 51 och 65 år 48,4 procent.

För avdelning 19 i Borås var motsvarande siffror 22,1, 32,5, 15,6 och 29,8 procent, vilket för samma åldersgrupp där utgör 48,1 procent.

I den lilla avdelningen 116 i Madängsholm slutligen var siffrorna 30,8, 33,3, 20,5 och 15,4 procent, d. v. s. för åldersgruppen 51—65 år inte mindre än 53,8 procent.

Gör man en sammanställning, får man med denna åldersgruppering följande procenttal: för personer under 50 år 23,3, mellan 51 och 60 år 32,4, mellan 61 och 65 år 17 och för personer över 65 år 27,3. För åldersgruppen mellan 51 och 65 år blir det 49,4 procent.

Det är ett litet antal, kan någon säga. Men jag har ändå velat nämna detta därför att det berör ett förbund som under många år har varit med om strukturomvandlingen. Förbundets medlemsantal har under denna tid, från oktober/november 1965 till oktober/november 1966, minskat från 31 471 till 28 497. Det gör ett minus på 2 974 eller 9,4 procent. Om utvecklingen fortsätter i den takt, har vi om tio år ingen textilindustri i vårt land.

Utänför dessa siffror kommer de icke bidragsberättigade, som är utförsäkrade men inte erhållit arbete utan går på omskolningskurser eller i beredskapsarbete. Det behöver inte råda något tvivel om att det är den äldre arbetskraften som råkar i stora besvärligheter vid industrinedläggelse och strukturomvandlingar. Jag kan försäkra statsrådet och de ärade kammarledamöter som är närvarande att jag personligen känner — och de kanske finns inräknade i mina sifferuppgifter — textilarbetare som är mellan 55 och 60 år och som varit utrationaliserade fyra—fem gånger

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

sedan 1951, då den s. k. textilkrisen började. Efter arbetsförmedlingens anvisningar till nytt arbete i sitt gamla yrke får de nu uppleva att nästan vara förbrukade och värdelösa i vårt samhälle vid den åldern. Fortsätter strukturaliseringen så som den nu tycks ha kommit i gång i andra näringsgrenar uppstår samma problem. Då är frågan om de vägar vi nu har — omskolning och omplacering — räcker för att ge den äldre arbetskraften möjlighet till nyttigt och produktionsfrämjande arbete i fortsättningen så att den inte fram till pensionsåldern hamnar i restarbetslöshetens skara.

Herr statsråd! Man ställer sig ibland litet frågande när det gäller våra arbetspolitiska medel. Enligt den senaste arbetsförmedlingsrapporten från en stad var det av 657 arbetslösa 220 eller 34 procent som befann sig i åldern 50—60 år. Stat och kommun har ju skyldighet mot dem att finna både gamla och nya vägar i sin målsättning att få in dem i produktionsapparaten igen. Men det är nödvändigt, som statsrådet uttalade i sitt svar och som jag starkt vill stryka under, »att företagen gör långtgående ansträngningar för att skapa fortsatt sysselsättning för sådana anställda som på grund av ålder eller andra skäl har svårt att vid en driftinskränkning finna anställning hos en ny arbetsgivare». Jag ber också arbetsmarknadsmyndigheterna och, om så behövs, statsrådet Johansson att väl pröva och genomföra de förslag arbetsgruppen inom beklädnadsindustrien lagt fram. Enligt min mening är det brådsakande för en del av dem att komma ut i praktisk arbetsmarknadspolitik, ty vissa av dessa åtgärder gäller inte endast denna bransch utan alla näringsgrenar.

Jag har frågat statsrådet om arbetsmarknadsläget under den överblickbara framtiden. Statsrådet redovisar några procentsiffror och säger att vi ligger några enheter högre än förra året i fråga om arbetslöshet.

Men i övrigt börjar vi få ett mera balanserat arbetsmarknadsläge. Arbetsmarknadsstyrelsen räknar dock med en stegring av arbetslösheten. Enligt ett tidningsuttalande av generaldirektör Bertil Olsson fanns under november 29 000 arbetslösa, vilket är den högsta siffran på mycket länge och en ökning från oktober med 8 000. Dessutom vet vi att det på vissa orter i landet genom omstrukturering uppkommit en dold arbetslöshet eller — för att använda ett finare uttryck — en arbetskraftsreserv. Vissa tecken tyder på att det i januari kommer att finnas 50 000 arbetslösa.

Generaldirektör Olsson tror dock — liksom statsrådet i sitt svar i dag — att med de medel som står till arbetsmarknadsmyndigheternas förfogande på olika områden skall situationen kunna klaras utan att det uppstår något som kan kallas en arbetslöshetskris. Det är de gamla beprövade medlen som skall komma till användning för att minska arbetslösheten — d. v. s. beredskapsarbeten, omskolning och omflyttningar.

De svårplacerade och de handikappade kommer också in i bilden, för att inte nämna den »restarbetslöshet» som jag tidigare talat om. Statsrådet säger i sitt svar: »Om särskilda åtgärder skulle komma att behövas för att upprätthålla sysselsättningen kommer sådana omedelbart att vidtas.» Jag förstår att statsrådet i dag inte kan uttala sig mera bestämt på denna punkt. Jag hoppas emellertid att statsrådets svar skall stilla den oro som i många hem råder inför den omdaningsprocess vi nu genomgår. Jag tror på inrikesministerns ord att om arbetslösheten blir större, så kommer regeringen med kraft att ingripa med alla de vapen den har i kampen mot arbetslösheten.

Herr talman! Jag ber att än en gång få tacka statsrådet för svaret på min interpellation.

Herr JOHANSSON i Simrishamn (s):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för inrikesdepartemen-

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

tet få framföra ett tack för positivt svar på min interpellation. Särskilt också då med tanke på den korta tid som stått till förfogande.

Svaret ger i sin helhet en god bild av de arbetsmarknadspolitiska instrumenten och de betingelser under vilka man har att arbeta med dessa instrument. Mina medinterpellanter har också, var och en på sitt sätt, redogjort för de svårigheter och den problematik som kan uppkomma. För min del skall jag in-skränka mig till att säga några ord närmast mot bakgrund av den krissituation vid AB Svenska skolästfabriken i Järrestad som gjorde att jag framstälde min interpellation.

Den tidigare rådande undersysselsättningen inom området blev genom krisen för Skolästfabriken än mera markerad och oron bland människorna ökade. Behovet av samhälleliga åtgärder har sålunda blivit ännu mera påträngande. Svårigheterna att finna nya anställningar inom området är påtagliga. Ett uttryck härför är den jämförelsevis höga arbetslöshet som förekommer i simrishamnsområdet. Genom min verksamhet vid arbetsförmedlingen i Simrishamn vet jag också att det existerar en viss grad av undersysselsättning. Mot bl. a. den bakgrunden bör snabba åtgärder vidtagas som skapar balans på arbetsmarknaden. Jag noterar därför med tillfredsställelse att statsrådet i sitt svar slår fast följande: »Om särskilda åtgärder skulle komma att behövas för att upprätthålla sysselsättningen kommer sådana omedelbart att vidtas.»

Jag vill påstå, herr talman, att skäl kan anföras som motiverar åtgärder från myndigheternas sida för att skapa ökade sysselsättningsmöjligheter inom Österlen. I min interpellation anförde jag aktuella siffror för området, och jag skall därför avstå från att vid detta tillfälle anför ytterligare sifferserier. Jag vill emellertid konstatera att simrishamnsområdet har en mycket gynn-

sam geografisk belägenhet. På mindre än en timme når man med bil länets residensstad med dess administration. Närheten till »portarna» mot kontinenten är, med nuvarande transportteknik, ett faktum. Kommunernas ambition att skapa god service, med allt vad detta innebär, är dokumenterad.

Tillgången på mark för bebyggelse och fritidsändamål är tillräcklig. Arbetskraftens sammansättning är också en positiv faktor i sammanhanget. Till detta skall läggas möjligheten av att genom inrättande av barndaghem och liknande åtgärder åstadkomma ett ökat intresse att träda ut på arbetsmarknaden. Med dessa naturliga förutsättningar bör det väl ändå vara möjligt att ge stimulans till företag med positiva prognoser att etablera sig inom området och därmed förhindra en ytterligare utarmning av bygden.

Sammanfattningsvis anser jag att det är angeläget med ett samlat och kraftfullt grepp från olika myndigheter för att genom en serie åtgärder vända utvecklingen i sydöstra Skåne både när det gäller den akuta situationen och mera långsiktiga lösningar, så att människorna inom regionen får arbete, trygghet och delaktighet i den stigande standard som kännetecknar vårt land.

Herr talman, jag ber att än en gång få tacka för det positiva svaret.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Interpellanterna och jag har inte några delade meningar härvidlag, och jag skall endast göra en kort kommentar till vad som sagts.

Herr Johansson i Norrköping anförde att han gärna ville ge tillfälle till ett besked ifrån regeringens sida och till en debatt om det arbetsmarknadspolitiska läge vi befinner oss i. Jag har noterat det med tacksamhet. Jag skulle inte heller haft något emot om debatten kunnat föras vid en annan tidpunkt och inför en mera välfylld kammare,

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

men vi är väl överens om att den ordning som gäller för riksdagens slutförande har nödvändiggjort en uppläggning av detta slag med besvarande av interpellationer denna dag. Jag skulle tro att de något lugnande beskederna om arbetsmarknadsläget ändå kommer till allmänhetens kännedom, något som herr Johansson efterlyste och vilket är avsikten med denna debatt. Jag delar nämligen herr Johanssons i Norrköping uppfattning att det skulle vara till skada om någon form av panik spred sig inför vad som inträffat.

Det är riktigt att en omfattande friställning har förekommit under innevarande år. Den oro är också förklarlig som har uppstått hos de många människor — ensamstående och familjer — som har drabbats av följdverkningarna av friställningar eller företagsnedläggelser.

Men, herr talman, det är kanske på det sättet att vi har vant oss vid en mycket gynnsam konjunktur och ett utmärkt läge på vår arbetsmarknad ur sysselsättningssynpunkt. Det som någon betecknat som den gynnsamma parenteserna i vår konjunkturutveckling under 1960 till 1964 — en faktiskt oavbrutet stigande produktion och efterfrågan på arbetskraft — har ingett många en känsla av att detta är någonting självklart och att ingenting annat kan inträffa. Man glömmar lätt — det är kanske den värdefullaste egenskap vi människor är utrustade med — men det är inte alltid bra. Jag har därför i mitt interpellationssvar gärna velat omnämna år 1958 — det är inte längre sedan vi hade en mycket hög siffra för nedläggning av företag, vilket också drabbade ett mycket stort antal arbetstagare. Detta är inte sagt som ett försvar utan endast ett konstaterande av att efterkrigstidens och även de senaste tio årens ekonomiska utveckling och utvecklingen inom vårt näringsliv gett en bild av att vissa näringar expanderar — de gör det kraftigt och drar till sig arbetskraft —

men att vi också har näringsgrenar som i en hårdnande konkurrens inte har haft möjligheter att hävda sig.

Det är en utveckling som vi fick acceptera 1958 och andra år, och det är ingen som i och för sig har ifrågasatt att man skulle motverka själva strukturförloppet som sådant. Man kan lindra dess verkningar och har all anledning att följa utvecklingen och iaktta den. Men så länge den rör sig i banor som leder till att vi får en mera effektiv konkurrens, en rationell industri med konkurrensförmåga på utlandsmarknaden och företag i vårt eget land som också söker att uppehålla konkurrens med de företag utanför vårt lands gränser som konkurrerar på vår egen marknad, så länge har ingen ifrågasatt att vi skulle göra några väsentliga ingripanden.

Arbetskraften som har friställts har i allmänhet kunnat föras över till andra områden. Det har också genom det besked som arbetsmarknadsstyrelsens chef gav i en tidning häromdagen gjorts klart, att samtidigt som vi har ett i och för sig betydande antal arbetslösa har vi fortfarande en mycket hög efterfrågan inom vissa branscher och inom vissa regioner. Vad vi kan säga är att tyvärr är det inte alltid så att efterfrågan föreligger i de regioner där nedläggning av företag sker. Det är i det sammanhanget som de enskilda människorna kommer in i bilden, och det är då vi måste säga att det moderna samhället har ett ansvar att svara för hjälp åt enskilda och familjer. Det är en knäsat solidaritetspolitik, en solidaritetspolitik som skall ha alla medel till förfogande som kan anses vara erforderliga. Vi har arbetslöshetsförsäkring, beredskapsarbeten, omskolning, omflyttning, lokaliseringspolitik. Erfarenheten säger oss också att andra åtgärder kan visa sig erforderliga, och då bör de också prövas. Jag säger detta gärna till herr Johansson i Norrköping, eftersom han här har nämnt om Textil- och be-

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

klädnadsförbundets utredningar, där man har framfört synpunkter om att ytterligare medel, ytterligare åtgärder kan te sig erforderliga för att klara en del av de problem som många människor ställs inför.

Denna utredning är ju nu företagen, och arbetsgruppens resultat övervägs i arbetsmarknadsstyrelsen och vi får väl se till vilka resultat man där kommer. Redan nu har vi anledning att i kanslihuset pröva frågan om beställningsmyndiganden och motsvarande — jag skall inte närmare gå in på det. Det är möjligt att denna prövning kan öppna möjligheter för arbetsmarknadsstyrelsen att lägga ut beställningar på ett sådant sätt, att de företag som kan bli aktuella för nedläggning får en ytterligare övergångstid, en övergångstid under vilken det kanske på sina håll skulle vara möjligt att sysselsätta en del av den äldre, svårplacerade arbetskraften.

Herr talman! Jag har med detta velat anföra att vi ju i stort har accepterat en strukturomvandling, att samhället har infört en beredskap för att underlätta omställningen för enskilda människor. Men jag har i mitt interpellationssvar velat ytterligare markera också det ansvar som ligger på företagen. Och att vi gärna önskar en samverkan och ett gott samarbete med företagen, det vill jag mycket kraftigt understryka. Men vi skulle nog önska en något längre gående ansvars känsla än vad vi i några sammanhang har mött — även hos företagare. Detta är emellertid, som sagt, en fråga som vi väl kommer att få anledning att närmare diskutera vid en kontakt med företrädare för näringslivet.

Låt mig till sist säga att jag i fråga om den äldre arbetskraften tycker att det på lång sikt inte skulle behöva råda någon tvekan om nödvändigheten av att söka inpassa denna i vårt arbetsliv. Det problem som vi ställs inför, sett på något längre sikt, är ju egentligen hur vi skall klara rekryteringen av arbets-

kraft. De prognoser som långtidsutredningen har givit oss har mycket kraftigt understrukit just det problemet.

Utredningen har bl. a. tagit upp just frågan om hur vi skall kunna tillfredsställa arbetsmarknadens behov av arbetskraft. Därvidlag har man betraktat kvinnorna såsom en utomordentlig tillgång. Man har också berört de handikappades problem ävensom den äldre arbetskraftens svårigheter. Man har mycket starkt framhållit värdet av att vidta åtgärder som möjliggör för den äldre arbetskraften i stort att stanna kvar i det produktiva livet. Därför är det något av en paradox att vi skall stöta på de svårigheter som herr Johansson i Norrköping nämnde att man har i Norrköping och Borås — kanske även på andra platser — att man inte på ett tillfredsställande sätt har kunnat lösa sysselsättningsfrågorna. Jag tror, som jag förut har framhållit, att man här kanske får pröva sig fram på nya vägar, och de uppslag som lämnas kommer vi att nogsamt beakta.

Jag vill, herr talman, ytterligare understryka att jag har förståelse för den oro man känner i många hem — såsom herr Johansson uttryckte det. Det skall inte råda något tvivel om att samhället här står berett att hjälpa alla de människor som kan råka i svårigheter under en omställningsprocess, som de inte har någon som helst skuld till. Samhällssolidariteten kräver det — och samhället är berett.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Jag har inte interpellat statsrådet Johansson i denna fråga. Däremot har jag interpellat statsministern, och på den interpellationen svarade finansministern i fredags, varvid han bl. a. hänvisade till arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiken. Jag är övertygad om att statsrådet Johansson på detta område gör allt vad som kan göras för att försöka motverka de tendenser som för närvarande råder i nä-

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

ringslivet. Tyvärr har det trots detta inte lyckats klara de svårigheter som den senaste tidens utveckling medfört. Vi får alltjämt varsel om ytterligare företagsnedläggelser. De siffror, som jag i fredags och herr Johansson i Norrköping i dag redovisat, tyder på att vi måste räkna med stigande arbetslöshet.

Lokaliseringsstöden kan ju sättas in på vissa områden men inte överallt, och de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna är tydligen inte till fyllest. Därför skulle jag gärna vilja ställa en fråga till statsrådet Johansson, en fråga som jag hade hoppats att finansministern skulle svara på i fredags men som han — jag förmodar att det var av tidsnöd inte besvarade — nämligen om regeringen — med tanke på de problem som både stora och små företag i dag möter — är beredd att överväga andra åtgärder t. ex. på kapitalförsörjnings- och skatteområdet? Åtgärder som skulle motverka svårigheterna på ett tidigare stadium. Det är bättre att stämna i bäcken än i ån. Det är för sent att sätta in hjälpen när driftsnedläggelsen nästan är en nödvändighet.

Det är också svårare att omplacera den äldre arbetskraft, statsrådet Johansson talade om. Finge företagen litet större möjligheter på kapitalmarknaden och kanske även då det gäller självfinansieringen skulle troligen åtskilliga industrier som nu tvingats lägga ner driften ha kunnat fortsätta sin verksamhet och aldrig behövt friställa vare sig den yngre eller den äldre arbetskraften. De yngre går det nog att omplacera, som statsrådet Johansson har sagt, men de äldre är det svårare med inte minst inom den bransch som herr Johansson i Norrköping har talat om; men detsamma gäller även många andra branscher.

Jag vill inte påstå att det är någon katastrof som håller på att inträffa, men tendenserna ter sig så allvarliga att det är förklarligt att både statsrådet Johansson och inte minst vi inom nä-

ringslivet, både företagare och arbetstagare, känner oro för hur vi skall kunna klara den här utvecklingen. Därför skulle jag gärna vilja höra av statsrådet Johansson om det finns några möjligheter till ett näringsvänligare klimat än det vi för närvarande har t. ex. på de av mig berörda områdena.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag riktade ingen anmärkning mot vare sig herr talmannens uppläggning av arbetet eller statsrådets val av dag, utan jag uttryckte bara den meningen att det kanske varit bättre om vi hade fått debatten vid en annan tidpunkt. Vi kommer nämligen inte ifrån att den här frågan intresserar inte bara de 29 000 arbetslösa utan även dem som går på omskolningskurser — kanske 20 000 — och dem som har beredskapsarbeten; jag vet inte hur många de är men skulle vilja gissa på 10 000. Tillsammans blir det över 50 000, och skall siffrorna öka i fortsättningen inser nog herr statsrådet att antalet kanske blir 70 000 om vi räknar ihop dessa kategorier. Och i den fulla sysselsättningens och välförhållandets samhälle måste man väl ändå säga att en sådan utveckling aldrig kan tillåtas. Det var därför jag tyckte att en diskussion om detta problem var värdefull. Men nog om den frågan.

Så kom statsrådet in på strukturrationaliseringen. Ja, jag verkar i en stad där strukturrationaliseringen har fortgått praktiskt taget oavbrutet sedan 1951. Nedläggningar och sammanslagningar har gjorts, ny industri har tillkommit, men tyvärr kanske inte alltid i tillräcklig utsträckning. Måhända har vi inte fått statsmakternas hela och fulla hjälp, utan vi har rätt mycket försökt klara oss själva i det svåra läge som staden befunnit sig i; men tendensen är nu uppåtående. Det allvarliga är dock att strukturrationaliseringen troligen kommer att fortsätta i ännu

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

snabbare takt, och detta är anledningen till att jag velat diskutera saken här.

När debatten i alla fall har börjat skulle jag vilja ställa en fråga: Tror statsrådet att vi klarar en ökad acceleration i strukturomvandlingen under 1967 och 1968 med de arbetsmarknadspolitiska medel som nu står till förfogande?

När det gäller den äldre arbetskraften är det riktigt att, som statsrådet gör, rikta en vädjan även till det enskilda näringslivet. Denna statsrådets vädjan bör nå långt och få ett kraftigt gensvar. Om det finns någon möjlighet så bör man se till att den äldre arbetskraften får ett meningsfullt arbete fram till pensionsålderns inträde. Jag är rädd för att den äldre arbetskraften vid den fortsatta strukturomvandlingen skall komma ytterligare i kläm; på grund av de nya tekniska processerna blir ju arbetstillfällena färre. Därför är det mycket viktigt att denna fråga ägnas den största uppmärksamhet från myndigheternas sida.

Jag skulle vilja rekommendera de ledamöter som är intresserade att skaffa sig boken Arbetskraftens omställning, som en grupp inom beklädnadsindustrin utarbetat tillsammans med arbetsmarknadsstyrelsen. Det är en mycket intressant läsning.

Jag vill livligt instämma i det sista statsrådet sade. Vi lever i dag under andra förhållanden än förr och kan därför inte tillåta sådant som tidigare gick för sig. Jag hoppas innerligt att vi skall ha kraft och makt att driva en sådan arbetsmarknadspolitik att vi inte i vårt samhälle får några rester som känner sig bortstötta från arbetsmarknaden.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Nordgren tog upp en debatt som han, efter vad jag kan förstå, gärna velat föra förra fredagen men då inte fick tillfälle till. Han vill

nu att vi skall diskutera igenom även kapitalmarknadssituationen. Jag tror att debatten i så fall skulle bli mycket omfattande, men det är möjligt att det också skulle visa sig att vi på vissa punkter är ense.

Det är närmast självklart att kredit-situationen medverkat till att påskynda utvecklingen, d. v. s. strukturomvandlingen. Men det är inte en minskad tillgång på krediter totalt sett som varit avgörande. Den del av kreditgivningen som gått till näringslivet har vuxit avsevärt. Den ökade under det senaste året, d. v. s. från 1965 till 1966, med nära 2 miljarder kronor. Detta beror helt enkelt på att kreditinstituten kanaliserat de ökade kapitalströmmarna till de företag och branscher där kapitalet ger den största avkastningen, d. v. s. de företag som bedömt det som angeläget med en rationalisering och en effektivisering av verksamheten, givetvis under förutsättning att kreditinstituten i fråga delat denna bedömning.

Skall man då ytterligare öka möjligheterna för kreditinstituten att leda över kapitalströmmarna till näringslivet? Det är en avvägningsfråga, som vi ständigt ställs inför när vi diskuterar skolor, bostäder, sjukhus m. m. Vi är å andra sidan överens om att näringslivet måste ha en mycket hög prioritet.

Detta är också ett problem på vilket man kan lägga kostnadsaspekter. Råder det bristande balans i fråga om tillgång på arbetskraft och material så riskerar man att kostnaderna stiger. Blir konkurrensen om dessa tillgångar för hård kommer vi i en mycket besvärlig situation. Ett mer balanserat läge är därför önskvärt.

Däremot måste vi se till att vi inte kommer över i en motsats till det som vi upplevde under de första åren av 1940-talet, och därför är det viktigt att samhället har en mycket hög beredskap. Denna måste bestå i att man noggrant följer utvecklingen också på kapitalmarknaden, i nära kontakt med fö-

Svar på interpellationer ang. det aktuella arbetsmarknadsläget, m. m.

reträdarna för näringslivet, såväl företagare som arbetstagare. Vi har sålunda ansett det angeläget att nu få till stånd en överläggning med den systerberedning som är tillsatt och i vilken representanter för både arbetsgivarsidan och arbetstagsidan ingår tillsammans med andra. I denna beredning har man anledning att diskutera det nuvarande läget och försöka att göra bedömningar av den närmaste framtiden och av vad som då kan te sig erforderligt.

Därmed kommer jag också in på den fråga, som herr Johansson i Norrköping här sist ställde. Han frågade, om jag tror att vi kan klara en accelererad takt i strukturomvandlingen. Ja, om den ter sig nödvändig med hänsyn till vårt näringslivs konkurrensförmåga både på utlandsmarknaden och här hemma. Men det är möjligt att vi då också måste överväga andra former för ett samhälleligt bistånd, framför allt på kapitalanskaffningsområdet. Varven har som framgått av offentliga meddelanden redan varslat om sitt behov, och jag tror att det också finns andra näringsgrenar, om vilka det kan sägas att det föreligger ett påtagbart behov av ökade kapitalresurser för en snabbare omställning.

Jag tror alltså att vi skulle kunna klara denna accelerering, men vi kanske får finna oss i att det då inte finns det utrymme som vi skulle önska för så angelägna ting som bostäder, sjukhus och liknande serviceanordningar. I den situationen bör det dock vara möjligt att nå samförstånd åtminstone med näringslivets företrädare om en prioritering och avvägning av olika behov.

Herr Johansson i Norrköping talade om textilindustriens speciella problem. Den mer än 15-åriga omstrukturingsprocessen inom denna industri med en väsentlig begränsning av verksamheten har berört många företagare och enskilda och naturligtvis även de enskildas organisationer. Jag är i detta

sammanhang mycket angelägen att framhålla, att den öppenhet, med vilken man inte minst från Textil- och beklädnadsarbetareförbundets sida har mött strukturproblemet, har varit utomordentligt stimulerande och värdefull. Man har aldrig försökt så att säga sätta klackarna i marken för att spjärna emot utvecklingen. Man har sagt att i den mån denna strukturomvandling ter sig riktig och den arbetskraft som friställes kan flyttas över till helst bättre betalda arbeten har man ingen erinran att göra. Men samhället får påta sig skyldigheten att underlätta den enskildes omställningsproblem.

Detta tycker jag har varit en föredömlig inställning. Textil- och beklädnadsarbetareförbundet har i hög grad bidragit till att ge uppslag för ett nytänkande inom arbetsmarknadspolitiken, vilket vi sätter stort värde på.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 13

Föredrogs, men bordrades åter utrikesutskottets utlåtanden nr 11 och 12, statsutskottets memorial och utlåtanden nr 156—162, bevillningsutskottets betänkanden nr 62 och 63, bankoutskottets utlåtande och memorial nr 53, 55 och 56, första lagutskottets memorial och utlåtanden nr 43, 45 och 46, andra lagutskottets memorial nr 78, tredje lagutskottets utlåtanden nr 57—59 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 23 och 30.

§ 14

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets memorial nr 46, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

sammansatt konstitutions- och första lagutskotts utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till radioansvarighetslag, dels ock i ämnet väckta motioner;

sammansatt konstitutions- och tredje lagutskotts utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till radiolag jämte i ämnet väckta motioner;

statsutskottets utlåtande och memorial:

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rundradions fortsatta verksamhet m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 164, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67;

bankoutskottets utlåtande nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. jämte motioner i ämnet;

tredje lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av punkterna 1 och 2 i bestämmelserna om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom, m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 62, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandlingen av tredje lagutskottets utlåtande i anledning

av Kungl. Maj:ts proposition angående trafikstopp och trafikförbud i samband med övergången till högertrafik m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om vissa intrång i Stora Sjöfallets nationalpark jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slaktdjursavgifter, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 15

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag får meddela, att bankoutskottet och tredje lagutskottet begärt, att deras utlåtande nr 54 respektive 61, som i dag bordlagts första gången, måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

Jag hemställer, att bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista nyssnämnda utlåtanden, tredje lagutskottets utlåtande nr 61 och bankoutskottets utlåtande nr 54, i nu angiven ordning uppföres närmast efter tredje lagutskottets utlåtande nr 57.

Nämnda hemställan bifölls.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 19.36.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 13 december

Kl. 10.30

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 7 innevarande december.

§ 2

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER** erhöll på begäran ordet för att besvara herr Hermanssons interpellation angående svenska företags verksamhet i utlandet.

Svaret hade före sammanträdet i stencilerad form tillställts kammarens ledamöter, och hans excellens herr statsministern **Erlander** lämnade nu en kort sammanfattning av dess innehåll.

Det inom kammaren utdelade svaret var av följande lydelse:

Herr talman! Herr Hermansson har i en interpellation till mig ställt tre frågor rörande huvudsakligen svenska företags investeringar och verksamhet utomlands.

Vad gäller den första frågan och regeringens allmänna syn på relationerna mellan Sverige och de fattiga länderna, sådana dessa relationer kommer till uttryck i svenska företags verksamhet och i handelsförbindelserna, har den redovisats utförligt i olika sammanhang. Under hänvisning till vad jag bl. a. anfört i den för vår biståndsverksamhet grundläggande proposition 1962: 100 kan jag här bli relativt kortfattad.

Utrikeshandeln är av avgörande vikt för u-ländernas möjligheter att åstadkomma en ekonomisk utveckling som minskar klyftan till de rika länderna. Vidgad kapitaltillförsel förslår föga om u-ländernas exportinkomster samtidigt utvecklas otillfredsställande. Detta är emellertid vad som har inträffat under 1960-talet för vissa av de fattiga länderna. Industrieländerna bör söka föra en sådan ekonomisk politik och handelspolitik att denna utveckling bryts. På det ekonomiska planet har möjligheterna och metoderna härför diskuterats utomordentligt ingående men de praktiska resultaten har ännu så länge varit begränsade.

Den svenska politiken på detta område är klar. Konkreta åtgärder hemma — jag erinrar om avskaffandet av kaffeskatten och tetullen m. m. — har förenats med stor svensk aktivitet i olika internationella organ. Den svenska marknadens litenhet och vår liberala handelspolitik gör att det i första hand är genom dessa organ som initiativ kan få större betydelse. Vi har som bekant tagit sådana initiativ beträffande tropiska produkter och genom ett förslag om supplementär finansiering avsett att motverka verkningarna på u-ländernas utvecklingsprogram av oförutsedda nedgångar i deras exportintäkter. Självfallet deltar man från svensk sida också aktivt i arbetet på en mängd andra områden, där förutsättningar finns för åtgärder till fromma för u-ländernas export.

Beträffande de svenska företagens investeringar i utlandet vill jag framhålla, att det övervägande antalet u-länder — inte minst inom FN:s ram — betonat, att privatinvesteringar utgör ett betydelsefullt bidrag till påskyndandet

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

av deras utvecklingsprocess. Som komplement till det statliga biståndet till u-länderna kan utländska privatinvesteringar i dessa länder ha betydande utvecklingsfrämjande effekt, främst som följd av det kunnande som kan komma att överföras genom investeringar och drift. Denna uppfattning, som regeringen också tidigare gett uttryck för, innebär dock inte att alla typer av privatinvesteringar är lika gynnsamma för det mottagande landet.

Interpellanten har vidare frågat om regeringen vill ta initiativet till »en strängare kontroll och sovring av svenska företags investeringar i utlandet». När herr Hermansson i våras interPELLERADE finansministern om valutaregleringens tillämpning blev han uppläst om den frihet för direkta investeringar över gränserna, som följer av Sveriges åtagande i förhållande till OECD:s kapitalliberaliseringsstadga. Åtagandet att medge sådana investeringar gäller formellt visserligen endast i förhållande till OECD:s övriga medlemsstater, men medlemsstaterna har i en rekommendation från organisationen uppmanats att tillämpa en icke-diskriminatorisk praxis även gentemot andra länder. Regeringen har självfallet ingen avsikt att bryta mot de förpliktelser som sålunda följer av vår medverkan i OECD. Det kan också påpekas att den lagliga förutsättningen för valutaregleringen kan — förutom när riket befinner sig i krig eller krigsfara — utövas för uppnående av det mål som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet eller eljest med hänsyn till rikets betalningsförhållanden med utlandet. Valutaregleringen lämnar således inga möjligheter till någon »kontroll eller sovring av svenska företags investeringar i utlandet» i den mening som interpellanten avser.

Frågan om en »kontroll och sovring» har emellertid även en annan aspekt. Om det skulle befinnas motiverat att stödja svenska privatinvesteringar i de

fattiga länderna genom t. ex. investeringsgarantier skulle det enligt min mening vara naturligt och påkallat att staten lämnade detta stöd på ett sådant sätt, att de ur utvecklingssynvinkel värdefullare investeringarna främjades. Den tillsyn som därvid skulle erfordras borde rimligen behöva utövas så länge det statliga stödet utgick.

Herr Hermansson har slutligen frågat, om regeringen är villig att ta initiativet till en utförlig kartläggning av de svenska kapitalinvesteringarna och av svenska företags verksamhet i utlandet samt till en detaljerad offentlig redovisning av kapital- och vinstströmmarna mellan Sverige och andra länder. Syftet med en sådan kartläggning skulle vara att ge grund för en saklig bedömning av frågan om svenska kapitalintressens vinster på investeringar i t. ex. de fattiga länderna.

Låt mig lämna några uppgifter om omfattningen av våra investeringar utomlands. Det svenska investeringsutbytet med främmande länder har, sett över några år, netto inneburit ett kapitalutflöde från Sverige. För perioden 1961—1965 uppgick valutatillstånden för svenska investeringar i utlandet till 2 452 milj. kr. och valutatillstånden för utländska investeringar i Sverige till 1 922 milj. kr. Av de nämnda 2,5 miljarderna kronor har närmare 650 miljoner kronor avsett svenska investeringar i u-länder.

För den av interpellanten önskade bedömningen av vinsterna på investeringar av detta slag skulle fordras utomordentligt detaljerade uppgifter. Avkastningen på en investering influeras nämligen inte enbart av de i de utländska dotterbolagens bokslut redovisade resultaten. Den påverkas bl. a. av royalties, ersättningar för teknisk hjälp m. m. till moderbolagen. I många fall kan prissättningen på moderbolagets produkter till dotterbolaget vara av betydelse i detta sammanhang. Värdet för moderbolaget att i dotterbolaget ha en

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

fast avnämare t. ex. av halvfabrikat liksom sannolikt åtskilliga andra relevanta faktorer låter sig knappast belysas statistiskt. En sammanfattande och rättvisande redovisning av vinstförhållandena för svenska investeringar i u-länder skulle därför fordra en arbetsinsats, som ej står i rimlig proportion till värdet av det resultat som kan uppnås. Något initiativ av det slag herr Hermansson har efterlyst är därför inte aktuellt.

Vidare anförde:

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag har tyvärr inte kunnat begagna mig av samma rationella metod som statsministern, d. v. s. att dela ut mina kommentarer till hans svar till kammarens ledamöter, utan är tvungen att föredra dem muntligt.

Jag känner knappast till något program i svensk television, vilket så djupt har engagerat och upprört allmänheten som det som sändes den 2 oktober 1966 under rubriken »Svart vecka i Nimba, Kring en svensk industri i ett u-land — Lamco i Liberia».

Upprördheten var parad med förvåning över att ett väsentligen i svensk regi drivet företag, där dominerande svenska kapitalintressen gjort stora investeringar och där många svenskar är sysselsatta, slog ned en strejk med metoder, som vi anser tillhöra en förfluten tid när ett brutalt arbetsgivarvälde härskade. Det är ingen överdrift att uppgifterna kom som en chock för den svenska allmänheten. En omfattande diskussion utlöstes.

Samtidigt som jag tackar statsministern för att han velat besvara min interpellation måste jag uttrycka min besvikelse över att svaret blivit så formellt och begränsat. Statsministern har inte med ett ord givit uttryck för sin åsikt om de förhållanden som var utgångspunkt för interpellationen. Det är möjligt att han inte ansett det lämp-

ligt, att landets regeringschef inför riksdagen säger sin mening om vad som hände vid Lamco. Om detta är motiveringen för tystnaden tror jag att statsministern har fel.

Händelserna vid Lamco kan nämligen inte betraktas som en privat angelägenhet för investerarna och de anställda arbetarna. Detta visar också den svenska allmänhetens reaktion, som jag bedömer såsom mycket hoppgivande. Den visar nämligen en känsla av ansvar för vad som händer i de ännu fattiga, i de utvecklingshämmande länderna. Hur svenska företag uppför sig i utlandet är inte deras ensak. Deras handlingar faller, med rätt eller orätt, tillbaka på vårt land. De betraktas nämligen av många som representanter för Sverige. Och som jag påpekat i interpellationen måste man ställa frågan: Hur uppfattar folken i Afrika, Asien, Sydamerika o. s. v. vårt land utifrån det stora engagemanget i Liberia och särskilt efter vad som hände i Nimba under »den svarta veckan» i juli 1966? Bedömer de den officiella svenska politiken som nykolonialistisk? Uppfattar de skillnaden mellan de svenska kapitalintressena, ofta förbundna med internationella truster, och den starka opinion i vårt land som vill föra en politik byggd på solidaritet med de fattiga folken?

Det var dessa frågor som är så grundläggande för vår framtid, som jag hade hoppats att statsministern skulle gå in på i svaret på min interpellation. Han begränsar sig nu i stället till en erinran om vad som sagts i proposition nr 100 år 1962 om principerna för svensk biståndsverksamhet. I denna proposition erinras om vad som sägs i FN:s stadgar angående »den grundläggande demokratiska principen om lika politiska rättigheter» för individer och nationer. I denna proposition står också följande: »Den uppfattning om människovärdet och de sociala jämlikhetskrav som kommit att prägla utvecklingen i flertalet västerländska stater under det senaste

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

seklet gör inte längre halt vid nations- och rasgränser.»

Detta är förvisso ord som direkt har att göra med vår reaktion på händelserna i Lamco och som statsministern kunde ha citerat. I proposition nr 100 år 1962 finns också utsagt, att svenskt utvecklingsbistånd så snart som möjligt borde uppnå 1 procent av bruttonationalprodukten, även detta förvisso något att erinra om när budgetförslaget för nästa år nu slutgiltigt görs i ordning.

Jag skall inte här ta upp en diskussion om den svenska biståndspolitiken utan vill bara erinra om att denna biståndspolitik fortfarande bara är en mindre del av vårt lands relationer till de utvecklingshämmande länderna. Vad jag i interpellationen begärde att statsministern skulle redogöra för är regeringens syn på relationerna mellan Sverige och de fattiga länderna sådana dessa kommit till uttryck i svenska företags verksamhet och i handelsförbindelserna mellan länderna — alltså i de stycken som dominerar dessa relationer. Det har statsministern endast gjort på ett mycket knapphändigt och formellt sätt, som i huvudsak går förbi de stora problem som finns och som lyser oss mitt i ögonen.

Jag kan inte här utförligt gå in på de handelspolitiska frågorna, men eftersom vi närmar oss en ny riksdagssession blir det snart tillfälle att återkomma till dem. Att i dem finns inneslutna en rad svåra problem är väl klart. Klyftan mellan priserna på råvaror och industriprodukter har ytterligare växt och därmed har u-ländernas exportinkomster försämrats. Enligt många mening föreligger här relationer som inte kan betecknas på annat sätt än som en imperialistisk utplundring av de fattiga länderna. Att söka förneka detta med något slags harmonieekonomisk konstruktion är knappast övertygande. De rika industrialiserade länderna gör i utrikeshandeln vinster på de fattiga ländernas bekostnad. Detta är ett faktum

som man inte kommer ifrån oavsett i vilka termer man vill resonera. Det avgörande medlet för att bryta detta läge är att de utvecklingshämmande länderna industrialiseras och inte hålls kvar som huvudsakligen råvaruproducenter. Detta förutsätter en djupgående förändring av deras ekonomiska och sociala förhållanden, landreform och planering — med ett ord social revolution.

Viktiga bidrag kan och måste emellertid ske genom en förändring av de handelspolitiska förhållandena, så att råvaruländerna får bättre betalt för sina produkter. Statsministern erinrar i sitt svar kortfattat om vissa svenska ståndpunkter, och jag har ingen invändning mot dem, allra helst som jag själv här i riksdagen har arbetat på att dessa ställningstaganden skulle göras. Men jag anser fortfarande att vår politik på detta område är halvhjärtad och att en rad ytterligare initiativ borde tagas. Ansträngningar för att skapa ett internationellt system av råvaruavtal och pris-kompensation bör kompletteras med uppställandet av kvantitativa importmål för industriländernas inköp av såväl råvaror som industrivaror från u-länderna.

När det gäller den viktiga frågan om svenska företags investeringar i utlandet begränsar sig statsministern till allmänna satser om att utländska privatinvesteringar i u-länderna kan ha en betydande utvecklingsfrämjande effekt men att inte alla typer av privatinvesteringar är lika gynnsamma för det mottagande landet. Någon förståelse för den svåra problematik som här föreligger röjes inte i dessa satser, men jag hoppas att den därför inte saknas.

Vilka är problemen? Att av utländskt kapital anlagda industriföretag i de fattiga länderna skapar arbetstillfällen, kan bidra till skolning och utbildning samt till utvecklingen av en inre marknad är på kort sikt obestridligt. De kan också medverka till en ökning av landets utrikeshandel.

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

Men den andra sidan av denna process kan samtidigt vara att de utländska företagen suger ut ett fattigt lands naturtillgångar, lägger beslag på dess skickligaste arbetskraft och drar stora tillgångar ur landet genom hemtagning av profiler. Landets ekonomiska utveckling kan då bli snedvriden, vilket på längre sikt skapar svåra problem. Särskilt föreligger dessa risker när utländska företag begränsar sig till utvinning av råvaror. Stora socialpsykologiska problem uppstår för befolkningen både vid omställning till de krav som kapitalistiskt lönarbete ställer och när tillfälliga arbeten, t. ex. anläggningsarbeten, upphör.

Insats av utländskt kapital kan inte alltid avvisas som skadlig för ett lands ekonomiska utveckling. Många länder med otillräcklig kapitalackumulation är helt enkelt tvungna att uppta utländska lån och uppmuntra till anläggning av utlandsägda företag för att få i gång en ekonomisk utveckling eller för vissa speciella syften. Historien lika väl som nutiden ger dock alltför många exempel på hänsynslös imperialistisk utplundring av de fattiga länderna och på reaktionär inblandning i deras inre utveckling för att inte utländska kapitalanläggningar i allmänhet måste betraktas som en negativ faktor. De stärker den kapitalistiska sektorn i landet och blir i praktiken ett stöd för ekonomiskt maktägande, reaktionära grupper.

Endast under mycket speciella förutsättningar kan utländskt kapital och utländska produktionsanläggningar bedömas ha möjlighet att utöva ett positivt inflytande på den ekonomiska och sociala utvecklingen i ett u-land. Dessa förutsättningar synes i de flesta fall icke vara för handen i de länder där den svenska industrien gjort sina investeringar. Låt mig erinra om några av de länder där svenskt monopolkapital har gjort stora investeringar.

Sydafrika: Här finns ASEA, Atlas Copco, Sandviken, Alfa-Laval, Fagersta,

Volvo, Lesjöfors — och apartheid. En av de största investeringarna har gjorts av Johnsons och Wallenbergs Avesta Jernverk i deras andeli Anglo-American Corporation. Här finns billig, obegränsad arbetskraft. Lönerna hålles nere genom regeringens politik.

Portugal: Här finns bl. a. de svenska företagen Eriksberg, Mölnlycke, Bille-rud, SKF, Kockums och Algots. Även här finns billig arbetskraft. De svenska kapitalinvesteringarna underlättar för Portugal att fortsätta sina kolonialkrig i Angola och Moçambique.

Sydamerika: Alfa-Laval, ASEA, Rederi AB Nordstjernen, Scania-Vabis, Skandinaviska Banken, Handelsbanken, SKF, L M Ericsson, Grängesberg, Volvo, Atlas Copco, Bonnierföretagen, Electrolux, Kockums. Enskilda Banken och Tändsticksbolaget ingår i det jättelika investeringsbolaget ADELA, där amerikanskt kapital är dominerande. Aktiekapital: 200 miljoner kronor. Styrelseordförande: Marcus Wallenberg. Investeringarna sker i s. k. säkra länder, där man räknar med amerikansk intervention om utsugningen skulle hotas.

Herr talman! Det finns en mycket anmärkningsvärd omständighet i samband med Lamco-affären, som inte så mycket har berörts i den allmänna diskussionen. Den »svarta veckan», den strejk som bröts genom insättande av gendarmer och militär, genom avskedande av aktiva fackföreningsmän och vräkningar av familjer från deras bostäder, inträffade redan i juli. Men först den 2 oktober fick allmänheten i Sverige reda på vad som hade utspelats. Detta trots att Grängesbergsbolaget har en särskild informationsdirektör, som från sina år som journalist och radioman borde känna till vikten av snabba nyheter. Ja, man kan rent av fråga sig om händelserna under den svarta veckan över huvud taget skulle ha blivit bekanta för den svenska allmänheten, om inte en svensk TV-grupp av en tillfällighet råkat inträffa i Nimba just under de dra-

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

matiska dagarna. Man kan göra den allmänna reflexionen att mycket av vad vi nu får reda på tycks framdragas genom tillfälligheter. Den svenske överbefälhavarens speciella förhållande till familjen Wallenberg kommer i ljuset genom en tillfällighet. De liberianska gruvarbetarnas kamp mot familjen Wallenberg blir i sina detaljer känd genom en tillfällighet.

Man tvingas ställa frågan: Vad försigår vid de många andra svenska företag, sammanlagt över tusentalet, som finns i utlandet? Förekommer det strejker också vid de svenska företagen i Sydafrika? Vad händer med arbetare som i Portugal kämpar för högre lön vid svenskägda företag? Hur är läget vid de många företag i Sydamerika som ADELA och därmed svenska affärsbanker och storföretag har pengar i? Vi vet inte mycket. Vi kan inte med bestämdhet säga, om inte också där förekommer »svarta veckor» då ingen TV-patrull är på platsen.

Jag har frågat statsministern, om regeringen vill ta initiativet till en utförlig kartläggning av de svenska kapitalinvesteringarna och av svenska företags verksamhet i utlandet. Statsministern har inte svarat på denna fråga. Jag skulle gärna vilja veta varför han icke är positiv till en sådan kartläggning, som jag anser vara nödvändig för att belysa väsentliga tendenser i nutida svensk samhällsutveckling.

Däremot har statsministern svarat på den andra delen av samma fråga, som gällde en detaljerad offentlig redovisning av kapital- och vinstströmmarna mellan Sverige och andra länder. Här anför han att det för en sådan redovisning skulle fordras utomordentligt detaljerade uppgifter och en arbetsinsats som sägs icke stå i proportion till värdet av det resultat som kan uppnås. Det är självfallet att här finns svåra problem, men dessa understryker snarast nödvändigheten av en undersökning. Vi har emellertid redan material som skulle kunna belysa dessa frågor, om det gavs

offentlighet. I riksbankens årsbok redovisas ju summeringar av kapitalrörelserna till andra länder. Dessa bygger givetvis på detaljuppgifter beträffande olika länder, men detaljuppgifterna är ej offentliga. I andra länder, t. ex. Förenta staterna, finns en utförlig offentlig statistik om dessa förhållanden. Varför skall inte vårt land varje år kunna redovisa kapital- och vinstströmmarna mellan Sverige och andra länder? Här handlar det inte om tidsödande undersökningar utan om offentlighet beträffande uppgifter som redan finns.

Den sista frågan gällde regeringens inställning till en strängare kontroll och sovring av svenska företags investeringar i utlandet. Jag anser av en rad skäl en sådan kontroll nödvändig. Statsministern svarar att den inte går att genomföra av hänsyn till våra internationella åtaganden, bl. a. enligt OECD:s kapitalliberaliseringsstadgar. Härtill vill jag kortfattat anmärka följande.

1. Min uppfattning är att det redan finns ett utrymme för kontroll enligt gällande regler. Jag kan nämna att exempelvis i bankoutskottets memorial nr 1 till årets riksdag finns det tabeller som upptar tillstånd till direkta investeringar i utlandet, som givits av valutastyrelsen. Man måste alltså begära tillstånd för att få göra direkta investeringar i utlandet. I en PM som fogats till valutastyrelsens berättelse heter det bl. a.: »Vid bedömning av investeringarnas omfattning och utveckling bör observeras att under den tid här ifrågakommande statistik omfattar en liberal praxis tillämpats från de svenska valutamyndigheternas sida såväl beträffande ingående som utgående direkta investeringar. Endast rent undantagsvis har ansökningar om tillstånd avslagits.» Det har sålunda tydligen gjorts en prövning och vissa ansökningar om tillstånd har avslagits. Jag har då svårt att förstå statsministerns argumentation, att en sådan prövning över huvud taget inte kan ske under nuvarande förhållanden.

2. Om det utrymme som nu finns för

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

kontroll är för litet bör vi verka för en förändring av de regler vårt land anslutit sig till.

3. Om detta visar sig omöjligt att genomföra bör vi överväga att säga upp sådana förpliktelser som hindrar vårt land att genomföra en riktig politik i förhållande till u-länderna. Det är helt orimligt att vår anslutning till olika rikemansklubbar av länder skulle få hindra oss att föra en politik av solidaritet med de fattiga folken.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! I den mån herr Hermanssonns begäran om kontroller inskränker sig till vad han anförde i slutet av sitt anförande är det klart att mitt svar kunde ha varit betydligt mera positivt, eftersom jag tror att man — och herr Hermansson erinrade själv om detta — med hjälp av tillgängliga officiella uppgifter skulle kunna nå fram till högst betydande insyn. Jag har emellertid uppfattat saken på det sättet, att det inte var så blygsamma krav som herr Hermansson ställde utan att han avsåg att vi verkligen skulle gå in i en detaljkontroll på de olika punkterna, där man skulle kontrollera vinster och överföringar från olika dotterbolag över vilka vi inte har någon kontroll o. s. v. Det var detta som jag menade skulle medföra ett extraarbete som inte gärna kunde uppvägas av den eventuellt ökade insynen. Men, som sagt, efter de modifieringar som jag tyckte att herr Hermansson gjorde i sitt anförande ligger saken litet annorlunda till.

Jag måste säga att jag är något överraskad över herr Hermanssonns sätt att ta emot interpellationssvaret. Praktiskt taget alla de problem, som herr Hermansson ansåg vara väsentliga för bedömandet av svenska företags investeringar i u-länderna, är ju i propositionen nr 100 till 1962 års riksdag redovisade ungefär så som herr Hermansson själv ville att de skulle redovisas. Där finns allt det

upptaget som herr Hermansson här efterfrågar. Att jag tillät mig att i interpellationssvaret nöja mig med en hänvisning till vad regeringen redan tidigare deklarerat trodde jag skulle uppfattas som ett hänsynstagande till det begränsade utrymme som vi otvivelaktigt har i riksdagsarbetet.

Och framför allt tycker jag det är märkligt att herr Hermansson vill försöka göra gällande, att det skulle finnas en skillnad mellan min bedömning av de fattiga ländernas handelspolitiska situation och herr Hermanssonns bedömning. Jag har i det relativt korta interpellationssvaret ägnat nästan en hel sida åt att erinra om vad Sverige gjort för att underlätta de fattiga ländernas handel med industriländerna. Jag har inte nöjt mig med att erinra om att vi slopat kaffetullen. Det spelar väl inte så stor roll i och för sig, men åtgärden var tänkt som ett incitament för länder med större total kaffeförbrukning än vår att följa i den svenska handelspolitikens spår. Detsamma kan sägas om vår verksamhet på alla fronter där det gällt dels att försöka riva ned handelsbarriärer som hindrar de fattiga länderna att sälja till de rika, dels att göra precis vad herr Hermansson efterlyste, nämligen att med hjälp av prisgarantien se till att dessa länder inte skall utsugas. Jag hänvisar till tidigare anföranden jag hållit i riksdagen och till rapporter från UNCTAD som antyds i mitt svar.

Det kan knappast påvisas att det skulle finnas någon som helst meningskiljaktighet mellan herr Hermanssonns vilja att via handelspolitiken stödja de fattiga ländernas expansionsmöjligheter och den svenska regeringens handlande på konferenser och i praktisk politik.

Jag vill alltså att kammarens ledamöter skall observera att vi med riksdagens stöd energiskt har slagits för de fattiga ländernas möjligheter att få inkomster den naturliga vägen, nämligen genom sin handel. Men det är helt naturligt att om vi inom regeringen, riks-

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

dagsmajoriteten och även herr Hermansson har den uppfattningen, att detta är en av de effektivaste metoderna att hjälpa de fattiga länderna, måste vi också vara beredda att vara med om att stödja deras industriella utveckling. Dessa frågor måste behandlas med stor varsamhet. Det finns ingen anledning för oss att gå till väga på ett sådant sätt, att den industriella utvecklingen i u-länderna hämmas, medan vi samtidigt försöker stödja dem när det gäller att hävda sig handelspolitiskt.

Man kan fråga: Finns det enstaka företag — t. ex. det nu diskuterade — som sköter sig på ett sådant sätt att vi, trots vår vilja att stödja både ländernas utrikeshandel och deras industriella utveckling, likväl borde ha hissat stoppsignaler? Jag är ännu inte fullkomligt övertygad om det. De problem vi här har att ta ställning till tillhör otvivelaktigt världens mest allvarliga problem. Jag skall gärna vitsorda att jag liksom herr Hermansson blev i hög grad chockad när jag upplevde TV-programmet för en tid sedan. I varje situation där fattiga människors strejkrätt blivit kringskuren genom brutala åtgärder bör detta vädja till känslorna hos alla människor som har någon förståelse för vad solidaritet betyder.

Jag vill göra den personliga deklARATIONEN, att jag har känt detta krav på att fattiga människor skall ha en möjlighet att via strejkrätten hävda det enda de har att erbjuda på marknaden, nämligen sin arbetskraft, särskilt starkt vid två tillfällen tidigare. Den ena gången var lantarbetarkonflikten i Sverige 1922 och 1923. Jag tror att tusentals unga människor då fick hela sin samhälls-syn bestämd just genom att man försökte att med brutalitet slå ned deras rätt att strejka. Den andra gången då jag greps av samma indignation var när de kommunistiska myndigheterna i Östberlin år 1953 med vapen i hand slog ned fattiga människors rätt att med strejken hävda sina intressen.

Tredje gången var otvivelaktigt nu, men det är möjligt att skildringarna var i någon mån överdrivna. Den delegation som var utsänd från Gruvarbetareförbundet har ju lämnat en rapport, som jag med stort intresse skall ta del av. De tidningsreferat som jag har fått visar i varje fall att det finns en del att säga.

Det problem som vi här har att möta kan inte lösas på annat sätt än så som vi har slutfört kampen mot brutaliteten gentemot den spirande lantarbetarrörelsen. Hur har det gjorts? Jo, genom en omändring av samhället, kan man säga, men också genom att den svenska fackföreningsrörelsen har tillvunnit sig en sådan styrka, att de metoder som kunde användas på 1920-talet i dag ter sig fullkomligt meningslösa.

Jag tror att Arne Geijer har alldeles rätt när han säger att kampen för att tillgodose människornas intressen — inte bara de människors det här är fråga om utan alla människors i de fattiga länderna — vid industrialiseringsprocessens genomförande måste gå genom uppbyggande av en fri fackföreningsrörelse med tillräcklig styrka och tillräckliga resurser för att hävda de fattiga folkens rätt på samma sätt som vi har fått handla när vi har förvandlat Sverige från ett fattigt land till den hög-industrialiserade och rika nation som det i dag är.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! De problem som har varit före i denna debatt är utan tvivel ytterst allvarliga och betydelsefulla. Jag skall inte säga mycket, men jag har en viss erfarenhet av ett litet svenskt företags arbete i ett u-land; jag har själv varit i Kongo vid ett par tillfällen för att förbereda vår firmas ytterligare utveckling. Jag vill bara betyga att jag tror att det är synnerligen angeläget att man gör allt vad som kan göras för att genom privata initiativ skapa arbetstillfällen.

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

Som alla förstår kan jag inte på något sätt mäta mig med de stora intressen med månghundramiljoners investeringar som herr Hermansson har dragit fram. Om emellertid flera mindre företag verkligen också från ideell synpunkt försökte göra en insats för att sysselsätta människor i utvecklingsländerna, skulle de enligt min mening kunna bidra både till bättre levnadsförhållanden och till större förståelse för de betingelser under vilka man i dessa sammanhang måste arbeta.

Statsministern har talat om betydelsen av att skapa en fackföreningsrörelse som kan bilda en grundval för bättre levnadsvillkor. Jag vill uttala den bestämda förhoppningen, att fackföreningsrörelsen då den fullföljer strävanden av detta slag lägger mycket stor vikt också vid det ekonomiska kunnandet hos de infödda, så att resultatet inte bara blir krav på högre lön utan också förståelse för de ekonomiska sammanhangen. Som ett enda litet bevis för denna betydelse kan jag nämna att första dagen efter Belgiska Kongos självständighetsförklaring våra anställda kom och ville ha dubbelt så mycket betalt. När vi frågade varför de skulle ha det svarade de: »Jo, nu är vi ju fria.»

Vi behöver verkligen sätta oss in i u-ländernas förhållanden på ett annat sätt än vi kan göra när vi här hemma bedömer dem efter strikt demokratiska svenska grunder. Därför är jag, med de erfarenheter jag har, mindre tvärsäker när det gäller att ta ställning till situationer, som kanske många gånger ter sig ganska solklara från svensk synpunkt.

Jag hyser också vissa förhoppningar om att den svenska regeringen något skulle kunna förenkla de betydande problem det alltid innebär för ett litet svenskt företag i ett u-land att skaffa importlicenser. Det ter sig för mig ganska motbjudande att man skall behöva utnyttja de möjligheter som finns att få valutabidrag t. ex. från Amerikas förenta stater och andra länder, vilka för-

binder sina bidrag med ovillkorliga krav på att mottagaren skall köpa varorna i det bidragsgivande landet. Det är inte särskilt tilltalande att nödgas köpa utländska råvaror i Amerika och frakta dem till Kongo och betala betydligt högre priser än vi skulle behöva göra om vi kunde köpa dem i t. ex. Sverige. Detta medför en onödig höjning av priserna på de produkter som man skall sälja i u-länderna.

De försök som vi hittills, i synnerligen begränsad omfattning, har gjort för att få till stånd en ändring i dessa förhållanden har inte mötts med den förståelse som jag hade hoppats på.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag vill allra först tacka statsministern för hans varmhjärtade deklaration och ställningstagande i fråga om Lamco-konflikten. Jag tror det var nyttigt och bra att en sådan deklaration gjordes av landets regeringschef.

På en punkt tror jag att statsministern missförstod vad jag sade i mina kommentarer till hans svar. Detta hade kanske kunnat undvikas om även jag i förväg hade delat ut mina reflexioner. Det gällde min bedömning av vad regeringen gjort i fråga om handelspolitiken. Jag sade att jag inte hade någon invändning mot de svenska ståndpunktstaganden som statsministern erinrade om i sitt svar, allra helst som jag själv här i riksdagen arbetat för dessa ställningstaganden. Jag tror inte detta kan tolkas som en antydning om att det skulle finnas någon grundläggande skillnad i vår inställning till dessa handelspolitiska förhållanden. Jag tillade emellertid, att jag fortfarande ansåg att Sveriges politik på detta område var halvhjärtad och att ytterligare en rad initiativ borde tas. Jag tror knappast heller att statsministern här behöver vara oenig med mig om att det återstår en rad initiativ som bör tas på detta område. Vi har ännu bara kommit en

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

liten bit på vägen när det gäller att skapa ett gynnsammare handelspolitiskt klimat för de fattiga länderna.

Statsministern sade sig också vara överraskad av mitt sätt att ta upp svaret. Jag tycker fortfarande att det var mycket formellt och knapphändigt även om det snuddade vid de olika problem som här finns att behandla. Det är ju möjligt att en interpellant alltid väntar sig oerhört mycket, särskilt när han väntat länge på svaret på en interpellation, och därför har större anspråk än vad både svararen och kanske de som åhör debatten har. Jag tyckte det var en rad väsentliga problem som statsministern faktiskt gick förbi — möjligen av hänsyn till den knappa tid som vi har för behandling av dessa grundläggande frågor.

Det var två frågor som jag hade ställt. Den ena gällde en undersökning av de svenska kapitalinvesteringarna i utlandet. Jag skulle på den punkten vilja upppepa min begäran till regeringen att ta initiativet till en sådan undersökning. Jag tror nämligen att det är mycket betydelsefullt att vi får en offentlig kartläggning av de svenska investeringarna i utlandet och av svenska företags verksamhet där. Nu kan statsministern möjligen invända att Arbetsgivareföreningen, Exportföreningen och Industriförbundet nyligen tagit initiativet till en sådan kartläggning, en utredning om de faktorer som påverkat företagen när de valt att lokalisera produktion till utlandet och om de erfarenheter som de utlandsägda företagen hittills gjort.

Jag anser det dock vara oriktigt att icke statsmakterna också är verksamma med utredningsarbete på detta område. Det bör icke överlämnas till den privata företagsamheten.

Den andra frågan gällde en offentlig redovisning av kapitalrörelserna och rörelserna av räntor, utdelningar m. m. mellan vårt land och andra länder. Härvidlag finns redan ett mycket om-

fattande material i riksbanken, och jag skulle vilja vädja till regeringen att vara mer liberal också när det gäller att ge offentlighet åt dessa uppgifter.

Herr talman! Slutligen bara i all korthet en reflexion när det gäller frågan om industrialiseringen i u-länderna. Statsministern påpekade i sitt senaste inlägg att detta är en väsentlig fråga. Det är den utan tvivel, men det mycket stora problemet härvidlag gäller de former i vilka industrialiseringen sker, och här finns en problematik som icke berördes i statsministerns svar, nämligen den inverkan som stora privatkapitalistiska företag, ofta dominerade av internationella bank- och affärsintressen, kan få på utvecklingen inom respektive länder. Jag skall illustrera detta mycket kortfattat genom att läsa upp några rader ur det material som det stora av mig tidigare nämnda investeringsbolaget ADELA, i vilket Marcus Wallenberg är ordförande, lämnar ut till sina aktieägare och till allmänheten. Marcus Wallenberg skrev där en artikel den 14 april 1965. Jag har originalet på engelska framför mig, och i översättning lyder hans uttalanden:

»ADELA kommer att vara aktivt i de länder där det existerar ett gynnsamt klimat för privata investeringar. Vi försöker bistå lokala affärsmän i deras strävan att uppnå förhållanden som är väsentliga för existensen av privat företagsamhet.»

»För ADELA liksom för alla privata företag är det väsentligt att i de länder, där man gör investeringar, den fria företagsamheten tillåts att fritt utöva sin funktion, att den privata egendomen är säker och att det inte endast finns en möjlighet att investera utan också möjlighet att ge en rimlig avkastning till aktieägarna på investeringen.»

Ja, så ser naturligtvis en privat företagare på dessa problem. Men denna antydning om att man vill hjälpa till att uppnå förhållanden som är väsentliga för existensen av privat företagsamhet

Svar på interpellation ang. svenska företags verksamhet i utlandet

är ju samtidigt ett ställningstagande till de inre samhällsekonomiska och sociala problemen i dessa länder. Sådana ställningstaganden gör de privatkapitalistiska företagen, och det skapar en mycket svår problematik, som det vore angeläget att vi hade längre tid än nu att diskutera och som jag ytterligare en gång velat understryka i mitt inlägg.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Den målsättning som u-länderna själva angett för relationerna mellan de rika och fattiga länderna har uttryckts i den engelska slogan »Trade — not aid» — handel — inte hjälp. Om vi skall kunna komma dithän, att vi når den målsättningen och åstadkommer ett naturligt samarbete mellan rika och fattiga länder i världen, fordras en industrialisering av u-länderna. Den saken har vi alla varit överens om.

Denna hjälp till industrialisering måste ges på många sätt. Den kan inte bara ske genom att man skickar över gåvomedel från de rika länderna till de fattiga. Den måste också ske på det sättet, att industrier i de rika länderna etablerar sig i utvecklingsländerna. Så sker ju också i fullt samförstånd med u-länderna. Härvidlag har vi en samverkan mellan världsbanken och dess organ å ena sidan och industrierna å den andra sidan. Vi måste väl därför säga att det är till fördel för u-länderna, om en industrialisering sker på de olika vägar som nu står till förfogande.

De industrier som byggs upp i ett u-land måste också åstadkomma många av de sociala anordningar som samhället eljest står för, t. ex. skolor och sjukhus. På det sättet hjälper man u-länderna. Man kan givetvis diskutera det sätt på vilket dessa uppgifter har genomförts av olika företag, men den saken skall jag inte gå in på i detta sammanhang. Jag tycker emellertid att det är angeläget att påpeka att den verksamhet som vi bedriver i u-länderna måste

vara diversifierad. Den måste med andra ord vara så mångskiftande, att vi snabbt kan lösa de svåra problem som uppstår.

I det sammanhanget spelar givetvis fackföreningsrörelsen en mycket stor roll. Vi vet vilka oerhörda svårigheter som den internationella fackföreningsorganisationen har mött just i Afrika. Det har varit svårt att bygga upp en fackföreningsrörelse som är ansvarsmedveten. På den punkten tycker jag att vi har anledning att ge den internationella fackföreningsrörelsen en eloge — inte minst gäller detta den tid som Arne Geijer var ordförande — för dess försök att skapa en slagkraftig och ansvarsmedveten fackföreningsrörelse.

Får jag sedan, herr talman, bara framföra ytterligare ett par synpunkter.

För att man skall uppnå målsättningen »Trade — not aid» är förutsättningen, som påpekats tidigare i denna debatt, att det inte i själva verket blir u-länderna som subventionerar de rika länderna på det sättet, att de rika länderna får möjligheter att köpa råvaror till orimligt låga priser. Från oppositionens sida har vi ofta haft kritik att rikta mot regeringen när det gäller u-landsfrågan, men jag vill nu ge ett erkännande till regeringen för det initiativ den tagit i UNCTAD när det gäller att få till stånd en överenskommelse om supplementär finansiering. Jag vill livligt hoppas att regeringen även framgent skall vara aktiv för att försöka driva fram en lösning av denna mycket viktiga fråga.

Ytterligare ett mycket stort problem har antytts i debatten; ett problem som vi också måste finna en lösning på. De lån som givits till u-länderna skall nu börja återbetalas och förräntas. Inom en inte alltför avlägsen framtid riskerar man att — om inte särskilda åtgärder vidtas — återbetalningarna från u-länderna i form av räntor och amorteringar blir lika stora som den finansi-

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

ella hjälp som ges från de rika länderna till de fattiga länderna. Det gäller här alltså det mycket omtalade problemet med räntebördan. Jag har bara velat nämna detta för att ge en antydning om de stora svårigheter som föreligger. Jag tror inte att lösningen på detta problem ligger i att man decouragerar företaget från att etablera sig i u-länderna. Jag tror tvärtom att en sådan etablering är en nödvändig del av hjälpen till utvecklingsländerna.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Hedlund har bett statsministern lämna en kort redogörelse för besparings- och rationaliseringsåtgärder som vidtagits under senare tid inom den statliga förvaltningen och frågat, om regeringen avser att vidta speciella rationaliseringsåtgärder inom den statliga verksamheten. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Rationaliseringsarbetet på det statliga verksamhetsområdet bedrivs både av de enskilda myndigheterna, av för ändamålet inrättade organ, framför allt statskontoret och riksrevisionsverket, samt av särskilda utredningar. Jag måste här inskränka mig till några exempel på innehållet i detta arbete inom den egentliga statsförvaltningen exklusive affärsverken.

Statskontorets huvuduppgift är att vara ett centralt service- och utredningsorgan i rationaliseringsfrågor. I denna egenskap har statskontoret i

första hand inriktat sig på att lösa rationaliseringsfrågor som är gemensamma för hela statsförvaltningen. Hit hör effektivisering av kontorsarbetet bl. a. genom mekanisering av tidigare manuellt arbete. Bland nyligen avslutade projekt kan jag nämna en utredning om den statliga publiceringsverksamheten, som enbart genom tillämpning av självfinansieringsprincipen vid försäljning av vissa statliga publikationer förväntas ge en årlig besparing om 3,5 miljoner kronor. Ett nytt centraliserat budgetredovisningssystem för polisväsendet har medfört en personalbesparing om cirka 50 befattningshavare. Bland pågående projekt vill jag peka på en rad utredningar om ADB-system för ekonomisk redovisning, kostnadskontroll, centraliserad löneuträkning m. m. inom statsverksamheten samt ett omfattande rationaliseringsprojekt vid karolinska sjukhuset i syfte att med hjälp av ADB avlasta den sjukvårdande personalen administrativt arbete. Inom kort kommer statskontoret att avlämna en utredning om programbudgetering inom statsverksamheten, som syftar till ökad effektivitet och bättre kostnadskontroll.

Inom riksrevisionsverket sker en successiv övergång till sakrevision. Verket genomför även en utvidgad kostnadskontroll och översyn av statliga myndigheters taxesättning. En annan viktig uppgift gäller granskning av myndigheternas upphandlingsverksamhet, som i en rad fall medfört mindre kostsamma inköp. Verket har nyligen framlagt en plan för en omfattande reform av den statliga revisionsverksamheten, som enligt verkets uppfattning på längre sikt väntas leda till besparingar av storleksordningen 30 miljoner kronor.

Slutligen vill jag som ett exempel på en mera betydande speciell rationaliseringsåtgärd nämna det nya ADB-system för folkbokföring, taxering och skatte-

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

uppbörd, som för närvarande är under uppbyggnad.

Med denna redovisning av huvuddragen i det pågående och planerade rationaliseringsarbetet inom statsförvaltningen tror jag mig åtminstone delvis ha besvarat det andra av herr Hedlund resta spörsmålet. Beträffande den framtida utvecklingen av besparings- och rationaliseringsarbetet kommer regeringens syn på dessa frågor att redovisas i statsverkspropositionen.

Vidare anförde:

Herr **HEDLUND** (cp):

Herr talman! Jag tackar för svaret, som kom snabbt — till och med snabbare än vad dagens föredragningslista här i kammaren anger.

I interpellationen har jag tillåtit mig att göra vissa jämförelser mellan privat verksamhet och statlig sådan. Vi befinner oss i ett skede av stark rationalisering inom det privata näringslivet. Inom varje företag finns det självfallet en åstundning att genom utvidgningar och förbättringar åstadkomma så goda resultat som möjligt. Ibland händer det också att man i detta syfte slår samman flera företag till ett.

Om denna rationalisering liksom om strukturrationaliseringen finns egentligen bara en mening, låt vara att man med rätta understryker vikten av att man här med hänsyn till framför allt de anställda går fram med en viss försiktighet. Man får självfallet heller inte låta tillfälliga konjunkturdämpningar vara avgörande vid bedömandet av huruvida ett företag skall anses ha möjlighet att fortsätta eller inte.

Men det är naturligtvis inte bara inom näringslivet som man bör ha möjlighet till förenklingar och rationaliseringar och därmed besparingar. Den statliga förvaltningen kan naturligtvis ingalunda undantagas. Vi vet, att det för staten är en tvingande nödvändighet att

inte bara försöka hålla tillbaka utan även skära ned utgifterna där så låter sig göra utan allvarliga olägenheter. Jag skulle föreställa mig att finansministern, när han om några veckor står här i talarstolen och presenterar sin budget, kommer att säga att budgetsituationen är om inte oroande så dock besvärande.

Vid presentationen av kompletteringspropositionen i våras var finansministern faktiskt införstådd med att rationaliseringar och effektiviseringar inom den offentliga sektorn är nödvändiga. En utredning om programbudgetering och kostnadsredovisning inom statsverksamheten aviserades också. Den skulle utföras inom statskontoret och redovisas under hösten. I dag finns väl inte stort hopp om att detta kan göras i höst, men vi får kanske tänka oss att redovisningen i stället lämnas i vår, och det är ju bra det också.

Den statliga verksamhetens omfattning får man en viss föreställning om, när man tar del av hur stort antalet anställda är. Inom den statliga och statsunderstödda verksamheten sysselsättes ungefär en kvarts miljon människor. Lägger vi därtill de affärsdrivande verkens cirka 150 000 människor är vi uppe i drygt 400 000. Vi har mer än en gång hört att 1 procent lönehöjning för statsanställd personal ger en kostnad på cirka 100 miljoner kronor. En mycket enkel räkneoperation ger då vid handen att samtliga utgifter rör sig i storleksordningen 10 miljarder kronor. Även en ganska blygsam reduktion skulle därför komma vilken finansminister som helst att med förtjusning gnugga händerna.

Finansministerns redogörelse i svaret ger endast en antydning om något av vad som pågår inom de båda statliga rationaliseringsorganen, riksrevisionsverket och statskontoret. Det är kanske inte möjligt att ge en utförligare redovisning i ett interpellationssvar, men jag hade nog väntat mig att få mera konkreta

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

exempel på vad som gjorts och vad som göres. Det finns inte särskilt mycket att ta på i svaret i det avseendet. Man tänker sig vissa förändringar rörande den statliga publiceringsverksamheten. Därigenom tror man sig kunna spara ungefär 3 miljoner kronor. Vidare har man gått in för ett centraliserat budgetredovisningssystem för det nyligen förstatligade polisväsendet och räknar med en personalbesparing på 50 befattningshavare, varigenom sannolikt sparas ett par miljoner kronor. Det är naturligtvis pengar det också, även om det inte är så mycket på ett område där man rör sig med utgifter för många miljarder kronor, som jag nyss framhöll. På längre sikt kan man, säges det vidare i svaret, vänta sig att få fram en besparing av storleksordningen 30 miljoner kronor i anslutning till ett av riksrevisionsverket framlagt förslag innefattande en plan för en reform av den statliga revisionsverksamheten.

Naturligtvis finns det dessutom i svaret inslag, vilka kan peka på besparingar av högre valör. Jag vet inte om man bland dem skall räkna in de besparingar som enligt finansministern nu utreds inom särskilda kommittéer. Vi vet så litet om dessa saker. Svaret är så allmänt hållet att det vore värdefullt om finansministern ville komplettera det med en upplysning om vilka utredningar som främst åsyftas utöver den nämnda ADB-utredningen. Beträffande denna utredning torde inte vara annat än positivt att säga. Det kan åstadkommas avsevärt på denna väg.

En annan detalj i svaret, nämligen vissa planerande förändringar inom sjukvården i syfte att avlasta administrativt arbete från fackkunnig sjukvårdspersonal, innebär naturligtvis också ett steg i rätt riktning även om det är litet i det stora sammanhanget.

Jag är medveten om att den nya organisation inom rationaliseringsverksamheten, som under några år har tilläm-

pats, har medverkat till ökad effektivitet. Vi känner emellertid inte till tillräckligt mycket om resultatets storlek och betydenhet — och kanske gör finansministern det inte heller — men det vore värdefullt att få en bättre inblick i dessa förhållanden.

Den väsentliga frågan är dock om det inte i den statliga verksamheten måhända ändå bedrivs en rationaliserings- och besparingsverksamhet i alltför hävdvunna och kanske något byråkratiska former. Alla känner vi till den världsberömda Parkinsons lag, som visar hurusom sju personer kan beredas full sysselsättning med utförandet av en persons arbete.

I detta sammanhang vill jag påpeka att jag med rationalisering inte menar att genom tidsstudier och ytterligare arbetsbelastning pressa den berörda personalen hårdare. Tvärtom gäller det att genom användning av tidsenliga metoder och maskiner nå en lättnad i den manuella arbetsbördan.

Inom den privata sektorn har man ju kostnadstrycket på sig. Jag råkade för någon vecka sedan läsa ett kort referat av ett föredrag av en rationaliseringsexpert, som uppgav att exportindustriens kostnader under en viss tid hade ökat med 80 procent medan priserna hade stigit med 6 procent. Resten hade fått kompenseras med rationaliseringar.

Han pekade vidare på de affärsdrivande verken, vilka som bekant har en betydligt bekvämare position. Portona och transporttaxorna steg under samma tid med ungefär 40 procent. Ändå är affärsverken i varje fall i viss utsträckning underkastade konkurrens, något som av naturliga skäl saknas inom den statliga verksamheten i övrigt.

Som jag ser saken är det faktiskt delvis en politisk uppgift, d. v. s. en uppgift för regering och riksdag att på allvar ta sig an rationaliseringsfrågan. Det gäller att gång efter annan försöka få till stånd en generalmönstring av

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

rationaliseringsmöjligheterna. Jag tror också att tiden är mogen för att allmänheten får veta litet mer om vad som händer på detta område, och det kan knappast ske med mindre än att man har ett parlamentariskt inslag i ett organ som tar upp dessa frågor från de utgångspunkter jag här berört. Vi vet alldeles för litet om hur mycket det rationaliseras och om det rationaliseras förståndigt och med hänsyn till vad i tidsläget är möjligt. Arbetsuppgifter skulle säkert inte saknas för en besparings- och rationaliseringskommitté. Den skulle kunna få rätt vidsträckta uppgifter. Jag vet att så fort man talar om besparingsutredningar stegrar sig finansministern med tanke på resultatet av en besparingsutredning för åtta år sedan, och jag är ense med honom om att resultatet av den utredningen inte var uppmuntrande. Men, herr finansminister, det finns ett gammalt talesätt på landsbygden som lyder: »Man bränner inte upp ladan för ett svagår», d. v. s. man avstår inte från möjligheten att göra undersökningar, därför att man en gång har misslyckats. Skam åt den som det gör! Nej, nya kraftag är vad som behövs i ett sådant sammanhang. Vi får se, kanske lyckas vi bättre nästa gång.

Jag skall inte gå in på frågan om att ytterligare engagera staten i näringslivet. Jag tror inte att mycket gott kan bli följden härav. En annan sak är att de nuvarande statliga bolagen måhända kan organiseras på ett mera ändamålsenligt sätt. Skäl finns för en omprövning, men ett oeftergivligt villkor är, enligt min mening, att det dras en strikt gräns mellan sådana statliga företag, som har en monopolställning, och övriga företag. Annars råkar man lätt i den situationen, att vissa statliga företag genom den indirekta beskattningen, så där i skymundan, kan brandskatta de svenska skattebetalarna.

Nåja, detta var sagt mer i förbigåen-
3*— *Andra kammarens protokoll 1966. Nr 38*

de, men utöver den exemplifiering på utredningar som jag bad om skulle jag vilja be finansministern om ett svar på frågan, huruvida det inte finns anledning att i en sådan utredning som jag föreslagit låta representanter för Sveriges folk, bland dem som sitter i dessa båda kamrar, vara med och närmare studera och bilda sig en uppfattning om huruvida det pågår en tillfredsställd rationaliseringsverksamhet inom den statliga sektorn.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Det är uteslutande min artighet mot partiledarna som utgör förklaring till att jag rent automatiskt placerade herr Hedlund i första rummet när det gällde mina tre interpellationssvar.

När jag sedan lyssnade på herr Hedlund var jag mycket intresserad av om jag skulle få några konkreta uppslag. Herr Hedlund har ju sex år bakom sig som inrikesminister med goda inblickar i och utsikter över statsförvaltningens olika grenar och dessutom en kortare tid som generaldirektör i ett av de statliga ämbetsverken. Men vad herr Hedlund sade var egentligen ingenting mer än sådana allmänna besked som vi alla kan vara ense om, att statsverket inte får undantagas i rationaliseringsarbetet och att vi måste utnyttja alla möjligheter att göra besparingar. Herr Hedlund hänvisade till att jag i kompletteringspropositionen hade varslat om att arbetet med en programbudgetering möjligen skulle kunna redovisas vid årets höstriksdag, men tyvärr kan jag inte det. Jag har i interpellationssvaret sagt att det kommer att redovisas inom kort. Det är det besked jag fått av den grupp rationaliserare som arbetar med den saken.

Sedan är det klart, att om vi kan vinna några procent inom statsförvaltningens ämbetsmannakår, så är det

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

av utomordentligt värde, på samma sätt som det är inom all annan verksamhet, om man kan rationalisera bort en del arbetskraft och få en bättre ekonomi på verksamheten. Herr Hedlunds siffror var kanske tilltagna litet i överkant, när han jämförde procenten med 100 miljoner kronor, men skillnaden är för liten för att jag skall träta med honom om den.

Men jag vill göra herr Hedlund uppmärksam på att staten i stor utsträckning är ett serviceorgan och att allmänheten är mycket uppmärksam och lätt irriterad om påtagliga försämringar i servicen inträder, även om försämringarna medför vissa ekonomiska besparingar.

När herr Hedlund sedan efterlyste — och där var han mera konkret — vad det är för utredningar jag nämnt om i mitt interpellationssvar och som är på gång, vill jag erinra om att statskontoret ständigt har sådan utredningsverksamhet på gång med organisationsexperter. För närvarande pågår inom berörda verk en mycket omfattande utredning om huruvida arbetsmarknadsverkets organisation är rationell och effektiv. Som jag meddelat i svaret pågår också en översyn på andra områden. Jag kan där nämna riksrevisionsverket som ett exempel.

Jag har med avsikt hållit de affärsdrivande verken utanför i mitt svar. Man torde knappast kunna klaga på rationaliseringstakten där, om man betänker att de är serviceorgan. När man däremot i allmänna lamentationer klagat över vår svällande statsförvaltning och underförstått talar om dålig rationaliseringstakt, så brukar man ju inte göra den distinktionen att skilja ut de affärsdrivande verken. Man tar alla i en klump.

Om vi ser på SJ, så har det där skett en så snabb personalreduktion som varit praktiskt möjlig. En rationalisering inom SJ kan endast ske genom ned-

läggning av oräntabla bandelar. Vi har ju av och till diskussioner här i riksdagen om det populära i att rationalisera så att oräntabla bandelar nedlägges. Herr Hedlund har tyvärr lyst med sin frånvaro som rationaliserare, när dessa diskussioner varit före här i kammaren, men det bättrar sig förmodligen i fortsättningen.

Ser vi sedan på posten, är det klart att om vi inskränker postutbärningen till en gång om dagen i stället för som nu två gånger, så kan man genomföra besparingar och rationaliseringar. Men då är vi tillbaka till frågan om att väga besparingarna mot servicesynpunkterna. Jag kan avslöja för kammarens ledamöter att jag har fört diskussioner med postverket om den saken. Jag kan inte nu säga vad de överläggningarna kommer att leda till, men det är helt naturligt att man drar sig för försämringar i postutbärningen. Framför allt är näringslivet helt beroende — förklarar man där själv — av att få sina postförsändelser dels på förmiddagen och dels på eftermiddagen.

Nu är hela denna rationaliseringsverksamhet, vilket kanske många glömmet, en fråga om att hindra en annars nödvändig naturlig personalutbyggnad genom att statsförvaltningen växer och måste växa. Jag tar några exempel. Det är ju klart att arbetsmarknadsverket i en tid då alla kräver en alltmer ambitiös arbetsmarknadspolitik måste ha folk för att ta hand om denna verksamhet. Jag minns från den tid då jag var ansvarig för arbetsmarknadsverket, vilken ytterst liten och blygsam organisation som fanns i verket för arbetsvårdens vidkommande. Det var några man i det centrala ämbetsverket. Nu sitter det i varje länsarbetsnämnd en organisation som har att ta hand om handikappade och försöka hjälpa dem till rätta i arbetsmarknaden. Herr Hedlund har naturligtvis med sitt kända intresse för de handikappade inte nå-

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

gonting att invända mot den utbyggnad av verksamheten som ägt rum på detta område.

Vi har den skyddade verksamheten som byggts upp och som kräver sitt, vi har anspråken på att göra förmedlingsverksamheten allt effektivare. Tyvärr kan ju på vissa områden förmedlingen av ett enda fall kräva utomordentligt mycket arbete, framför allt när det gäller handikappade och partiellt arbetsföra. Där är det således inte så enkelt att säga att vi skall reducera organisationen. Här kan det bli fråga om att hålla den uppbyggnad och den expansion av organisationen, som man kanske ur andra synpunkter skulle vilja genomföra, inom något så när rimliga gränser. Jag kan som exempel även ta lantmäteristyrelsen, som herr Hedlund själv en kortare tid varit ansvarig för som generaldirektör. Av den väldiga exploateringsverksamhet, vi för närvarande har beträffande fritidsbebyggelsen med en mångfald avstyckningar, gränsbestämningar och annat, följer att även den organisationen måste ha sina servicemän för allmänheten.

Herr Hedlund brukar då och då här i talarstolen tala om den förvildning och demoralisering som är en följd av samhällsutvecklingen och som tar sig uttryck i olika olustiga företeelser i storstäderna, såsom våldsbrott och störande uppträdande. Herr Hedlund har förmodligen ingen annan rekommendation för att avhjälpa detta än att vi måste ha en ordningsmakt, ett polisväsende och en fångvård som så utbyggs att vi kommer till rätta med dessa problem.

Man har således i utvecklingen vissa företeelser som helt enkelt gör att speciella områden, som staten har ansvaret för, måste expandera. Hela den väldiga skolexpansionen är väl det mest eklantanta beviset på hur ett område, där staten har ansvaret, nu expanderat mycket snabbt.

För något år sedan gjordes ett ra-

tionaliseringsgrepp på skolans område i fråga om delningstalet för grundskolans klasser. I dag kan man avläsa en inbesparing av ungefär 500 lärartjänster, vilket det inte har talats så mycket om men som jag gärna kan anföra när jag står här i talarstolen. Vi har för mellanstadiet och högstadiet i grundskolan ett delningstal på 30. Detta innebär i praktiken att vi har en medelstorlek av klasserna på 26—27 elever. Vi har för de tre lägsta klasserna på grundskolans lågstadium ett delningstal på 25, vilket innebär att vi i dessa tre lägsta klasser har ett normalantal av 21—22 elever. Skulle man komma dithän inom ecklesiastikdepartementet att man vore beredd att presentera denna riksdag ett förslag — jag är medveten om vilken känslig fråga det är — att en lärarinna eller lärare, som undervisar barn i åldern 7, 8 och 9 år, skulle ha lika många barn i sin klass som den får finna sig i som har hand om barn i åldern 12, 13, 14 och 15 år, så är det inte något tvivel om att vi skulle kunna göra en utomordentlig rationalisering på det här berörda området.

Det finns naturligtvis vissa sådana här frågor. Men då får man också vara på det klara med att man kommer in på den servicebetonade sidan och får göra alla dessa avvägningar.

Inom sjukvården — som herr Hedlund även tog upp — pågår för närvarande ett rationaliseringsarbete, och riksdagen kommer att få ta ställning till ett förslag om en speciell rationaliseringsorganisation på området. Det är gamla SJURA som byggs ut och får en mer omfattande verksamhet i rationaliseringens intresse.

Vad man kanske inte heller tänker på då man allmänt talar om dessa frågor är en sådan sak som att när riksdagen fattar beslut om att den ordinarie arbetstiden skall reduceras, så utlöser detta ögonblickligen krav på motsvarande

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

kompensation i form av mera arbetskraft för exempelvis vårdområdena. En arbetstidsförkortning för fångvårdspersonalen och för sjukvårdspersonalen kan inte ersättas genom att fångvårdspersonalen arbetar snabbare än tidigare, eftersom det är fråga om en dygnet-runt-bevakning. Nytt folk måste då rekryteras som kompenserar den förkortade arbetstiden.

Det är en rad sådana här detaljer som rullas upp när man går från allmänt tal till konkreta åtgärder.

Nu är det lätt att vara misstänksam mot statsförvaltningen. Många gånger är det populärt att säga, att här är det förmodligen en viss slöhet — Parkinsons lag gör sig gällande över alla bräddar, något som näringslivet med den kostnadspiska det har över sig inte kan tolerera. I allt väsentligt är detta ovederhäftigt tal — det vill jag bestyrka. Jag är ju tvungen att inte tala allmänt utan måste med mina kolleger ta upp område efter område och försöka se efter vilka besparingsmöjligheter som finns, och jag är kanske mera vittnesgill än dem som nöjer sig med allmänna talesätt.

Vad besparingsutredningarna beträffar har jag tidigare sagt att jag inte hysar så särdeles stor entusiasm för dem. Det beror inte bara på att den besparingsutredning som arbetade för åtta år sedan strandade. Det fanns en utredning i mitten på 1950-talet som fick samma sorgliga ändalykt. En utredning kan egentligen inte göra annat än ge sig på vissa sakanslag. Finns det parlamentariskt inslag i utredningen kan den naturligtvis ha en uppfattning om huruvida ett ämbetsverk har för mycket folk för den och den arbetsdetaljen eller inte. Men jag tror rent allmänt att detta är en fråga för organisationsexperten och mera professionella administratörer, som kan facket och från sina utgångspunkter tränger in i det hela.

Riksdagen har ju sina representanter i båda de statliga ämbetsverk som stund-

ligen, dagligen, veckoligen och månatligen följer upp allt vad som sker på detta område, nämligen statskontoret och riksrevisionsverket. I styrelserna för dessa verk sitter numera representanter för riksdagen. Som jag ser det har emellertid den bevakningen inte någon avgörande betydelse då det gäller de speciella besparingsåtgärder som här aktualiserats.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! I min interpellation framhöll jag ju att jag gärna såge en redogörelse för vad som hittills gjorts på ifrågavarande område. Sedan ställde jag frågan: Avser regeringen att vidtaga några speciella rationaliseringsåtgärder inom den statliga verksamheten? Den här frågan har finansministern nu tagit till utgångspunkt för en ganska omfattande redogörelse för människors olika anspråk på skilda områden: inom undervisningen, arbetsmarknaden o. s. v.

Om sådana frågor har någon betydelse i det här sammanhanget skulle det närmast vara för att understryka angelägenheten av att det hela sköts så rationellt som möjligt. Jag har emellertid ställt frågan: Har man gjort tillräckligt mycket? Om svaret inte är ja undrar jag huruvida man i så fall kan göra mer och vad man avser att göra. Jag har inte på något sätt uttalat mig om en minskad service till allmänheten. Jag har inte heller klagat — som finansministern säger — på de statliga organen och de statliga befattningshavarna. När det gäller de senare har jag tvärtom framhållit att det ingalunda är fråga om en rationalisering där man med klockan i hand skall försöka pressa fram ökade prestationer ifrån varje människa, utan det gäller att genom användande av tidsenliga metoder, maskiner o. s. v. försöka åstadkomma en lättnad för den enskilde medborgaren.

Finansministern klagar över att jag inte i mina erinringar till hans svar har

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

presterat konkreta förslag i rationaliseringssyfte. Jag trodde knappast att detta var platsen att ge i en sådan här kommentar till ett föga innehållsrikt svar. Jag är på det klara med att privat verksamhet och privat näringsliv har en press på sig att hålla kostnaderna nere, att just få fram arbetsbesparande metoder och maskiner. Dessa kanske man också tillägnat sig i stor utsträckning inom den statliga förvaltningen, men vad vet vi om det av detta knapphändiga svar? Det är sådant jag vill ha bättre klarhet om. Man har alltså denna press på sig i enskilt näringsliv därför att kostnaderna på något sätt måste täckas av priserna. Av naturliga skäl finns inte detta incitament beträffande statlig förvaltning, och därför ställer man dylika frågor, som inte behöver uppfattas som klander vare sig mot finansministern eller mot något av verken, utan som bör ses mera som en begäran om information i skilda hänseenden utöver vad som finns bl. a. i svaret.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Herr Hedlund hade behov av att säga att han inte har någon speciell uppfattning om statsförvaltningens effektivitet. Han har endast i all stillsamhet gått omkring och undrat och vill nu förmedla denna undran till finansministern och regeringen. Jag har försökt gå honom till mötes, men får beskedet att det första svaret var för kort och att mitt andra inlägg snarast var för långt. Det finns naturligtvis rent matematiskt — jag bortser från innehållet eftersom jag är part i målet — möjligheten att förlänga det första anförandet med en del av det andra eller förkorta det andra och på så sätt få ned det hela till vad man anser vara lämpligt vad längden beträffar. Innehållsmässigt är det möjligt att jag inte kan tillfredsställa herr Hedlund.

Herr HEDLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycks inte heller kunna tillfredsställa finansministern med klara besked om vad jag menar. Jag menar endast att andra delen av svaret inte så mycket hörde hit.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! De små ömsesidiga missförstånden mellan finansministern och herr Hedlund skall jag inte lägga mig i. Vad som föranledde mig att begära ordet var en passus i herr Hedlunds anförande, där han uttryckte en önskan om att folkrepresentationen skulle få någon insyn i vad de rationaliserande och organisationsundersökande verken arbetar med och vilka resultat de till äventyrs uppnår.

Jag skulle litet närmare vilja precisera vad finansministern sagt. Alltifrån den tid då vi hade statens organisationsnämnd och sakrevisionen plus statskontorets och riksräkenskapsverket, som det då hette — numera kallas det som bekant riksrevisionsverket — har vi haft parlamentariska inslag i samtliga dessa institutioner. Efter omorganisationen år 1962, då sakrevisionen och organisationsnämnden försvann genom att byggas in i de båda verken statskontoret och riksrevisionsverket, har vi representanter från alla partier i dessa. Även centern har alltså en företrädare i riksrevisionsverkets styrelse.

Ingenting skulle vara mer välkommet för dessa verk än om riksdagens ledamöter ville intressera sig mera för deras verksamhet. Jag har tillhört styrelsen för först organisationsnämnden och sedan statskontoret i rätt många år, och jag vill understryka att det skulle verka i hög grad stimulerande, om riksdagen närmare ville följa arbetet. Härifrån ser man ju bara remissverksamheten, som har en ganska betydande omfattning, men statskontoret strävar alltmer — lik-

Svar på interpellation ang. besparings- och rationaliseringsåtgärder inom den statliga förvaltningen

som riksrevisionsverket — från att sitta i en passiv situation och skriva remissvar och uttala sig om olika initiativ som tas av andra till att självt vara med om att genomföra mera djuplodande och därför också mera genomgripande organisationsförändringar.

Vill man ha exempel på detta har en del redan nämnts här, och jag kan ge några mycket konkreta. Jag skulle vilja rekommendera dem som är intresserade att ta kontakt med förslagsvis rikspolisstyrelsen och höra dess uppfattning om den arbetsuppläggning och organisation som den har genomfört efter samråd med statskontoret. Styrelsen intygar själv att denna ger mycket betydande personella, ekonomiska och effektivitetsmässiga vinster. För närvarande pågår i statskontoret en stor och tung utredning om hela det statliga trycket och allt vad det för med sig om man försöker sig på en effektivisering och rationalisering därvidlag. Det är en affär på betydligt över hundra-talet miljoner kronor, och man måste ta för givet att där finns betydande besparingsmöjligheter.

Med tanke på den jämförelse som herr Hedlund gjorde med den enskilda företagsamheten kan jag nämna att vi i statskontoret sedan några år har en utredning i gång om möjligheten att även i statsförvaltningen försöka föra in något av kostnadsredovisning och effektivitetsmätning på ett annat sätt än vi hittills har haft. Det är en mycket svår uppgift och det är inte säkert att vi lyckas, men redan att experimentet görs är av intresse.

På motsvarande sida skulle man kunna belysa en rad uppgifter av samma typ för riksrevisionsverket. Eftersom denna verksamhet emellertid årligen redovisas för statskontoret i ganska fyl-liga verksamhetsberättelser skulle jag vilja rekommendera dem av kammarens ledamöter, som är intresserade, att ta

del av dessa redogörelser ävensom av petitaframställningar, där det alltid ingående redogöres för den verksamhet som planeras.

Slutligen vill jag erinra om att det enligt verksamstadgan vid varje verk skall finnas en särskild tjänsteman — organisationsföredragande som det heter — vilken uttryckligen är ansvarig för att alla effektivitetsbefrämjande åtgärder vidtas vid verket. Jag kan intyga att man inom löntagarorganisationerna på olika stadier ofta har uttalat sitt intresse för att medverka i den riktningen. Herr Hedlund har dock — även om han bara följer dessa frågor litet mera vid sidan om — absolut rätt i att tillräckligt mycket inte kan göras.

Jag har nu, för att inte förlänga denna diskussion alltför mycket, utelämnat hela den militära sidan, men jag tror man kan säga att där kanske ännu mer hade kunnat utträttas, först av organisationsnämnden och därefter av statskontorets militära avdelning. Detta syns emellertid inte på grund av att inflation och ständiga förändringar omvandlar de förhållanden som man undersöker. Vad som kan konstateras är att, om man på denna väg inte hade kunnat åstadkomma de effektiviseringar som genomförts, inflation m. m. skulle ha lett till än större kostnader än vad som nu blivit fallet.

Även när det gäller kostnadsbesparingar försöker man åtminstone inom statskontoret att lämna en klar redovisning. Jag tror mig våga påstå att hela statskontorets ledning med mycket stor tillfredsställelse skulle hälsa ett ökat intresse hos riksdagens ledamöter för denna synnerligen viktiga verksamhet.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Jag vet att det inte är särskilt populärt att så här före ett arbetsfyllt plenum förlänga en interpellation.

tionsdebatt. Men när jag, som under snart 30 år varit statstjänsteman, hörde herr Ståhl så helhjärtat och varmt försvara den statliga verksamheten, kunde jag dock inte underlåta att begära ordet. Det var rent rörande att höra den tro på att allt är gott och väl beställt inom statsförvaltningen, som kom till uttryck i herr Ståhls anförande.

Det ligger mycket i herr Hedlunds interpellation. Jag är helt förvissad om att både herr Hedlund och finansministern har mångårig och vid erfarenhet på dessa områden, men jag är inte övertygad om att någon av herrarna har den djupa erfarenhet som egen verksamhet inom statsförvaltningen — med allt vad det innebär av inblickar i eget och angränsande verk — kan ge. Jag tror inte att det bara gäller att införa arbetsbesparande metoder och maskiner — som herr Hedlund uttryckte det. Jag är förvissad om att det skulle löna sig ganska väl att göra en ordentlig översyn av hur mycket onödigt arbete som presteras och hur mycket meningslöst blankettifyllande och enkätsvarande som statstjänstemännen måste ägna statens dyrbara tid åt och hur just detta arbete med att fylla i blanketter och svara på enkäter får en otäck s. k. multiplikatoreffekt, därför att varje ung amanuens för att kunna visa framfötterna måste hitta på nya enkätfrågor och lagra nya enkätsvar.

Jag tror att det finns ganska mycket att göra just på detta område för att få tjänstemännens arbetstid använd om inte direkt till produktivt arbete så i varje fall till mindre onödigt arbete än de nu tyvärr i alltför stor utsträckning utför.

Jag vet inte om jag får ge finansministern ett råd, men jag skulle i varje fall till slut vilja peka på ett område, där det säkerligen skulle gå att rationalisera en hel del. Jag tänker på kostnaderna för resor och traktamenten.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

Ordet lämnades på begären till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG, som yttrade:

Herr talman! Fru Nettelbrandt har frågat mig om jag vill medverka till en sådan reform av gällande skatte- och bidragsregler beträffande folkpensionärer att orimliga avbrännningar på pensionärernas extraförtjänster förhindras.

Interpellanten syftar på att folkpensionär som har viss inkomst av arbete för närvarande får vidkännas minskning både av det särskilda avdrag som normalt medges folkpensionärer med i huvudsak endast folkpensionsförmåner och av vissa inkomstprövade förmåner, främst kommunalt bostadstillägg. Om inkomsten överstiger vissa belopp bortfaller såväl avdraget som förmånerna helt.

Den fråga som interpellanten tar upp har länge varit uppmärksammas. Problemet är en konsekvens av att både avdraget och det kommunala bostadstillägget är inkomstprövade. När det gäller skatteavdraget har vissa förbättringar skett genom de nya anvisningar till ledning för avdragets bestämmande som riksskattenämnden utfärdade i våras. Beträffande förmånssidan får jag erinra om att pensionsförsäkringskommittén för närvarande prövar frågan om de inkomstprövade folkpensionsförmånerna.

Jag delar interpellantens uppfattning att förhållandena på området inte är tillfredsställande trots de antydda förbättringarna. En ändring är påkallad inte minst med hänsyn till den av interpellanten påpekade omständigheten att allt flera folkpensionärer också har ATP-pension. Inom finansdepartementet pågår vissa undersökningar i syfte att så långt möjligt råda bot på nuvarande brister i pensionärernas beskatt-

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

ning. Frågan är emellertid komplicerad och måste ses i samband med ställningstagandena på förmånssidan.

Vidare anförde:

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Även om det inte precis kan accepteras att artigheter mot partiledare tar sig sådana former, att den ytterligare förrycker den redan förut förryckta arbetsordningen i riksdagen, är det klart att jag kan tänka mig att vänta några minuter på finansministern, bara inte folkpensionärerna behöver vänta på finansministern både månader och år för att få sina frågor lösta.

Jag ber i alla fall, herr talman, att få tacka finansministern för svaret på min interpellation. Det var ju förvånansvärt positivt, och jag vill uttrycka min glädje härför och för att finansministern vitsordat att det kvarstår besvärande problem trots vissa förbättringar, av vilka en del antytts i svaret. När vi i våras hade denna fråga uppe till debatt med anledning av ett par motioner, möttes vi inte av samma förståelse av finansministerns partivänner i utskottet och i kamrarna. Det var då andra tongångar. Dessa partivänner var tydligen — så är förhållandet onekligen ibland — mer regeringstroga än regeringen själv. Man fann då inte något skäl att nu medverka till en ändring, man kunde inte finna att tiden var mogen att riva upp fältet, i varje fall inte innan systemet fått praktiseras — så lät det då.

Mot den bakgrunden är glädjen över finansministerns svar i dag särskilt berättigad. Jag fäster stort avseende vid skillnaden mellan marsståndpunkten och decemberståndpunkten eller — kanske jag bör säga — mellan de socialdemokratiska ståndpunkterna såsom de tidigare företrätts i riksdagen och såsom de nu företräds av finansministern.

Även om riksskattenämndens senaste anvisningar medfört vissa förbättringar för folkpensionärer med sidoinkomster, kan kvarstående problem inte bagatelliseras. Låt mig anföra några exempel på hur det nuvarande systemet kan slå.

Jag tillät mig i den nyss refererade debatten under värriksdagen att anföra ett exempel som visade hur stor marginalbelastningen kunde bli om man använde sig av ett riksnedmedeltal för det kommunala bostadstillägget. Marginalbeskattningen blev, vid mycket blygsamma sidoinkomster, drygt 2 400 kronor. Ökades sidoinkomsterna med ytterligare några hundra kronor blev marginalbelastningen så hög som 126 procent.

Jag har roat mig med att undersöka hur detta slår i den stad där jag själv bor, i Solna, där de kommunala bostadstilläggen är annorlunda utformade. Den som där har en inkomst på 2 400 kronor vid sidan av folkpensionen och ökar den inkomsten till 3 500 kronor, minskar samtidigt det netto han har kvar sedan skatten är borträknad och minskningarna i de kommunala bostadstilläggen är gjorda från 9 698 kronor till 9 330. Skulle han arbeta ytterligare litet mer och ha 4 000 kronor i sidoinkomst i stället för 3 500, så minskar han sin nettobehållning från 9 330 till 9 125 kronor. I båda dessa fall är det fråga om en marginalbelastning på 141 procent.

Det är berättigat att pensionärerna frågar sig vad det egentligen är för fel på deras arbetsinsatser, eftersom man straffbelastar dem hårdare än säkert någon annan grupp, samtidigt som arbetskraftsläget är sådant att alla armar verkligen behövs i produktionen.

När pensionärerna hör av sig i denna fråga, i tidningarnas insändarspalter och i personliga brev, så är det inte uttryck för någon kverulans utan för en djup besvikelse över att just de gamla lönas så illa.

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

I tidningen Dagen refererades tidigare i år ett fall. En gammal man, född 1887, hade ryckt in i sitt gamla jobb och tagit ett skift i veckan. Hans förtjänst för detta blev 220 kronor. 55 kronor därav gick till skatt enligt tabellen. Men för att han skulle slippa kvarskatt betalade han in ytterligare 150 kronor, och alltså återstod endast 15 kronor av det han hade förtjänat. Men ändå fick han ingenting tillbaka, utan han fick en kvarskatt på 47 kronor. Hans förlust för att han hjälpte en före detta arbetskamrat genom att ta ett skift i veckan och för att han hjälpte till i produktionen var 47 kronor i straffskatt till samhället. Det behövs bra mycket av arbetsglädje för att kompensera den bitterhet som en sådan behandling lätt föder.

När man ser sådana konsekvenser får man förstå en av de många brevskrivare, som vänt sig till mig i denna fråga, då han skriver: »Att riva åt sig skatt av pensionärer är ganska oförskämt, tycker jag.»

Genom att bostadstillägget har höjts på en del håll kan det bli så att t. o. m. de som inte har någon annan inkomst än kommunalt bostadstillägg och folkpension drabbas av skatt. Det är orimligt.

I Aftonbladet, som finansministern torde ha en vis sympati för, förespråkade dess skatteexpert nyligen skattefrihet för alla folkpensionärer utan annan inkomst än folkpension med eventuella tillägg. Det är en rimlig ståndpunkt. Som tidigare folktopitioner har föreslagit bör man sedan åstadkomma bättre avtrappningsregler för det extra avdraget för nedsatt skatteförmåga. Det vore glädjande om pensionsförsäkringskommittén kunde åstadkomma en omkonstruktion av de inkomstprövade förmånerna, framför allt då bostadstilläggen. Jag tror emellertid inte att lösningen står att finna enbart på den vägen. Även om tvätredjedelsreduceringen av tilläggen mildras, mås-

te det till förändringar på skattesidan för att systemet skall fungera tillfredsställande. Det får helt enkelt inte vara så att större arbetsinsats och mera bruttointkomst leder till ett mindre netto.

En annan fråga gäller tidsperspektivet. Denna fråga hastar. Pensionsförsäkringskommittén har till sig nyligen fått frågan om utredning av allmän egenpension och harmonisering av bestämmelserna i de skilda allmänna pensionssystemen. Den frågan torde ta en inte obetydlig tid i anspråk. Jag hoppas att finansministern vill medverka till att den begränsade fråga vi i dag talar om löses genom ett delresultat från den kommittén. Om därtill finansdepartementets interna undersökningar snabbt leder till ändrade regler, finns det all anledning att glädja sig över finansministerns svar i dag. Jag vill uttrycka den förhoppningen att det inte kommer att dröja länge innan pensionärernas rättvisa krav blir tillgodosedda.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Jag har inte för avsikt att här ta upp någon debatt, men jag tycker nog att fru Nettelbrandts inlägg var litet för ensidigt för att få stå oemotsagt.

Om det är någon som tar emot bekymrade brev från folkpensionärerna är det finansministern. Det går väl inte en dag utan att det för mig serveras det ena fallet i alla dess detaljer, det andra fallet i dess detaljer och det tredje fallet i dess detaljer. Ibland och i den mån tiden räcker till brukar jag undersöka dem, och då kan det visa sig att vederbörande folkpensionär har dragit på sig en extraskatt därför att han har haft en del kapitalinkomster. Han resonerar på det sättet: Om jag kunnat spara ihop ett visst kapital och har en ränteavkastning på detta, är det väl min sak. Det skall finansministern inte lägga sig i. Men nu har vi en skatte-

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

lagstiftning, som betraktar kapitalavkastningen på samma sätt som en inkomst. Då uppstår detta problem.

Andra har, när man tittat litet närmare på fallet, haft ett eget hem som de byggt när de var unga. Detta hem är numera skuldfritt men på grund av utvecklingen representerar hemmet en viss förmögenhet. De kommunala bostadsbidragen är så konstruerade att därest den skuldfria förmögenheten går över ett visst belopp influerar detta på bostadsbidragen.

Nu har man en benägenhet att skylla allt på skatten. Kommunerna är suveräna i fråga om att fixera bostadstillägg till folkpensionärerna, och dessa tillägg är inkomstprövade. Om vederbörande folkpensionär genom folkpensionens storlek i dag, kapitalinkomst eller viss förmögenhet i eget hem har en sådan inkomst, kan kommunen bedöma det så att vissa av riksdagen fastställda reduceringsregler gäller. Man får då bedöma fallet med utgångspunkt från de regler som är tillämpliga. Det blir ett specificerat bidrag som reduceras när inkomsten överstiger en viss fixerad nivå. Detta har egentligen ingenting med skatten att göra, eftersom det är ett bidrag som faller bort. Sedan är det transformerat över i den allmänna debatten till en marginalskatteeffekt. Om jag skall vara helt korrekt kan jag säga att det har en marginell effekt men knappast en marginalskatteeffekt.

En folkpensionär som endast har sin pension och sitt bostadstillägg bör i princip vara skattebefriad. Detta är också regeln. Det extra avdrag som tillerkännes folkpensionärerna räcker emellertid inte vid alla tillfällen för att man skall nå det resultatet. På en fråga av herr Helmer Holmberg för en vecka sedan svarade jag att vi bör justera detta extra avdrag vid vårriksdagen. En del av bekymren kommer då ur världen.

Man kan inte utan vidare med bortseende från utvecklingen säga att en viss grupp under alla förhållanden skall

vara skattebefriad bara för att man har en rubricering på gruppen — i detta fall folkpensionärer. Man måste göra jämförelser. När denna fråga diskuterades i andra kammaren och i medkammaren i våras illustrerade en av medkammarens ledamöter den med ett par exempel som jag tyckte var ganska intressanta. Han sade att grundpensionen för ett par folkpensionsmakar numera är drygt 7 000 kronor och så småningom blir 7 500 kronor. Har man bostadstillägg — och det har ungefär hälften av folkpensionärerna — kan detta gå upp till ett par tusen kronor, i vissa fall t. o. m. till 3 000 kronor. Ett par äkta makar kan således i ren folkpension komma upp till 10 000 kronor. Dessa makar är befriade från skatt — de skall i princip vara det, och vi skall justera reglerna så att de också blir det. De är även befriade från folkpensionsavgift och sjukförsäkringsavgift.

Deras levnadsstandard torde vara likvärdig med standarden för den relativt stora grupp av löntagare som i sin aktiva ålder arbetar inom områden där än i dag årsinkomster på 12 000, 13 000, 14 000 och 15 000 kronor är vanliga. Den som har en inkomst på t. ex. 14 000 kronor skall betala skatt på allt som ligger över 8 000 kronor och dessutom betala folkpensionsavgift och sjukförsäkringsavgift. Dessutom kanske han har ett par barnungar att försörja. De alls inte små grupper som har dessa låga inkomster torde leva under sämre förhållanden än ett par folkpensionärer som i dag har en ganska hygglig folkpension och ett hyfsat bostadsbidrag. Det är ur dessa synpunkter man också måste betrakta problemet. Man kan inte betrakta det ensidigt.

För något mer än ett halvår sedan tog jag emot representanter från Folkpensionärernas riksförbund. De hade en genial lösning att föreslå. De sade: »Räkna ut vad som egentligen skulle vara en rimlig skatt för en folkpensionär som har fullt bostadsbidrag! Höj

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

folkpensionen med det skattebeloppet och tag bort alla särregler för folkpensionärerna! Betrakta folkpensionärerna som man betraktar alla andra löntagare! Låt dem skatta från första kronan som enligt gällande skatteförfattningar är skattebelagd!» De utvecklade texten på följande sätt: »Våra folkpensionärer bor vägg i vägg med lågt avlönade grupper. De är irriterade över att dessa grupper kallar dem för ett skattefråse som har det bättre ställt ekonomiskt genom dessa specialregler än vad den i aktiv ålder lågt avlönade familjeförsörjaren har.»

Jag nämner att jag varit fascinerad av denna tanke, eftersom den skulle klara av alla de oändliga tvisterna och jämförelserna på detta område. Jag har låtit räkna på vad det skulle kosta. Tyvärr innebär det en utgift för statskassan på cirka 800 miljoner kronor, och det finns inte praktiska möjligheter att genomföra denna enkla och geniala lösning, som folkpensionärernas egen organisation önskar.

Jag har velat framhålla detta för att kammaren icke skall tro att problemet är så enkelt som man kanske kunde få ett intryck av när man lyssnade på fru Nettelbrandts framställning.

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern framhöll i sitt svar att denna fråga var komplicerad. Jag tror att jag för min del inte nämnde detta, men självfallet vill jag understryka att denna punkt inte är enkel. Men den är inte heller så enkel som finansministern i sitt senaste inlägg velat göra den till.

Finansministern tog i detta sammanhang upp exempel som anfördes av herr Wärnberg i första kammaren i våras. Jag tycker att det skulle ha varit av större intresse att något belysa hur det går för de människor jag har nämnt i dag. Jag är medveten om att det slår på olika sätt i olika inkomstlagen. Man

kan därför välja en sådan del av skalan, som ger utslag åt ett visst håll. Men vad jag velat understryka i detta sammanhang är att det inte får finnas fall där resultatet blir så komplett felaktigt som i de exempel jag tagit upp.

Jag vill säga till finansministern att dessa exempel inte har hämtats från brev, från insändare eller från andra fall, där kanhända kapitalinkomster eller andra faktorer har komplicerat saken och lett till ogynnsamma resultat. Det är exempel hämtade direkt från uppgjorda tabeller.

Visserligen har jag inte ett lika stort batteri av experter, som finansministern har, för att göra upp sådana tabeller men jag tror ändå att dessa såsom de utformats är riktiga. De visar också just de av mig nämnda resultaten. Jag tycker att det hade varit av stort intresse om finansministern hade uppehållit sig vid denna problematik, eftersom det är just den som visar att detta problem inte är enkelt.

När jag hörde finansministerns andra inlägg blev jag vidare något oroad och ville i varje fall delvis ta tillbaka min positiva inställning till finansministerns svar. Jag fick av detta den uppfattningen att finansministern var medveten om problemets stora betydelse och insåg att något måste göras åt det.

Men om jag uppfattade det andra inlägget rätt, gick finansministern på den ena punkten efter den andra närmast ifrån denna inställning och ville »skriva ned» problemet till en helt annan storleksordning än vad vi från början båda var överens om.

Finansministern har dock i sitt svar uttalat, att han delade interpellantens uppfattning att förhållandena på området inte är tillfredsställande. Det hade därför kanske inte varit nödvändigt att använda en så lång argumentation för att tala om att läget är bättre än vad jag gjorde gällande.

Finansministern nämnde i detta sammanhang ett förslag, som han hade bli-

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

vit fascinerad av men som skulle kosta för mycket att genomföra. Det återstår att se hur fascinerad man kan bli av ett annat förslag, som tydligen kommer att kosta mindre och som jag hoppas kommer att framläggas inom en mycket snar framtid.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag har länge hyst intresse för frågan om folkpensionärernas beskattning, delvis givetvis av den anledningen att jag kommer i beröring med den i min dagliga gärning — det är som vanligt utmätningsmannen som skall hålla i skaffet när yxan slutligen skall gå.

Jag delar därför fru Nettelbrandts glädje över att finansministern givit uttryck för förståelse för detta problem — en större förståelse än den gången jag ställde en enkel fråga till finansministern i detta ämne.

Det ligger naturligtvis mycket i det exempel beträffande de lågavlönade, som finansministern nu tagit upp. Men det är viktigare att höja inkomsterna för de lågavlönade än att höja skatten för folkpensionärerna, och man borde därför angripa problemet på detta sätt. Dessutom blir dessa personer i aktiv ålder så småningom inlemmade i det skattefråse, som finansministern nämnde, om de får leva fram till pensionsåldern, vilket vi alla hoppas att de får. Här är det uppenbart viktigt att vara mer generös liksom också att uppmuntra pensionärerna att arbeta i stället för att avskräcka dem, eftersom det är nyttigt både för dem själva och samhället att de gör denna arbetsinsats. Som finansministern framhållit i svaret är det också angeläget att ATP-beloppen uppmärksammas, därför att dessa konstituerar ett speciellt problem i detta sammanhang.

Det är emellertid en särskild anledning till att jag har begärt ordet, nämligen att det begås ganska många misstag i taxeringshänseende vid folkpen-

sionärernas beskattning. Vi som arbetar med dessa saker ser, när folkpensionärer med kvarskatt kommer med sina skattsedlar på slutlig skatt, att många av dem inte skulle ha blivit beskattade, enligt gällande regler. Då kommer jag in på en tanke som jag länge har omfattat med sympati och som jag har givit uttryck åt i skilda sammanhang — även i denna talarstol — nämligen att alla ämbets- och tjänstemän som över huvud taget märker att något fel har begåtts skulle vara skyldiga att se till att det rättas. I det här sammanhanget innebär det närmast att utmätningsmännen som märker att folkpensionärer blivit oriktigt beskattade enligt gängse regler tillser att rättelse kommer till stånd.

Rättelse kan ske ganska enkelt på så sätt att utmätningsmannen låter ställa i ordning en besvärsskrift till prövningsnämnden. Ätminstone i Hälsingborg och Malmöhus län finns det ett enkelt formulär som man kan låta dem fylla i och skriva under. På så sätt hjälps dessa människor som har en otrolig respekt för myndigheter och alla papper som kommer därifrån. De blir skräckslagna. Det är, som finansministern säkert vet, ett faktum att många folkpensionärer är mycket oroliga och säger sig inte kunna sova om nätterna, därför att de fått kvarskatt. De är fantastiskt skötsamma och har aldrig velat bedra någon och tycker att det skulle vara synnerligen otrevligt, om de infördes i en restlängd. Därför bör varje ämbets- och tjänsteman vara förpliktad att se till att det vidtas rättelse. Jag skulle vara glad om finansministern ville ta under övervägande att införa en bestämmelse, att vem som än upptäcker ett fel skall på ett eller annat sätt tillse att rättelse kommer till stånd.

Dessutom är det nog en ganska stor olikformighet mellan länen när det gäller taxering av folkpensionärer, och det är viktigt att man även härvidlag söker

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

ävågbringa likformighet, ty det viktigaste av allt inom ett skatteväsende är väl ändå att människor behandlas lika.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag har dels i interpellationssvaret och dels i mitt förra inlägg konstaterat, att förhållandena under utvecklingens gång blivit sådana att läget icke är tillfredsställande. Jag meddelade detta som svar på en fråga av herr Holmberg i förra veckan, och samma meddelande har lämnats till fru Nettelbrandt i dag.

Att jag i ytterligare ett inlägg bemötte fru Nettelbrandt berodde närmast på att detta mitt svar föranledde fru Nettelbrandt att tala om motsättningarna mellan mina riksdagskamraters ståndpunkt i våras och min i dag, varefter vi fick höra en lång plaidoyer om dessa motsättningar. Jag kände ett behov av att tala om vilka svårigheter som här förelåg och återge något av argumentationen i våras som följaktligen i långa stycken gäller än i dag. Läget är inte så enkelt som fru Nettelbrandts inlägg gav vid handen, och i sitt andra inlägg har ju fru Nettelbrandt kommit över på min sida och konstaterat, att frågan är komplicerad. Vi kanske inte behöver ta mera tid i anspråk härför.

När jag använde ordet skattebefrielse rörde det sig om ett återgivande av vad folkpensionärernas egen riksorganisation uttalat. Den ville inte ha några skatteförmåner för folkpensionärerna, men det är ju detta krav som ideligen framförts från olika håll inom oppositionen. Däremot önskade folkpensionärerna en höjning av folkpensionen för att sedan betala skatt från första kronan som alla andra. Men det innebär som sagt en mycket kraftig kostnadsstegring, beroende på förhållanden som jag inte här behöver tekniskt utveckla närmare.

Sedan var det väl också litet lättsinligt av herr Sjöholm att säga, att visst

är jämförelserna mellan lågavlönade grupper som får betala skatt och den skattefrihet som vi tillerkänner folkpensionärer, som sakligt sett är i samma läge, ett problem. Men det är ju bara, säger herr Sjöholm, att höja lönerna för de lågt avlönade grupperna.

Ja, det är ju synd att ingen har tänkt på det förut, herr Sjöholm!

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Denna fråga måste väl vara komplicerad, eftersom den dels gäller skattereglerna och dels reglerna på bidragssidan, alltså den positiva sidan. När de båda sakerna kolliderar är det självfallet svårt att få en ordning som träffar rätt och riktigt.

Jag begärde emellertid närmast ordet för att bemöta finansministerns förklaring till sina exempel från debatten i våras. Finansministern sade att han hade ett behov av att tala om vilka svårigheter som föreligger, därför att jag påminde om att man intog en annan ståndpunkt i vårdebatten än man gör nu. Jag vill erinra om att man då inte nämnde svårighetskaraktären. Det är den vi är överens om i dag. Vi har enats om att det är komplicerat att finna en riktig och rättvisande linje. Den saken nämnde inte talesmännen för den socialdemokratiska majoriteten i bevillningsutskottet, och inte heller nämndes det här i kammaren. Då fann man inte skäl föreligga att göra något åt denna fråga. Man hänvisade bara till de förbättringar som gjorts, främst riksskatte-nämndens nya anvisningar. Därför fann man inget behov föreligga att göra något åt denna sak.

Om vi hade funnit varandra den gången som vi har gjort nu, när finansministern här talar om behovet av att göra någonting och samtidigt erinrar om frågans komplicerade karaktär, så hade debatten i dag kanske varit onödig.

Svar på interpellation ang. beskattningen av folkpensionärers extrainkomster

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Det tycks råda enighet om att denna fråga är komplicerad och att vi måste finna någon lösning på den. Här har också åberopats pensionsförsäkringskommittén som så småningom skall framlägga förslag. Sista meningen i interpellationssvaret lyder: »Frågan är emellertid komplicerad och måste ses i samband med ställningstagandena på förmånssidan.»

Jag tror dock att detta i stor utsträckning är en skattefråga och att den stora lösningen, om jag så får uttrycka mig, ligger på skattesidan. Finansministern sade att det pågår vissa undersökningar inom finansdepartementet i syfte att så långt möjligt råda bot på nuvarande brister i pensionärernas beskattning. Just det missförhållande som påtalats i dag, att en pensionär har bättre ekonomiskt utbyte om han tjänar 2 000 kronor än om han tjänar 7 000 kronor måste rättas till. Det har inte stor effekt att göra vissa justeringar i skattereglerna eller i gränserna för de kommunala bostadstilläggen eller att justera avdrag och liknande, utan här gäller det som sagt först och främst en skattefråga. Här kommer också arbetsmarknadssituationen in i bilden. Arbetsmarknadsutredningen tog just upp den frågan i sitt betänkande och påtalade de ogynnsamma regler som nu gäller på detta område.

Det finns i dag en kommitté som arbetar med förmånsfrågorna, men jag anser som sagt att tyngdpunkten i detta problem ligger på skattesidan, och där finns ingen kommitté trots att det är finansdepartementet som sysslar med saken. Jag vill nu ställa en fråga till finansministern:

Kommer finansministern att medverka till att det blir någon samordning mellan arbetet i pensionsförsäkringskommittén och det arbete som pågår inom finansdepartementet för att man härvidlag skall kunna få en helhetsbild?

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern missförstod mig och gjorde det naturligtvis med full avsikt. Jag sade inte att det hela var så enkelt som att bara höja lönen för de lågavlönade, utan jag framhöll att man måste angripa det här problemet för sig och inte låta det förhållandet att människor har alltför låg lön innebära att folkpensionärerna inte vederfars den rättvisa som vi anser att de borde få åtnjuta.

Herr RINGABY (h):

Herr talman! Högerpartiet har ju i många år föreslagit att man skulle införa höjda ortsavdrag för folkpensionärer just för att undvika dessa orimliga marginaeffekter på extrainkomster och andra inkomster, som fru Nettelbrandt talade om här. Jag vill kort och gott rekommendera finansministern att se på dessa våra förslag, och jag hoppas också att fru Nettelbrandt kommer att stödja dem när vi återkommer.

Vidare vill jag bara säga, herr talman, att principiellt sett borde folkpensionen vara skattefri, när avgiften icke är avdragsgill. Nu motsvarar ju inte egenavgiften hela folkpensionen, men den del av folkpensionen som egenavgiften motsvarar borde under alla omständigheter vara skattefri.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Interpellanten och finansministern är ju eniga om att man inte bara kan minska förmånerna, utan att man då också måste angripa skattesidan. Fru Nettelbrandt sade att man kan ändra prövningen så att man i stället för tvåtredjedelsmetoden, som nu användes vid en inkomst på 2 400 för en ogift person, övergår till entredjedelsmetoden. Det är klart att så kan ske, men då måste det bli fråga om rätt höga inkomster innan man blir fri från bostadsbidraget, särskilt när det är relativt stort och alltså följer med ganska långt. Förekommer också hustrutillägg,

Svar på interpellation ang. skatteuttaget på retroaktiva löneutbetalningar

måste det gälla särskilt höga inkomster innan bidraget faller bort. Även om vi kan gå den vägen, löser vi alltså inte problemet därigenom. Jag har här några exempel på hur det verkar.

Om man räknar med ett så lågt bostadsbidrag som 600 kronor och kommunalskatt på 900, blir det med tredjedelsmetoden visserligen inte någon minskning i något inkomstläge av den behållna inkomsten när inkomsten höjs, men ökningen blir ringa. Om vederbörande har 3 200 i inkomst vid sidan av folkpensionen och ökar inkomsten med 200 kronor, får han endast behålla 15 kronor av ökningen, vilket ändå är otillräckligt; detta gäller vid ett så lågt bostadstillägg som 600 kronor. Vid 1 800 i bostadsbidrag, vilket är mer vanligt, och en sidoinkomst på 4 000, har folkpensionären en behållen inkomst på 7 833 kronor. Ökar man sidoinkomsten till 5 000, blir den behållna inkomsten 7 777 kr. Även här är det alltså fråga om en inkomstminskning, visserligen inte stor — 56 kronor — men det är synnerligen otillständigt.

Genom att ändra reglerna och endast använda tredjedelsregeln kommer man inte alltid åt problemet, utan det måste angripas på skattesidan, vilket vi tydligen är eniga om.

Då är frågan vad man skall ha för ambitionsgrad i detta fall. Man kan ju ha ambitionen att ordna så, att det inte i något inkomstläge när inkomsten ökas blir en minskning av den behållna inkomsten utan snarare några kronors ökning.

Om ambitionsgraden är så låg tror jag man kan klara saken genom viss ändring av prövningsreglerna och en inte alltför genomgripande ändring av beskattningsreglerna. Men om man har ambitionen att vederbörande skall få så pass mycket kvar av inkomstökningen att han eller hon stimuleras till arbetsinsatser, blir det utomordentligt svårt. Då tror jag enda möjligheten är att det särskilda skatteavdraget inte slopas

förrän i så höga inkomstlägen att bostadstilläggen och de inkomstprövade förmånerna redan fallit bort. Det särskilda skatteavdraget och bostadstilläggen, d. v. s. de inkomstprövade förmånerna, bör alltså inte i något inkomstläge bortfalla samtidigt. Det betyder att man får gå rätt högt upp i inkomstlägena — antagligen så högt tyvärr att folkpensionärer i vissa inkomstlägen erhåller något lägre skatt än låglöne-grupper i samma inkomstlägen.

Jag är fullt medveten om att befogade anmärkningar kan riktas mot ett sådant system, men jag tror att det är den utväg man måste tillgripa, om man vill lösa problemet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5**Svar på interpellation ang. skatteuttaget på retroaktiva löneutbetalningar**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Nihlfors har frågat mig om jag planerar att vidta åtgärder för att så långt möjligt förhindra att årets retroaktiva lönetillägg medför betydande kvarskatt för många skattskyldiga och vidare om jag avser att föreslå ändring av den nuvarande bestämmelsen i uppborðsförordningen att avdrag för preliminär skatt i här avsedda fall skall ske med 25 procent.

Beträffande den första frågan får jag framhålla att några särskilda åtgärder från departementets sida inte är planerade. Viss propaganda för höjt preliminärskatteavdrag bedrevs av lönesparkommittén i samband med utbetalningen av lönetilläggen. De skattskyldiga görs vidare i den upplysningsbroschyr som medföljer slutskattsedlarna uppmärksamma på möjligheten att göra fyllnadsinbetalning senast den 30 april under taxeringsåret och på så sätt undgå kvarstående skatt.

Svar på interpellation ang. skatteuttaget på retroaktiva löneutbetalningar

Frågan om förhöjning av det preliminära skatteavdraget har aktualiserats inom finansdepartementet i samband med arbetet med uppbördsutredningens betänkande (SOU 1965:23). Proposition med förslag i den fråga som interpellanten tagit upp avses föreläggas 1967 års riksdag.

Vidare anförde

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! För det svar finansministern lämnat på min interpellation får jag framföra ett tack.

Av svaret framgår att nästa års riksdag tydligen får ta ställning till ett förslag som innebär en höjning av det preliminära skatteavdraget i sådana fall då preliminärskatteskedel inte lämnats till arebetsgivaren. Vi skulle alltså kunna komma ifrån nuvarande bestämmelse om endast 25 procents skatteavdrag på inkomsten; ett högre procentavdrag har uppenbarligen sedan länge varit mera realistiskt. Dessa 25 procent fastställdes i början av 1950-talet, och tyvärr har ju utvecklingen av penningvärdet nedåt och marginalskatteprocenten uppåt betydtt att stadgandet numera är mindre relevant. Därtill kommer att bestämmelsen kan locka till försök att i större omfattning skaffa sig s. k. skattekredit. Speciellt tycks mera kortvarigt anställda försumma att lämna ifrån sig preliminärskatteskedeln. Då det gäller fast anställda lär det mera sällan förekomma att debetsedeln undanhålles arbetsgivaren.

Det som emellertid i första hand föranledde mig att framställa interpellationen var frågan om något kunde göras i anledning av de i år stora retroaktiva löneutbetalningarna. Och jag kan gott säga, att anslaget här i riksdagshuset i slutet av november om utbetalning av det retroaktiva arvudet till oss ledamöter väckte mig. På anslaget kunde man egendomligt nog läsa att riksdagens förvaltningskontor skulle komma att dra

allenast 25 procent i preliminär skatt, om inte anmälan om högre procentuttag gjordes. Denna orealistiska skatteprocent stack särskilt i ögonen i detta hus. Men viktigare är givetvis att söka förhindra att inte alltför litet tas ut i preliminär skatt vid retroaktiva löneutbetalningar i allmänhet. Ett för lågt skatteuttag i sådana fall medför ju en obehaglig överraskning när slutskatteskedeln senare kommer och kvarskatt skall betalas.

Tyvärr tänker finansdepartementet enligt interpellationssvaret inte vidtaga någon särskild åtgärd.

Finansministern hänvisar blott till att viss propaganda »för höjt preliminärskatteavdrag bedrevs av lönesparkommittén i samband med utbetalningen av lönetilläggen» i somras och att de skattskyldiga får reda på möjligheten att kunna göra fyllnadsinbetalningar senast den 30 april året efter inkomst-året. Den upplysningen finns bland annat i den broschyr som vi erhåller samtidigt med slutskatteskedeln, alltså senast i början på december.

Jag tror emellertid att detta inte räcker. Till en början kan man beklaga att propagandan för högre skatteuttag på frivillig väg sattes in alldeles för sent i somras. De retroaktiva lönerna hade redan hunnit utbetalas i många fall när sådan upplysning gavs. Detta är ett av många exempel på de stora bristerna i fråga om samhällets informationsverksamhet till medborgarna.

Allmänna beredningsutskottet behandlade i våras vissa motioner som berörde den samhälleliga informationen och hänvisade då till en utredning som pågick inom statskontoret. Utskottet framhöll därvid bl. a. att sedan statskontorets utredning — den gällde den statliga publikationsverksamhetens finansiering — avslutats, borde Kungl. Maj:t vidtaga de åtgärder som befanns lämpliga och erforderliga för att föra frågan om en förbättrad samhällsinformation vidare. I utskottsutlåtandet finns

Svar på interpellation ang. begärd utredning om en civilrättslig lagstiftning beträffande mäklarverksamhet

också återgivet ett uttalande från Sveriges Radio, som önskade en effektiv presstjänst vid varje statlig instans för upprätthållandet av den erforderliga kontakten med de stora massmedia Sveriges Radio representerar.

Den av mig berörda frågan tillhör ett ämnesområde där det verkligen behövs en bred information. I interpellationssvaret omnämns uppbördsutredningens betänkande 1965. Jag har funnit att utredningen bl. a. kommit in på det här problemet. Den framhåller på ett ställe i betänkandet att en generell höjning av den nuvarande procentsatsen inte är påkallad vid retroaktiva löneutbetalningar eftersom källskatten ofta beräknas efter procentsatser som arbetsgivaren bestämt efter överenskommelse med respektive arbetstagare. Ofta förekommer, säger utredningen vidare, att den skattskyldige själv i dessa och liknande fall begär ett förhöjt skatteavdrag.

Om det verkligen vore så lyckligt att detta sker i tillräcklig utsträckning, skulle naturligtvis inte något problem finnas. Samtidigt måste man också säga att det inte borde fastställas ett så realistiskt lågt procenttal i de bestämmelser som reglerar detta förhållande. Man kan knappast nöja sig med det sanguiniska synsätt som framkommer i utredningens betänkande, när man vet hur långt ifrån verklighetens värld procentsiffran 25 ligger. I år är marginalskatten för ensamstående lägst 28,5 procent, om den verkliga inkomsten utgör 6 000 kronor eller däröver. I högre inkomstlägen blir marginalskatten givetvis större. Vid mellaninkomster är marginalskatten för ensamstående mellan 40 och 50 procent. För gift person är den givetvis lägre — som tur är — men det rör sig om mellan 28,5 och 32 procent och ännu mer vid mellaninkomster.

Jag tror det är nödvändigt, herr talman, att finansdepartementet ger direktiv om mera energisk propaganda för fyllnadsinbetalningar av skatt senast

den 30 april 1967, så att löntagarna kan undvika besvärande kvarskatter på 1967 års slutskattessedlar.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på interpellation ang. begärd utredning om en civilrättslig lagstiftning beträffande mäklarverksamhet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Gomér har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta i anledning av riksdagsskrivelse 1961:37 om utredning rörande civilrättslig lagstiftning om mäklarverksamheten och vilka åtgärder som har vidtagits för att skapa intresse för frågan i övriga nordiska länder. Som svar får jag anföra följande.

Våren 1964 meddelade jag här i kammaren på fråga av herr Gomér att spörsmålet om lagstiftning angående mäklarverksamhet hade tagits upp med justitieministrarna i de övriga nordiska länderna, men att dessa inte hade visat något påtagligt intresse för saken. Från dansk sida hade då framhållits att eventuella civilrättsliga regler i ämnet borde utarbetas i nordiskt samarbete men att man då knappast kunde påtaga sig nya lagstiftningsuppgifter. Jag anförde att jag bedömde frågan på ungefär samma sätt.

Frågan om en civilrättslig reglering av mäklarverksamheten har sedan år 1964 inte kunnat föras framåt. Anledningen härtill är framför allt det ringa intresse som har visats i de övriga nordiska länderna. Vidare måste frågan ses i samband med bl. a. det mera omfattande spörsmålet om kommissionslagstiftningens framtida utformning. Jag tillkallade år 1962 särskilda sakkunniga

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

för att följa arbetet i Finland på en ny lagstiftning i detta ämne och för att överväga om det finns anledning att föreslå ändringar i den svenska lagstiftningen. Det är inte uteslutet att de sakkunnigas överväganden kan komma att aktualisera frågor som också rör mäklarverksamheten. Eftersom våra utredningsresurser för närvarande är synnerligen ansträngda, synes det mest lämpligt att avvakta resultatet av de sakkunnigas arbete innan man tar ställning till frågan om den av riksdagen begärda utredningen.

Med hänsyn till vad jag nu har sagt har jag ännu inte ansett tiden vara mogen att ånyo aktualisera frågan om nordiskt lagstiftningssamarbete i fråga om mäklarverksamhet.

Vidare anförde

Herr GOMÉR (cp):

Herr talman! Jag vill framföra ett tack till justitieministern för svaret på min interpellation.

Justitieministern anför skälen till att riksdagsskrivelsen inte har givit något resultat, men — vilket jag uppfattar positivt — finner det inte uteslutet att de sakkunniga, som följt arbetet på en ny lagstiftning i Finland, kan lägga fram överväganden som leder till ändringar även i den svenska lagstiftningen om mäklarverksamhet. Vidare pekar han på ett skäl som jag har stor respekt och förståelse för: de hårt ansträngda resurserna.

Även om den grupp som denna fråga gäller är liten saknar den kanske inte betydelse. Alltsedan auktorisationen infördes har den organiserade delen av mäklarkåren på ett mycket anmärkningsvärt sätt strävat efter att förbättra både sin teoretiska och sin praktiska utbildning. Detta har skett i den förhoppningen att mäklarnas civilrättsliga ställning här i Sverige skulle få en översyn. Situationen har hittills varit mycket bekymmersam; många av de rättegångar

som har hållits borde ha kunnat undvikas.

Sedan jag framställde min interpellation har jag fått reda på att också Danmark har fått en ny mäklarlag, visserligen inte på det civilrättsliga området utan på det näringspolitiska, och jag har låtit skriva ut den på svenska för att kunna läsa den ordentligt. Det finns i denna lag detaljer som jag inte precis är någon beundrare av; jag tycker att näringsfriheten trädes litet för nära. Det är emellertid en annan fråga.

Den nya danska lagen om fastighetsmäklare går litet längre än vår kungörelse av år 1947, så till vida att rätten att kalla sig fastighetsmäklare i Danmark är förbehållen de personer som är auktoriserade av handelsministern. Något monopol har de dock inte fått.

Jag hoppas att statsrådet av dessa omständigheter drar sådana slutsatser att han kan påskynda mognadstiden — som han själv säger — för att aktualisera frågan angående mäklarnas civilrättsliga ställning på sätt som riksdagen har begärt.

Jag tackar än en gång för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Hermansson har i en interpellation till mig ställt några frågor rörande säkerhetstjänstens registreringsverksamhet. I anledning härav får jag anföra följande.

När det gäller en verksamhet av den art som säkerhetstjänsten avser måste en avvägning ske mellan kravet på effektivitet vid försvaret av vårt demokratiska samhälle och det i en demo-

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

krati likaledes betydelsefulla kravet på rättssäkerhet för den enskilde medborgaren. Denna avvägning är ibland svår att göra och det är därför naturligt att frågor av detta slag ställs under debatt. Men debatten måste vara saklig, nyanserad och framför allt belysa problemets alla sidor. I detta avseende har den hittills förda debatten på vissa håll uppvisat stora brister.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört ansåg jag redan i somras det lämpligt att, som herr Hermansson också påpekar i sin interpellation, lämna en redogörelse för vissa frågor rörande arbetet inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning. Denna redogörelse är så utförlig, som det rimligen kan begäras när det gäller frågor av denna art. För att inte i onödan ta alltför mycket av kammarens tid i anspråk har jag tillåtit mig att till kammarens ledamöter utdela ett exemplar av redogörelsen. Jag kan därför inskränka mig till vissa reflexioner och preciseringar i anslutning till herr Hermanssons interpellation.

Av helt naturliga skäl måste de regler som gäller för säkerhetstjänsten hållas hemliga, liksom också dess arbetsmetoder och arbetsmaterial. Motsatsen skulle innebära att säkerhetstjänstens verksamhet skulle vara helt meningslös. Och tyvärr är förhållandena i världen sådana att vi inte kan undvara den form av försvar för vårt demokratiska samhälle, som säkerhetstjänsten innebär, lika litet som vi kan undvara vårt militära försvar för att kunna upprätthålla vår neutralitet. Talrika exempel har på ett hårdhänt sätt lärt oss detta.

Att vi måste ha en effektiv säkerhetstjänst är den ena sidan av frågan. En annan sak är att en verksamhet av denna art i ett demokratiskt land som vårt måste bedrivas under sådana former och under sådan medborgerlig kontroll, att kraven på rättssäkerhet inte efterstås. Och jag tror mig kunna fastslå att i intet annat land säkerhetstjänstens

arbete bedrivs under så fullständig parlamentarisk insyn som hos oss.

Eftersom kammarens ledamöter har tillgång till min i somras lämnade redogörelse skall jag nöja mig med en uppräknig av de kontrollorgan, som f. n. existerar. Först har vi de fem av regeringen utsedda ledamöterna i rikspolisstyrelsen. Dessa ledamöter, som samtliga är riksdagsmän, har full insyn i säkerhetstjänstens arbete och hålls kontinuerligt underrättade om arbetets gång och deltar direkt i handläggningen av personalkontrollfrågor. Självfallet har dessutom justitiekanslern och justitieombudsmannen insyn i verksamheten. Vidare har vi den parlamentariska nämnd med talman Strand som ordförande, som för ett par år sedan på förekommen anledning fick i uppdrag bl. a. att överväga de principiella riktlinjerna för handläggning av säkerhetsfrågor. Givetvis omfattar detta uppdrag också säkerhetstjänstens verksamhet, och nämnden har fått all den insyn däri, inklusive personalkontrollen, som den har begärt.

Jag skall härefter, herr talman, gå närmare in på den fråga, som herr Hermansson huvudsakligen har uppehållit sig vid i sin interpellation, nämligen de registeranteckningar, som förs hos säkerhetstjänsten, och deras användning.

När riksdagen år 1965 antog lagen om polisregister ifrågasattes inte från något håll annat än att registeranteckningar av olika slag erfordrades för spaningsverksamheten. Tvärtom fastslogs eftertryckligt att behovet av olika slag av registeranteckningar i dag av åtskilliga skäl framstår som ännu mer trängande än tidigare.

Vad nu sagts gäller den vanliga polisverksamheten, men det är självklart att behovet av registeranteckningar i än högre grad gör sig gällande inom säkerhetstjänsten. Den är ju så gott som uteslutande hänvisad till egen spaning.

Herr Hermansson noterar i interpel-

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

lationen att genom min redogörelse i somras besked i varje fall har getts om att inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning förs ett speciellt register. Den uppgiften har varit tillgänglig i åtminstone 20 år. I 1946 års proposition om fortsatt verksamhet för hindrande och uppdagande av spioneri m. m. anges direkt att det skulle ankomma på statspolisintendenten att handha det centralregister som förts inom den tidigare allmänna säkerhetstjänsten. 1962 års principbeslut om polisväsendets förstatligande innebar bl. a. att ett centralt organ för polisväsendet skulle inrättas och att detta organ skulle överta den särskilda polisverksamhet, som hade letts av statspolisintendenten. Existensen av detta register har sålunda inte varit något hemlighet.

En helt annan sak är att offentligen ange efter vilka grunder ett namn införs i ett register av denna art. Det skulle allvarligt skada säkerhetstjänstens arbetsmöjligheter. Det är mig inte heller tillåtet att lämna sådana uppgifter annat än i ett hänseende. Herr Hermansson har i interpellationen ifrågasatt riktigheten av mitt påstående från i somras att detta register inte utgör något belastningsregister utan är ett spaningsregister. Nu förhåller det sig så att i detta register införs namnet inte bara på den som av en eller annan anledning är föremål för säkerhetstjänstens uppmärksamhet, utan också på den som har lämnat säkerhetstjänsten en uppgift, som har föranlett denna uppmärksamhet. Om t. ex. jag själv, vare sig i min offentliga verksamhet eller som privatman, gör en iakttagelse, som jag anser bör komma till polisens kännedom, och den har anknytning till säkerhetstjänstens verksamhet, blir jag antecknad i detta register, eftersom det är ett hjälp- eller sökregister.

Av vad jag nu anfört följer, att det är meningslöst att till besvarande av herr Hermanssons fråga om antalet i registret upptagna medborgare, låta nå-

gon sätta sig ned och räkna igenom antalet namn.

Jag vill i det här sammanhanget kraftigt understryka en omständighet, som ofta förbises. Det för den enskilde medborgarens rättssäkerhet viktiga är inte ett polisregisters innehåll, utan det väsentliga för tillgodoseende av den enskildes rättssäkerhetsintresse är att de uppgifter som finns i registret inte utlämnas till obehöriga och att de, i den mån de utlämnas, är noggrant och objektivt prövade. Att detta rättssäkerhetsintresse är väl tillgodosett i vårt land framgår av min tidigare omnämnda redogörelse. Samma synpunkter, som jag här har understrukit, framförde också inrikesministern på tal om det centrala polisregistret i 1965 års proposition med förslag till lag om polisregister. Riksdagen hade inte något att erinra mot hans uttalanden.

Herr Hermansson har frågat, om det i den offentliga debatten framförda påståendet att uppgifter ur säkerhetsavdelningens register har utlämnats till representanter för främmande makt är riktigt eller oriktigt. Herr Hermansson synes härvid åsyfta ett i somras i viss tidningspress och nyligen i en bok om säkerhetstjänsten framfört påstående att främmande makts beskickning här i Sverige skulle ha avslagit en ansökan om inresevisum i den främmande staten på grund av uppgifter som beskickningen hade erhållit från säkerhetstjänsten. Jag kan försäkra herr Hermansson att påståendet helt saknar grund. Anteckningen i den i boken återgivna skrivelsen att anledningen till avslaget inte fick uppges måste åsyfta helt andra förhållanden.

Herr talman! Det återstår så för mig att besvara herr Hermanssons sista fråga, om jag — för den händelse säkerhetsavdelningens register bygger på eller innefattar medborgares politiska åsikter — vill ta initiativ till att ändra gällande instruktioner och praxis så att sådan registrering upphör. Utan att ha

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

anledning att här gå in på den av herr Hermansson uppställda förutsättningen för frågan vill jag erinra om att jag redan i somras offentliggjorde, att den parlamentariska nämnden, som jag förut talade om, skulle behandla också personalkontrollen. Enligt vad jag har inhämtat har numera så skett, och nämnden kommer att ta upp hela detta problemkomplex i ett betänkande som väntas under våren 1967. Om nämnden finner att rådande förhållanden är i något avseende otillfredsställande, kommer den med säkerhet att föreslå ändringar i den nu tillämpade ordningen.

Vidare anförde:

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Den debatt som under det senaste året förts om säkerhetstjänsten och framför allt om dess registreringsverksamhet har undan för undan lett till att nya uppgifter bragts till offentlig kännedom. Jag anser att detta varit nyttigt. Ju längre vi kan komma i fråga om offentlig insyn i dessa förhållanden — givetvis utan att eftersätta rimliga säkerhetshänsyn — desto bättre är det ur demokratiens synpunkt.

Även justitieministerns svar på min interpellation, för vilket jag ber att få framföra mitt tack, innehåller ett par nya uppgifter. När det gäller reglerna för säkerhetstjänstens registreringsverksamhet begränsar sig emellertid dessa till meddelandet att även den som lämnar säkerhetstjänsten en uppgift blir införd i registret. En tidning har redan givit uttryck för den tolkningen, att även justitieministern själv skulle vara upptagen i säkerhetspolisens register. Även om denna tidning tycks ha så goda förbindelser med justitiedepartementet eller någon annan myndighet, att den kunnat referera justitieministerns svar innan detta delgivits interpellanten — ett förhållande som jag kritiserar — måste uppgiften givetvis ifrågasättas.

Jag vill uttrycka förhoppningen att den i varje fall inte skall var herr Kling till belastning.

Detta kan möjligen tolkas som en skämtsam anmärkning, men den antyder i själva verket hela den tragik som drabbat många människor på grund av det nuvarande systemet med registrering och s. k. personalkontroll. Under hänvisning till deras politiska åsikter — uttryckta i medlemskap i visst parti eller prenumeration på vissa tidningar — eller till åsikter som de tidigare hyst eller till åsikter som deras släktingar har, hindras människor att få vissa anställningar eller avskedas från anställningar. Det är hela detta system som debatten gäller, men justitieministern vill inte ta upp denna demokratiska kärnfråga.

För att vi i dag inte skall komma att diskutera fel saker vill jag upprepa vad som framgår redan av mitt brev till regeringen den 10 juni i år och av interpellationen. Myndigheterna har självfallet skyldighet att vidta åtgärder som är nödvändiga till försvar av det demokratiska statsskicket och vårt lands oberoende; de har däremot icke rätt att i detta syfte kränka den demokrati som skall värnas. Det är naturligt att den verksamhet som bedrivs av myndigheterna i syfte att förebygga brottsliga gärningar icke till alla delar kan avslöjas. Men ett klart besked från regeringens sida huruvida det hos polismyndigheterna förekommer en registrering som bygger på eller innefattar medborgarnas politiska åsikter kan inte på något sätt försvåra denna legitima verksamhet eller skada värdet för demokratin. Tvärtom synes ett sådant klart besked nödvändigt ur demokratiens synpunkt.

I den offentliga debatten har ingen veterligt hävdad att polisen eller säkerhetsavdelningen skulle vägras att över huvud taget föra registeranteckningar. Vad saken gäller är, om denna registrering bygger på eller innefattar åsikter.

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

Detta är huvudfrågan i min interpellation.

Justitieministern har såväl i sin redogörelse av den 17 juni som i sitt svar i dag vägrat att besvara denna fråga. Jag beklagar detta djupt. Justitieministern vill tydligen icke förstå att säkerhetspolisens registrering hos stora medborgargrupper skapar oro för att de demokratiska fri- och rättigheterna, åsiktsfriheten och den politiska organisationsfriheten beskärs.

Det är inte heller så att dessa problem uteslutande skulle intressera en och annan kommunist. De betraktas tvärtom som avgörande för demokratien av stora grupper som står regeringen nära. Stora tidningar som representerar socialdemokratien och folkpartiet har riktat en mycket skarp kritik mot det nuvarande systemet. Aftonbladet har ifrågasatt om man inte helt borde avskaffa de hemliga registren. Dagens Nyheter har krävt en väsentligt ändrad ordning. Regeringen tycks däremot anse att allt är bra som det är.

Varför vill inte justitieministern svara på min fråga, huruvida den av säkerhetsavdelningen bedrivna registreringen bygger på eller innefattar medborgares politiska åsikter? I interpellationssvaret påstås att det allvarligt skulle minska säkerhetstjänstens arbetsmöjligheter om man offentligen skulle ange efter vilka grunder ett namn införs i ett register av denna art. Jag har i interpellationen emellertid inte begärt att få en fullständig redovisning av samtliga de grunder på vilka ett namn kan föras in i registret. Jag har ställt en mycket konkret fråga, nämligen om registrering sker efter åsikter. Justitieministern måste kunna svara ja eller nej på den frågan. Jag bestrider bestämt att ett sådant svar skulle skada säkerhetstjänstens arbetsmöjligheter.

Min fråga gäller åsiktsfrihet och åsiktsförföljelse. Det omfattande material som framlagts av Sven Rydenfeldt och Janerik Larsson i deras bok »Säker-

hetspolisens hemliga register» liksom av medarbetare i Aftonbladet ger mycket starka indicier för att registren delvis bygger på eller innefattar vederbörandes politiska åsikter. Vid den personalkontroll som sker vid anställning inom polisväsendet och inom totalförsvaret — som är ett mycket vidsträckt begrepp — vägras tydligen personer anställning på grunder som har att göra med deras politiska uppfattningar. I flera fall, som utförligt redovisats i den nämnda boken handlar det inte om den sökandes egen uppfattning, utan anställning förefaller att ha vägrats av skäl som har att göra med föräldrars eller andra släktingars politiska åsikter.

Det skulle föra för långt att här referera dessa enskilda fall som gäller anställningar som poliser, vaktmän av olika slag, militärmusiker, städerskor vid militära inrättningar, byggnadsarbetare vid försvarsbyggen, andra statliga anställningar o. s. v. Jag förmodar att justitieministern ingående studerat dessa refererade fall och jag vill ställa frågan till honom: Anser justitieministern att myndigheternas handlande i de refererade fallen står i överensstämmelse med god demokratisk ordning?

Det är möjligt att någon invänder: Det handlar om personer som blivit besvikna därför att de inte erhållit sökta anställningar, och nu skyller de detta på åsiktsförföljelse. Det bör emellertid anmärkas att det finns mycket klara fall där vederbörande fått slutligt besked av myndigheterna att han avskedats från sin anställning endast på grund av sina politiska åsikter.

Om någon skulle försöka att över huvud taget avfärda alla de uppgifter som lämnats om metoderna för säkerhetstjänstens registrering med att de är obestyrkta, skulle jag vilja hänvisa vederbörande till uppgifter som lämnats dels i Sveriges Radio, dels i tidningen Expressen av en prästman, Rune Pär Olofsson. Denne berättar: »För något år sen dök en man upp på min pastors-

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

expedition och legitimerade sig som säkerhetspolis. Han hade med sig långa listor med namn. I förtroende berättade han att han höll på med en aktualisering av en förteckning över kommunister, eftersom dessa utgjorde en säkerhetsrisk i ett eventuellt skärpt utrikespolitiskt läge. Han ville nu kolla namn, adresser, släktingar... Listan upptog också namn på personer som jag visste varit socialdemokrater i decennier, stod på socialdemokraternas valsedlar eller satt som deras representanter i fullmäktige. Mina påståenden om mossig-heten hos säkerhetspolisens upplysningar tog mannen ingen notis om, han plitade ordentligt ner alla färska data om hustru, syskon, barn och föräldrar i alla fall.»

Så långt prästmannen. Det hävdas nu av justitieministern att ett register som kommit till med sådana och andra metoder endast är ett hjälp- och sökregister. Tidigare har man använt beteckningen arbetsregister i motsats till s. k. belastningsregister. I interpellationen framhöll jag att om registreringen till någon del byggde på medborgares politiska uppfattningar, så var det svårt att förstå, hur man kunde förneka att det handlade om ett slags belastningsregister. Registrering efter politiska åsikter måste ju betraktas som rent meningslös, om icke vissa politiska uppfattningar anses såsom en belastning i en del sammanhang. Detta framgår också av registrets användning vid personalkontrollen. Vissa personer erhåller icke vissa anställningar eller avskedas därför att de anses i viss mening »belastade». Och det handlar här uppenbart icke om brottsliga handlingar, vilka i så fall givetvis skulle ha beivrats, utan om värderingar grundade på antagandet att vederbörande av vissa skäl skulle utgöra en s. k. säkerhetsrisk.

Justitieministern söker nu bestrida riktigheten av denna argumentering genom uppgiften att även namnet på anmälare införes i registret.

Detta är ett försök att slippa ifrån frågan. För en anmälare är det naturligtvis inte någon belastning att stå antecknad i registret. För den som anmäles och, som det heter, blir föremål för säkerhetstjänstens uppmärksamhet är det däremot i många fall alldeles påtagligt en belastning.

Med en hänvisning till anmälarnas registrering söker justitieministern även vifta bort min fråga om hur många medborgare som finns upptagna i säkerhetsavdelningens register. Det är meningslöst, säger han, att låta någon sätta sig ned och räkna igenom antalet namn, eftersom registret upptar både vita och svarta får. Justitieministern kan emellertid inte komma så lätt undan frågan. I en artikel i den regeringen närstående tidningen Aftonbladet den 19 juni i år uppgavs att antalet personer registrerade hos säkerhetspolisen kunde uppskattas till omkring 300 000. Där angavs också att de registrerade hade olika kodbeteckningar på vilka exempel lämnades. Dessa påståenden bör inte vara obekanta för justitieministern. Jag vill därför ytterligare precisera min fråga till justitieministern: Anser justitieministern att antalet registrerade — låt vara anmälare inräknade — är ungefär av den storleksordning som Aftonbladet uppgivit?

I den redogörelse som justitieministern lämnade den 17 juni angavs — och det upprepas i dagens svar — att i intet annat land säkerhetstjänstens arbete bedrivs under så fullständig parlamentarisk insyn som hos oss. För att styrka detta påstående hänvisades dels till de fem ledamöter av riksdagen som ingår i rikspolisstyrelsen, dels till det uppdrag som givits till den parlamentariska nämnden i Wennerströmmåffären.

Om justitieministern har rätt i sitt omdöme är det tacknämligt. Jag undrar emellertid, om hans därpå följande påstående, att genom denna representation »statsmakterna skapat garantier för att demokratiska regler alltid iaktas i

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

polisverksamheten och att den enskildes krav på rättssäkerhet blir tillgodosedda» är riktigt underbyggt. För det första vet vi inte med säkerhet om dessa ledamöter har full insyn. För det andra föreligger starka indicier för att det system som dessa personer är satta att kontrollera bygger på odemokratiska regler, nämligen på så sätt att vissa politiska åsikter anses diskriminerande. Ett odemokratiskt system blir inte demokratiskt därför att riksdagsmän övervakar det!

Beträffande en av de frågor jag ställt i interpellationen noterar jag det ur min synpunkt positiva svaret, nämligen justitieministerns bestämda bestridande av att uppgifter ur säkerhetsavdelningens register skulle ha utlämnats till främmande makt. Jag hoppas detta får tolkas så, att uppgifter heller inte lämnats om huruvida vederbörande förekommer i registret eller ej.

Den fråga rörande åsiktsfriheten som jag här har ställt i centrum gäller inte endast följderna av det nuvarande systemet för den enskilde i relation till vissa anställningar och karriärmöjligheter, även om dessa är nog så allvarliga. Den gäller också åsiktsfriheten i vidare mening. Uppfattningen att man riskerar att införas i säkerhetspolisens register — detta må kallas arbetsregister eller något annat — om man inträder i ett visst politiskt parti, om man prenumererar på vissa tidningar, om man turistar i vissa länder o. s. v. kan påverka medborgarna i deras ställningstagande. Detta är allvarligt, eftersom det inskränker den fria åsiktsbildning och organisationsfrihet som vi alla anser vara en grundpelare för demokratin.

Jag vill därför än en gång vädja till justitieministern att ge ett svar på den fråga som jag ställde redan i interpellationen: Bygger den av säkerhetsavdelningen bedrivna registreringen på eller innefattar den medborgares politiska åsikter?

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag har i mitt interpellationssvar klart tagit avstånd från tanken att jag i denna kammare offentligen skulle diskutera grunderna för registeranteckningarnas införande. Skälen härtill är alldeles uppenbara.

Nu anför herr Hermansson att han inte vill få kännedom om alla dessa grunder utan att han vill veta om en viss speciell grund tillämpas. Över huvud taget kan man inte diskutera denna sak offentligen utan att förstöra det arbete, som denna verksamhet syftar till, eller göra det meningslöst. Det är därför omöjligt att gå in på någon eller några enstaka grunder.

Men det viktiga, som jag har poängterat i mitt svar, är att man har skapat garantier för att dessa registeranteckningar inte får användas hur som helst. Det är inte polisen som bedömer, om anteckningen är av sådan art att vederbörande inte bör få anställning i exempelvis försvaret. Nej, polisen gör anteckningarna men det är lekmanrepresentanterna i rikspolisstyrelsen, som avgör om materialet skall få utlämnas till vederbörande myndighet. Det är sedan denna myndighet, som på eget ansvar har att bedöma om materialet är av den arten att vederbörande ändå kan anställas.

Det är av ganska stor vikt att komma ihåg att vi har dessa garantier för att registren inte kan användas för obehöriga ändamål.

När det gäller rövarhistorien om de säkerhetspoliserna, som skulle ha legitimerat sig som sådana på en pastorsexpedition, vill jag bara säga att jag gärna skulle vilja se den säkerhetspolis, som legitimerade sig på detta sätt — om han nu över huvud taget har tillgång till några sådana legitimationshandlingar.

Tiden är redan långt framskriden,

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

och jag kan därför nu nöja mig med att till kammarens protokoll läsa in vad justitieombudsmannen har anfört i en skrivelse av den 5 december i år i anledning av att en enskild person hade vänt sig till honom på grundval av tidningsuppgifter från i somras. Det heter där:

»Att särskild polisverksamhet skall bedrivas för hindrande och uppdagande av brott mot rikets säkerhet är beslutat av Kungl. Maj:t och riksdagen. Att inom ramen för denna verksamhet förs polisregister i enlighet med lagen om sådant register är uppenbarligen helt i sin ordning. Jag har vid några tillfällen tagit del av registret beträffande vissa personer och ej kunnat finna annat än att det förs i överensstämmelse med föreskrifterna i lagen om polisregister och meddelade instruktioner. Sekretesskäl hindrar mig från att besvara Eder fråga angående eventuella anteckningar om Eder.

I hur stor omfattning och efter vilka metoder anteckning bör göras i ifrågasvarande register är omdömesfrågor, om vilka delade meningar kan råda. Jag anser mig icke böra ingå på bedömning av de normer efter vilka dessa frågor avgörs av rikspolisstyrelsen annat än om de sätter enskild medborgares fri- och rättigheter på spel. Den granskning av registret, som föranletts av Edra klagomål, har inte lett till antagande att så skulle vara fallet.»

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag vill än en gång beklaga att justitieministern inte ansett sig kunna svara på den av mig ställda fråga, som var huvudsaken i min interpellation, nämligen huruvida den registrering vilken bedrivs av säkerhetspolisen bygger på eller innefattar medborgares politiska åsikter.

Jag kan inte finna att justitieministern på något som helst övertygande sätt har visat att ett klart svar på denna fråga, såsom han framhåller, skulle för-

störa detta arbete eller göra det meningslöst.

Läget är att vi fått en mycket omfattande diskussion i vårt land om detta problem. Det är möjligt att vissa grupper eller krafter anser att detta inte är bra; andra anser dock att det är nyttigt. Man kan emellertid inte komma ifrån att denna diskussion pågår, och i detta läge har det, som jag framhållit i min skrivelse till regeringen i somras och i interpellationen, hos stora grupper av människor uppstått oro för att säkerhetspolisens registrering och personalkontrollen bedrivs så, att den kränker de demokratiska fri- och rättigheterna. Jag tror att det är angeläget att regeringen ytterligare överväger den fråga jag ställt liksom också om det, även från dess egen synpunkt och med hänsyn till demokratiens principer, inte skulle vara viktigt att den svarade med ett klart ja eller nej.

Jag vill också säga några ord om en sak som jag inte tog upp i mitt förra anförande. Justitieministern har i sitt svar hänvisat till det arbete som utförts av den s. k. parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären. Jag tycker att det är positivt att ett sådant arbete bedrivs. Jag har en rad synpunkter på hur man skulle kunna få en bättre ordning med avseende på det diskuterade registreringsarbetet och skall gärna återkomma härtil. Men, herr talman, det finns andra problem som också borde bli föremål för undersökning av en parlamentarisk kommission, nämligen alla de upprörande fall som redovisats i den offentliga debatten och som handlar om människor som hindrats få anställningar eller som avskedats från sina arbeten, tydligen enbart på grund av att de haft fel åsikter. Jag anser att dessa problem är så allvarliga, att de borde undersökas särskilt på liknande sätt som exempelvis inom Sandler-kommissionen. Jag vill alltså rikta en direkt vädjan till regeringen att ta initiativet till en sådan un-

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registrens sökning och publicera resultaten i en vitbok.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag kan i allt väsentligt instämma i vad justitieministern har sagt, men vill gärna tillfoga några egna reflexioner med anledning av herr Hermanssons interpellation och den debatt som förts här i kammaren, liksom över huvud taget med anledning av debatten i landet om dessa frågor — en debatt som, vilket justitieministern redan sagt och som jag finner riktigt, har varit ofullständig men som nog i alla fall är att hälsa med tillfredsställelse om den sker med riktiga bedömningsgrunder i alla avseenden.

En sådan bedömningsgrund har herr Hermansson själv angivit i den skrivelse som han i juni i år riktade till statsministern — jag tror att han citerade den här i kammaren. Han framhöll i denna skrivelse, att myndigheterna självfallet har skyldighet att vidta åtgärder som är nödvändiga till försvar för det demokratiska statsskicket och för vårt lands oberoende. Jag vill gärna uttrycka den bestämda uppfattningen att just detta, att skydda det demokratiska statsskicket, är en exakt beskrivning av syftet med och uppläggningsen av säkerhetspolisens arbete under de båda senaste årtiondena. Jag vill gärna i detta sammanhang tillägga, att de möjligheter till inblick som jag har haft i detta arbete dels i samband med Wennerströmmaffären och dels i samband med utredningsuppdraget beträffande de principiella riktlinjerna för verksamheten inte har givit mig någon anledning att ifrågasätta att arbetet ej bedrivits i full överensstämmelse med regeringens direktiv i olika former och med regeringens intentioner över huvud taget. Jag vill också tillägga, att detta arbete enligt min mening under de givna förutsättningarna huvudsakligen utförts på ett sätt som förtjänar lovord och inte klander. Få stater i världen

torde ha ett polisväsende, och även en säkerhetspolis, som i så hög grad, oavsett den demokratiska kontrollen som justitieministern redan talat om, ser på sin uppgift som en plikt att tjäna de fria, demokratiska, lagen respekterande medborgarnas rättssäkerhet. I få stater torde man vara så långtgående i sin respekt för vad den enskildes rättssäkerhetsintresse kräver i förhållande till statens säkerhetsintresse som hos oss. Jag har sagt det tidigare, och jag vill gärna upprepa det, att i fallet Wennerström drevs denna hänsyn enligt min mening för långt på olika plan.

Men det är en sak. En helt annan är i vilken utsträckning de huvudprinciper som fastställts för säkerhetspolisens verksamhet behöver vara hemliga, vilket de alltså nu är. På den punkten kan jag av naturliga skäl inte gå längre än vad justitieministern gjorde i dag. Det är en fråga som prövas inom den här åberopade utredningen, som ganska snart blir färdig. Herr Hermansson får ge sig till tåls till dess.

Detta hindrar emellertid inte att jag ändå i anledning av herr Hermanssons interpellation vill göra några andra reflexioner som också rör detta problemkomplex.

En central fråga i dessa sammanhang berörde herr Hermansson i sin interpellation med följande ord: »Men de (han syftar på säkerhetspolisen) har däremot icke rätt att i detta syfte (alltså att skydda det demokratiska statsskicket) kränka den demokrati som skall värnas. Det är oklokt och skadar tilltron till statsstyrelsens demokratiska lödighet om åtgärder vidtas som bland vissa medborgargrupper skapar oro för att de demokratiska fri- och rättigheterna beskärs.»

Herr talman! De problem som denna centrala fråga berör tror jag belyses bättre, om frågan ges en form som på ett tydligare och mera relevant sätt än herr Hermanssons formulering talar om vad det verkligen gäller. Och då blir

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

frågan: Skall den demokratiska staten i *alla* sammanhang vara tolerant även mot de intoleranta? Skall den avstå från *all* beredskap för försvar mot grupper som med icke-demokratiska medel vill kasta en äkta demokrati över ända?

Mitt svar på den frågan är ett klart nej. Vi ger här i landet, och vi bör ge, individer och grupper vilkas pålitlighet gentemot en äkta demokrati med skäl kan ifrågasättas, delaktighet i de demokratiska rättigheter som de själva inte värderar på samma sätt som den alldeles överväldigande delen av de svenska medborgarna. Att vi därutöver skulle avstå från att försöka gardera oss mot knivhugg i ryggen på det samhälle och den samhällsordning som samma överväldigande majoritet vill leva i och under, är ett enligt min mening orimligt anspråk.

Man kan säga att häri ligger demokratiens dilemma. Javisst! Men å andra sidan kan den kodex som vill lära att den yttersta hänsynsfullhet skall visas även mot de hänsynslösa leda till att de senare på ett odemokratiskt sätt i en kritisk situation tar herraväldet.

Herr Hermansson har i detta sammanhang uppträtt — eller i varje fall försökt uppträda — som demokratiens riddare. Jag vet inte hur många gånger ordet demokrati i olika förbindelser förekommer i hans interpellation eller förekom i hans anförande i dag. Det är som om han genom att många gånger upprepa detta ord ville övertyga både sig själv och andra om att hans roll i detta sammanhang är rimlig och äkta. Men i stället gör ivern på mig ett ängsligt och skrymtaktigt intryck. Jag tror inte att herr Hermansson är rätte mannen att lära andra kammarens ledamöter vad som är bra för demokratin i olika sammanhang eller vad som är bra när det gäller det verksamhetsområde som vi nu diskuterar.

Jag sade nyss att säkerhetspolisen under de båda senaste årtiondena skött

sitt arbete enligt de av regeringen givna förutsättningarna som ett led i totalförsvaret för den svenska demokratin. I det tryckta papper från justitieministern som är utdelat finns på slutet en kort men ganska vältalig motivering för att detta är nödvändigt och något av det upprepade justitieministern i dag. Jag tror att detta säkerhetspolisens sätt att sköta sitt arbete skulle bestyrkas, om större offentlighet kunde ges åt de huvudprinciper som reglerar arbetet. Jag hoppas att det skall bli möjligt, men jag understryker ännu en gång att frågan provas.

Uttrycket »under de båda senaste årtiondena» har jag använt med avsikt. Det är nämligen säkert riktigt att säga att det är en annan anda som präglar säkerhetspolisens verksamhet nu än under kriget. Det är angeläget att påpeka detta, tycker jag, eftersom en hel del av kritiken nu tycks utgå från att säkerhetspolisen sköts på ungefär samma sätt som under kriget. Så är inte alls fallet.

Vi vet ju genom Sandler-kommissionen att den allmänna säkerhetstjänsten under kriget, som ju inte alls stod under samma demokratiska insyn och kontroll som nu, av trycket från det nazistiska Tyskland fick en viss slagsida så länge detta tryck kunde utövas. Säkerhetstjänstens syfte att vara ett led i totalförsvaret för den svenska demokratin grumlades då en del, kan man säga, ehuru inte så mycket som många vid den tiden, inklusive jag själv, ville tro.

Kräver för övrigt inte rättvisan av oss, att vi just i detta sammanhang konstaterar att inte heller de svenska statsmakterna, regeringen och riksdagen, och inte heller en stor del av den svenska pressen visade någon hundraprocentig motståndskraft gentemot det nazistiska trycket under dess framgångs och övermodsdagar? Den svenska statsledningen stod under hård press att bevilja ensidiga fördelar åt en pockande diktaturstat, och den gjorde det i viss mån.

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren

Det är inte så märkligt att återklanger av och paralleller till detta själva statsmakternas beteende uppstod såväl inom säkerhetstjänstens område som inom många andra förgreningar av den statliga verksamheten.

När det nazistiska trycket hade röjts undan ändrades ju allt detta, och det ändrades även för säkerhetspolisens del. Jag vill gärna ännu en gång, herr talman, upprepa att under de två senaste decennierna har säkerhetspolisen strävat att fylla sitt syfte att vara ett led i totalförsvaret för vår demokrati och ingenting annat. Detta betyder naturligtvis inte att det skulle vara omöjligt att förbättra reglerna för dess verksamhet ytterligare och kanske även den parlamentariska insynen. Jag hoppas att dessa önskemål skall kunna bli uppfyllda, vilket ju skulle ligga i linje med de strävanden som präglar rättssäkerhetens ärliga vänner.

Låt mig, herr talman, tillägga att jag också har en annan förhoppning. Den svenska regeringen och den svenska säkerhetspolisen utsätts nu för en helt annan sorts tryck, låt vara ett mycket svagare tryck, än det som förekom under kriget. Detta tryck kommer från helt annat håll än den dåvarande tyska nazismens. Men lika fullt är det fråga om ett tryck som syftar till att så gott det går undergräva vår demokratiska totalförsvärsberedskap på detta område. Min andra förhoppning är därför, herr talman, att regeringen inte låter sig pressas till åtgärder som underminerar den beredskapen.

Herr **HERMANSSON** (k):

Herr talman! Herr Wedén ogillar att jag har tagit upp denna fråga om säkerhetspolisens verksamhet till debatt här i kammaren. Ja, varför har då ingen annan ledamot av denna kammare eller medkammaren tagit upp frågan? Varför har inte herr Wedén själv gjort det?

För övrigt tror jag inte det är herr

Wedéns uppgift att avgöra vilken ledamot av riksdagen som har rättighet att ta upp den ena eller andra frågan. Den där skolmästaraktiga attityden tycker jag att herr Wedén snarast skulle lägga bort.

Jag skall heller inte gå in på herr Wedéns personliga otidigheter. De dömer sig själva. Och de gör verkligen inget starkare intryck därför att de framförs med en mycket hög röst.

Jag vill säga följande till herr Wedén.

Så fort det här i kammaren framförs kritik från demokratiska utgångspunkter framträder herr Wedén — inte för att instämma i kritiken utan för att söka vifta bort den. En vanlig metod är därvid att han ifrågasätter det demokratiska sinnelaget hos den som framför de kritiska synpunkterna. Så gjorde exempelvis herr Wedén förra året, när vi här i kammaren diskuterade bristfälligheter i läroböckernas framställning av nazismen. Herr Wedén borde inse att detta konsekventa framträdande från hans sida har den objektiva effekten att det försvårar åtgärder mot odemokratiska företeelser.

Herr Wedéns inlägg här i dag gör honom dessutom olämplig att vidare delta i den granskning av säkerhetstjänstens verksamhet som den parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären utför. Herr Wedén har uppenbarligen icke den opartiska inställning som krävs för ett gott utredningsarbete på detta område. Herr Wedén vill ha en äsiktspolis. Det tror jag inte att majoriteten av det svenska folket vill ha.

Herr **WEDÉN** (fp):

Herr talman! Jag beklagar om mitt röstläge stört herr Hermansson eller någon annan av kammarens ledamöter.

Jag har inget minne av att jag med herr Hermansson diskuterat läroböckers framställning av nazismen. Men det kan vi kanske klara upp i ett annat sammanhang. Vad det nu gäller är den

Svar på interpellation ang. de inom polisens säkerhetsavdelning förda registren föreliggande frågan. Och då vill jag gärna säga, herr talman, att jag självfallet inte bestrider herr Hermanssons rätt att ta upp denna fråga — det kan jag inte heller. Men jag kan sammanfatta vad jag reagerar mot på följande sätt.

Det föreföll mig som om herr Hermansson agerade såsom hade han full lärarkompetens i ämnet demokrati — en kompetens som kunde jämföras med herr Erlanders eller herr Ohlins eller herr Hedlunds eller herr Holmbergs. Enligt min mening har herr Hermansson ännu inte förvärvat någon sådan kompetens, och jag tror det kommer att dröja länge innan han gör det — om han ens någonsin kan förvärva denna kompetens.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag visste faktiskt inte att det i denna kammare fanns dels lärare, dels lärjungar i ämnet demokrati. Jag tror inte vi skall betrakta personer, som råkar bli ordförande i de politiska partierna, som våra läromästare i något ämne. I stället bör vi snarast alla iakttaga en blygsam attityd såväl i denna som i andra frågor.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial nr 46, sammansatt konstitutions- och första lagutskotts utlåtande nr 1, sammansatt konstitutions- och tredje lagutskotts utlåtande nr 1, statsutskottets utlåtande och memorial nr 163 och 164, tredje lagutskottets utlåtande och memorial nr 60 och 62 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 28 och 29.

§ 9

Föredrogs vart för sig

inrikesutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister, m. m., och

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier m. m.; samt

statsutskottets memorial och utlåtanden:

nr 156, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden,

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde,

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde,

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde.

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde, och

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, i vad propositionen avser inrikesdepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 10

Villabeskattningen

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 4 november 1966 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 151, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

På grundval av villabeskattningsutredningens förslag (Stencil Fi 1966: 4) föreslås i propositionen att procentsatsen för beräkning av intäkt enligt villaschablonen differentieras. F. n. bestäms intäkten för alla villor till ett belopp som motsvarar 2 % av taxeringsvärdet. I propositionen förordas att denna beräkningsgrund behålls för villor med taxeringsvärde upp till 100 000 kr. För villor med högre taxeringsvärde tillämpas 2 % i botten och 4 % för den del av taxeringsvärdet som ligger mellan 100 000 och 200 000 kr. samt 8 % för den del av taxeringsvärdet som ligger däröver. Förslaget beräknas medföra ökade skatteintäkter med ca 8 milj. kr. per år, varav 6 milj. kr. för staten och 2 milj. kr. för kommunerna.

I propositionen föreslås vidare bl. a. att s. k. garageföreningar och liknande företag beskattas efter samma schablonmetod som tillämpas för bostadsföretag. De nya bestämmelserna är avsedda att träda i kraft den 1 januari 1967 och tillämpas fr. o. m. 1968 års taxering.

Till utskottet hade hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 801

av herr *Sundin m. fl.* och II: 976 av herr *Larsson i Umeå m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 151 måtte besluta anta den av villabeskattningsutredningen föreslagna inkomstberäkningen i fråga om villafastigheter, innebärande att intäktspocenten 2 skulle gälla upp till ett taxeringsvärde av 125 000 kronor i stället för i propositionen föreslagna 100 000 kronor; samt att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till härför erforderlig författningstext;

2) de likalydande motionerna I: 802 av herr *Åkerlund m. fl.* och II: 975 av herr *Björkman m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte anta det vid propositionen nr 151 fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändring av 24 § 2 mom. som framginge av i motionerna angiven lydelse;

3) motionen I: 800 av herrar *Gösta Jacobsson* och *Wallmark*, vari hemställts,

A) att riksdagen måtte besluta följande ändringar av de i propositionen föreslagna bestämmelserna, nämligen

att vid schablonbeskattningen för enfamiljsfastigheter och därmed jämförliga villafastigheter upptoges som intäkt ett belopp motsvarande två procent av fastighetens taxerade markvärde och den del av det taxerade byggnadsvärdet, som icke överstege 125 000 kronor, tre procent av den del av det taxerade byggnadsvärdet, som överstege 125 000 kronor men icke 200 000 kronor, samt sju procent av den del av det taxerade byggnadsvärdet, som överstege 200 000 kronor,

samt att de nya bestämmelserna skulle träda i kraft den 1 januari 1968 men tillämpas först fr. o. m. 1969 års taxering,

B) att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till de ändringar i lagtexten, som erfordrades för genomförande av förslagen under A); även som

4) motionen II: 977 av herr *Sjöholm m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen mät-

Villabeskattningen

te besluta att avslå propositionen nr 151 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen — med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 151 och med avslag på de likalydande motionerna I: 801 av herr Sundin m. fl. och II: 976 av herr Larsson i Umeå m. fl., I: 802 av herr Åkerlund m. fl. och II: 975 av herr Björkman m. fl. ävensom motionen I: 800 av herrar Gösta Jacobsson och Wallmark samt motionen II: 977 av herr Sjöholm m. fl. — måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370); samt

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 801 av herr Sundin m. fl. och II: 976 av herr Larsson i Umeå m. fl.,

2) de likalydande motionerna I: 802 av herr Åkerlund m. fl. och II: 975 av herr Björkman m. fl.,

3) motionen I: 800 av herrar Gösta Jacobsson och Wallmark, ävensom

4) motionen II: 977 av herr Sjöholm m. fl.,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Yngve Nilsson*, *Enarsson* och *Magnusson* i Borås, vilka ansett, att utskottet under punkten A) bort hemställa,

att riksdagen — i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 151 och med bifall till de likalydande motionerna I: 802 av herr Åkerlund m. fl. och II: 975 av herr Björkman m. fl. — måtte antaga

dels i reservationen intaget förslag till ändrad lydelse av 24 § 2 mom. kommunalskattelagen, innebärande att den nuvarande villaschablonen bibehölles

för villafastigheter med taxeringsvärde upp till 125 000 kr. och att den konventionella metoden för inkomstberäkningen tillämpades för villafastigheter med taxeringsvärde däröver;

dels ock de i propositionen föreslagna ändrade lydelserna av punkterna 3 och 6 av anvisningarna till 24 § kommunalskattelagen samt punkt 3 av anvisningarna till 39 § samma lag;

II) av herrar *Skårman*, *Mattsson* och *Tistad*, fru *Nettelbrandt* samt herrar *Eriksson* i Bäckmora, *Boo* och *Sterne*, vilka ansett att utskottet under punkten A) bort hemställa,

att riksdagen — med bifall till de likalydande motionerna I: 801 av herr Sundin m. fl. och II: 976 av herr Larsson i Umeå m. fl. — måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändringen, att 24 § 2 mom. erhöles i denna reservation angiven lydelse;

III) av herrar *Yngve Nilsson*, *Enarsson* och *Magnusson* i Borås, vilka under åberopande av vad i motionen I: 800 av herrar Gösta Jacobsson och Wallmark anförts rörande ikraftträdandebestämmelserna ansett, att utskottet under punkten A) bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen I: 800 av herrar Gösta Jacobsson och Wallmark, i nämnda del, måtte antaga följande ikraftträdandebestämmelser till de föreslagna ändringarna i kommunalskattelagen:

»Denna lag träder i kraft den 1 januari 1968. Äldre bestämmelser gälla dock fortfarande i fråga om 1968 års taxering och eftertaxering för år 1968 eller tidigare år.»;

IV) av herrar *Skårman*, *Mattsson* och *Tistad*, fru *Nettelbrandt* samt herrar *Eriksson* i Bäckmora, *Boo* och *Sterne* beträffande ikraftträdandebestämmelserna, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Villabeskattningen

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Kammarens tid kommer nu en stund att tas i anspråk för att behandla ett förslag från regeringen om skärpning av beskattningen på egna hem. Förslaget innebär att en progressiv beskattningsform införs vid beräkning av inkomst från villafastigheter. Sålunda skall vid inkomstdeklarationen upptagas som inkomst ett belopp av 2 procent på villor med ett taxeringsvärde upp till 100 000 kronor, 4 procent mellan 100 000 och 200 000 kronor samt 8 procent å villor med ett taxeringsvärde över 200 000 kronor.

Före år 1953 beskattades dessa villor som annan fastighet. Nämda år infördes emellertid en schablonmetod. Motivet härför var att man ville förenkla skattesystemet och undvika skatteprocesser. Nu anser man emellertid att icke önskvärda verkningar uppstår genom schablonmetoden. Efter vissa stickprovsundersökningar i mindre skala säger sig den av finansministern tillsatta utredningen ha funnit fall där förlustavdragen varit väl stora. Man klagar vidare över att ett avdrag för en större inkomsttagare betyder mera än för en mindre, men detta är väl ett självklart resultat av vårt progressiva skattesystem. Man borde i stället rikta kritiken mot detta. Det var nämligen detta skattesystem som för några år sedan tvingade finansministern att framlägga ett förslag om rätt till frivillig särbeskattning, som får allt större betydelse ju högre inkomst vederbörande har. Detta visar hur angeläget det är att vi får en ordentlig reducering av våra marginalskatter som nu är en realitet för de flesta människor i vårt land och vilkas verkningar växer i takt med penningvärdeförsämringen.

När schablonmetoden infördes, vilket innebar att rätten till avdrag för reparationer å egna hem borttogs, motsatte sig högerpartiet detta förslag. Vi ansåg nämligen att kravet på likformighet och rättvisa vid beskattningen inte kunde uppfyllas.

Ett flertal remissinstanser har nu avstyrkt de föreslagna ändringarna i schablonbeskattningen. Riksskattenämnden anser bl. a. att den föreliggande utredningen inte kan läggas till grund för en lagstiftning. Återigen genomförs sålunda ett skatteförslag som av sakkunskapen hårt kritiseras, och den stora flora av egendomliga skattelagar som under de senaste åren sett dagens ljus kommer att ytterligare utökas.

Riksskattenämnden anser också att förslaget från fiskalisk synpunkt har ringa intresse och ifrågasätter om det med hänsyn härtill är klokt att nu krängla till lagstiftningen och öka svårigheterna för skattebetalarna och taxeringsmyndigheterna. Man påtalar även de icke obetydliga komplikationerna i blankethänseende.

Av de avstyrkande remissvaren framgår också att utredningen befunnits alltför bristfällig på många områden. Således har utredningen inte gjort några undersökningar för att klarlägga i vilka lägen och i vilken omfattning tillämpningen av schablonregeln med nu gällande procentsats avviker från det genomsnittliga reella nettot på olika villatyper. Vidare har inga undersökningar gjorts på kostnadssidan. Beträffande räntedelen så är väl denna känd, men det torde inte heller vara obekant att kostnaderna för underhåll har ökat kraftigt. Detsamma är förhållandet med de avgifter av olika slag som en fastighetsägare har att erlagga.

Vidare har inga klarläggande utredningar i varje fall gjorts över boendekostnaderna i allmänhet, vilket skulle ha sitt intresse med hänsyn till den omfattande generella subventionspolitik som bedrivs när det gäller hyreshus. Det torde vara allmänt bekant att det blir dyrare att bo i ett eget hem, men människor avstår tydligen gärna från andra fördelar för att kunna bo bättre.

Ett av motiven till förslaget är att taxeringsvärdena inte skulle stå i överensstämmelse med saluvärdena. Taxeringsvärdena skall, som riksskattenäm-

Villabeskattningen

den framhåller, grundas på en försiktig värdering av fastigheterna. Häri ligger förklaringen till att vid försäljning priserna ligger över taxeringsvärdena. Överpriserna blir relativt sett större för villor i de lägre prisklasserna än för de dyrare villorna, vilket framgår av remissyttrande från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län. Därför torde en högre inkomstprocent för de dyrare husen sakligt sett inte kunna motiveras med hänsyn till taxeringsvärdena.

Hur det än förhåller sig med taxeringsvärdena, är det orimligt att skapa en ny lag därför att en förordning i annat sammanhang inte fungerar på ett tillfredsställande sätt. Allvarliga principiella invändningar måste även riktas mot förslaget, som innebär att vi tillskapar en dubbel progressivitet i inkomstbeskattningen. Det är inte nog med att vi redan har en hård progressiv inkomstbeskattning, utan nu vill man även att beskattningsunderlaget skall bestämmas efter en progressiv skala, vilket medför orimliga konsekvenser för skattebetalarna. Högerpartiet kan av denna anledning inte medverka till en lagstiftning som helt avviker från tidigare tillämpade principer.

Egentligen talar allt för ett avslag på propositionen. Vi har emellertid inte föreslagit detta utan i stället framlagt ett motförslag. Av praktiska skäl anser vi att de mindre egnahemmen med taxeringsvärden upp till 125 000 kronor fortfarande kan beskattas enligt den nuvarande schablonmetoden, varvid intäkten bestäms till 2 procent av taxeringsvärdet. För villor med taxeringsvärden över 125 000 kronor anser vi en återgång till den konventionella metoden vara lämplig, d. v. s. att ifrågasättande villor beskattas på samma sätt som annan fastighet. Detta kan inte anses medföra några större besvär för taxeringsmyndigheterna, eftersom det inte rör sig om mer än cirka 12 000 villor. Värdet av bostadsförmånen skall då beräknas efter ortens pris, och avdrag

skall göras för kostnaderna. Därmed får vi en rättvis beskattning, en beskattning på den verkliga inkomst som vederbörande haft och inte på någonting annat.

Det progressiva beräkningssätt, som propositionen syftar till och som även utskottsmajoriteten anslutit sig till, innebär att man kräver skatt på en inkomst som vederbörande aldrig uppburit. Man kräver helt enkelt att skatt skall betalas på inkomst av kapital som vederbörande möjligen någon gång i framtiden skulle kunna tillgodogöra sig.

Med hänsyn till att vi inom högerpartiet anser att man på vår skattelagstiftning måste ställa kravet att beskattningen sker efter bärkraft, likformigt och rättvist, kan vi inte acceptera förslaget. Vi finner det också felaktigt att skärpa beskattningen för dem som har skaffat sig ett eget hem. Motiven för att de så har gjort kan vara många. Det kan vara att man har stor familj med många barn eller det kan vara en önskan att ta hand om gamla föräldrar. Det är inte ett uttryck för lyxliv, som man tycks förutsätta i propositionen. Den familjen får säkert avstå från mycket annat. Vi anser att samhället i stället bör vara tacksamt mot sådana medborgare. Det är därför vi reagerat mot att man nu vill höja bostadskostnaderna för denna grupp av medborgare samtidigt som man genom att behålla den nuvarande bostadspolitiken tvingar dessa att betala en del av bostadskostnaderna för andra grupper som kanske inte sällan har bättre inkomster.

Det skulle förvåna mig, om det alltjämt funnes majoritet för detta förslag trots den hårda kritik som det utsatts för. Om propositionens förslag trots allt bifalles av riksdagen, hemställer vi att ikraftträdandet uppskjutes åtminstone ett år eller till den 1 januari 1968. Vi anser nämligen att det måste vara rimligt, att de människor som drabbas av de nya reglerna och som därigenom kanske blir nödsakade att sälja sina

Villabeskattningen

villor, får tid på sig för försäljning och anskaffning av ny bostad.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservation I. Där-est kammaren bifaller Kungl. Maj:ts förslag, ber jag att få yrka bifall till reservation III, vari föreslås att ikraftträdandet uppskjutes.

I detta anförande instämde herr *Nordgren* (h).

Herr **BOO** (cp):

Herr talman! I den proposition vi nu behandlar föreslås ändrade inkomstregler vid beskattning av fastighet, vilken taxeras som annan fastighet och för vilken inkomsten framräknas genom en schablonmetod. Denna schablonmetod tillämpas enligt föreskrifterna i 24 § 2 mom. kommunalskattelagen på fastighet som inretts till bostad åt en eller två familjer, d. v. s. på flertalet villafastigheter. Metoden har tillämpats fr. o. m. 1955 års taxering. Dessförinnan gällde den konventionella metoden, som då tillämpades för alla slag av annan fastighet.

Övergången till schablonmetoden motiverades i första hand med att den medförde en betydande förenkling av deklara-tions- och taxeringsförfarandet. Erfarenheterna i det avseendet kan även sägas vara goda. Man måste också erkänna att vi genom schablonmetoden dessutom fått en rättvisare beskattning.

En princip som fastslogs vid införandet av schablonmetoden var att beskattningen borde avse räntan på det kapital som nedlagts i fastigheten. Denna princip har emellertid under den tid som metoden tillämpats minskat i betydelse, och detta gäller i första hand för de villor som man i egentlig mening avser med benämningen egnahem. För dessa fastigheter har i stället de beräknade bostadskostnaderna — man har därvid jämfört med kostnaderna för andra liknande bostäder — kommit att bli avgörande för beskattningen. Detta har också på sitt sätt markerats vid de

två tillfällen under denna period som fastighetstaxering ägt rum, varvid inkomstprocenten sänkts för att bostadskostnaderna inte skulle öka alltför kraftigt på grund av höjningen av taxeringsvärdena. Denna bedömning har gjorts oberoende av att räntan under den gångna tioårsperioden som bekant har höjts med 100 procent.

Annorlunda förhåller det sig beträffande större fastigheter, de s. k. lyxvillorna. Frågan om skärpt beskattning av dessa aktualiserades i proposition nr 30 till 1965 års riksdag. Departementschefen uttalade där att när det gäller villor, som i fråga om storlek och utförande klart faller utanför det normala egnahemsbegreppet, är förhållandet i viss mån ett annat. För dylika fastigheter kunde det, enligt departementschefen, vara motiverat att tillämpa och hålla fast vid den ursprungliga principen, nämligen att den inkomst som beskattas skall motsvara en skälig förräntning på det kapital som fastigheten representerar. Det kunde därför finnas fog för särskilda beräkningsgrunder för olika slag av en och tvåfamiljsfastigheter. Frågan har sedermera prövats av sakkunniga — villabeskattningsutredningen — som stannat för införande av en differentierad villaschablon.

Det riktiga i denna princip kan självfallet diskuteras. Om man förutsätter att fastighetsvärdena är riktigt avvägda blir det ingen större skillnad mellan större och mindre villor. Men eftersom efterfrågan på mera kostnadskrävande bostäder är mindre, relativt sett, så finns det ändå en viss olikhet. Den egentliga orsaken till de förmånligare bostadskostnaderna för större villor är väl närmast att finna i det faktum att villorna är belånade och att underskotten får avdragas i deklarationen. Vid inkomstberäkning enligt schablonmetoden får avdrag göras för gäldränta. Om denna gäldränta plus det extra avdraget på 200 kronor samt eventuell

Villabeskattningen

tomtagväld överstiger procentberäknad inkomst å fastigheten kan betydande underskott uppstå. Det är uppenbart att det endast är stora inkomsttagare som har möjlighet att hålla sig med så kostnadskrävande bostäder att de får möjlighet att åtnjuta de skattelättnader som åstadkommes genom dessa större avdrag, som ju är särskilt gynnsamma för de större inkomsttagarna på grund av progressiviteten i den statliga beskattningen. Det är enligt vår mening av rättviseskäl inte godtagbart att så blir fallet. Frågan borde givetvis omprövas i syfte att begränsa avdraget för underskott på berörda lyxvillor. De sakkunniga har ju också varit inne på den tanken och därvid resonerat om ett högsta avdrag uppgående till ett belopp som vore dubbelt så stort som den framräknade inkomsten. Denna väg har inte ansetts vara framkomlig eftersom gäldranta i övrigt i princip är avdragsgill vid beskattning. Andra vägar har också varit aktuella, men inte heller dessa har ansetts framkomliga.

Utredningen har således fastnat för den differentierade schablonmetoden som också innefattas i föreliggande förslag. Vi är beredda att acceptera denna, men vi kan inte acceptera den nedre gränsen för skärpt beskattning som enligt propositionen skulle dras vid 100 000 kronor.

Enligt en PM från statens institut för byggnadsforskning angående låneunderlag och produktionskostnader för genomsnittsproduktionen av gruppbyggda hus under andra halvåret 1964 har kostnaderna uppgått till 127 300 kronor. Villabeskattningsutredningen har därför vid sitt val stannat för gränobeloppet 125 000 kronor. Om man ser på utvecklingen efter den tidpunkt som dessa uppgifter avser finner man att — enligt uppgifter jag nu fått — motsvarande kostnader under det första halvåret 1966 ökat till 139 400 kronor.

Självfallet betyder detta att en mycket snabb kostnadsutveckling för när-

varande sker. Det individuella egnahemsbyggandet är säkert dyrbarare och var även dyrbarare under andra halvåret 1964. Det måste vara riktigt att dra en gräns, som inte medverkar till att det uppstår någon tveksamhet hos den som avser att planera och själv bygga egnahem. Om byggnadskostnaderna därutöver stiger med kanske en procent per månad, kommer man ganska snart i kontakt med den här redovisade gränsen, varvid tveksamheten för många blir än större, eftersom de ställer sig frågan vad som hinner hända fram till nästa fastighetstaxering. Om denna utveckling fortsätter måste de räkna med en ytterligare ökad byggnadskostnad, som påverkar taxeringsvärdena.

Vi har i detta land redan tidigare en alltför liten småhusproduktion, och det skulle vara ytterst beklagligt, om denna produktion på grund av beskattningsregler för de mindre fastigheterna skulle sjunka ytterligare. Detta är särskilt beklagligt ur miljösynpunkt, och det är också beklagligt därför att många egnahemsbyggare i dag gör stora insatser, som annars sammantaget skulle gå förlorade för samhället. När utredningen nu stannat vid gränsen 125 000 kronor, har den därmed avsett att tåka in just vad som i dagligt tal betraktas som vanliga egnahem. Några skäl för avsteg från detta belopp har inte redovisats av departementschefen.

Centern och folkpartiet har i en gemensam motion följt upp de sakkunnigas förslag, och jag beklagar att regeringspartiet och också högern i utskottet inte har kunnat enas om detta förslag. Högerens förslag innebär som herr Magnusson i Borås här tidigare redovisat att man vill skilja på principerna för beskattning av en- och tvåfamiljsbostäder i så måtto, att man godtar schablonen upp till 125 000 kronor i taxeringsvärde men att man utöver denna summa vill ha den konventionella metoden. När herr Magnusson

Villabeskattningen

i Borås förklarade detta, gav han en ganska haltande redovisning, eftersom han sade att högern ville ha en skattelagstiftning som toge hänsyn till bärkraften. Jag vet inte om jag kan acceptera resonemanget att skillnaden i bärkraft skulle gå vid en fastighet som har taxerats för precis 125 000 kronor. Nog var det resonemanget litet ologiskt.

Därutöver vill jag säga att vi ställt oss tveksamma beträffande det förslag som högern framlagt, eftersom vi nu under tio år haft en schablontaxering. Om vi alltför ofta ändrar skattereglerna, innebär detta rätt stora skillnader just vid övergången. De villaägare, som under de gångna tio åren har gjort rätt omfattande renoveringar av sina villor, har fått nöja sig med de avdrag eller rättare sagt den inkomstberäkning som nu är gällande för dessa villor. Däremot skulle de som nu har en villa med ett taxeringsvärde över 125 000 kronor och som utför en förbättring som kan rubriceras som s. k. underhåll, de närmaste åren få betydande förmåner gentemot dem som gjort dessa förbättringar under de gångna tio åren. Att nu få denna ojämnhet utgör i och för sig ett problem och en nackdel. Därtill kommer att, om man har en fastställd taxeringsgräns för en villafastighet, innebär detta att en taxeringsnämnd kommer att stå inför ett »heligt tal» vid bedömandet av en fastighets taxeringsvärde. Skall fastigheten, för att ta ett exempel, taxeras till 124 900 eller 125 100 kronor? Den gränsdragningen är det ganska otillfredsställande att behöva laborera med. Jag har här velat peka på ett par av de invändningar som vi har gjort.

Beträffande ikraftträdandet är det, som herr Magnusson påpekade, önskvärt att den gällande skattelagstiftningen redovisas i så god tid att den enskilde inom den gällande skattelagstiftningens ram kan genomföra de planeringar och ändringar han finner önskvärda. Därför hyser jag vissa sym-

patier för det förslag som har framlagts i motion av herrar Jacobsson och Wallmark om att lagen skulle träda i kraft först från och med januari 1968 och således tillämpas första gången vid 1969 års taxering. Då vi emellertid ändå har några dagar på oss innan lagen träder i kraft — det är inte alltid vi har så god tid på oss innan ändrade regler för beskattningen träder i kraft — har vi inte ställt något särskilt yrkande i detta avseende.

Avslutningsvis vill jag hänvisa till vad som säges i reservationen II om att en skatteskärpning inte bör drabba en- och tvåfamiljsfastigheter av det slag som i dagligt tal kallas egnahem. Gränsen för normalvillor bör därför sättas vid ett taxeringsvärde av 125 000 kronor.

Med det sagda ber jag att få yrka bifall till reservationen II.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Boo försökte göra gällande att det förslag som jag presenterade för en stund sedan inte skulle ta hänsyn till bärkraften. Jo, herr Boo, det är just vad det gör. Vi har föreslagit att schablonbeskattningen skall gälla för de mindre egnahemmen, alltså upp till 125 000 kronor, vilket innebär att inkomsten skall tagas upp till 2 procent av taxeringsvärdet. Detta måste anses vara en fördelaktig beskattningsform för mindre egnahem. Beträffande fastigheter med taxeringsvärde över 125 000 kronor har vi föreslagit att värdet av bostadsförmånen tages upp till sitt verkliga värde. Härifrån får sedan dragas kostnaderna. Därigenom åstadkommes en rättvis beskattning som tar hänsyn till bärkraften.

Det förslag som herr Boo och centerpartiet ställt sig bakom innebär att man frångår kravet på rättvisa och bärkraft. Det förslaget kan nämligen få de verkningarna att skatt tages ut på en

Villabeskattningen

inkomst som vederbörande inte har haft.

Beträffande gränsdragningen uppstår samma problem vilket förslag vi antar. Det kommer att bli samma problem för taxeringsmyndigheterna när de skall fastställa om en fastighet skall taxeras till över eller under 100 000, 125 000 eller 200 000 kronor. Herr Boos kritik drabbar alltså precis lika mycket hans eget förslag.

Herr BOO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag påpekade i all blygsamhet den mindre logiska utformningen av förslaget i högerreservationen. Herr Magnusson i Borås säger att högern vill utforma skattelagstiftningen så att den verkar enligt bärkraftsprincipen. Går bärkraften precis vid ett taxeringsvärde på 125 000 kronor, herr Magnusson? Det är enligt min mening orimligt att påstå det. Det är här som högerförslaget innebär en kullerbytta: det bryter principen med en gång. Om man skall följa bärkraftsprincipen, skall man självfallet yrka på att den konventionella metoden skall gälla alla egna hem och icke en viss grupp av desamma.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste erinra herr Boo om att jag tydligt och klart i mitt första anförande framhöll att vi av praktiska taxeringskäl har fastnat för att egna hem upp till 125 000 kronors taxeringsvärde skall taxeras efter schablonmetoden. Detta är anledningen till att vi har föreslagit denna gränsdragning.

Tillåt mig bara fråga, om gränsen mellan lyxvilla eller inte lyxvilla går vid 125 000 kronor?

Herr BOO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det är kanske onödigt att herr Magnusson i Borås och jag tar upp en debatt innan diskussionen i övrigt hunnit komma i gång. Jag vill

bara framhålla att vad jag påpekade var en ologisk upplägning av högeralternativet i denna fråga. Detta kan herr Magnusson inte komma ifrån, ty om han håller så benhårt på bärkraftsprincipen även för villorna över 125 000 kronor skulle han självfallet ha hållit lika hårt på den för dem som har en villa med lägre taxeringsvärde.

Att vi i vårt förslag anslutit oss till den gräns, som villabeskattningsutredningen kommit fram till, d. v. s. 125 000 kronor, sammanhänger vidare med den omständigheten att vi räknar med att de allra flesta s. k. vanliga egna hem för närvarande faller inom denna ram, och det är dessa vi i detta fall vill slå vakt om så att de inte drabbas av någon skatteskärpning.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Det råder relativt stor enighet om att villabeskattningen, såsom den för närvarande är ordnad, inte är tillfredsställande. Skillnaden i hyreskostnader mellan vanliga hyresgäster och villaägare är uppenbar.

Hur beskattningen lämpligen bör vara utformad är inte någon lätt fråga. Att avskaffa t. ex. avdragsrätten för gäldräntor vore enligt min mening att slå in på en klart felaktig väg. Någon form av schablon sådan som den i propositionen föreslagna är måhända den minst dåliga av de lösningar som kan presteras, men jag vill gärna säga ifrån i denna kammare att lösningen inte är idealisk.

Redan en sådan omständighet som att vid beskattningen ingen hänsyn tas till behovet av en större eller mindre bostad, beroende på skiftande familjestorlek, ger anledning till tveksamhet. Trots betänkligheterna anser jag att intresset av att något görs i denna fråga väger över, och detta är orsaken till att jag inte går emot huvudtankarna i propositionen.

Det finns däremot på en bestämd och viktig punkt anledning att starkt rea-

Villabeskattningen

gera mot propositionens förslag. Det gäller den beloppsgräns, där en skärpning av beskattningen skall inträda. Enligt villabeskattningsutredningens förslag vore 125 000 kronor därvid en lämplig gräns. Detta belopp går finansministern ifrån och föreslår en reduktion till 100 000 kronor. Propositionens motivering härför är inte särskilt övertygande.

Finansministern anför på denna punkt att den favör, som villaägarna åtnjuter genom att ett visst kapital i villan inte blir räntebeskattat, är tillräckligt stor redan om gränsen dras vid ett taxeringsvärde av 100 000 kronor. Det är alltså därvidlag bara fråga om ett tyckande. Detta är egentligen hela motiveringen i propositionens förslag på denna punkt, och den är enligt mitt förmenande alltför bräcklig för att utredningens ståndpunkt med anledning härav skall kunna frångås.

Bevillningsutskottets majoritet framhåller att om man frångår 125 000 kronor och räknar med en gräns vid 100 000 kommer den skärpta beskattningen åtminstone i någon mån att träffa villafastigheter som är belägna utanför storstadsregionerna. Omvänt kan man påpeka att vid en sänkning till 100 000 kronor kommer just i storstadsregionerna helt normala villor att drabbas i mycket stor utsträckning. Utredningen grundar sina slutsatser på fastighetsvärden som erhållits under våren 1965. Skulle någon justering där efter göras borde den närmast ske i motsatt riktning. Folkpartiet kan inte medverka till att en stor grupp villor som måste betraktas som normala villor utan någon som helst lyxkaraktär blir föremål för skatteskarvning. Det måste finnas mycket starka skäl för att frånga en utrednings ställningstagande, men några sådana skäl har inte anförts vare sig av finansministern eller bevillningsutskottets majoritet. För att så långt som möjligt skydda s. k. egnahem från en skatteskarvning vill folkpartiet stöd-

ja utredningens förslag om gräns vid 125 000. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr II.

Tillsammans med centerpartisterna och övriga folkpartister i utskottet har jag avgivit en blank reservation, nr IV, som gäller ikraftträdandebestämmelserna. Det är av rent tekniska skäl som vi inte står under reservation nr III. Denna tekniska komplikation kommer emellertid inte att hindra mig från att här i kammaren rösta på reservation nr III. Det är enligt min mening ett rimligt krav att villaägarna får skäligen tid att överväga sin nya situation. Om de vid planering av sin bostadssituation tagit hänsyn till skattereglernas konstruktion kan ingen klandra dem därför, och det är enligt min åsikt närmast en hederssak att nu bereda dem möjlighet att tänka om och göra en ny planering utifrån de nya utgångspunkter som dagens beslut eventuellt kan medföra.

Jag ber, herr talman, att på denna punkt få instämma i herr Magnussons i Borås yrkande.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Villaägaren skall i dag betala inkomstskatt för 2 procent av fastighetens taxeringsvärde efter en schablonmetod som vi tidigare har talat om och som infördes 1953.

Så lågt taxerar man den naturainkomst som det innebär att bo i egen villa. Å andra sidan får emellertid villaägaren göra avdrag för räntorna på in-teckningslånen och detta motsvarar för den vanliga villaägaren i regel mer än 2 procent av taxeringsvärdet. Villaägaren får alltså en skattelindring och detta även sedan han slutamorterat sitt lån. Om han nämligen hade satt in pengarna på bank eller placerat dem i obligationer skulle det ha blivit skatt på avkastningen.

Övergången till schablonmetoden berodde på att man ville förenkla beskattningen av villor. Den tidigare konventionella metoden med rätt till avdrag

Villabeskattningen

för olika kostnader vållade nämligen, som säkerligen alla minns, besvär och svårigheter såväl för de skattskyldiga som för taxeringsmyndigheterna. Metoden gav upphov till många processer i frågor om hyresvärden, reparationskostnader, grundförbättringar o. s. v.

Med schablonmetoden ville man också av rättviseskäl beskatta räntan på i fastigheten nedlagt kapital. Det råder väl nu ganska allmän uppfattning om att metoden från förenklingssynpunkt har blivit en stor framgång. Remissinstanserna tycks vara eniga om det. De önskar ingen återgång till den konventionella metoden. Man kan väl säga att högerens förslag i det avseendet därmed har spolats.

Däremot har utvecklingen rörande beskattning av kapitalräntan inte blivit den väntade. När schablonmetoden infördes, sattes procenttalet till 3. Den siffran var inte tilltydlig på en höft, utan den var baserad på undersökningar rörande olika grupper faktiska bostads-kostnader. Riktmärket var att skatten skulle vara neutral i förhållande till valet av bostadsform. Normalt skulle skatten varken stiga eller sjunka, när en person flyttade från en hyreslägenhet till en villa.

När dessa 3 procent fastställdes låg procentsatsen i paritet med riksbankens diskonto, men sedan dess har det allmänna ränteläget stigit kraftigt. I juni i år uppgick diskontot till 6 procent, och sparbankernas inlåningsränta har i stort sett följt med uppåt. Men trots detta har procenttalet för beskattning av räntan för villafastigheterna sänkts två gånger i anslutning till höjningar av taxeringsvärdena, från de ursprungliga 3 procenten till 2½ procent och sedan till de 2 procent som nu gäller. Därmed ville man förhindra att de höjda taxeringsvärdena slog igenom i skatten. Men följden av dessa sänkningar har blivit att villaägarna som grupp gynnats i jämförelse med alla dem som bor i hyrda lägenheter.

När schablonmetoden infördes underströk man starkt nödvändigheten av att få taxeringsvärden som låge så nära saluvärdena som möjligt. Sedan metoden tillämpats en viss tid i praktiken och man fått se verkan därav skulle man försöka utröna om metoden gav ett nöjaktigt resultat med hänsyn till taxeringsvärdena.

När det nu anmärkes på att riksdagen tidigare har sänkt procenttalet för att motverka höjningen av taxeringsvärdena, så är detta riktigt, men jag vill erinra om att vid den senaste sänkningen förra året uttalade departementschefen att den gällde för normalvillorna. Stora villor av lyxkaraktär och med hög standard fölle utanför det normala egnahemsbegreppet, sade departementschefen; för dem funnes det fog för en annan beräkningsgrund. Riksdagen tog heller inte avstånd från detta uttalande. Samtidigt annonserade departementschefen en utredning i denna fråga, och det är den som ligger till grund för propositionen.

Av utredningen framgår bl. a. att det höjda ränteläget har medfört betydande skattelättnader för ägare av villor i så kallad lyxklass samt att taxeringsvärdena ligger avsevärt under saluvärdena. Den schablonberäknade inkomsten utgör därför regelmässigt en mycket ringa del av ränteutgifterna, säger utredningen, och därför får villaägarna möjlighet att från inkomster av annat slag yrka avdrag för underskott på villorna.

Detta förhållande utgör numera en så väsentlig faktor att det medräknas när man diskuterar köp eller försäljning av villor. Det har med andra ord blivit ett försäljningsargument vid villaaffärer. Utredningen framhåller att sådana villor som utgör stora belåningsobjekt med hänsyn till värdet visar förhållandevis större underskott än andra villor.

Ränteutgifterna för villaägarna är ju i realiteten hyra för bostad och sålunda att hänföra till levnadskostnader. För

Villabeskattningen

levnadskostnader får man i princip inte göra avdrag enligt vår skattelagstiftning i övrigt — det brukar vi konsekvent vägra att vara med om. Men ägare av en- och tvåfamiljsfastigheter får på detta sätt i motsats till hyresgäster möjlighet att vid beskattningen göra avdrag för en väsentlig del av sina hyreskostnader, alltså av sina levnadskostnader.

Utredningen visar att av det totala antalet villafastigheter med permanenta bostäder, alltså 550 000, hade cirka 350 000 underskott och cirka 200 000 nettoinkomst. 350 000 villaägare kan alltså i vårt land i dag föra in ett underskott på fastigheten i avdragskolumnen på deklarationsblanketten. Om de i stället hade placerat detta kapital i aktier och obligationer, hade de inte haft denna möjlighet — då hade de haft högre skatt än vad de i dag får.

Man kan konstatera, säger utredningen, att det existerar underskott på mellan 30 000 och 40 000 kronor och att avdrag på mellan 10 000 och 15 000 kronor inte är ovanliga för villor med taxeringsvärden på 200 000—250 000 kronor. Det förekommer alltså från annan inkomst, som villaägare har, avdrag för underskott på upp till 40 000 kronor. Nettointäkten för alla villor var endast 52 miljoner kronor, men underskottet var 337 miljoner kronor. Villor med taxeringsvärde över 50 000 kronor, säger utredningen, är belånade till cirka halva taxeringsvärdet, och belåningen ökar med stigande inkomster för villaägarna.

Herr talman! Att detta inte är tillfredsställande torde ju vara uppenbart, och alla tycks också vara ense om det orimliga i att högre inkomsttagare skall bo billigare än lägre inkomsttagare trots att de bor i exakt lika stora villor och har exakt lika stora byggnadslån.

Men gäldränteavdragen får ju också konsekvenser i det avseendet att de bidrar till en höjning av fastighetspriserna, och det kanske de bör erinra sig som talar om att man enbart fördyrar bostadskostnaderna genom denna pro-

position. Det är inte ökningen av skatteunderlaget som är det primära motivet för propositionen — det gäller ju inte mer än 8 miljoner, 6 till staten och 2 till kommunerna — utan det är ett försök att stävja dessa otillbörliga ränteavdrag som innebär betydande bostadssubventioner åt de största inkomsttagarna. Samtidigt vill man stävja byggandet av lyxvillor — pengarna och arbetskraften kan sannerligen användas bättre i dessa dagar. Nu kan naturligtvis även andra metoder användas — jag skall inte gå in på dem. Jag har redan sagt att den konventionella metoden är helt förkastad. Det är bara några inom högern, skulle jag tro, som håller på den. Alla remissinstanser tycks vara ense om att vi inte kan återgå till den metoden. Man skulle också kunna slopa eller begränsa gäldränteavdragen, men den frågan behöver jag inte heller ge mig in på. Alla är på det klara med att vi inte har några praktiska möjligheter att göra det.

Flertalet remissinstanser, mittenpartiernas ledamöter i utskottet och några högermän tillstyrker i princip propositionen. De högermän som tillstyrkt propositionen »spolades» emellertid redan inom sitt parti, så de finns inte med nu, men de har ju väckt motioner. Inte ens inom högern tycks man alltså ha varit överens om att helt avvisa principen.

Mittenpartiernas representanter framhåller i sin motion att nuvarande förhållanden inte är godtagbara ur rättvisesynpunkt. De accepterar emellertid skattedifferentieringen och ansluter sig till utredningens förslag att beloppsgränsen sättes vid 125 000 kronor, som vi redan har hört.

Jag kanske ändå skall säga några ord om motionen av högermannen Gösta Jacobsson och hans kamrat. Det heter där att även om förslaget i praktiken kommer att leda till påtagliga orättvisor för många skattskyldiga vill motionärerna inte förneka att den nuvarande schablonen i åtskilliga fall lett till otill-

Villabeskattningen

fredsställande resultat genom att ett visst gynnande skattevägen uppstått för villaägare med hög progressiv skatt och att det höga ränteläget skärpt denna effekt. Motionärerna accepterar alltså för sin del differentieringen men vill ha en annan utformning av den. De föreslår att vid intäktsberäkningen det taxerade tomtvärdet och det taxerade byggnadsvärdet behandlas vart för sig på så sätt att intäkten av tomtvärdet alltid sättes till 2 procent och att den differentierade inkomstberäkningen uteslutande baseras på byggnadsvärdet. Förslaget innebär att för villor med taxerat byggnadsvärde upp till 125 000 kronor bestäms intäkten till likaledes 2 procent. För villor med högre taxeringsvärden på byggnaden tillämpas 2 procent i botten och 3 procent för den del av det taxerade byggnadsvärdet, som ligger mellan 125 000 och 200 000 kronor, och 7 procent för den del av byggnadsvärdet, som ligger däröver.

I de likalydande motionerna I: 802 och II: 975 — den s. k. högermotionen — yrkas, som vi hört, en inkomstberäkning av 2 procent beträffande fastighet som åsatts lägre taxeringsvärde än 125 000 kronor. I övrigt skulle den konventionella metoden tillämpas. Jag ber att helt få instämma i vad herr Boo sagt, när han nedgjort detta högerreservernanternas försök att återinföra den konventionella metoden.

Det är endast herr Sjöholm som tillsammans med några kamrater helt yrkar avslag på propositionen. Men dessa förslagsställare är ju ganska isolerade. Att — vilket tycks vara deras linje — lösa problemet enbart med ändrade regler för fastighetstaxeringen torde inte vara möjligt. Däremot tror jag det kan vara lämpligt att söka justera procentsatserna när vi fått en bättre fastighets-taxering.

Herr talman! Jag har redan sagt att den överväldigande majoriteten i vårt land inte vill återgå till den konventionella metoden. Låt mig endast tillägga att det

— som utskottet framhåller — föreligger en markant skillnad mellan förvärvskällor i allmänhet och sådana fastigheter som huvudsakligen förvärvats för att tillgodose det egna behovet av bostad eller, som fallet är med sommarvillor o. d., behovet av rekreation. Eftersom den skattskyldiges levnads-kostnader över huvud taget inte ansetts böra påverka den skattemässiga inkomstberäkningen, kan det inte anses strida mot principerna för beskattningen, att villafastigheterna är undantagna från inkomstskatt enligt vanliga grunder. Jag vill också understryka att en återgång till den konventionella inkomstberäkningsmetoden för större villafastigheter sannolikt skulle leda till större underskott på ifrågavarande fastigheter än vad som nu är fallet — underskott som vi vill söka eliminera genom förslaget.

Visst är det sant som herr Jacobsson och hans kamrat framhållit i sin motion, att markvärdet varierar högst väsentligt i olika delar av landet. Men detta är väl knappast något skäl att tillämpa andra principer när det gäller markvärdet än när det gäller byggnadsvärdet — snarare tvärtom. Eller vill någon göra gällande att markvärdet bättre korresponderar med taxeringsvärdet än byggnadsvärdet? Nej, det är som sagt snarare tvärtom.

Avsikten är nu att noggrannare beskatta det i fastigheten nedlagda kapitalet. Ett bifall till den Jacobssonska motionen skulle ju innebära ett orättvist avsteg härvidlag. Nu finns ingen reservation heller, därför att han som sagt har spolats bort redan av sina partikamrater.

När mittenpartierna yrkar att gränsen skall sättas vid 125 000 kronor i stället för i propositionen föreslagna 100 000 kronor har sagts — kanske inte nu från talarstolen men i diskussionen i övrigt — att villor som har ett taxeringsvärde mellan 100 000 och 125 000 kronor ändå inte är lyxvillor och att det var dessa

Villabeskattningen

herr Sträng ville komma åt. Det är nog riktigt, men departementschefen — det vill jag säga till herr Boo som tycks anse att det inte givits någon motivering från departementschefen för detta — har ju inte motiverat gränsnedläggningen till 100 000 kronor med att det just skulle vara lyxvillor inom denna grupp. Det har inte heller utskottsmajoriteten ansett.

Departementschefen säger på sidan 52 i propositionen: »Å andra sidan grundar jag inte detta mitt ställningstagande på uppfattningen att villor i Stockholm med taxeringsvärde strax över 100 000 kr. är av lyxkaraktär.» Motiveringen är i stället säger han »att ett i kronor räknat alltför stort kapital blir obeskattat redan ovanför denna nivå». Han åberopar vidare praktiska skäl för att sätta gränsen vid 100 000 kronor.

Jag skall inte tala mer om det. Vi i utskottsmajoriteten delar denna departementschefens uppfattning. Det bör vara angeläget att den skärpta beskattningen åtminstone i någon mån berör villafastigheter som ligger utanför storstadsregionerna.

Men, herr talman, man skall inte för stora betydelsen av denna skattehöjning. Den kommer att beröra endast 5 procent av villafastigheterna i vårt land. För sådana fastigheter, vilkas värde ligger mellan 100 000 kronor och 125 000 kronor, blir höjningen av skatteunderlaget ungefär 500 kronor. Skattehöjningen blir alltså högst 250 kronor. Jag skulle gissa att det endast kommer att röra sig om en merskatt på omkring 40 kronor om året för det största flertalet av dessa fastigheter. Jag vill också starkt understrika att hela denna operation kommer att betyda att man får göra mindre avdrag för underskott på sina fastigheter. Det gäller alla som drabbas av höjningen av procenttalet.

Jag vill också erinra om att länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län finner det vara »egendomligt att utredningen ansett sig kunna frita från den ränte-

beskattning, som utredningen pläderar för, det dolda kapital som finns i villor under 125 000 kr. taxeringsvärde. Enligt tumregeln vid fastighetstaxeringen att taxeringsvärdet för en nybyggd villa sätts till 80 % av produktionskostnaden blir detta kapital 31 250 kr. i en nybyggd fastighet med 125 000 kr. taxeringsvärde. Om man anser en räntebeskattning av 5 % rimlig innebär detta att en inkomst på mer än 1 500 kr. årligen skulle undantas från beskattning i detta fall. Detta betyder ett slags skatte-subvention vid 50 % marginalskatt på 750 kr. Den som bebor en lägenhet i en vanlig hyresfastighet utan statligt lån får inte någon liknande subvention för täckande av sin bostadskostnad».

Den som är intresserad kan titta på sista sidan i propositionen och där finna att intäkten, beräknad i procent av taxeringsvärdet, för en 125 000 kronors villa blir 2,4 procent, för en 200 000 kronors villa 3 procent och för en 250 000 kronors villa 4 procent. Först vid ett taxeringsvärde på 500 000 kronor blir intäkten 6 procent av taxeringsvärdet. I verkligheten är saluvärdet för en sådan villa minst 750 000 kronor. Skall man nå syftet att stävja byggandet av extrema lyxvillor är det nödvändigt med en hög avkastningsprocent för dylika villor.

Det kan ligga något i kritiken att förslaget även drabbar äldre villor. För det första vore det emellertid svårt, som departementschefen säger, att skilja mellan äldre och nyare villor, och för det andra har man ändå satt procentsatserna så pass moderat att man har tagit erforderlig hänsyn också till äldre villor.

Bland andra herr Sjöholm har anmärkt på att den som har en lyxvilla samtidigt kan ha en sommarvilla med ett taxeringsvärde av 95 000 kronor utan att denna blir lyxbeskattad. Det kan vara riktigt. Principiellt vore det naturligtvis önskvärt att kunna sambeskatta dessa, men av praktiska skäl går det inte. Ofta ligger villorna i olika

Villabeskattningen

kommuner, och vid den kommunala beskattningen skall fastigheten taxeras i den kommun där den är belägen, oavsett var ägaren är mantalskriven. Då blir det kontroll- och taxerings-svårigheter. Till detta kommer frågan om hur den förhöjda schablontaxeringen skall fördelas mellan de olika kommunerna vid kommunalbeskattningen. Det är dessa omständigheter som såvitt jag förstår har avskräckt departementschefen och även utskottet från att föreslå något dylikt, hur önskvärt det än vore.

Herr talman! Som utskottet framhåller är det givetvis svårt att exakt avgöra de absolut riktiga procentsatserna. Det ligger i schablonens natur att den slår olika. Den kan aldrig ta hänsyn till skilda förhållanden, aldrig skapa en hundraprocentig rättvisa. Det har vi allesammans, som har medverkat vid schablonens tillkomst, varit medvetna om. Med tanke på värdet av förenklingen har vi ändå ansett att den är riktig.

Med hänsyn till det konstaterbara faktum att taxeringsvärdena i regel ligger avsevärt under salu- och produktionsvärdena torde de föreslagna procentalen knappast leda till någon orimlig avkastning på i fastigheterna nedlagt kapital, påpekar vi i utskottsbetänkandet. Jag understryker att det primära med propositionen inte är det skattemässiga. Förslaget innebär att vi vill upphöra med att subventionera de mera exklusiva villorna. Av bostadssociala skäl vill vi begränsa onödigt kostnadskrävande byggen till förmån för småhusbyggarna. Jag vill framhåva för dem som påstår att dessa skulle drabbas, att det inte är fråga om att diskriminera småhusbebyggelsen eller väsentligt höja bostadskostnaderna för småhusägarna. Skälen är i stället de som jag här nämnde.

I dagens bostadsläge bör enligt vår mening alla resurser, all arbetskraft och allt kapital sättas in på att bygga sådana bostäder som tillgodoser det mera

normala behovet. Skall man nå målet för denna strävan, är det nog nödvändigt att sätta procenttalet för de mest kostbara villorna tämligen högt. Med det procenttal som föreligger tror vi inom utskottsmajoriteten att det inte heller blir några allvarliga tröskelproblemer.

Jag vill till sist erinra om att särskilda sakkunniga för närvarande bearbetar 1965 års fastighetstaxering beträffande villafastigheter. De skall även undersöka behovet av regler som kan åstadkomma en mera rättvis och likformig fastighetstaxering än den nuvarande. Det är då inte uteslutet, säger utskottet, att man kan jämka procentalen i skiktclasserna. För min del hoppas jag att det skall bli möjligt.

Med dessa ord yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingen anledning att ta upp någon debatt med herr Brandt efter det anförande han nu har hållit. Han har hela tiden ägnat sig åt att tala om alla de olika nackdelar som har uppstått på grund av schablonmetoden. Jag skall bara be att få erinra herr Brandt om att det är han och hans eget parti som en gång infört denna schablonmetod. Det är också ni som bär ansvaret för den mycket kraftiga progressivitet som vi har i den nuvarande inkomstbeskattningen. Det är nämligen kombinationen av dessa två faktorer, schablonmetoden och den mycket hårda progressiviteten, som skapar just de förhållanden, mot vilka ni har riktat er mördande kritik. Därför har jag inte alls någon anledning att ta upp en debatt med herr Brandt i denna fråga.

Jag vill bara anföra att det är typiskt för majoritetspartiet när herr Brandt säger, att det inte spelar någon roll om den nu föreslagna beskattningen är orättvis och orättfärdig, eftersom den

Villabeskattningen

bara drabbar en obetydlig procent av skattebetalarna. Att fälla ett sådant yttrande är precis lika nonchalant som när herr Brandt helt enkelt avfärdar det förslag som högerpartiet har lagt fram — att återinföra den konventionella metoden för villor med taxeringsvärden över 125 000 kronor — genom att säga att majoriteten inte önskar tillbaka detta system. Därför är förslaget felaktigt!

Nej, herr Brandt, jag tror inte det passar att man i ett demokratiskt samhälle för sådana resonemang.

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är på två punkter som jag gärna vill instämma i vad herr Magnusson i Borås anförde. Den första är frågan om hur det progressiva systemet verkar och den andra är frågan om det drabbar ett fåtal eller ett flertal. Jag tror det finns anledning att varje gång just dessa punkter kommer upp i diskussionen reagera mot det synsätt som är regeringspartiets.

Jag begärde annars ordet, herr talman, för att erinra herr Brandt om vad han sade i början av sitt anförande, då han hänvisade till vad departementschefen yttrade vid förra årets riksdag, nämligen att det system som vi då tog ställning till skulle gälla för normalvillor. När det däremot gällde stora villor, ansåg departementschefen att det fanns skäl till en annan grund för beskattningen. Jag vill minnas att herr Brandt uttryckte det så, att det från riksdagens sida inte anfördes något emot detta resonemang. Det kan väl vara en smaksak rent terminologiskt om vi använder oss av begreppet stora villor eller lyxvillor. Vad det inte blev någon gensaga mot var emellertid just det förhållandet att frågan om andra villor än normalvillor skulle tas upp till särskild behandling.

Här i riksdagen har tidigare sagts att det skulle gälla annat än normalvillor. Utredningen har också talat om något

annat än normalvillor. Nu säger dock herr Brandt att det inte är fråga om att dra gränsen mellan lyx och icke lyx. Mellan vilka kategorier är det då fråga om att dra gränsen? Det vore intressant att få just den saken utredd. Är det en rent fiskalisk fråga? Flyttar man ned gränsen och låter den skärpta beskattningen drabba även innehavare av normala egnahem bara för att få in mer pengar till staten? Eftersom herr Brandt talade om hur litet det skulle komma att betyda i kronor för den enskilde, kan väl detta inte vara skälet. Vad är då skälet?

Jag tycker att argumenteringen för att flytta gränsen från den nivå som utredningen föreslagit är minst sagt bräcklig, och jag anser att det vore av stort intresse för kammarens ledamöter om herr Brandt i någon mån kunde utveckla motiveringen på denna punkt.

Herr BOO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan instämma i fru Nettelbrandts uttalande att det var en något underlig argumentering som herr Brandt framförde, då han försökte förklara eller rättare sagt bortförklara sitt ställningstagande beträffande gränsdragningen.

Mittenpartierna har byggt sitt ställningstagande på det resultat villabeskattningsutredningen kommit fram till, vilket i sin tur bygger på de uppgifter utredningen kunnat få fram beträffande byggnadskostnaderna. Statens institut för byggnadsforskning har ju redovisat att gruppbebyggelsen under andra halvåret 1964 kostade 127 300 kronor per fastighet. Jag har även nämnt att samma utredning för första halvåret 1966 räknat fram en siffra som är ungefär 12 000 kronor högre. Med den utveckling vi har när det gäller byggnadskostnadernas ökning drar även vad vi kallar för normalvillor så höga byggnadskostnader, att taxeringsvärden på upp till 125 000 kronor får betraktas som vanliga.

Villabeskattningen

Detta är anledningen till att vi velat sätta gränsen så, att vi för det första så långt det är möjligt får med alla fastigheter som kan betraktas som egna hem och för det andra inte genom en alltför hård skärpning av beskattningen på mindre fastigheter avskräcker någon från att försöka skaffa sig en bostad genom att själv bygga ett egna hem.

Herr BRANDT (s) kort genmäle:

Herr talman! För herr Magnusson i Borås vill jag framhålla, att vi varken skrivit eller sagt att det inte spelar någon roll om man är orättfärdig bara det drabbar ett så litet antal villaägare som 5 procent. Kan herr Magnusson i Borås i mitt tidigare anförande eller i något annat material, som vi lagt fram, finna påståendet, att vi kan acceptera en orättvisa om den bara drabbar 5 procent?

Jag har klart och tydligt sagt ifrån att de nya reglerna inte kommer att medföra någon orättvisa för ägare av lyxvillor, utan endast att dessa villaägare förlorar en favör som de nu har framför alla andra. Detta är ju någonting helt annat än vad herr Magnusson påstod att jag sade. Det skulle vara mig alldeles främmande att vilja vara med om att skapa en orättvisa bara för att det är en liten grupp som drabbas.

Jag förstår att det är synnerligen svårt för fru Nettelbrandt att sträcka sig så långt att hon helt accepterar en proposition. Faktum är att mittenpartierna accepterar propositionens förslag i princip. Vad vi strider om är hurvida gränsen skall sättas vid 100 000 eller 125 000 kronor. För att vad jag sade i mitt tidigare anförande inte skulle framstå som mitt eget uttalande hänvisade jag till den sida i propositionen, där departementschefen motiverar sitt ståndpunktstagande och framhåller, att ett i kronor räknat alltför stort kapital blir obeskattat redan ovanför denna nivå och att det därför bör vara angelä-

get att den skärpta beskattningen åtminstone i någon mån träffar villafastigheter som ligger utanför storstadsregionen.

Jag återopade också att länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län i sitt remissyttrande framhållit, att det i en fastighet med 125 000 kronors taxeringsvärde ligger ett dolt kapital på 31 250 kronor. Länsstyrelsen menar, såvitt jag förstår, att man bör ta med alla villor. Och Dagens Nyheter anser i en ledare, att alla de 550 000 villor som finns här i landet och inte bara lyxvillorna borde beskattas. Dagens Nyheter ansåg att herr Sträng därvidlag gjort fel. Jag tror alltså att det finns skäl för att med finansministerns motivering gå ned till 100 000 kronor.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppfattade att herr Brandt sade att denna beskattning drabbar en så liten procent — jag vill minnas att han i sammanhanget nämnde siffran 5 procent — att det inte spelade så stor roll. Men nu säger herr Brandt att han inte menade det. Jag skall gärna godta den förklaringen; det är mycket möjligt att orden fallit litet olyckligt.

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har observerat den motivering herr Brandt hänvisade till i propositionen — den finns också återgiven i bevillningsutskottets utlåtande — nämligen att för mycket pengar förblir obeskattade om man drar gränsen vid det belopp utredningen föreslog.

Men utredningen har i alla fall åstadkommit en motivering till sitt förslag. Utredningens utgångspunkt har varit att man hårdare skulle beskatta de fastigheter som inte var att betrakta som normalvillor. Jag vill erinra om vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att om man skulle ändra utredningens

Villabeskattningen

förslag så borde ändringen — inte minst med hänsyn till penningvärdeförsämringen och de justerade taxeringsvärdena — gå i den andra riktningen. Jag vill också erinra om att det tar någon tid — vare sig riksdagen bifaller det ena eller det andra förslaget till ikraftträdandebestämmelser — innan dessa regler träder i kraft. Det är tänkbart att reglerna när de väl fastställts och trätt i kraft kommer att gälla ytterligare någon tid. Penningvärdeförsämringen torde dess värre komma att fortgå; i varje fall om regeringen Erlander, som tidigare presterat så mycket i fråga om penningvärdeförsämring, sitter kvar kan vi räkna med en fortsatt penningvärdeförsämring. Det är nödvändigt att i varje fall ta hänsyn till detta och inte tänka bakåt och ändra utredningens förslag i den andra riktningen.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Det är en mycket märklig lagstiftning vi nu diskuterar. Jag tror för min del att den tillkommit mer av politiska än av sakliga skäl. Till att börja med är den märklig av det skälet att — som herr Brandt berättade för oss — vi så sent som vid förra årets riksdag fattade beslut om vissa åtgärder för att förhindra att småhusägarna drabbades av en skattehöjning. De höjda taxeringsvärdena skulle annars ha åstadkommit en skattehöjning för villaägarna. För att förhindra detta beslöt vi sänka procenttalet och även repartitionstalet från 2,5 till 2 procent. Ett år senare vidtar alltså samma regering en åtgärd för att höja skatten för denna kategori. Det är inte någon vidare planmässighet i detta system.

Den lagstiftning som vi nu diskuterar är märklig även av den anledningen att statsmakterna tidigare, förnuftigt nog, sökt stimulera till just småhusbyggen. Man har ansett att det är en bra form av boende. Man har också, förnuftigt nog, velat främja sparandet, inte minst

bostadssparandet; man har ansett att det var bra för samhället om folk sparade pengar och gjorde en rejäl investering i en bostad. Nu river man alltså upp allt detta. Det är inte något uttryck för planmässighet; det är planlöshet i allra högsta grad.

En av tankarna bakom denna lagstiftning är att man skall komma åt de s. k. lyxvillorna. Jag skulle vilja fråga herr Brandt vad som menas med en lyxvilla. Jag skulle över huvud taget vilja ha en definition av lyxbegreppet när det gäller bostad. Om en person har två villor värda 95 000 kronor vardera så är det inte lyx, och de fastigheterna berörs inte av denna lagstiftning. Lagstiftningen drabbar inte heller en person som har en mycket luxuös lägenhet på sju, åtta ja kanske tio rum i ett förnämligt hus i en stad och dessutom en sommarbostad taxerad till 98 000 kronor. Det är inte heller lyx!

När herr Brandt säger att det inte är rätt att ta arbetskraft i anspråk för att bygga dessa dyrbara villor, vill jag säga att det i så fall är värre när man tar arbetskraft i anspråk för att bygga två bostäder åt samma person. Om det är detta med arbetskraftsbristen man vill komma åt är man inte konsekvent.

Många av dessa s. k. lyxvillors innehavare, herr Brandt, bor där enbart på grund av den karga nödvändigheten. De har i denna bostadsbristens tid, när regeringen för en bostadspolitik som gjort läget katastrofalt, fått gripa varje möjlighet att få en bostad, även en sådan möjlighet som ekonomiskt överstiger deras förmåga. Om en person får ett arbete i Stockholm, ligger hans enda rimliga möjlighet att skaffa en bostad i de flesta fall i att köpa en villa. Han är då kanske tvingad att köpa en villa, som för honom är både dyrare i inköp och underhåll än han egentligen ekonomiskt kan bära. Men han har tvingats därtill på grund av regeringens politik. Nu vill samma regering jaga honom som lyxvillaägare och ta ut en

Villabeskattningen

extra skatt. Detta är någonting i högsta grad orättfärdigt.

Hur bestämmer man vad som är lyxvilla eller inte? Låt oss säga att en villa är taxerad för 150 000 kronor. Om en ensam människa innehar denna villa, kan det kanske sägas att han har en luxuös bostad. Men om villan är fylld med sju, åtta, nio barn, kanske den inte är för stor. Då är det en rimlig och god bostad men den har på intet sätt någon lyxkaraktär.

En annan orättvisa ligger i att taxeringsvärdena är så varierande. Det är en kolossal skillnad i taxeringsvärde mellan två villor med samma utseende och av samma kvalitet, om den ena ligger i Stockholm och den andra någonstans på den skånska landsbygden. Detta konstituerar ytterligare en orättvisa. Många av de människor som bor i en villa som man utan någon grundad anledning kallar lyxvilla har stora ekonomiska svårigheter för att klara denna bostad. De måste avstå från mycket som andra människor unnar sig. Det kan gälla utlandsresor, vilka nationalekonomiskt sett måste betecknas som menligare än om en person lägger en sparad slant i en villa. Här har man helt enkelt varit ute för att jaga enstaka miljonärer som man vill komma åt, och så träffar man i stället en stor grupp människor som brottas med ekonomiska svårigheter. Dessutom är jag av den enkla meningen att även miljonären bör vederfaras rättvisa. Jag hoppas att herr Brandt därvidlag delar min uppfattning.

Som underlag för propositionen talar om förräntningen av det i fastigheten nedlagda kapitalet. Som jag tidigare har sagt tror jag, nej, vet jag att det i ett mycket stort antal fall har nedlagts inte av den som bor i villan utan av en bank. Förräntningen av detta kapital tillgodogör sig banken, som betalar skatt på denna ränta, varför dessa pengar inte går finansminister Strängs näsa förbi. De kommer i stället i form

av inkomstskatt från den bank som lånat ut kapitalet. Att beskatta en förräntning som aldrig tas ut innebär ett brott mot den princip som vi har i vår skattelagstiftning, nämligen kontantprincipen. Man skall skatta för en inkomst det år man får denna inkomst. Man skall med andra ord uppta den i deklarationen året efter det att man åtnjutit inkomsten. I detta fall har man inte åtnjutit någon inkomst. Men hur kan man då begära att inkomsten skall upptas i deklarationen?

Herr Brandt! Jag skulle vilja ha svar på frågan: Innebär detta frångående av en princip att man även skulle kunna yrka avdrag, om en villa i stället för att stiga sjunker i värde, vilket dock kan inträffa? Får man då göra avdrag i sin deklaration för den värdeminskning som denna villa undergår? Det borde vara konsekvensen när man nu begär att förräntningen skall upptas som inkomst. Jag hoppas att vi i så fall får se ett förslag om detta.

Denna inkonsekvens utgör ett bevis för att man här är ute efter att jaga en viss kategori människor som genom en punktaktion skall beskattas. Det finns sådant som förräntas mycket mer än en fastighet. Man kan t. ex. låna pengar för att köpa konst och antikviteter och får då givetvis göra avdrag för räntan. Det blir en förträfflig förräntning på detta kapital, men det bryr sig skattemyndigheterna inte alls om. Här finns ingen konsekvens. Det bör finnas konsekvens även i galenskapen, herr Brandt.

För fastigheter kommer det med all sannolikhet att bli en evig realisationsvinstbeskattning. Ingen fastighetsägare undgår på det sättet att så småningom få betala för den värdestegring som hans fastighet har undergått. Med nuvarande system kan man säga att han undgår detta efter tio år. Får vi en evig realisationsvinstbeskattning finns inte det problemet längre. Då visar det sig verkligen om det är en förräntning som bör beskattas.

Villabeskattningen

Här har också talats om skattesubventioner. Jag beklagar livligt att även ledamöter av oppositionen har kunnat falla i den gropen. Man menar alltså att vi får skattesubventioner till vår bostad. Som vi alla vet delar man ut subventioner ganska rundhänt även till personer som inte behöver dem och som bor i hyreshus, men det är ett problem för sig. Nu säger man att när en person som har en relativt hygglig inkomst lånar pengar för att bygga en villa och får göra avdrag för räntan i sin deklaration tjänar han på det sättest skatt. Därmed anser man att hans bostad har subventionerats skattevägen. Detta är verkligen ett betänkligt resonemang.

Först höjer man alltså progressiviteten i beskattningen mycket högt, så att en person som har en bra inkomst har en mycket hög marginalskatt. Det må vara hänt. Men sedan säger man: »Nu har vi höjt skatten så mycket för denne stackars man, att om han nu får göra ett avdrag tjänar han så mycket på det, att vi inte kan tillåta det. Nu får han inte göra avdrag heller.» Detta är ren förföljelsemani.

Om det skär en i ögonen, herr Brandt, att skatteavdraget blir större på en högre inkomst, då skall man avskaffa progressiviteten. Det är det enda riktiga förfaringsättet. Det är självklart att en person med 60 procents marginalskatt måste tjäna mer på ett avdrag än den som har 20 procent. Det ger sig till känna inte bara i fråga om bostäder utan i fråga om alla områden inom beskattningen. En sådan enkel sak som avdrag för resa till och från arbetsplatsen gynnar naturligtvis mera en person med högre inkomst än en person med lägre inkomst. Det ligger i själva skattesystemet.

Herr Brandt säger att här subventioneras levnadskostnader. Utgiften för en resa till Kanarieöarna är också en levnadskostnad som inte är avdragsgill. Men om två personer lånar pengar till

en sådan resa får naturligtvis den som har högre inkomster mer skatteavdrag för räntan än den som har en lägre inkomst. Herr Brandt får sätta sig bättre in i dessa problem. Om herr Brandt vill komma någon vart med denna metod måste han reformera hela skatteväsendet och se till att man vägrar avdrag över huvud taget för räntor. Med vårt nuvarande skattesystem måste en person som har högre inkomst tjäna mer på ett avdrag än en som har lägre inkomst. Hjälp därför i stället till med att avskaffa progressiviteten i beskattningen — det är den enda metod som hjälper! Man kan låna pengar till vad som helst: en lyxbil, en lyxyacht, utlandsresor, spelskulder, en elegant sommarvilla m. m. Dessa avdrag skär inte herr Brandt i ögonen, men så fort det gäller bostad blir upplåningen suspekt, bara bostaden är av litet bättre beskaffenhet.

Herr Brandt har erkänt att taxeringsvärdena är otillfredsställande. Det är också en av orsakerna till att denna proposition lagts fram. Då är det emellertid underligt att man vill införa en lagstiftning som ytterligare bygger på dessa fel, eftersom man skall grunda procentalet på taxeringsvärdena. Men då förstoras ju felet ytterligare. Man anmärker alltså på taxeringsvärdena men vill ha en lagstiftning, som leder till att dessa slår igenom ytterligare. En större inkonsekvens kan man näppligen finna.

Herr talman! Finansministern uttalar i propositionen att han under våren 1966 har tillsatt en utredning för att se över dessa bristfälliga taxeringsvärden. Man skall försöka finna en annan metodik och göra fastighetstaxeringen mera likformig och bättre anpassad till nuvarande förhållanden.

Vi brukar inom oppositionen i olika sammanhang pinsamt ofta mötas av en hänvisning från utskottets talesman till att det pågår en utredning i avvaktan på vilken man inte skall göra något.

Villabeskattningen

Kunde inte herr Brandt också i dag på detta sätt påminna om att det pågår en utredning om de taxeringsvärden, på vilka lagstiftningen skall bygga?

Det vore väl ändå klokt att avvakta de resultat denna utredning kommer fram till innan man beslutar sig för en lagstiftning, vilken som underlag skall ha just de taxeringsvärden som nu är föremål för överväganden.

Herr talman! Jag skall sluta med detta och ber att få yrka bifall till motionen II: 977, vilket alltså innebär att jag yrkar avslag på propositionen.

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Såsom tidigare påpekats var det vid 1955 års taxering som schablonmetoden för första gången tillämpades på en- och tvåfamiljsvillor. Inkomsten beräknades då på 3 procent av taxeringsvärdet och avdragen gjordes med ränta på lån i fastigheten samt på tomträttsavgäld.

Det säger sig självt att vi häri har en av orsakerna till de ökade underskotten. De höjda räntorna har automatiskt slagit igenom på utgiftssidan medan ränteläget inte har inverkat på inkomstsidan. Procentsatsen för inkomstberäkningarna har dessutom sänkts från 3 procent till 2 procent.

Att detta inte är någon lysande affär för staten framgår av vad herr Brandt anfört. Jag vill bara ytterligare understryka att intäkten av berörda villor, de som vid 1965 års inkomsttaxering lämnade vinst, var 52 miljoner kronor medan underskottet beräknades till 337 miljoner kronor.

Detta är följaktligen, som jag nys nämnade, ingen lysande affär. Med anledning härav har man delvis frångått den tidigare principiella uppbyggnaden av schablonmetoden vid beräkning av inkomsterna. Frågan om man skall göra liknande inskränkningar på utgiftssidan har övervägts och sådana har även i viss form genomförts, nämligen genom

inskränkning av avdragsrätten för gäldränta.

Av principiella och praktiska skäl har det visat sig vara ogörligt att gå fram på denna väg, vilken jag för min del skulle ha ansett vara den mest sympatiska. Det främsta skälet till att motsätta sig en begränsning av avdragsrätten för räntor torde vara att det skulle vara synnerligen svårt att förhindra att vederbörande gör avdrag på räntan under en annan inkomstkälla. Ett sådant förfarande skulle vara synnerligen besvärligt för taxeringsmyndigheterna att komma till rätta med.

Även andra tänkbara system har prövats, men vi har inte ansett oss kunna godtaga något av dessa. I detta läge återstod det i propositionen framlagda förslaget, vilket innebär att villorna delas upp i tre grupper med olika procentsatser som grund för inkomstberäkningen.

Finansministern har i huvudsak godtagit förslaget men har sänkt lägre gränsen från 125 000 kronor till 100 000. För min del kan jag acceptera departementschefens förslag på båda punkterna. Den första punkten har jag just talat om och den andra punkten gäller fastigheter som under en viss del av året använts som bostad. Jag kan alltså godta propositionen och detta därför att den i stora drag bygger på utredningens förslag. Ändringarna, som det ju finns delade meningar om, gäller en avvägning av var den lägre gränsen skall sättas.

Propositionens förslag innebär att räntan på i fastigheten nedlagt kapital upptas till 2,4 procent. Jag vill understryka departementschefens uttalande i propositionen, att villor i Stockholm med taxeringsvärden strax över 100 000 kronor inte har lyxkaraktär.

Man kan med rätta fråga sig vad detta förslag har för inverkan då det gäller villor med taxeringsvärden upp till 125 000 kronor. I en center- och folkpartimotion har frågan tagits upp och

Villabeskattningen

ett exempel i propositionen anförts varmed avsikten väl är att styrka uppfattningen att gränsen bort ligga vid 125 000 kronor. Vederbörande har redovisat statens instituts för byggnadsforskning uttalande, att den genomsnittliga produktionskostnaden för gruppbebyggelse av egnahem under sista halvåret 1964 utgjorde 127 300 kronor. Herr Boo och några andra har behandlat denna sak.

Räknar man med att taxeringsvärdet brukar sättas till omkring 80 procent skulle taxeringsvärdena på dessa fastigheter bli omkring 102 000 kronor, vilket innebär att den pålaga som det här talats om för den som äger villa av denna typ skulle uppgå till ungefär 40 kronor. Pålagan kommer inte som en ökning av skatten utan som ett minskat underskott, och i undantagsfall kan det bli fråga om ett tillägg till inkomsten. För vanliga människor blir det väl en ökad skatt på 25 kronor. Jag tror att man kan säga att talet om att dessa villaägare drabbas hårt är betydligt överdrivet.

Man konstaterar mycket riktigt att byggnadskostnaderna har stigit sedan 1964, och man låter förstå att det kommer att bli ännu värre för senare färdigställda villor. Herr Boo har också påpekat att produktionskostnaderna för villor av detta slag under första kvartalet 1966 uppgick till 139 400 kronor.

Denna förmodan är felaktig. Enligt kommunalskattelagen skall byggnader som uppföres under den femårsperiod som ligger mellan fastighetstaxeringarna taxeras vid den särskilda fastighetstaxeringen i samband med den årliga inkomsttaxeringen. Fastighetstaxeringen skall därvid grundas på den prisnivå som var rådande vid den allmänna fastighetstaxeringen. Om taxeringsnämnderna förfar riktigt, är farhågorna i det fallet alltså ogrundade.

Man säger vidare att av propositionen skulle följa »att många villor av genomsnittstyp drabbas av viss skatteskärp-

ning». Jag skall inte här fördjupa mig i den saken, eftersom herr Brandt redan har behandlat hela det kapitlet. Låt mig bara nämna att av de totalt 550 000 villorna drabbas ungefär 25 000. Den ändring som finansministern vidtagit i utredningens förslag innebär att antalet berörda villor ökar med ungefär 12 000 à 13 000.

Finansministern har också redovisat att inkomsterna kommer att öka med ungefär 3 miljoner kronor jämfört med vad utredningen angivit. Jag vill dock fästa uppmärksamheten på att de som till största delen får bidra till den ökningen inte är ägare av villor som ligger mellan 100 000 och 125 000 kronor, utan den väsentligaste delen faller på de villaägare som ligger i de högre klasserna. Det är de som fullt ut kommer att drabbas av ändringen, och det har jag intet emot.

Jag har under senare år ganska noggrant följt pressens uppgifter om avdrag vid investeringar i vad man där kallar för lyxvillor. Inom parentes vill jag säga att jag inte har hittat uttrycket lyxvillor i propositionen på något annat ställe än i det sammanhang jag nyss citerade, och jag kan inte minnas att vi använde uttrycket lyxvillor i utredningen heller. Det må nu vara hur som helst med den saken. Men i pressen har det berättats om villor med i berg insprängda hamnar för lyxbåtar samt om villor som speglar ägarnas originella idéer om hur en bostad bör inrättas. Det säger sig självt att ägarna av dessa bostäder inte står att finna bland vanliga medborgare. De är i regel människor med höga inkomster, där stat och kommun för varje tusenlapp i räntekostnader kan få erlagga upp till 800 kronor. Att komma till rätta med den saken genom att angripa ränteavdraget har som sagt varit ogörligt, och funderingarna att försöka rätta missförhållandena genom att lägga inkomstberäkningen på den verkliga byggnadskostnaden i stället för på taxeringsvärdet har även måst släppas.

Villabeskattningen

Då återstod följaktligen endast att söka utnyttja taxeringsvärdet.

Jag tillhör inte de optimister som tror att vi kan komma fram till exakta taxeringsvärden eller till en metod som innebär att taxeringsvärdet speglar villans verkliga värde.

Jag hade det tvivelaktiga nöjet att vara med om den senaste fastighets-taxeringen, och jag vet att man nedlade ett mycket nitiskt arbete på att söka komma rättvisan så nära som möjligt. Trots detta uppstår sådana differenser som det här talats om. Även i annat sammanhang, nämligen i min kommunala gärning, har jag varit med om att värdera fastigheter. Då vi har köpt eller sålt fastigheter har det ofta hänt att man inte utan vidare blivit överens om priset, utan att experter från olika håll anlitas av både kommunen och fastighetsägarna. De båda experterna har då oftast stannat för olika belopp, och för att komma till rätta med problemet har man ibland måst anlita en tredje expert. Lika säkert som amen i kyrkan har han angivit ett tredje belopp. Detta visar de stora svårigheterna att komma fram till ett exakt fastighetsvärde.

Det verkar underligt att högern, som ju säger sig inte vara den gamla högern, vill medverka till vad som föreslagits i motionen och reservationen från högerhåll. Det skulle i praktiken innebära att när det gäller villor med ett taxeringsvärde på över 125 000 kronor skulle den enskilde villaägaren få en ännu förmånligare ställning än för närvarande. Den orätt som måste ligga däri att folk med höga inkomster subventioneras för sina bostäder på det sätt som hittills skett skulle bli bestående även i fortsättningen.

Jag vill, herr talman, i likhet med herr Brandt yrka bifall till utskottets förslag på samtliga punkter.

Låt mig till sist göra några korta randanmärkingar med anledning av herr Sjöholms yttrande. Han bemöter

påpekandena om att villaägarna blir subventionerade med att säga att villaägarna ju inte rår för detta, utan att det är den progressiva beskattningen som får sådana konsekvenser, när de som äger villor vilka uppvisar underskott och som samtidigt har höga inkomster får dra av dessa underskott från sina inkomster. Han rekommenderar därför en sänkning av progressiviteten såsom botemedel. Men följden av en dylik sänkning skulle ju vara att de mindre inkomsttagarna finge ytterligare bidra till att skaffa stat och kommun de inkomster som är nödvändiga för att det hela skall fungera.

Herr Sjöholm ironiserar över att man helt har förbisett det förhållandet att en person som äger två villor, var och en värderad till 95 000 kronor, skulle genom finansministerns och även utredningens förslag gå helt fri från skatteökning. Nu är det ju rent tekniskt synnerligen svårt, för att inte säga omöjligt att fullständigt rättvist lösa problemet om villabeskattningen. Vi har inom utskottet lika litet inbillat oss att vi skulle kunna göra detta som att vi skulle kunna lösa problemet med lyxbeskattning över huvud taget. Den senare saken ligger för övrigt inte inom det område som vi just nu hade att syssla med.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Jag har en hel del kommentarer att göra till såväl herr Brandts som herr Anderssons i Essvik anförande. Jag är glad att också finansministern nu har infunnit sig till debatten om hans proposition. Men innan jag går in på vad som anförts skall jag, för att få den rätta reliefen, försöka ge en bakgrund till vad jag har att andraga.

Det var säkerligen många villaägare som på morgonen den 19 november, när de satt och åt frukost och läste sin morgontidning, förvånade såg sig omkring. Mänskliga ögon kunde inte upp-

Villabeskattningen

täcka att villan de bodde i hade undergått någon märkbar förändring sedan de gick till sängs kvällen innan. Men i tidningen kunde de läsa att enligt en proposition som finansministern lagt fram hade villan över en enda natt satts i lyxklass. — Jag skall i en sak instämma med herr Andersson i Essvik — och åtminstone ge utredningen det berömmet — att såvitt jag kunnat finna har utredningen inte på ett enda ställe använt ordet lyxklass. Det är alltså andra, bl. a. pressen, som infört detta begrepp i sammanhanget.

Medborgarna i detta land har förvisso förhärdat sig mot regeringens vana att åka slalom mellan skattelagarnas paragraftecken. Men den här svängen föreföll nog många vara av det vådligaste slaget. Här satt nu en mängd villaägare — en del av dem grannar till finansministern ute i Spånga, skulle jag tro — och förundrade sig över hur ovisst skattesystemet är och hur ovist det utformas. För cirka 30 år sedan eller däromkring hade dessa personer förvärvat sina villor till ett pris som då ganska väl överensstämde med taxeringsvärdet. Utan deras egen förskyllan har taxeringsvärdet sedan dess mer än tredubblats. Nu befann de sig plötsligt i lyxklass och skulle utsättas för en skärpt beskattning.

Vad låg då bakom denna plötsliga brådska i finansdepartementet? Remisstiden för villabeskattningsutredningens betänkande utgick den 15 september — alltså strax före valet — men många remissyttranden är daterade långt senare, ända in i oktober. Ännu den 18 oktober, då höstriksdagen samlades, fanns propositionen icke aviserad i förteckningen över väntade regeringsförslag. En månad senare låg propositionen på riksdagens bord.

Kan denna plötsliga raskhet i finansdepartementet möjligen ha något samband, herr finansminister, med att Ni vid budgetarbetet funnit det statsfinansiella läget så ansträngt att Ni såg Er

nödsakad att kamma hem även de i en 30-miljardersbudget dock ganska blygsamma skatteintäkter på 6 miljoner som det rör sig om? Eller är det till äventyrs andra skäl än de rent fiskala som drivit fram förslaget?

Den föreslagna skärpningen är ett nytt exempel på ryckigheten i regeringens politik. När schablonmetoden infördes 1953 hade skattelagsakkuniga föreslagit att intäktsprocenten för en- och tvåfamiljsvillor skulle vara 3,5 procent. Finansministern föreslog då 3 procent, och för att motverka effekten av de höjda fastighetstaxeringsvärdena har procentsatsen i två etapper sänkts till 2,5 respektive 2 procent. Den senaste ändringen gjordes så sent som förra året som herr Brandt och herr Andersson i Essvik redan nämnt.

Nu bär det alltså uppåt igen — men bara för villor med ett taxeringsvärde över 100 000 kronor. Skalan är starkt progressiv — själva skatteunderlaget skall, som herr Magnusson i Borås redan framhållit, fastställas efter en progressiv skala. Det är ingalunda ovanligt att nettointäkt uppstår. Såsom herr Brandt och herr Andersson i Essvik redan sagt är det 200 000 villor som nu redovisar överskott. Att detta kommer att bli ännu vanligare med det nya systemet kan inte råda någon tvekan om. Dessa villaägare drabbas alltså redan nu av den hårda progressiva skalan för statlig inkomstskatt.

Finns det något annat område inom skattelagstiftningen där man tillämpar en liknande princip, att själva skatteunderlaget först fastställs enligt en progressiv beräkning och sedan beskattas efter den progressiva skalan för inkomstskatten? Jag känner inte till något, men kanske herrarna inom utskottsmajoriteten kan tala om det för mig.

Enligt min mening tål redan det nuvarande systemet med schablonmetoden att diskuteras särskilt med hänsyn till kravet på likformighet i beskattningen, ett krav som ofta understryks

Villabeskattningen

här i riksdagen. Finansministern säger själv i propositionen: »I schablonens natur ligger också att den slår olika för olika skattskyldiga.» Avsikten med denna metod är att beskatta det i villan nedlagda kapitalet. Av praktiska skäl accepterar man att taxeringsvärdet representerar hela kapitalet i fastigheten. Målsättningen vid fastighetstaxeringen är — såsom riksskattenämnden framhållit i sitt remissyttrande — inte i och för sig att söka träffa den faktiska anskaffningskostnaden eller det i fastigheten nedlagda kapitalet. Enligt anvisningarna till kommunalskattelagen bör taxeringsvärdet nämligen grundas på en försiktig värdering och värdet fastställas till ett belopp som kan antagas vara ett normalt värde i handel och vandel. Att taxeringsvärdena ofta inte motsvarar det i fastigheten nedlagda kapitalet är sålunda inte något bevis för fastighetstaxeringens ofullkomlighet, säger riksskattenämnden, utan har sin grund i den för denna taxering gällande målsättningen. Ändå har en särskild utredning tillsatts för att bl. a. undersöka behovet av ändrade regler för fastighetstaxeringen.

Men just olikheterna i taxeringsvärdena gör att likformigheten i beskattningen kommer i kläm. Taxeringsvärdena är som bekant icke desamma för villor av samma storlek, standard och utförande i olika delar av vårt land. I storstadsområdena är de väsentligt högre än i andra delar, i stockholmsområdet troligen högst. Den markanta bostadsbristen har drivit upp taxeringsvärdena på ett sätt som ingen kunde förutse när han förvärvade sin villa för många år sedan.

Olikheten i taxeringsvärdena kan tolereras så länge intäktsprocenten är låg, men ändrar man reglerna kan taxeringsvärdena bli för höga i förhållande till de verkliga värdena. Detta är just vad som nu sker. Redan innan denna proposition lades fram kunde konstateras att värdena på villorna har gått ned

väsentligt under detta års lopp. Efter förslaget framläggande har de gått ned ännu mer. Detta kan vem som helst övertyga sig om genom att ta kontakt med folk som känner till hur det i verkligheten förhåller sig.

Kammarrätten har för övrigt i sitt remissyttrande sagt att det kan »hållas för sannolikt att taxeringsvärdena efter 1965 års allmänna fastighetstaxering i större utsträckning än tidigare motsvarar saluvärdena». Det kan man säkert instämma i, ty med den taxeringshöjning som ägde rum 1965 har dessa värden närmast sig varandra.

Ett av syftena med det föreliggande förslaget anges vara att träffa övervärdena, det s. k. dolda kapitalet i villorna. Vi kanske snarare skall säga att det gäller att träffa en fiktiv inkomst av detta dolda kapital. Hur stort detta dolda värde verkligen är, vet man först när villan försäljs. Varken höjda taxeringsvärden eller övervärden medför någon ökad skatteförmåga hos ägaren förrän värdestegringen realiseras. Värdeökningen borde därför inte beskattas innan så sker; värdestegring på aktier beskattas inte förrän de försäljes. Markvärdekommittén har för sin del inte funnit skäl att föreslå någon värdestegringsskatt vid sidan av realisationsvinstbeskattningen. En beskattning enligt propositionens förslag innebär i många fall att inkomst av kapital, insatt i en villa, beskattas hårdare än annan kapitalinkomst.

Förslaget har utsatts för stark kritik i många remissyttranden. Herr Brandt sade att flertalet remissinstanser hade tillstyrkt detta förslag. Ja, det finns en uppräknning som visar att deras antal är rätt stort, men man bör kanske se närmare efter vilka de är. Åtskilliga remissinstanser har också, herr Brandt, avstyrkt förslaget. Bland dem befinner sig kammarrättens majoritet, riksskattenämnden, länsstyrelserna i Stockholms, Västernorrlands och Jämtlands län, Industriförbundet, Grossistförbun-

Villabeskattningen

det, Hantverks- och industriorganisationen, Lantbrukets skattedelegation, Svenska sparbanksföreningen och ytterligare några.

I detta sammanhang skulle jag vilja bemöta ett herr Brandts påstående, att vårt förslag om den konventionella metoden redan har spolats eftersom remissmyndigheterna har gått emot det. Jag har tolkat detta så, herr Brandt, att vad remissmyndigheterna gjort är att de har instämt i villabeskattningsutredningens uttalande att man icke torde kunna återinföra den konventionella metoden över hela linjen. Däremot har de icke yttrat sig om en partiell återgång på det sätt vi har föreslagit och som skulle gälla endast 12 000 villor. Det är någonting helt annat. Atergick man till den konventionella metoden över hela fältet skulle det gälla 800 000 villor och fritidsfastigheter, och det tror jag knappast att någon vill förorda. Däremot innebär schablonmetoden en förenkling — därom råder det inga delade meningar — och den kan godtas så länge man har en låg intäktspcent. Ändrar man dessa regler, ter sig läget annorlunda.

Jag har redan nämnt att riksskatte-nämnden avstyrkte det förslag som utredningen lade fram, och det hade ändå en gräns vid 125 000 kronor. Detsamma är fallet med kammarrätten och Lantbrukets skattedelegation. Finansministern kan ändå knappast hävda att dessa skatteinstanser saknar insikt i skatte-reglerna eller förmåga att bedöma verkningarna av skattesystemet. Vi vet alla att finansministern i många strider har blivit en hårdhudad man, hårdad mot kritik. Ibland undrar jag likväl om inte finansministern kände det en aning besvärande att signera en proposition av detta slag, som i så hög grad åsidosätter kraven på likformighet och rättvisa vid beskattningen. Något av samma känsla borde egentligen ha gripit majoriteten i bevillningsutskottet, men så är tyvärr inte fallet.

När vi från oppositionen lägger fram motioner här i riksdagen om ändring av skatteregler avvisas de ibland av utskottsmajoriteten med motiveringen att de skulle innebära ett genombrytande av principerna i skattesystemet. Här är det verkligen fråga om ett högst betänkligt genombrott, men nu reagerar inte bevillningsutskottets majoritet, ty nu är det fråga om en regeringsproposition. Det förslag som finansministern har framlagt slår blint mot goda och onda. Och med »onda» avser jag då dem som enligt socialdemokratisk uppfattning varit så osolidariska att de skaffat sig större villor, d. v. s. gått över gränsen för vad finansministern själv menar med begreppet egnahem. Ägarerna av sådana är ju, som finansministern sade för några år sedan, »vårt folk», så de skall inte drabbas av detta förslag. Den förra kategorien, de som har varit så förståndiga att de gått över gränsen och sedan utsatts för en fortgående penningvärdeförsämring, frågar sig emellertid varför just de skall bli lidande på inflation, en utpräglad bostadsbrist som drivit värdena i höjden och en rekordhög ränta — allt omständigheter som följt den socialdemokratiska politiken i spåren som en skugga.

Med fast penningvärde och normalt underhåll borde en villa näppeligen stiga i värde med tilltagande ålder. Den får inte något antikvärde som t. ex. silver, möbler och orientalska mattor. Möjligen kan vissa ödetorp, som är väl belägna vid stränderna, eller maskstungna härbren få ett antikvärde, men det är ju inte om dem vi talar i detta sammanhang.

Ett annat skäl för den progressiva intäktsberäkningen anges vara att diskontot har stigit sedan schablonmetoden infördes. Detta borde, anses det, medföra högre intäktspcent. Visserligen övergav socialdemokraterna efter lång tvekan sin fixa idé om den fixa lågräntan — och nu har vi drabbats av

Villabeskattningen

en ränta på rekordhög nivå — men det torde knappast vara tillrådligt att variera beskattningsreglerna efter växlingar i diskotot. Då skulle ju intäktsp procenten sänkas med sjunkande diskotot, och det är väl ingen här i kammaren som anser det vara realistisk politik att variera reglerna på det sättet.

Förslaget får de mest besynnerliga konsekvenser just därför att det främst riktar sig mot villor vilka betraktas som lyxvillor. Herr Sjöholm har redan berört denna fråga och undrat: Vad är egentligen lyx?

Ja, vem i denna kammare åtar sig att definiera begreppet lyx? Vad den ene betraktar såsom lyx är för den andre ett nästan oundgängligt behov. Att dra en objektiv gräns mellan lyx och icke lyx torde vara alldeles ogörligt. Jag tror inte ens herr Brandt vill åta sig något sådant.

Nu är det ingenting som hindrar att en och samma ägare har flera villor som utgör självständiga beskattningsobjekt. Om dessa var för sig har ett taxeringsvärde understigande 100 000 kronor slipper man straffskatten. Det går mycket väl för sig att ha ett fritidshus i fjällvärlden, ett på Västkusten och ett på Gotland, samtidigt som man har en stor lyxvåning i Stockholm utan att behöva drabbas av någon lyxskatt. Det går också bra att ha villor så långt bort som på Costa del Sol eller Costa Brava eller t. o. m. på Bermudas- eller Bahamaöarna. De ligger utanför finansdepartementets räckvidd och kan inte bli föremål för beskattning.

Ett sådant villaägande synes vara en av socialdemokraterna så att säga sanktionerad lyx. Det tas inte heller ut skatt av människor som placerat kapital i frimärken, antikviteter eller silver. I konsekvens med förslaget borde man egentligen beskatta en beräknad ränta även på sådant kapital. Det anser man sig inte kunna göra. Men personer som

har placerat pengar i en villa skall betala skatt efter alldeles speciella regler.

En del villaägare har skaffat sig en större villa därför att familjemedlemmarna växer i ålder och antal, vilket ju är naturligt och normalt. Andra kanske har gjort det av yrkesskäl, t. ex. en utövande musiker som behöver ett ljudisolerat rum. Eller anledningen kan vara ett starkt behov av ett eget arbetsrum. Jag känner till ett sådant fall, herr Brandt. En läkare som bedrev forskningsarbete och av det skälet skaffade sig en större villa får sin villainkomst ökad med 6 000 kronor. Jag hoppas att herr Brandt kan ge honom ett råd om hur han skall få råd att betala den ökade skatt som detta medför. När han skaffade sig den något större villan just för att få ett särskilt arbetsrum, hade han gjort upp ganska ordentliga kalkyler för att det hela skulle gå ihop. Nu rubbas kalkylerna helt.

I likhet med herr Magnusson i Borås reagerar jag mot vad jag vill kalla en kvantitativ rättsuppfattning. Den uppfattningen kom också till uttryck i anförandet av herr Andersson i Essvik: Är det bara tillräckligt få som drabbas av det nya skattesystemet, spelar det ingen roll. Herr Andersson sade att det här rör sig om ganska få skattebetalare, och jag tror att han nämnde något antal. Enligt propositionen finns det 12 000 villor med ett taxeringsvärde över 125 000 kr. men det är 25 000 som drabbas av de skärpta reglerna. Det fåtal som herr Andersson talade om påläggs ändå en ny börda. För övrigt är inte antalet så litet, även om man kan säga att dessa villaägare är få i förhållande till det totala antalet, 800 000.

Vad är det för rättsbegrepp man försöker införa när man vill att skatte-reglerna skall utformas efter ett kvantitetsresonemang, där man inte bryr sig om fåtalet? Förslaget tar ju inte den ringaste hänsyn till familjens storlek eller andra aldrig så väl grundade skäl

Villabeskattningen

för att skaffa sig en större bostad. Män-
niskornas oändligt varierande behov
och önskemål får inte något utrymme i
detta system.

Främst torde det vara ägare till äldre
villor som träffas av förslaget. De har
amorterat ned sina lån, sade herr
Brandt. Ja, de har dessutom levt i före-
ställningen att de därigenom skulle ha
en relativt billig bostad på äldre dagar.
Nu kullkastas deras ekonomiska kalky-
ler helt av den skärpta beskattning som
propositionen innebär. De frågar sig —
med rätta — varför just deras sparform
skall utsättas för en sådan särbeskatt-
ning. Dessa ägare av äldre villor har ju
redan ett lägre ränteavdrag.

Jag kan berätta om ett fall som jag
känner väl till, eftersom jag haft till-
fälle att gå igenom deklARATIONERNA för
ifrågavarande villafastighet. Under alla
år, så när som på två år, har deklaratio-
nen visat överskott. Vid de två tillfällen
då detta inte var fallet hade villan bli-
vit 20 à 25 år gammal och reparatio-
nerna var under dessa båda år ovan-
ligt omfattande. Nu skall alltså över-
skottet beskattas efter en alldeles speci-
ell progressiv skala.

Vi har hört, jag tror även här i kam-
maren, att finansministern som den
högste vårdaren av valutareserven och
betalningsbalansen — och att de inger
honom bekymmer kan jag förstå — inte
ser med helt blida ögon på svenska
folkets allt flitigare flykt till sydligare
breddgrader. Men det finns alltså, herr
finansminister, människor som inte var-
rit på vare sig Mallorca, Kanarieöarna
eller Rhodos och som inte heller har
fritidshus i skärgården, i fjällen eller
någon annanstans. De vill ha det val-
frihetens samhälle som statsministern
i 1962 års valrörelse talade så varmt
för, och de har föredragit att sätta in
sina pengar i den permanenta bostad,
där de dock vistas under mer än elva
månader av året. Skall de inte få ha
den valfriheten längre? Deras sparande
tycker jag att även finansministern bor-

de se med alldeles särskilt stort välbe-
hag och uppmuntra i stället för extra-
beskatta.

Nog måste det väl för dessa män-
niskor te sig både obilligt och orättvist
att de skall drabbas av denna särbe-
skattning samtidigt som stora indirekta
generella bostadssubventioner utgår
även till hyresgäster som har mycket
höga inkomster. Trots detta åberopas
i propositionen rättviseskäl och bo-
stadssociala skäl för förslaget. Jag tror
i likhet med herr Sjöholm att förslaget
är partipolitiskt betingat. Man överger
principer och saklighet och lägger fram
ett förslag för att tillgodose önskemål
som icke har med likformighet och rätt-
visa i beskattningen att göra.

Medan jag ändå har ordet skall jag
helt kort bemöta herr Andersson i Ess-
vik. Han — och kanske även herr
Brandt — var inne på frågan om kost-
naderna för dessa villor och om var
gränsen går mellan egna hem och andra
villor. En färsk uppgift ger vid handen
att 58 procent av gruppbyggda småhus
— lägg märke till att det är fråga om
gruppbebyggelse och inte om separat
uppförda småhus — som uppförts i
stockholmsområdet under första halv-
året 1965 har dragit en produktions-
kostnad av över 130 000 kronor. Detta
visar bättre än mycket annat vilka som
verkligen kommer att drabbas av detta
förslag.

Det finns anledning fråga sig om
Sverige måste vara föregångare även på
detta område och införa en så drastisk
beskattning av villaägarna. I Danmark
har man gått en helt annan väg och i
år sänkt intäktsprocenten från 4 till 2.
Man har där vidare schablonavdrag på
1 procent av taxeringsvärdet — minst
400 och högst 2 000 kronor. Därutöver
får villaägarna göra avdrag för fastig-
hetskatt samt för räntor och andra av-
gälder som är förbundna med villan. Så
ser man alltså på denna sak i Danmark.
Men där har den socialdemokratiska
regeringen inte majoritet att göra vad

Villabeskattningen

den vill utan måste ta hänsyn till vad den andra hälften av folket önskar. Det tycker jag att också vår finansminister någon gång borde göra.

Herr BRANDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av vad herr Björkman sade vill jag betona att han alldeles tycks förbise att det är fråga om en schablonmetod. Att en sådan måste slå ojämt, ligger i sakens natur. Avsikten med denna schablonmetod var ursprungligen att beskatta räntan på kapitalet i fastigheten. De som förberedde förslaget var synnerligen angelägna om att dra paralleller mellan villaägare och vanliga hyresgäster; de senare får ju betala framför allt hyresvärdens kapitalkostnader men även hans övriga kostnader. På samma sätt bör gäldräntan även när det gäller villaägare betraktas som en hyreskostnad. Herr Björkman vill att staten helt enkelt skall betala denna del av hyran åt villaägarna.

Den man som herr Björkman sade sitter där hemma och undrar, hur i all världen hans villa blivit så mycket mer värd och så mycket bättre än den var tidigare, har kanske tidigare fått göra avdrag med 30 000—40 000 kronor på sin inkomst av tjänst för räntan på fastigheten, vilken i själva verket inte är något annat än en hyreskostnad som andra boende får betala när de erlägger hyra för sina hyreslägenheter. Detta faktum skall man ha klart för sig.

Det är alltså inte här fråga om en skattehöjning i vanlig mening, utan om att ta bort en favör som villaägarna men inte vanliga hyresgäster haft.

Herr ANDERSSON i Essvik (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara till herr Björkman säga att jag lika litet som han kan ge någon definition av vad som är lyx och vad som inte är lyx i fråga om bostäder. Men nog kan man väl vara överens om att villor med till-

hörande i berg insprängda rum för lyxbåtar, och villor som till sin utformning motsvarar de olika villaägarnas extrema smak är lyxvillor. Var gränsen nedåt skall dras, vill jag däremot inte uttala mig om.

Jag råkade använda ordet »drabba» då jag talade om denna nya skatt, och det har tydligen missförstått. Jag vill erinra om att det ordet ju användes om litet av varje. Vi säger t. ex. att vi drabbas av omsättningskatten.

Närmaste anledningen till att jag begärde ordet på nytt var det exempel på dyra småhus som herr Björkman anförde. En villa som har ett produktionsvärde av 138 000 kronor skulle, med den metodik som används vid taxeringen, få ett taxeringsvärde av ungefär 110 000 kronor.

Låt mig också ta ett extremt exempel för att visa hur den nya lagstiftningen drabbar den enskilde. En herre, och för all del, även en dam som har olyckan att bo i en villa som har ett taxeringsvärde av 125 000 kronor kommer ju att i full utsträckning drabbas av detta finansministerns senaste utspel. Om vi då tänker oss att vederbörande är gift och att paret tjänar 100 000 kronor — säg att mannen tjänar 60 000 kronor och hustrun 40 000 kronor — vilka extra utgifter kommer då den nya lagstiftningen att medföra för deras räkning? Jo, sammanlagt 225—250 kronor om året. Jag vågar påstå att vederbörande knappast skulle märka en sådan merkostnad.

Dessutom bör man egentligen inte räkna som jag gjort i det anförda exemplet, utan man bör i stället ta hänsyn till medeltalet. I så fall blir resultatet i detta fall en merkostnad på omkring 100 riksdaler per år.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brandt vidhåller sin uppfattning om de subventioner villaägarna får skattevägen. Men, herr Brandt, vi måste dock försöka sätta

Villabeskattningen

oss in i vad den konventionella metod som användes före 1953 verkligen innebär. Den betydde att man tog upp det verkliga värdet av hyresförmånen, en gång i tiden beräknat till 7 procent, och sedan fick dra av kostnaderna för reparationer, underhåll, vatten, renhållning, sotning m. m. Dessutom fick man på den tiden dra av en värdeminskning på 1,5 procent, plus tomträttsavgälden. Då fanns inte det schablonavdrag på 200 kr. som senare tillkom i samband med fastighetstaxeringarna. På detta sätt kom man fram till vad som var den verkliga nettointäkten på fastigheten, detta är vad som åstadkommes med den konventionella metoden. Då kan det inte bli tal om några skatte-subventioner.

Herr Brandt sade att den villa som står upptagen längst ned i propositionens tabell på sista sidan och som har 500 000 kronors taxeringsvärde är värd minst 700 000 kronor. Nej, om herr Brandt tar kontakt med mäklare, kommer herr Brandt att få veta att dessa villors försäljningsvärde i många fall ligger under taxeringsvärdet. Det förhåller sig inte alls på det sätt som herr Brandt tror.

Herr Andersson i Essvik försökte att lägga ut texten om vad som egentligen är lyx, men hans utläggning visade bara hur svår denna gräns är att dra. Är det verkligen lyx, herr Andersson i Essvik, att ha en orginell smak? Om detta skall vara avgörande, är det många som kostar på sig lyx.

Herr Andersson i Essvik säger vidare att det blir kanske för dessa villaägare 225—250 kronor i ökad skattbelastning eller t. o. m. ännu mindre, om man tar ett medeltal. Men vad vill herr Andersson i Essvik att den person skall göra som måste öka sin inkomst med 30 000 kronor för att komma ut med skatten på villan och som inte vet varifrån han skall ta dessa pengar? Om han realiserar andra tillgångar exempelvis aktier drabbas han av aktieförsäljningsskatten.

Han kommer ändå efter ett antal år till den gräns när han inte har fler tillgångar att realisera och han alltså måste sälja sin villa. Men vem kan då köpa den? I dag kan han kanske sälja den, låt vara med ganska stor förlust, och det var ju inte heller vad han räknat med. Om han däremot väljer alternativet att under ett antal år behålla villan med tanke på sin växande och ganska stora familj, måste han så småningom ändå sälja och skaffa sig en lägenhet i stället. Och i det läget har han inte annat att göra än att följa statsministerns råd: Ställ Er i bostadskön!

Herr KARLSSON i Huddinge (k):

Herr talman! När jag och några andra motionärer vid riksdagens början i år tog upp frågan om villabeskattningen vad gäller villor av lyxkaraktär, skedde detta med hänsyn till de orimliga konsekvenserna av gällande skattebestämmelser. Genom den nuvarande ordningen, att räntor på lånat kapital får dras av vid villabeskattning, är det som bekant fördelaktigt att bygga dyra villor och högbelåna dessa. Fördelarna blir större ju högre ägarens inkomst och därmed hans marginalskatt är. De 2 procent på taxeringsvärdet som upptages som inkomst uppväges lätt av nuvarande låneräntor.

Villabeskattningsutredningen har också framlagt häpnadsväckande siffror, som delvis redovisas i föreliggande utskottsutlåtande. Det måste anses socialt anstötligt när, som här nämnts, avdrag på den vanliga inkomsten med 30 000—40 000 kronor kan förekomma till följd av att man får dra av räntekostnaderna, oavsett hur mycket en villa kostar och hur högt den är belånad. Även om det rör sig om enstaka fall är systemet förkastligt. För övrigt påstår utredningen att underskottsavdrag — d. v. s. 2 procent på taxeringsvärdet minus räntorna — på 10 000—15 000 kronor inte är ovanliga för villor med

Villabeskattningen

taxeringsvärde mellan 200 000 och 250 000 kronor.

Dessa skattebestämmelser leder till — och det tycker jag alltför litet har understrukits i debatten — att lyxvillabyggandet stimuleras genom att det för högre inkomsttagare utgör ett sätt att uppnå väsentliga skattelättnader. Det blir med andra ord samhället, d. v. s. övriga skattebetalare, som får vara med om att bekosta enskildas lyxvillor. Särskilt i tider av bristande resurser för att bygga vanliga bostäder ter sig denna ordning utmanande.

Jag kommer själv från ett län där vi kanske har de allra flesta exemplen på hur utbredd denna företeelse faktiskt är. Att det här rör sig om en otillfredsställande ordning tycks också de flesta med undantag för högermotionärerna vara ense om.

Då vår nyssnämnda skattemotion behandlades vid vårriksdagen förklarade utskottet att pågående villabeskattningsutredning tagit upp frågan och kunde tänkas framlägga förslag i ämnet. Detta har nu skett, och det föreligger en proposition godkänd av bevillningsutskottet. I stället för att avskaffa rätten till ränteavdrag för villalån eller begränsa den till ett visst belopp, som förordades i vår motion, föreslås en högre inkomstberäkning genom en höjd procent på högre taxeringsvärden. De skattetekniska skäl som anföres mot en modifiering av ränteavdragsrätten kan givetvis ha ett visst berättigande. Det väsentliga är emellertid om den nu föreslagna metoden ger samma effekt, d. v. s. avskaffar icke acceptabla konsekvenser av gällande skatteförmåner.

Jag erkänner för min del gärna att den föreslagna metoden är skattetekniskt enklare, men jag hyser tvekel om huruvida den föreslagna skärpningen av inkomstberäkningen — d. v. s. till 4 procent av taxeringsvärden mellan 100 000 och 200 000 kronor och 8 procent av taxeringsvärden där över — avskaffar de favörer som inte borde

finnas. Det finns säkerligen goda skäl för LO:s förslag om 6 respektive 10 procent.

Då vi på vårt håll avstått från tilläggsyrkande i detta avseende är det närmast för att vi vill se hur de föreslagna nya beskattningsreglerna kommer att ta sig ut i praktiken. Det är svårt att nu bilda sig en bestämd uppfattning därom. Vi betraktar emellertid föreliggande förslag som ett framsteg på vägen mot rättvisare beskattningsregler på detta område. Även om det inte har så stor betydelse från vare sig statlig eller kommunal skattesynpunkt har det principiellt vikt.

Såsom jag redan tidigare nämnt, har lyxvillabyggena inom det län jag representerar inte så liten omfattning, vilket jag vid tidigare tillfällen också exemplifierat från denna plats. Dylika byggen borde enligt mitt sätt att se över huvud taget inte få förekomma, främst med tanke på nuvarande skriande bostadsbrist. Men jag är naturligtvis glad över att dessa byggen inte längre skall stimuleras skattemässigt på det sätt som hittills skett.

Jag vill till slut, herr talman, understryka att vi för vår del aldrig åsyftat någon skatteskärpning för vanliga villor. Man måste uppskatta medborgares strävan att själv lösa sin bostadsfråga. Vi har sålunda biträtt sänkningarna av schablonprocenten i samband med uppräkningen av taxeringsvärdena. Detta sammanhänger med att vi allmänt motsatt oss oskäliga höjningar av löntagarnas bostadskostnader. Vad det gäller är sålunda uteslutande att avskaffa orättvisa och socialt förkastliga favörer för högre inkomsttagare på andra och lägre inkomsttagares bekostnad.

Herr talman! Jag kommer vid detta tillfälle att nöja mig med att rösta för utskottets hemställan i detta ärende.

Herr STERNE (fp):

Herr talman! Jag vet att herr talman önskar få votering före middags-

Villabeskattningen

rasten. Därom är vi överens, och jag skall därför fatta mig mycket kort. Jag har lovat att ta sex minuter i anspråk och längre tid behöver jag inte.

När jag lyssnat till denna debatt har jag slagits av att det ofta blir svårare att förstå vad som menas ju fler ord man använder. Klart genomtänkta förslag kräver inte så många ord.

Jag instämmer i den i början av debatten framförda uppfattningen, att alla lagförslag avseende skatter är olustiga i den mån de inte bara berör det årliga uttaget för den skattskyldige utan även påverkar realvärdet av de ting som skall beskattas. Jag kan i så måtto förstå herr Sjöholm och de som står bakom den s. k. högerreservationen.

Men vi har nu inte längre råd att kosta på oss den generositet, som vi tidigare visat mot ägarna av de dyra villorna. Till detta kommer, vilket inte kan vara farligt att nämna i denna kammar, att denna välvilja i mycket stor utsträckning har missbrukats. Detta framgår av det förhållandet, att försäljningsvärdena på de dyrare villorna runt om i vårt land är avsevärt mycket större än taxeringsvärdena. Detta utgör tillräckligt fog för att man skall tillgripa en hårdare beskattning.

De två alternativ som vid voteringen i denna fråga alldeles säkert kommer att ställas mot varandra och även kommer att samla det största antalet röster, blir naturligtvis dels utskottsmajoritetens hemställan, d. v. s. propositionens förslag, dels reservationen II. De två alternativen skiljer sig strängt taget endast i fråga om den s. k. lägre gränsen för skärpt beskattning, som dras vid 100 000 respektive 125 000 kronor. Det förvånar mig att debatten inte rört sig mera om dessa två alternativ — de verkliga alternativen — än vad den gjort.

Varför har man i den av reservationerna, till vilken även jag anslutit mig, stannat för att dra gränsen vid 125 000 kronor? Ja, herr Andersson i Essvik,

det beror på att den utredning som penetrerat denna fråga kommit fram till den siffran. Att sedan herr Andersson i Essvik framfört alla de motive-ringar han kunnat finna för att biträda en gränsdragning vid 100 000 kronor och att han sagt sig vilja godta finansministerns förslag även i detta avseende är hans egen sak. Jag tycker för min del att han i så fall *innan* han tog ställning inom utredningen skulle ha frågat finansministern vilken uppfattning denne hade — inte efter det att utredningens betänkande framlagts.

Att vi stannat för att dra gränsen vid 125 000 kronor beror på att en villa, som för några år sedan hade ett taxeringsvärde på 80 000 kronor, med den starka inflation vi har i vårt land inte minst beträffande byggnadskostnaderna nu är uppe i ett taxeringsvärde på 100 000 kronor och om några år kommer att ligga ännu högre. För min del skulle jag vilja understryka vad som står i den motion som bl. a. folkpartiet lämnat, nämligen att vi är medvetna om att gränserna måste justeras uppåt ytterligare i den mån penningvärdeförstoringen fortsätter i vårt land.

Vilka fakta grundar man sig på när man stannar inför 100 000 kronor? Ja, herr Brandt sade att det inte är så farligt, därför att det inte är så många som berörs av ändringen. Sedan har han kanske i någon mån ändrat sig, inte beträffande beloppet men i fråga om motiveringen. Herr Brandt sade att ränta är egentligen endast hyra, men jag kan inte hålla med om detta, ty villaägarens hyra är inte bara räntan. Reparationskostnader tillkommer också. En person som hyr en lägenhet har inga reparationskostnader. Villaägaren har dessutom omsorgen om villan. Det känner väl villaägare till i dag när de får skotta snö m. m.

Därför förefaller det mig som om det inte skulle finnas någon orsak att frånga det förslag på 125 000 kronor som utredningen från första början lade

Villabeskattningen

fram. Jag förstår finansministern när han kanske i dagens läge vill få in så mycket skattemedel som möjligt. Det är ju i stil med t. ex. de höjningar av biljettpriserna på SJ som det stått att läsa om under de senaste dagarna. För oss andra som ännu inte fått reda på hur pass svårt det finansiella läget kan vara är det fortfarande lämpligt att följa det förslag som framlagts av utredningen och som tagits upp i den föreliggande reservationen med beteckningen II.

Herr talman! Jag tackar för ordet.

Herr ANDERSSON i Essvik (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var herr Sterne som frågade varför jag kunde godta 100 000 kronor enligt propositionen när jag hade accepterat 125 000 kronor i utredningen. Jag vet inte om herr Sterne har lyssnat på mig tidigare, men jag har försökt att ange skälen i mina bägge anföranden och skall göra det helt kort ytterligare en gång.

För det första var 125 000 kronor inget heligt tal utan en avvägning mellan olika tänkbara nedre gränser. För det andra — och nu använder jag ordet »drabbas» igen, herr Björkman — drabbas främst de villor som har ett taxeringsvärde över 125 000 kronor, d. v. s. en del villor med den verkliga lyxkarakteren. Det tredje skälet är att villor med taxeringsvärden mellan 100 000 och 125 000 kronor drabbas relativt lindrigt av sänkningen av gränsen, vilket jag framhållit tidigare här i kammaren.

Jag hoppas att herr Sterne har fattat de skäl som jag nu för tredje gången har redovisat.

Herr RINGABY (h):

Herr talman! Herr Brandt talade hela tiden om att ta bort favörer, men hans indignation var verkligen malplacerad när han sade att en villaägare med en större inkomst får en större skattereduktion än en med liten inkomst. Herr

Brandt! Detta är ju precis samma fenomen som då bankdirektör Wallenberg sätter sig på en spårvagn och löser en spårvagnsbiljett och får en reduktion på priset med 50 å 60 öre, medan hans vaktmästare får en reduktion med bara 20 öre. Varför anmärker inte herr Brandt på den politiken? Det är alldeles samma förhållande som gör att ett barnbidrag faktiskt är mera värt för en person med större inkomster. Gå ut i skattedjungeln, herr Brandt, så skall ni finna att det finns många sådana saker att anmärka på.

Jag skulle kunna fortsätta herr Björkmans resonemang om att finansministern en gång har sagt att »villaägarna är vårt folk». Nog har han bevisat det, ty ingen har ådagalagt en så stor upptäckningsrikedom då det gäller att plocka sitt eget folk på skatter som vår käre finansminister. Nu har han också bestämt att lyxen i Sverige skall börja vid 100 000 kronor under förutsättning att tillgångarna finns i en egen villa, inte i ostindiskt porslin och silverbägare utan i tak, väggar och golv av svenskt tegel och svenskt trä.

Att kontinuerligt lyxbeskatta konst, äkta mattor och andra inventarier är ju orimligt. Det vore ett ännu hårdare dråpslag mot kulturen än det förslag som nu presenteras. Det har inte ens kommunisterna vågat sig på. Det skulle också krävas polisspioner i varje hem för sitt genomförande. Därför måste finansministern gå den lika motbudande men skattetekniskt enklare vägen att kontinuerligt och progressivt beskatta det primära och skuldsatta i bostaden, d. v. s. tak, väggar och golv samt maroken som huset står på.

Men när det gäller hyreshus, kontorslokaler, medborgarhus, sjukhus och fängelser, ja hela den dominerande sektorn av byggnadsområdet kan byggherren utan risk för lyxbeskattning bygga hur dyrt som helst, i guld, koppar, ädelträ och mosaik, om han så vill. Och det vill han som bekant ofta. Där kan herr

Villabeskattningen

Anderssons i Essvik tal om lyx vara tillämpligt. Där stimulerar många faktorer direkt till lyx. Det är bara den privata villaägaren som skall hållas efter.

Socialdemokratiska ledamöter i en stadsfullmäktigeförsamling tvekar t. ex. inte att skattevägen plocka av vanligt folk tiotals miljoner kronor till ett skrytbygge, som inte är oundgängligen nödvändigt. Men när en barnrik arbetar- eller tjänstemannafamilj i Stockholm har tröttnat på att stå i herr Erlanders bostadskö och därför drar på sig stora skulder för att skaffa en egen bostad, då är avundsjukan framme. Då bestraffas vederbörande med en extra lyxbeskattning på den bostaden.

Regeringen skall heller inte försöka dölja det torftiga innehållet i detta förslag genom att låtsas som om man vill komma åt en eller annan verkligt lyxig skeppsredarvilla. Då skulle man inte ha satt gränsen vid 100 000 kronor — och till på köpet utan att ta hänsyn till tomtkostnaden eller till inkomst och förmögenhet i övrigt.

Inflationen kommer i framtiden att få tredimensionell inverkan på skatterna. Den kommer inte bara att som nu medföra höjd förmögenhetsskatt på fiktiv förmögenhet och hårdare marginalsatt på fiktiv inkomst, utan den kommer dessutom att medföra progressiv bostadsskatt på villor utan hänsyn till villaägarens inkomst eller verkliga förmögenhet.

Jag måste erkänna att jag är besviken på mittenpartierna som svalt denna princip med bara en i sammanhanget betydelselös ändring av gränsen för den nya skattens ikraftträdande, från 100 000 till 125 000 kronor. Principen, den progressiva villabeskattningen utan hänsyn till inkomst och förmögenhet, har man svalt.

Den nu föreslagna s. k. lyxskatten på villor har ingenting med egentlig lyxskatt att göra. Benämningen är helt inadekvat. Ett ensamt par med stor förmögenhet och stora inkomster i en vil-

la taxerad till 100 000 kronor men inredd för en halv miljon kronor får ingen extra bostadsskatt. Men en stor barnfamilj utan förmögenhet och med normala inkomster i en påvert inredd villa för något mer än 100 000 kronor anses däremot kunna bära en extra bostadsskatt. Är det ett utslag av den solidariska politiken?

Detta förslag skall alltså bli årets slutvinjett på den svenska arbetarregeringens skattepolitik. Låt oss som exempel ta en fembarnsfamilj med 30 000 kronor i årsinkomst och ägare till en högt in-tecknad villa i Stockholm, låt oss säga med taxeringsvärdet 125 000 kronor. Det är minsann ingen lyxvilla! Finns det någon här i kammaren som kan ge ett bärande skäl för att denna familj skall påföras en inkomst på 500 kronor som den aldrig haft och betala skatt för den, samtidigt som familjen får vara med och betala 1 230 kronor skattefritt varje år i familjebostadsbidrag till en exakt likvärdig familj i ett hyreshus? Det är fullkomligt orimligt. Och ändå säger utredningen att det är dyrare att bo i villa än i hyreshus.

Vad är meningen med detta förslag? Skall vi här i landet inte ha tillåtelse att överskrida en av regeringens fastspikad normalstandard? När får vi lagstiftat hur stora och dyra bilar vi får köpa, hur stor hushållsnotan får bli o. s. v.? Skall detta förslag vara regeringens Erlanders kriterium på valfrihet?

Mot det här förslaget kan man anföra precis hur många argument som helst. Jag skall dock bara avslutningsvis anföra ett enda argument till. Vår strävan borde väl vara att åstadkomma en samverkan mellan olika förslag, en helhets-syn på lagstiftningsarbetet. Det kravet fyller inte detta förslag, om man ställer det i relation till vårt sociala bostadstänkande i övrigt. Jag tänker bl. a. på de kontanta och skattefria familjebostadsbidragen, som utgår under förutsättning att en barnfamilj har tillräck-

Villabeskattningen

ligt stor bostad och bor i ett hyreshus. Hyresbidraget kan t. o. m. dras in om det blir tillökning i en familj och bostadsytan därigenom mindre per inneboende räknat. De sociala hyresbidragen syftar alltså till att direkt stimulera barnfamiljerna att skaffa bra och rymliga bostäder. Det nu aktuella famösa skatteförslaget kommer däremot att hindra stora familjer att skaffa stora och bra egna bostäder.

En progressiv förmögenhetsskatt på högt skuldsatta realvärden för en liten grupp människor utan någon som helst hänsyn till inkomst, förmögenhet eller försörjningsplikt är ett skatteförslag som inte går ihop med den av oss alla godtagna principen om skatt efter förmåga. Låt oss slippa nya trösklar i vår skattebyggnad, som redan innehåller så många tröskelproblem.

Den reservation som fogats till utlåntandet av högerpartiets representanter i bevillningsutskottet är i princip ett riktigt skattetänkande som jag i andra hand vill stödja. I första hand vill jag instämma i herr Sjöholms yrkande om avslag på detta underliga skatteförslag.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! I motion 766 i denna kammare år 1965, likalydande med motion 643 i första kammaren, fäste jag och några partivänner uppmärksamheten på den fråga som vi nu diskuterar. Vi återkom 1966 med en motion, II:275 och I:208, angående rätt för villaägare till avdrag vid beskattning för ränta å lån och påpekade att boendekostnaderna för s. k. lyxvillor på grund av gällande skatteregler är mycket förmånliga och inte står i rimlig proportion till övriga boendes kostnader. Vi föreslog en utredning, och som alla vet är villautredningen nu färdig och har lagt fram sitt förslag.

Villaägarna betalar i dag en inkomstskatt på 2 procent av fastighetens taxeringsvärde. Så lågt värderas alltså den

naturainkomst som boendet innebär. Men samtidigt har villaägaren rätt att göra avdrag för ränta på inteckningslånen, och detta avdrag är i allmänhet större än 2 procent av taxeringsvärdet. Villainnehavaren får alltså en skattelindring av betydelse. En sådan får han även när lånen är färdigamorterade, ty om han i stället för att amortera hade sparat och placerat pengar i t. ex. obligationer, hade han fått betala skatt på avkastningen.

Jag vill också betona, efter den erfarenhet jag har i storstaden Malmö, att detta förhållande utnyttjas i högsta grad i denna stad där vi hade behövt alla medel för att klara bostadsbristen. Där har man engagerat en mängd människor för att bygga lyxvillor, och den villige villabyggaren lägger ut texten så, att eftersom man får göra avdrag för räntor är det en förmånlig investering. Byggaren till och med lånar ut pengar till spekulanter på bygget. Åtskilliga sådana exempel kan jag nämna.

Detta gynnande av vissa villaägare i skattehänseende har allmänt observerats. För flera byggmästare, speciellt i storstadsområdena, har det blivit lukrativt att på friköpt mark bygga ett antal dyra villor, som både för byggarna själva och senare för köparna blir en ytterst fördelaktig affär. I dessa bostäder finner man det verkliga »bostadsfrälset». Det har ju ofta talats om detta frälse, och här finns det: särskilt gynnade grupper som på grund av nuvarande beskattningsregler kommer i förmånsställning. Låt mig anföra ett par exempel. De är hämtade direkt ur verkligheten och inte — det vill jag starkt betona — några ytterlighetsfall.

Det gäller ett par villor med en produktionskostnad på 400 000 kronor. I det ena fallet var den egna insatsen 162 000 kronor och lånet 238 000 kronor. Taxeringsvärdet var 340 000 kronor. Statlig och kommunal skatt vid en beskattningsbar inkomst av 70 000 kronor gav i detta fall en skattemäs-

Villabeskattningen

sig bostadssubvention för beskattningsåret på 5 638 kronor.

I det andra fallet var produktionskostnaden densamma, d. v. s. 400 000 kronor, och taxeringsvärdet 340 000 kronor men den egna insatsen mindre — 111 000 kronor. Lånet blev följaktligen 289 000 kronor. Den statliga och kommunala skatten baserades också i detta fall på en inkomst av 70 000 kronor. I detta fall blev den skattemässiga bostadssubventionen 8 190 kronor.

När jag nu hör herr Ringaby tala om bostadssubventioner och uppläggningsen härvidlag har jag mycket svårt att tycka att de människor det här gäller är orättvist behandlade. Jag kan helt enkelt inte inse att de är det. Det föreliggande förslaget innebär i stället att man mjukt börjar avveckla subventionerna för de mer exklusiva villorna. Något revolutionerande ingrepp är det inte fråga om. Fortfarande är det en mycket god affär att satsa på de exklusiva villorna, och vi får hoppas att de orättvisor som fortfarande är kvar även skall beaktas.

Herr Ringaby sade vidare att gränsdragningen mellan socialdemokraternas och mellanpartiernas förslag var betydelslös. Men om gränsen är betydelslös — och jag kan i viss mån hålla med om att den är det, ty den är inte rättvis i något av fallen — så tycker jag inte man har anledning att reagera i denna kammare, utan då bör man ansluta sig till utskottets förslag. Detta är mycket litet ingripande och ur många synpunkter mycket litet tillfredsställande.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr TALMANNEN yttrade:

Propositioner ställes först på bifall till eller avslag å det i motionen II: 977 av herr Sjöholm m. fl. framställda yrkandet om avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 151. Om detta yrkande av-

slås upptages till en början utskottets hemställan under punkten A), utom såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna till de föreslagna ändringarna i kommunalskattelagen, varefter frågan om ikraftträdandebestämmelserna ställes under särskild proposition. Slutligen upptages utskottets hemställan under punkten B).

Det i motionen II: 977 framställda yrkandet om avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 151

Herr talmannen gav propositioner på bifall till eller avslag å nämnda yrkande; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Sjöholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår det i motionen II: 977 framställda yrkandet om avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 151, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit nämnda motion.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Sjöholm begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 168 ja och 26 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit yrkandet i fråga.

Villabeskattningen

Punkten A), utom såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna till de föreslagna ändringarna i kommunalskattelagen

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen I) av herr Yngve Nilsson m. fl.; samt 3:o) bifall till reservationen II) av herr Skårman m. fl. i motsvarande del; och fann herr talmannen den först nämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Magnusson i Borås votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående punkten A) — utom såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna till de föreslagna ändringarna i kommunalskattelagen — i bevillningsutskottets betänkande nr 62 antager reservationen II) av herr Skårman m. fl. i motsvarande del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen I) av herr Yngve Nilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen.

Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 72 ja och 36 nej, varjämte 104 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammarens bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten A) i utskottets betänkande nr 62, utom såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna till de föreslagna ändringarna i kommunalskattelagen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herr Skårman m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fru Nettelbrandt begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 113 ja och 73 nej, varjämte 27 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten A), såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen III); och fann herr talmannen den förra

propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten A) i utskottets betänkande nr 62, såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna till de föreslagna ändringarna i kommunalskattelagen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen III) av herr Yngve Nilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att

han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 125 ja och 68 nej, varjämte 19 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten B

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 17.05.

In fidem
Sune K. Johansson

Tisdagen den 13 december

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Föredrogs vart för sig

bevillningsutskottets betänkande nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxan den 12 september 1958 (nr 475);

bankoutskottets utlåtande och memorial:

nr 53, i anledning av motioner om

krediter för investeringar i vägmaskiner m. m.,

nr 55, i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor med förslag till bestämmelser angående Riksdagens författningssamling m. m., och

nr 56, angående uppskov med behandlingen av visst till bankoutskottet hänvisat ärende; samt

första lagutskottets memorial nr 43, angående uppskov med vissa ärenden.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande, utlåtande och memorial hemställt.

Lag om ändring av vissa underhållsbidrag — Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

§ 2

Lag om ändring av vissa underhållsbidrag

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 45, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring av vissa underhållsbidrag, dels ock i ämnet väckt motion.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Fru **HOLMQVIST** (s):

Herr talman! Jag vill endast med några ord uttala min tillfredsställelse över den föreliggande propositionen med förslag om generell uppräknings av vissa underhållsbidrag. Jag gör det på deras vägnar som får del av en i och för sig inte mer än rimlig rätt till kompensation för penningvärdeförändringen. Denna uppräknings har tidigare skett med femårsintervaller, vilket medfört en alltför lång eftersläpning. Detta förslag om en omprövning varje år innebär en förbättring.

Jag hoppas emellertid att allt göres för att förenkla och underlätta administrationen hos de myndigheter som har att svara för att beslutet kommer de bidragsberättigade till del. Mycken tid och pappersexercis skulle undvikas, om införselbelopp kunde ändras utan anhållan från den sökande i varje särskilt fall. Det är också viktigt att frånskilda med barn, för vilka barnavårdsman inte förordnats, får kännedom om eventuella uppräknings av deras underhållsbidrag. Jag hoppas att massmedia kommer att ställas till förfogande för upplysning om sådana uppräknings.

Underhållsskyldighet för barn, som jag i första hand tänker på, sträcker sig i många fall över en lång tidsperiod, ibland sjutton, aderton år. Under en så lång tid får de flesta underhållspliktiga en realinkomstökning av betydande mått. Det vore önskvärt om någon form av generell ökning i likhet med den nu

föreslagna kunde ske också vid sådana förändringar. Tyvärr är så ännu inte fallet, och därför bör berörda myndigheter göras uppmärksamma på denna fråga, så att de underhållsberättigades intresse bevakas, något som emellertid kommer att bli arbetskrävande. Kunde även denna fråga lösas genom generella uppräknings vore mycket vunnet för berörda parter.

Jag har velat framföra dessa synpunkter men har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 16:o och 17:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4

Föredrogs och lades till handlingarna andra lagutskottets memorial nr 78, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandlingen av andra lagutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner om förhandlingsrätt för pensionärer.

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, jämte i ämnet väckta motioner.

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

Genom en den 30 september 1966 dagtecknad proposition, nr 128, vilken såvitt avsåge lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag hänvisats till lagutskottet och i övrigt till bankoutskottet, hade Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen, såvitt nu var i fråga, att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om vissa gemensamhetsanläggningar och

2) lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar.

Propositionen hade i angivna delar behandlats av tredje lagutskottet.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen läggs fram förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar med syfte att reglera frågor om samverkan mellan fastigheter för utförande, underhåll och drift av anläggningar, som är av stadigvarande betydelse för fastigheterna. Som exempel anges i förslaget parkeringsanläggningar, förbindelseleder, gårdsutrymmen, lekplatser, anordningar till skydd mot grundvatten, ledningar, värmeanläggningar och tvättstugor.

Meningen är, att det skall bli möjligt att skapa ett i princip oupplösligt samband mellan anläggningen och de avslutna fastigheterna. En sådan fastighet får alltså inte överlåtas eller ens säljas exekutivt utan att delaktigheten i anläggningen följer med. I första hand avses, att ett frivilligt samgående skall få starkare rättsverkningar än f. n. I vissa fall skall fastighet dock kunna avslutas även utan ägarens samtycke. Utrymme för anläggningen skall också under vissa förutsättningar kunna tas i anspråk tvångsvis. Förslaget innehåller vidare närmare bestämmelser om de berörda fastighetsägarnas inbördes rättigheter och skyldigheter i övrigt.

För prövning av att förutsättningarna för att inrätta en gemensamhetsanläggning föreligger föreslås en förrättningsform, som i åtskilliga hänseenden påminner om förrättningar enligt lagstiftningen om fastighetsbildning och om enskilda vägar. Byggnadsnämnden får ett avgörande inflytande på frågan om anläggningen skall komma till stånd.

När det gäller bedrivandet av den gemensamma verksamheten organiseras fastighetsägarna i en samfällighet. Reglerna för den har utformats efter mönster av de bestämmelser som gäller liknande sammanslutningar enligt t. ex. vattenlagen och lagen om enskilda vägar. Flera betydelsefulla förenklingar föreslås emellertid.

För att få medel till verksamheten skall samfälligheten ha rätt att taxera ut bidrag från delägarna. Samfälligheten skall i viss omfattning äga åtnjuta förmånsrätt för fordran på bidrag före inteckningar i delägarnas fastigheter. Reglerna härom är sammanförda i en särskild förmånsrättslag. De nya bestämmelserna föranleder följdändringar i lagstiftningen om banker och vissa andra kreditinrättningar.

I detta sammanhang föreslås också regler för lån från sparbanker och jordbrukets kreditkassor mot säkerhet av företagsinteckning. Förslaget är föranlett av den nya lagstiftningen om företagsinteckning.

Samtliga förslag avses träda i kraft den 1 januari 1967.

Utskottet hade i samband med propositionen behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

A. likalydande motionerna I: 766 av herr *Alexanderson m. fl.* och II: 940 av herr *Tobé m. fl.*, i vilka motioner hemställdes

I. att riksdagen måtte i anledning av proposition nr 128 för sin del besluta

A. att 1 § första stycket andra punkten i förslaget till lag om vissa gemen-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

samhetsanläggningar skulle erhålla i motionerna angiven lydelse, innebärande att lagen komme att omfatta även de mindre vatten- och avloppsanläggningarna,

B. att 17 § i lagförslaget utformades i enlighet med 17 § i lagrådets förslag samt att i följd härav även bestämmelserna i 21 § om byggnadsnämndens talarätt utformades i enlighet med lagrådets förslag till 21 §, samt

C. att i 19 § intoges en bestämmelse i enlighet med 19 § andra stycket i lagrådets förslag om rätt till kostnadsersättning för sakägare mot vilken riktades anspråk om upplåtelse av utrymme för anläggning;

II. att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig författningstext, däribland erforderlig redaktionell justering i 18 § och eventuellt även andra lagrum; samt

III. att riksdagen måtte understryka behovet av kompetent och välutbildad förrättningspersonal samt uttala att en snar översyn av lagen vore önskvärd;

B. likalydande motionerna I: 767 av herr *Erik Jansson* och II: 938 av herr *Hammarberg*;

C. likalydande motionerna I: 768 av herr *Åkerlund m. fl.* och II: 939 av herr *Ringaby m. fl.*, vilka motioner hänvi-

sats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet i motsvarande delar som propositionen och i vilka hemställdes »att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 128, i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala att nytt förslag till lag om gemensamhetsanläggningar måtte, med beaktande av de i motionen framförda synpunkterna, framläggas i samband med kommande förslag om ny jordabalk».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 768 och II: 939, såvitt däri yrkats avslag på förevarande förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag;

B. att riksdagen, med förklaring att förevarande proposition såvitt nu var i fråga icke kunnat oförändrad bifallas, måtte med avslag å motionerna

a) I: 766 och II: 940 samt

b) I: 767 och II: 938,

såvitt däri yrkats ändring i lagen om gemensamhetsanläggningar, för sin del antaga de genom propositionen framlagda förslagen till lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag med den ändringen att 9 § i förstnämnda lag erhöles följande såsom utskottets förslag betecknade lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag)

Därest rörande fastighet träffas överenskommelse om eller lämnas medgivande till åtgärd som avses i denna lag, skall avgörandet vid förrättningen grundas härpå. Vad nu sagts gäller dock ej i den mån åtgärden strider mot beslut i fråga som avses i 17 § andra stycket eller bestämmelse i 7 § andra stycket åsidosättes och ej heller i det fall att fastigheten häftar för fordran eller annan rättighet, såvida innehavare av sådan fordran eller rättighet *icke* samtycker till åtgärden eller denna är väsentligen utan betydelse för hans rätt.

(Utskottets förslag)

Därest rörande fastighet träffas överenskommelse om eller lämnas medgivande till åtgärd som avses i denna lag, skall avgörandet vid förrättningen grundas härpå. Vad nu sagts gäller dock ej i den mån åtgärden strider mot beslut i fråga som avses i 17 § andra stycket eller bestämmelse i 7 § andra stycket åsidosättes och ej heller i det fall att fastigheten häftar för fordran eller annan rättighet, såvida *icke* innehavare av sådan fordran eller rättighet samtycker till åtgärden eller denna är väsentligen utan betydelse för hans rätt;

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

C. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I:766 och II:940 i skrivelse giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i fråga om de mindre vatten- och avloppsanläggningarna; samt

D. att följande motioner, nämligen

1. I: 766 och II: 940,

2. I: 767 och II: 938, samt

3. I: 768 och II: 939, såvitt nu var i fråga,

i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits enligt följande.

Vid A. i utskottets hemställan

I. av herrar *Lidgard* och *Bengtson* i Solna, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:768 och II:939 och med avslag på propositionen nr 128, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att nytt förslag till lag om gemensamhetsanläggningar m. m. måtte, med beaktande av vad reservanterna anfört, framläggas på sätt i reservationen närmare berörts i anslutning till kommande förslag om ny jordabalk;

Vid B. i utskottets hemställan

II. av herrar *Alexanderson*, *Ernulf* och *Tobé*, vilka i fråga om *byggnadsnämndens befogenheter* (17 §) m. m. ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I:766 och II:940, såvitt nu var i fråga, måtte för sin del antaga förslaget till lag om vissa gemensamhetsanläggningar med sådana ändringar att 9, 17, 18, 20, 21 och 39 §§ erhöles i denna reservation angiven lydelse, innebärande att frågan om anläggningars tillåtlighet från plansynpunkt skulle prövas av förrättningsmannen, att byggnadsnämnden skulle underrättas om första sammanträdet och att förrätt-

ningsmannen hade att före ärendets avgörande inhämta yttrande från nämnden;

III. av herrar *Alexanderson*, *Ernulf*, *Ferdinand Nilsson*, *Grebäck* och *Tobé* samt — i andra hand — av herrar *Lidgard* och *Bengtson* i Solna, vilka i fråga om *ersättning till sakägare för nedlagda kostnader vid förrättningen* (19 §) ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I:766 och II:940 i denna del måtte för sin del antaga förslaget till lag om vissa gemensamhetsanläggningar med sådan ändring att 19 § erhöles i reservationen angiven lydelse, av inbörd att sakägare mot vilken rikta-des anspråk på upplåtelse av utrymme för anläggning skulle vara — i den mån ej annat föranleddes av stadgandena i rättegångsbalken 18 kap. 6 och 8 §§ — berättigad till ersättning för sina kostnader i anledning härav;

IV. av herrar *Ferdinand Nilsson* och *Grebäck*, vilka i fråga om *ikraftträddandebestämmelser* för de lagförslag varom här var fråga ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte för sin del — vid bifall till förslaget till lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag — vidtaga sådan ändring att ikraftträddandebestämmelsen för vardera lagen finge följande lydelse:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1967 och gäller till och med den 30 juni 1970.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **BENGTSON** i Solna (h):

Herr talman! I föreliggande betänkande, nr 57, från tredje lagutskottet behandlas en proposition med förslag till lagstiftning om gemensamhetsanläggningar. Denna lagstiftning skall ge två eller flera fastighetsägare möjlighet att gemensamt inrätta anläggningar av stadigvarande karaktär t. ex. parkerings-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

anläggningar, även parkeringshus, lekplatser, gårdsutrymmen, ledningar, värmeanläggningar och tvättstugor. Lagen torde kanske främst komma att få betydelse i våra städer. I princip skall den emellertid gälla både vid nybyggnad och vid sanering, och det är väl just med tanke på det senare som lagförslaget har fått sin utformning.

Låt mig, herr talman, först säga att det finns ett stort behov av en sådan här lagstiftning, framför allt i de större städerna men kanske även i de medelstora. Redan för femton år sedan lade lagberedningen fram en promemoria i dessa frågor, vilka lagberedningen alltså sedan dess sysslat med. Denna beredning har också avgivit ett förslag till ny jordabalk, vilket lades fram 1960 och som innehåller ett kapitel om samfällighetsrätt, d. v. s. om samma saker som detta lagförslag handlar om men från något andra utgångspunkter. Detta har snarare reviderats av jordabalksutredningen i dess förslag 1963. Samtidigt som hela denna lagstiftning varit under omstöpning har fastighetsbildningskommittén haft i uppdrag att lägga fram förslag till en lagstiftning som bl. a. skulle innefatta en viss grad av tvång mot fastighetsägare, givetvis i första hand betingat av den krissituation på fastighetsmarknaden som det envisa fasthållandet vid hyresreglering emedfört.

Att jag, trots att jag är medveten om behovet av en sådan här lagstiftning, går emot detta förslag och i en reservation framställer ett avslagsyrkande har flera orsaker. Det har omvittnats att detta lagförslag är svårgenomträngligt, men det får man väl finna sig i; det är ju de flesta lagar som gäller mark och fastigheter. Vad värre är, är att förslaget för att kunna tillämpas på olika situationer är så lösligt, att det blir svåröverskådligt till sina konsekvenser. Det förutses att det kommer att dröja innan en fast och sund praxis kommer att utvecklas. Enligt lagberedningen skulle

det i och för sig inte behövas någon lagstiftning när det gäller de smärre anläggningarna som t. ex. lekplatser. När det gäller de större anläggningarna framstår tvångsingripanden på det sätt som de utformats i detta lagförslag som betänkliga.

Enligt lagförslaget äger byggnadsnämnden ta initiativ till förrättning för att åstadkomma en sådan här anläggning. Då det sedan ofta blir så att länsstyrelsen utser en av byggnadsnämndens tjänstemän till förrättningsman, kan förfarandet få en så officiell prägel att det för den enskilde framstår som en aktion som han måste finna sig i utan knot.

Vidare har förrättningsmannens starka ställning i detta lagförslag påtalats. Han får mycket stora befogenheter när det gäller ekonomiska avgöranden, såsom hur kostnader och ersättning skall fördelas, befogenheter som i andra jämförbara lagstiftningar tillägges domstol. Förvisso har utskottet här på en punkt mjukat upp propositionen. Förrättningsmannen har rätt att själv utse två gode män som medhjälpare. Utskottet säger nu att han bör vid val av god man ta hänsyn till sakägares önskemål.

I detta sammanhang vill jag inskjuta att här tydligen ligger någon outtalad tanke på att någon byggnadsnämndens tjänsteman i de flesta fall skall bli förrättningsman. Jag vill framhålla att det särskilt när det gäller de mera komplicerade förrättningarna, där stora ekonomiska värden står på spel, ofta blir nödvändigt att i stället ha privata konsulter, som i och för sig har stora resurser bakom sig och som kan ägna mera sammanhållen tid åt en sådan här verksamhet än vad en kommunens tjänsteman kan förutsättas göra. Det är i effektivitetens intresse jag vill understryka detta.

Det är ytterligare en omständighet som gör ifrågasavarande lagstiftning tveksam. Den gäller möjligheterna för kommunerna att avlyfta vissa kommunala

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

angelägenheter på fastighetsägarna. Med skäl har framförts misstanken om att det nu kan bli tillfälle att med hjälp av denna lagstiftning bygga parkeringshus på fastighetsägarnas bekostnad. Det skall bli intressant att följa utvecklingen på denna punkt.

Det är naturligt, herr talman, att i en lagstiftning av detta slag ett visst mått av tvång kan behövas, men enligt min mening skall denna möjlighet användas endast då det är oundgängligen nödvändigt, och i sådant fall skall den enskilde hållas helt skadeslös. Jag kan inte se att dessa synpunkter tillgodoses av förslaget. Visserligen skall en fastighetsägare bli berättigad till ersättning för upplåtelse av utrymme samt för annat intrång. Men han kan inte påkalla inlösen av fastighet, om denna skulle bli praktiskt taget oanvändbar för sitt ändamål och på så sätt omöjlig att sälja. Så länge inlösenkyldighet ej föreligger, har ett tillbörligt rättsskydd ej beretts den enskilde.

Tredje lagutskottet har också haft att behandla ett förslag till lag om förmånsrätt, som innebär att fordringar i samband med en ny gemensamhetsanläggning skall få förmånsrätt till fulla värdet före alla tidigare inteckningar i fastigheten. Om man till nöds skulle kunna gå med på lagförslaget om gemensamhetsanläggningar och i stället yrka på tidsbegränsning av lagen såsom herrar Ferdinand Nilsson och Grebäck gör, måste man be att få sätta stopp inför förmånsrättsförordningen. Lagberedningen som är sysselsatt med en översyn av förmånsrättsförordningen säger om det förslag som ligger på kammarens bord: »Förslaget är utomordentligt ingripande och bryter med alla hittills tillämpade regler. Att över huvud införa en ny förmånsrätt med den föreslagna prioriteten är vanskligt. Så mycket betänkligare är saken, när förslaget är så lösligt och så svajande till sina verkningar som här är fallet. Här till kommer, att det virrvarr som nu ut-

märker 17 kap. 6 § HB jämte därtill anslutande lagar bort utredas och ordnas innan saken ytterligare förvärras. Den nya förmånsrätten är i sak vida riskabla för inteckningshavarna o. a. än de nuvarande mera blygsamma rättigheter som njuter sagda förmånsställning.»

Det är ord och inga visor från lagberedningen. Kommentarer av mig är helt överflödiga.

Meningen var att denna lagstiftning skulle få en privaträttslig prägel, och då kanske det inte hade gjort så mycket att den var bristfällig. Sådan lagstiftning har nämligen oftast dispositiv karaktär. Som det nu har blivit har kravet på rättssäkerhet ej till fullo kunnat tillgodoses. På flera punkter saknas också samordning med liknande lagstiftning. Detta beror väl på att lagförslaget lagts fram vid sidan av pågående lagstiftningsarbete. På lång sikt synes det därför nödvändigt att i lagtekniskt hänseende betrakta jordabalkens regler, som lagberedningen nu arbetar med, som de primära och denna lagstiftning som en kompletterande.

Herr talman! I första hand ber jag att få yrka avslag på propositionen enligt reservationen I. Skulle detta avslagsyrkande ej vinna kammarens bifall ber jag i andra hand att få yrka bifall till reservationen III av herr Alexanderson m. fl., vilken reservation kommer att belysas av kommande talare. Jag vill meddela att jag även kommer att stödja reservationen IV av herrar Ferdinand Nilsson och Grebäck.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Jag behöver inte ingå på någon historik — herr Bengtson i Solna har redan givit en sådan. Jag vill endast understryka vad han sade att det speciellt för den moderna och mera avancerade stadsplanetekniken är nödvändigt med sådana här regler. Det kan vara fråga om stora kvarter där man får utfartsförbud, det behövs gemensamma parkeringsanläggningar, värme-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

anläggningar och andra anläggningar som står omtalade i utredningen och i propositionen. Det nuvarande systemet med hänvisning till överenskommelser har visat sig inte vara tillräckligt. Man kan inte genomföra de stadsplaner som utarbetats och fastställt. Man kan inte binda åtagandena vid fastigheterna, eftersom servitut inte kan innebära positiva prestationer. En sådan lagstiftning som den föreslagna skulle på ett helt annat sätt än tidigare möjliggöra överenskommelser som blir sakrättsligt bundna vid fastigheterna även i fråga om anläggningarnas drift. I den mån så behövs finns tvångsregler. De kanske inte kommer till så stor användning utan mera tjänar som ett påtryckningsmedel, men då har de ändå gjort sin nytta.

I propositionen talas det om — och herr Bengtson nämnde det också — den väntade samfällighetsrätten i den nya jordabalken. Den kan emellertid inte fylla dessa behov. Den är frivillig, har inte något offentlighetsrättsligt inslag och har inte den förmånsrätt som har föreslagits. Jag kan alltså inte biträda herr Bengtsons förstahandsyrkande om avslag på propositionen.

Utskottets behandling av denna fråga har varit mycket grundlig. Det förelåg fyra lagförslag: utredningens förslag och det förslag som efter en omfattande remiss och långvarigt arbete i departementet lades fram och därefter remitterades till lagrådet. Lagrådet hade många invändningar att göra och fann för gott att lägga fram ett eget förslag, byggt på de två föregående. Därefter har justitiedepartementet lagt fram sitt andra förslag, som nu presenteras i propositionen. Olika paragrafnummer och indelningar har medfört svårigheter, som inte är så lätta att reda ut.

Utskottet har rent allmänt anfört att lagförslaget såsom det nu presenterats är svårtillgängligt, och det är nog det minsta man kan säga. Utskottet är också övertygat om att det kommer att

medföra vissa svårigheter i tillämpningen och att denna därför bör följas med uppmärksamhet.

Departementschefen hyser liksom utskottet vissa farhågor för att ett genomförande av lagen skulle kunna innebära att man i kommunerna införde en ny stadsplaneteknik, som innebure att vissa anläggningar, t. ex. parkeringsanläggningar, som borde åligga kommunen, nu kunde överföras till de enskilda intressenterna i respektive kvarter. Även dessa förhållanden bör alltså följas med uppmärksamhet. Jag tror inte att det föreligger någon större fara i denna riktning, men det kan naturligtvis finnas kommuner där man skulle vilja genomföra en sådan tillämpning, vilket inte är avsikten.

De allvarligaste invändningarna hos åtminstone vissa av remissinstanserna gäller förmånsrättsreglerna. Denna kritik är mycket allvarlig och utskottet har även angivit att det ställer sig tveksamt på denna punkt.

Det är kanske otillfredsställande att skrida till beslut i en fråga, där så stor tveksamhet har yppats, men jag har den förhoppningen att detta skall visa sig vara en riktig väg att gå. Jag måste dock tillägga att förslaget fordrar mycket av själva förvaltningen av samfälligheterna, men det krävs även att kreditinstituten bevakar utvecklingen på detta område.

Jag hoppas att kreditinstituten också skall acceptera en sådan anläggning såsom en värdehöjande faktor och kommer att kunna bevilja krediter i enlighet därmed. Många av dessa anläggningar är livsviktiga för fastigheterna, vilket bör observeras från kreditgivarnas sida.

I motionsparet I: 766 och II: 940, som jag nu närmast skall tala för, hade vi som första punkt tagit upp en invändning mot propositionen, nämligen att denna inte hade berört vatten- och avloppsanläggningar i annan mån än att den hänvisat till att större anläggning-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

ar, vilka regleras genom 1955 års lag om allmänna vatten- och avloppsanläggningar, inte skulle omfattas av detta lagförslag. För mindre vatten- och avloppsanläggningar, vilka inte berörs av 1955 års lag, skulle inte lagen om gemensamhetsanläggningar kunna gälla, och de står därför utan möjlighet att bli reglerade som gemensamhetsanläggningar.

Flera remissinstanser har gjort anmärkningar mot detta förhållande, och vi påpekade i vår motion att lagen måste kompletteras på denna punkt. Vi framlade även ett förslag till ändring av 1 §. Utskottet har nu skrivit mer än välvilligt på denna punkt. Det har närmast gjort en beställning hos Kungl. Maj:t att snarast möjligt låta utreda denna fråga och inkomma med förslag till riksdagen, och därför avstår jag från särskilt yrkande på denna punkt.

Beträffande förrättningsförfarandet har vi i motionen diskuterat några olika punkter. Departementschefen har uttalat att det skall vara en förrättning för varje anläggning. Om flera anläggningar har viss beröring med varandra, bör dessa handläggas som parallella förrättningar.

Vi har i motionen tagit upp den motsatta situationen, nämligen att man börjar med en förrättning med ganska vid omfattning men i ett senare skede finner att man bör kunna dela upp den. Utskottets skrivning ger vid handen att man skulle kunna tolka lagen på detta sätt. Man skall härvidlag inte vara alltför formalistisk och kan i en sådan situation även hänvisa till tillämpningen av lagen om enskilda vägar.

Vi antydde också i motionsparet en fråga, som berörs i lagförslagets 3 §, där det gäller ianspråktagande av utrymme för anläggning. Vi påpekade att det fanns vissa tolkningssvårigheter, som innebar att innehavare av särskild rätt, såsom nyttjanderätt eller servitutsrätt, i tvångsfallet, d. v. s. när det gäller anläggningar inom fastställd plan, skulle

behandlas försiktigare än fastighetsägare. Lagrådets förslag, som har inspirerat departementschefen till den senaste lydelsen av tredje paragrafen, var tydligare. Utskottet har nu gjort ett förtydligande. Jag utgår därför ifrån att man bör tolka paragrafen på det sätt utskottet menar, och jag är tillfreds härmed. Vidare utgår jag ifrån att passusen i 3 § tredje stycket »i den mån hans rätt beröres» även i frivilligfallet kan ges en förnuftig tolkning, så att det innebär att t. ex. en servitutsrätt skall vara påtagligt berörd för att medgivande skall erfordras.

Vi har i motionerna också berört frågan om utvidgning av inlösen, motsvarande bestämmelserna i 12 § i expropriationslagen, enligt vilken det alltså finns möjlighet för den expropriatorn att utvidga inlösen om lösesumman skulle uppgå till en större andel av hela fastighetens värde, och det motsatta förhållandet att den, mot vilken krav på inlösen riktas, skall kunna påfordra att hela fastigheten inlöses. Frågan är behandlad i propositionen, och där nämnes att i viss lagstiftning finns sådan utvidgning medtagen medan den saknas i annan lagstiftning. Jag skulle särskilt vilja vända mig emot departementschefens uttalande att i detta fall lösningsplikt för enskilda fastighetsägare i skiftande ekonomiska förhållanden skulle bli väsentligt mera betungande än som svarar mot behovet av utrymme. Här skulle man alltså avstå från en princip, som i och för sig anses vara riktig, bara för att den som går fram tvångsvis inte skulle vara i sådana ekonomiska omständigheter att han skulle kunna stå för kostnaderna. Detta är väl en ny princip när det gäller tvångsrätter. Den man tar mark eller rättigheter från med tvång skall ha ersättning, oberoende av om vederbörande kan betala eller inte. Kan vederbörande inte betala bör det inte finnas möjligheter till tvångsinlösen. Jag tycker inte att detta motiv riktigt hör hem-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

ma bland principerna för tvångsförvärv av olika slag.

Vi har avstått från yrkande härutinnan i motionen, och jag har uppfattat det så, att även departementschefen avstått från att föreslå en sådan utvidgning av inlösen, med hänvisning till att det i så fall behövs flera ändringar i lagstiftningen — han nämner äganderättsövergång, fastighetsbildning och nedsättning av ersättning. Detta avskräckte motionärerna ifrån att föreslå lagändring, och detta var också omöjligt med den korta tid som stod till buds. Jag föreställer mig att detta kan ha varit en av orsakerna till att också departementschefen inte utformat något förslag. Kanske har han i detta fall tyckt ungefär som vi motionärer.

Jag kommer sedan till en punkt där vi har ett motionsyrkande, nämligen frågan om byggnadsnämndens inflytande. Utredningen och de bägge departementsförslagen går ut på att byggnadsnämnden skall meddela beslut om medgivande och att byggnadsnämnden då i huvudsak är bunden vid kravet på överensstämmelse med gällande plan.

I reservation II av herr Alexander-son m. fl. har vi gjort invändningar häremot och framhållit att byggnadsnämnden är ett specialorgan. Byggnadsnämndens arbete och funktioner regleras av byggnadsstadgan och det som man nu tillföres faller utanför byggnadsstadgan. Det ger en offentlig-rättslig ställning åt byggnadsnämnden utöver vad den tidigare har. En fråga som byggnadsnämnden behandlar enligt denna lag kan t. ex. inte tas upp genom interpellation i fullmäktige eller på motsvarande sätt, utan byggnadsnämnden har avgörandet i sin egenskap av specialorgan.

På så sätt får byggnadsnämnden möjlighet att besluta om anläggningar som inte är att hänföra till nybyggnad i byggnadsstadgans mening, och det tycker vi också är ett avsteg.

Sedan uppkommer i vissa lägen tvek-

samhet om vad byggnadsnämnden skall behandla och vad förrättningsmannen skall handlägga. Där är det svårt att dra gränsen. Det blir givetvis en tidsutdräkt där, och det kan bli ytterligare tidsutdräkt genom att byggnadsnämndens beslut kan överklagas i särskild administrativ ordning. Likaså kan det överklagas i form av kommunalbesvär, och därefter också ske överklagande av förrättningsmannens utlåtande i judiciell ordning.

Utskottet skriver att byggnadsnämnden skall ha ett *starkt inflytande* på dessa frågor, och jag skulle kunna gå ännu längre och säga att nämnden i praktiken skall ha ett *avgörande inflytande*. Då jämför jag med den erfarenhet jag har av tillämpningen av fastighetsbildningslagstiftningen. Efter ett uttalande från byggnadsnämnden, att nämnden inte kommer att ge byggnadslov för en bostads- eller industrifastighet, eller sedan byggnadsnämnden förklarat, att byggnadslov inte står i överensstämmelse med gällande plan, faller det inte förrättningsmannen in att medge fastighetsbildning. Byggnadsnämnden har rätt att överklaga jorddelningsförrättningar i vissa fall, och det har hänt att domstolarna har gått ifrån vad byggnadsnämnden sagt, men jag tror inte att det har inträffat i något fall där byggnadsnämnden förklarat att det inte stämmer med planen, d. v. s. där det gällt en planfråga. Däremot finns det olika uppfattningar om vad som är gles- respektive tätbebyggelse. Det är ju en ganska svår sak att avgöra. Där har det funnits vissa differenser. Men det är ju en fråga som inte kommer upp i de ärenden det här gäller.

Det har gått bra med förrättningar enligt jorddelningslagstiftningen, och förrättningarna vid gemensamhetsanläggningar påminner om dem. Jag hyser därför inga farhågor för att det inte skulle gå bra i dessa fall också.

Jag har antecknat sex olika möjligheter för byggnadsnämnden att påver-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

ka dessa frågor ändå. Om jag först utgår från tvångsfallet inom plan — som är det mest intressanta ur byggnadsnämndens synpunkt — så är det byggnadsnämndens sak att lägga fram en plan. I regel utformar nämnden planen så att den antages av fullmäktige och fastställs av vederbörande fastställande organ. Man gör alltså först upp en plan som förutsätter vissa gemensamhetsanläggningar. Sedan kan byggnadsnämnden vara sökande till förrättningsen enligt 10 §. Därefter skall yttrande inhämtas av byggnadsnämnden enligt 17 § i reservation II. Enligt 21 § i samma reservation tilldelas byggnadsnämnden besvärsmannans och sedan skall nämnden pröva frågan om byggnadslov då det gäller nybyggnad. Slutligen kan, som herr Bengtson i Solna framhöll, förrättningsmannen vara en hos byggnadsnämnden anställd person, d. v. s. stadsingenjören, och då har man ytterligare god kontakt med honom. Det har man nu också beträffande alla fastighetsbildningsförrättningar. Där uppstår inga pliktollisioner för stadsingenjören vare sig han som byggnadsnämndens tjänsteman har att lämna byggnadsnämndens råd eller han är förrättningsman.

Dessa sex punkter tycker jag borde tillfredsställa dem som anser sig tala för byggnadsnämndens intressen. Vi finner då att det blir mindre omgång och principiellt riktigare med vår lösning att inhämta yttrande från byggnadsnämnden. Särskilt vad lagrådet har anfört i dessa frågor är beaktansvärt.

Vi har även en reservation till 19 § angående förrättningskostnaderna. Enligt propositionen är förrättningskostnaderna upptagna i huvudsak på samma sätt som enligt fastighetsbildningslagstiftningen. Man skall fördela efter andelstalen, och om det finns särskilda omständigheter kan man jämka. Vi har i motionerna och i reservationen tagit upp frågan om ersättning för kostnader då mark tas i anspråk. Liksom lagrådet

har vi ansett att om man tar mark i anspråk under tvång, skall den som tvingas få gottgörelse för sina kostnader, åtminstone i första instans. Han skall ju tillvarata sin rätt, och det är gammal god sed här i landet att man vid tvångsförvärv skall kunna göra detta utan kostnader. Nu ändrades expropriationslagstiftningen häromåret så att detta bara gäller i första instans, men inte ens det har man låtit gå igenom i propositionen. Någon risk för onödiga utredningar torde inte finnas — det har man fredat sig mot också i expropriationslagstiftningen.

Vi har alltså föreslagit ett andra stycke i 19 §, innebärande att dylik ersättning skall utgå. Vi jämför med expropriationslagen och även med vissa bestämmelser i vattenlagen.

Herr talman! Jag är tillfreds med utskottets skrivning beträffande punkten A i motionerna och har alltså inte något särskilt yrkande därvidlag. Jag anser att det är en beställning som har givits Kungl. Maj:t till känna genom utskottsutlåtandet.

Under punkten B ber jag att få yrka bifall till reservationerna II och III — båda reservationerna av herr Alexanderson m. fl.

På övriga i motionen berörda punkter, d. v. s. om tolkning av 3 § tredje stycket, förrättningsförfarandet, 36 § andra stycket och om behovet av regler för utvidgning av inlösen, har vi inte haft något yrkande i motionen. I huvudsak kan jag vara tillfreds med vad utskottet har skrivit om dessa frågor. Liksom utskottet anser jag att de bör bli föremål för noggrann uppmärksamhet under tillämpningen.

Herr LEVIN (s):

Herr talman! Behovet av denna lagstiftning har ju vitsordats på många håll, faktiskt även av de två senaste talarna. Herr Bengtson i Solna, som ju yrkade avslag, vitsordade ändå behovet av lagstiftningen. Det har varit ett vid-

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

lyftigt remissförfarande med anledning av fastighetsbildningskommitténs förslag i ärendet. Jag tror det är 40—50 instanser som har yttrat sig, och praktiskt taget alla har ansett att denna lagstiftning behövs. Saken har ju också varit föremål för framställningar vid flera tidigare tillfällen. Redan 1952 behandlade lagberedningen i en promemoria önskvärldheten av ett dylikt lagförslag.

Riksdagen har också behandlat ärendet tidigare. 1959 behandlade vi ju frågan i tredje lagutskottet.

Tredje lagutskottet uttalade då att det förelåg ett starkt behov av bestämmelser som gjorde det möjligt att tillskapa gemensamhetsanläggningar, och riksdagen godtog vad utskottet anförde.

Behovet av ifrågavarande lagstiftning är således vitsordat från alla håll. Det är väl främst utvecklingen i storstäderna som i så hög grad aktualiserat detta behov — det gäller inte bara nybyggnaderna i storstäderna utan kanske i ännu större utsträckning saneringarna där.

Den stora citysaneringen här i Stockholm t. ex. har visat att det är nödvändigt att en lagstiftning av detta slag införes. Vid saneringen går det ju bort mycket mark till breddning av gator o. s. v., och därför är det angeläget att det skapas möjligheter att på ett bättre och riktigare sätt använda de utrymmen — både över och under jord — som blir kvar. De kan inte utnyttjas på ett effektivt sätt om det inte finns möjligheter att få till stånd gemensamhetsanläggningar. Gällande lag lämnar inte möjligheter att tillskapa sådana och ge dem en sådan utformning att de blir oupplöstligt förbundna med ifrågavarande fastigheter så länge anläggningen består.

Enligt lagstiftningens huvudprinciper avses ju att anläggningarna i första hand skall tillkomma efter helt frivilliga överenskommelser mellan berörda fastighetsägare. Men om inte full enighet kan uppnås föreligger under vissa

förhållanden möjligheter till tvångsanslutning. Villkoret är då att anläggningen skall byggas på stadsplan eller byggnadsplan — eljest kan en fastighetsägare inte tvingas. I alla fall ankommer det emellertid alltid på fastighetsägare att ta initiativ till bildande av dylika anläggningar.

Trots allt föreligger faktiskt en motion och en reservation från högerhåll om avslag på förslaget. Herr Bengtson i Solna yrkade nyss i första hand att riksdagen skulle avslå propositionen och begära nytt förslag i ärendet. I reservation I utvecklar herrar Lidgard och Bengtson i Solna varför de kommit fram till denna ståndpunkt, som ju är anmärkningsvärd, eftersom högern var representerad i utredningen och där inte hade något emot förslaget utan helt anslöt sig till utredningens betänkande. Reservanterna hänvisar till den kritik som framförts av vissa remissinstanser och påstår att det inte tagits tillräcklig hänsyn till enskilda fastighetsägare, som förklaras komma att lida förlust.

Det är riktigt att kritik framförts av en del remissinstanser, men övervägande delen av remissinstanserna har ändå varit synnerligen positiva till förslaget. Lagstiftningen har ju också tillkommit för att ge de enskilda fastighetsägarna bättre möjligheter att utnyttja sina fastigheter. Och samtidigt som reservanterna opponerar sig mot de föreslagna tvångsåtgärderna säger de ändå — på ett par ställen i reservationen t. o. m. — ifrån att de räknar med att ett visst mått av tvång är ofrånkomligt. Även herrar Lidgard och Bengtson i Solna är således fullt på det klara med att tvång i viss mån måste tillgripas.

Det är naturligtvis riktigt när man påpekar att lagen är svårtillgänglig. Vi inom utskottsmajoriteten har även uttalat att vi är på det klara med detta. Men vi får hoppas att detta endast är i inledningen och att en praxis relativt snart utbildas. Men utskottet har ändå velat fästa uppmärksamheten på värdet

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

av att den framtida tillämpningen av lagen noga följs och att revidering göres vid behov.

Jag tror knappast det skulle vara av intresse varken ur samhällssynpunkt eller fastighetsägarsynpunkt att, vilket förslaget i högermotionen och i reservation I, lagstiftningen skulle skjutas på en oviss framtid. Undertecknarna av reservation I är ändå delvis inne på samma linje som utskottsmajoriteten, d. v. s. de är på det klara med att denna fråga inte kan lösas utan visst tvång. Åsiktskillnaden mellan utskottsmajoriteten och herrar Bengtson i Solna och Lidgard är därför i det hela inte så stor.

Herr Bengtson var också kritisk mot och missnöjd med att för dessa gemensamhetsanläggningar har givits förmånsrätt framför nu gällande inteckningar. Dessa anläggningar kommer ändå att tillföra fastigheterna nya värden. Om man alltså ökar en fastighets värde är det riktigt att man ordentligt förankrar rättigheten och skyldigheten att vara med och bestrida kostnaderna för gemensamhetsanläggningarna och det är ingen orimlighet att förmånsrätt ges för dessa anläggningar.

Jag kommer därför naturligtvis fram till att yrka avslag på reservationen I, d. v. s. den reservation som går ut på helt avslag på förslaget om en ny lagstiftning.

I motioner och i reservationer har tagits upp en del andra yrkanden. I förslagets första paragraf undantages från lagens tillämpningsområde anläggningar för vatten- och avloppsförsörjning. I motioner har hemställts om sådana ändringar att lagen även skulle omfatta mindre dylika anläggningar, de som inte faller under lagen om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Utskottsmajoriteten har faktiskt varit ganska sympatiskt inställd till denna utvidgning av lagens omfattning, och dess mening därvidlag har inte avvikit så mycket ifrån motionärernas. Framför allt vad beträffar sommarbebyggelsen kan det ju

föreligga stort behov av att föra in dylika smärre anläggningar under denna lag. Vi anser dock liksom departementschefen att det är för tidigt att nu fatta något beslut i saken. Vi anser att utskottet i stället bör föreslå att frågan skall bli föremål för uppmärksamhet.

I ett par motioner, I: 767 och II: 938, föreslås att det allmännas intresse av att gemensamhetsanläggningar skall komma till stånd bör ta sig uttryck i att byggnadsnämnderna skulle få större inflytande vid dessa anläggningars tillkomst. Utskottsmajoriteten ansluter sig på den punkten till departementschefens uppfattning att tvångsregler inte bör gå längre än vad som oundgängligen fordras för tillgodoseende av enskilda intressen. Vi har alltså stannat för samma åsikt som departementschefen, nämligen att det knappast kan vara riktigt att något samhälleligt organ skulle kunna framtvinga en anläggning, för vilken vissa enskilda fastighetsägare skall bära kostnaderna. Vi har således stannat för departementschefens förslag att det alltid skall föreligga begäran från fastighetsägare innan en sådan samfällighet kan komma till stånd.

Enligt 17 §, som har varit ganska omstridd både i utskottet och i utredningen, ges byggnadsnämnden befogenhet att med för förrättningsmannen bindande verkan besluta att gemensamhetsanläggningar inte får inrättas. I motioner och i reservation II föreslås nu att byggnadsnämnden endast skulle få yttra sig och att förrättningsmannen — lantmätaren eller stadsingenjören — ensam skulle besluta om huruvida anläggningen skulle få inrättas eller ej.

Det skulle emellertid komma att leda till rätt underliga konsekvenser om så skulle bli fallet. För uppförandet av de flesta anläggningar kommer att erfordras byggnadslov. Man kan inte bara tillskapa en möjlighet att göra gemensamhetsanläggningar; de skall också byggas, även om det naturligtvis kan förekomma fall då det inte erfordras

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

byggnadslov. I regel kommer det dock att krävas sådant för en utbyggnad. Vad skulle byggnadsnämnderna egentligen få för möjlighet att fullgöra sina uppgifter vid byggnadslovsgivningen, om de inte skulle få ett avgörande inflytande vid inrättandet av anläggningarna? Hur skall de bära sig åt sedan anläggningen är tillskapad? Det skulle vara rätt orimligt, om de efteråt skulle vägra byggnadslov. Därför är det väl nödvändigt att byggnadsnämnden redan från början är ordentligt inkopplad.

Reservanterna påstår att förslaget kan medföra risk för kompetenskonflikter mellan förrättningsmannen och byggnadsnämnden. Det skulle vara otrevligt om sådant skulle inträffa, men det behöver knappast ske. Jag vet att detta är en mycket känslig punkt, men jag anser dock att det skulle vara ganska egendomligt om vi införde den ordningen att förrättningsmannen — som i storstäderna, där lagen väl i huvudsak kommer att tillämpas, i regel är tjänsteman hos byggnadsnämnden — skulle äga att ensam besluta, medan byggnadsnämnden bara skulle få avge yttrande till honom. Den omvända ordningen tycks mig vara den enda rimliga. Som sagt var kanske andra har en annan uppfattning, även om jag finner saken ganska klar.

Det hävdas också att man, om man lägger avgörandet hos byggnadsnämnderna, kan riskera att dessas beslut kommer att överklagas. Man har alltid rätt att överklaga beslut av byggnadsnämnderna, men jag tror inte att detta skall behöva föranleda så värst mycket klagande. I teorien kan varje beslut om byggnadslov överklagas hos byggnadsnämnderna, men det händer dock tämligen sällan i fråga om ett beviljat byggnadslov. Det skulle te sig rätt märkligt om byggnadslov i allmänhet överklagades. Också i detta sammanhang kommer nog överklagande av byggnadsnämndernas beslut att höra till sällsyntheterna.

Det föreligger ytterligare reservationer, bl. a. en som gäller ersättningarna för utredning. Nu skall ju förrättningsmannen i tjänsten verkställa alla erforderliga utredningar. Reservanterna vill dock ha det så, att den fastighetsägare som därutöver låter företa egna utredningar skall ha ersättning för sådant. Skulle inte detta innebära mycket stor risk för onödiga utredningar och därmed förhållning? Vi känner ju alla till vad expropriationslagens regler om ersättning för utredningsarbete betyder och har betytt i fråga om förhållningar och fördyringar.

I reservation IV av herr Ferdinand Nilsson m. fl. föreslås att lagen bara skall ges en giltighetstid av 3 1/2 år. Visserligen har utredningen föreslagit att utvecklingen noga skall följas och att behövliga förändringar skall vidtas, men att som reservanterna föreslår göra lagen tidsbunden kan väl knappast vara den bästa lösningen. Vad kommer att hända med de gemensamhetsbildningar som finns när lagens giltighetstid löper ut? Om man vet att lagen skall upphöra efter ett eller annat år och möjligen ersättas av något annat och okänt — kommer detta inte då att förta intresset av att sätta i gång med att inrätta gemensamhetsanläggningar? Att tillskapa och bygga ut gemensamhetsanläggningar innebär väl som regel en besvärlig omgång, förenad med betydande kostnader. Därför vill man nog ha garanti för att dylika anläggningar kommer att fungera under avsevärd tid och ungefär på de villkor som gäller när anläggningarna kommer till stånd. Jag kan därför inte komma till något annat ställningstagande än att även på denna punkt yrka avslag på reservationen och bifall till utskottets hemställan.

Herr talman! Jag slutar med att på samtliga punkter yrka bifall till vad utskottet har föreslagit.

Herr BENGTON i Solna (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan vitsorda att

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

herr Levin riktigt har uppfattat vad jag menat. Han säger att jag också anser att det finns ett behov av en lagstiftning av ifrågavarande slag. Jag kan precisera det och säga att det finns ett behov av en sådan lagstiftning, men det finns inte något behov, herr Levin, av en lagstiftning med just den nu föreslagna utformningen.

Om man talar med stockholmare så har de en känsla av att saneringen av city har kommit ganska långt utan att vi haft en sådan här lagstiftning. Jag vill dock inte underlåta att säga att det kanske hade varit något enklare om det funnits en sund lagstiftning beträffande gemensamhetsanläggningar.

Herr Levin kritiserar högerpartiets representant i fastighetsbildningskommittén. Det kan kanske finnas något fog för påståendet att vi inom högerpartiet inte har följt en viss linje. Om emellertid vår representant i kommittén som lekman har ansett att det finns behov av denna lagstiftning och försökt att tillgodose detta behov och det sedan, herr Levin, kommer en kritik på över 70 tätskrivna sidor från lagberedningen och över 40 sidor från lagrådet, är det kanske inte underligt att lekmannen så småningom blir betänksam. Det är inte heller vilka ord som helst som exempelvis lagberedningen använder. Jag har citerat den hårdaste kritiken förut. Jag skall inte upprepa den nu.

Herr Levin säger att den förmånsrätt som man här vill införa i och för sig inte är något orimligt. Det är så att det i dagens läge finns vissa regler som gör det möjligt att belåna en fastighet till såg 60 procent av dess värde. Men om man sedan bygger en gemensamhetsanläggning, så skall denna anläggning inte med 60 procent utan med hela sin kostnad dock intill fastighetens värdeökning få komma före de tidigare lånen. Jag vill inte gärna använda ordet *orimligt*, men man kan i varje fall säga mycket hårda ord om ett dylikt förfaringssätt.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ärade vice ordförande, som ju deltog i utredningen, har i sitt anförande tagit upp de båda reservationer som jag anslutit mig till. Han säger att det skulle få underliga konsekvenser om förrättningsmannen ensam beslutade i dessa frågor. För det första är det inte säkert att han alltid är ensam; han kan ha två gode män med sig. För det andra vill jag erinra om att förrättningsmannen — som herr Levin vet — vid lantmåteriförrättningar beslutar först sedan byggnadsnämnden sagt sitt. Med det aktualitetskrav som vi har enligt reglerna i jorddelningslagen har en förrättningsman inga möjligheter att gå emot byggnadsnämndens uttalande, om detta går ut på att byggnadsnämnden kommer att vägra byggnadslov. Vi har ideligen ärenden, där den situationen föreligger.

Utskottet har sagt, att byggnadsnämnden skall ha ett *starkt inflytande*. Jag har velat gå längre och anser, att byggnadsnämnden i praktiken skall ha ett *avgörande inflytande*, och det får nämnden genom sitt yttrande.

Herr Levin anser vidare att vi reserverar vill införa en underlig ordning. Men det är väl en ännu mer underlig ordning som utskottet vill införa; den strider mot den ordning som gäller i likartade fall inom andra förrättningsområden.

Inte heller är det meningen, som man velat göra gällande, att byggnadsnämnden skall avge yttrande exempelvis till stadsingenjören. Nämnden avger ett yttrande över en anläggning. Det föreligger inte något orderförhållande, utan det är helt enkelt *en sak* man bedömer.

Vad beträffar reservation III och förslaget om att markägaren skall ha ersättning för sina utredningskostnader i första instans, så diskuterades samma sak för ett eller ett par år sedan när expropriationslagen ändrades. Det var då inte tal om annat än att denna möjlighet till ersättning skulle finnas

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

åtminstone i första instans. Propositionen innehöll förslag härom, och riksdagen var helt enig på den punkten. Då är det egendomligt att man nu i ett helt likartat fall inte vill införa denna möjlighet.

Herr LEVIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har, herr Bengtson i Solna, inte kritiserat högerns representant i utredningen för hans ställningstagande. Han var som vanligt mycket samarbetsvillig, även om han liksom många av experterna från början hyste många betänkligheter. Efter mycket diskuterande kom vi emellertid fram till ett enhälligt förslag, och jag har inte på något sätt kritiserat honom för att han anslöt sig till detta.

Herr Bengtson sade vidare att det gått mycket bra med saneringarna i Stockholms city trots att man inte haft denna lag. Men under utredningsarbetet fick vi en mycket klar uppfattning om hur nödvändigt det var just för Stockholms city att man bl. a. för de stora underjordsanläggningarna fick en sådan här lagstiftning. Det uppgavs då från stockholmshåll att det var alldeles nödvändigt att man fick en lagstiftning som oupplösligt knöt andelarna, bl. a. i dessa underjordiska anläggningar, till fastigheterna.

Herr Tobé drog paralleller mellan dessa förrättningar och fastighetsbildningar. Det är dock en ganska väsentlig skillnad mellan dessa två ting. Jag tycker inte att man har givit förrättningsmännen små befogenheter; jag tycker tvärtom att man har givit dem mycket stora befogenheter. Jag kan försäkra att jag under de förberedande diskussionerna hörde många som ställde sig mycket kritiska till förslaget att ge förrättningsmännen så stora befogenheter, t. ex. vid fördelningen av kostnaderna. Man kan sannerligen inte klaga på att de inte fått tillräckliga befogenheter.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Jag kan också vitsorda

att det vid behandlingen i utskottet inte rått några delade meningar om behovet av en lagstiftning på detta område. Det är väl alldeles uppenbart att det föreligger ett behov av att på privaträttslig grund kunna reglera genomförandet av vissa angelägna gemensamhetsanordningar såväl i de nya bebyggelseområdena som vid saneringar i tätortsregionerna. Å andra sidan är det naturligt att man vid genomförandet av en helt ny lagstiftning, en speciallagstiftning av denna art, intar en försiktig hållning när det gäller den praktiska tillämpningen av de föreslagna åtgärderna, alldeles speciellt som remissinstanserna varit starkt kritiska till en hel del avsnitt av det nya lagförslaget. Detta gäller t. ex. lagrådet och Svea hovrätt.

I en reservation har herr Ferdinand Nilsson i första kammaren och jag med anledning av att det är så svårt att överblicka konsekvenserna av denna lagstiftning föreslagit, att man skall tidsbegränsa den och låta den gälla till den 30 juni 1970 och då göra en ny översyn av lagen och därvid givetvis ta hänsyn till hur den fungerat under den tid lagen varit i kraft. Det är ju inte alls någon ovanlig företeelse att man när det gäller att införa en ny lagstiftning, en speciallagstiftning av något slag, tidsbegränsar den för att vid en förnyad översyn kunna dra nytta av vunna erfarenheter. Något annat har vi inte syftat till — jag kan försäkra herr Levin att vi ingalunda tänker oss att lagen skall sättas ur kraft då denna tidsperiod förflutit.

Vi vill med vårt förslag bara markera det angelägna i att en översyn och en omprövning verkligen kommer till stånd. Tidsbegränsar man lagen får man väl förutsätta att regeringen kommer att begära en förlängning av lagen, och då får ju riksdagen tillfälle att i avslutning till propositionen motionera och utskottsbehandla frågan.

Jag skulle också på ett par andra

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

punkter vilja säga några ord. Jag ansluter mig till reservation III av herr Alexanderson m. fl., i vad gäller ersättning till sakägare för nedlagda kostnader vid förrättning. Jag instämmer i den motivering härför som herr Tobé gav uttryck för.

Jag skulle också vilja säga några ord med anledning av den reservation av herr Alexanderson m. fl. som finns vid B i utskottets hemställan och som gäller frågan om byggnadsnämndens befogenheter. Jag har inte funnit anledning att ge min anslutning till denna reservation av det skälet, att jag inte kan finna det vare sig logiskt eller följdriktigt att på ett avgörande sätt koppla in byggnadsnämnden innan förrättningsmannen har lämnat sitt förslag till de ifrågasatta åtgärdernas genomförande. Jag tycker därför att det är mera logiskt och konsekvent att låta byggnadsnämnden komma in som sista instans för att bevaka, att förslaget icke strider mot fastställd generalplan eller byggnadsplan. Jag kan inte finna annat än att propositionens förslag är att föredra, även om jag tror att slutresultatet i praktiken — vare sig man följer reservationen eller propositionen — i stort sett blir detsamma. Det kommer ytterst an på den goda viljan hos förrättningsmannen, byggnadsnämnden och berörda parter hur lagen i praktiken kommer att fungera.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till propositionen med de undantag jag här angivit, d. v. s. bifall till reservation III av herr Alexanderson m. fl. När det gäller ikraftträdandebestämmelserna ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Ferdinand Nilsson och mig, som är betecknad med IV i tredje lagutskottets utlåtande nr 57.

Herr **HAMMARBERG** (s):

Herr talman! Även jag vill instämma i vad de flesta har sagt som yttrat sig i detta ärende, nämligen att denna lagstiftning är efterlängtd.

Utvecklingen har drivit på, varför kravet på denna form av åtgärder känts allt starkare. Jag tror att vi alla är överens om nödvändigheten av denna lagstiftning. Jag tror också att vi kan vara överens om att det kanske hade varit önskvärt att man hade kunnat genomföra den samtidigt med en lagstiftning på angränsande områden. Jag syftar då främst på förslaget om en ny jordabalk och på en del andra närliggande områden. Men jag tror inte heller att någon för den skull velat ta ett uppskov med denna fråga, därför att man starkt känner trycket av att få något gjort på detta område.

Jag skall inte uppehålla mig vidare vid detta utan vill bara beröra några punkter, om vilka delade meningar rådde inom utskottet.

Jag har tillsammans med herr Erik Jansson i första kammaren väckt en motion i denna fråga, i vilken vi velat understryka just det som framgår av propositionen och även av utskottets skrivning, nämligen byggnadsnämndens starka ställning då det gäller hävdandet av samhällsnyttan.

Vi var i utskottet ganska överens om att byggnadsnämnden borde ha en stark ställning, och majoriteten ansåg att den bästa lösningen var den som finns inskriven i propositionens lagförslag. Den innebär att byggnadsnämnden skall fatta beslut om sitt ställningstagande i respektive ärende. Jag har svårt att förstå reservanternas inställning att byggnadsnämnden inte bör fatta beslut utan endast avge ett yttrande. Jag kan dock förstå deras motivering; man vill undvika riskerna för okynnesöverklaganden och därmed fördröjandet av ett ärende. Utskottsmajoriteten, vars uppfattning jag delar, anser att den risken inte kan vara så stor med den formulering som lagen föreslås få på detta område.

I reservationen II tages också frågan om förrättningskostnaderna upp. Herr Levin har delvis berört den, men jag vill ändå säga några ord därom. Det

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

betraktas väl som ganska självklart att ägarna till de fastigheter som beröres av en gemensamhetsanläggning inte skall ha ersättning. Däremot kan det låta ganska bestickande att ägaren till en fastighet, vars mark tages i anspråk och som inte ingår i gemensamhetsanläggningen, skall ha ersättning. Jag tror emellertid att det endast är en skenbar rättvisa. Utskottet skriver härom: »Vidare torde det ofta inte finnas behov av en kostnadsregel eftersom förrättningsmannen i tjänsten verkställer erforderliga utredningar.»

Fastighetsägaren behöver sålunda inte drabbas av dessa utredningskostnader. Utskottsmajoriteten har därför ansett att inskrivandet av ersättningsregler många gånger skulle kunna verka frestande på en fastighetsägare att göra egna utredningar och därmed medverka till en stegring av förrättningskostnaderna.

Till slut några ord om den reservation som herr Grebäck nyss berörde och som tar upp frågan om att göra lagen tidsbegränsad. Med hänsyn till vad jag inledningsvis sade om att det hade varit önskvärt med en samordning av lagstiftningen på näraliggande områden kanske det kan tyckas som om det fanns visst fog för en tidsbegränsning. Därmed skulle man kunna få till stånd en samordning med kommande lagstiftning. Med kännedom om det sätt varpå lagar stiftas av regering och riksdag tror jag emellertid, att det inte föreligger någon risk för att en sådan samordning inte kan åstadkommas på ett vettigt sätt. Herr Grebäck nämnde — och reservanterna har också understrukit detta — att om lagen göres tidsbegränsad får man, när tidsfristen utgår, tillfälle att göra en systematisk bearbetning av lagen. Herr Grebäck tillade att vi då också får möjlighet att väcka motion. Jag tror nog att den samordning som behövs kan åstadkommas. Vi har därvidlag också möjlighet att medverka från riksdagens sida.

Jag tror även att trycket från dem som praktiskt skall handha tillämpningen av denna lagstiftning kommer att verka i sådan riktning, att farhågorna för att samordningen inte skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt visar sig vara överdrivna. Utskottet uttalar för sin del, såsom herr Levin påpekat, att tillämpningen skall följas och att man noga skall uppmärksamma hur den faller ut i praktiken.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till tredje lagutskottets hemställan i dess utlåtande nr 57.

Herr TOBÉ (fp) kort gemmäle:

Herr talman! Att jag begär ordet igen beror på att herr Hammarberg upprepade vad utskottsmajoriteten anfört angående kostnaderna för utredningar.

Förrättningsmannen skall självfallet genomföra de utredningar som faller inom förrättningshandläggningen, men han kan inte åta sig att göra partsutredningar. En part som tvångsvis skall berövas sin mark, måste ha möjlighet att tillkalla särskilda sakkunniga och att anlita expertis som står till förfogande utanför förrättningsförfarandet för att kunna få sin fråga riktigt och rättvist bedömd. En förrättningsman utför naturligtvis utredningar i större omfattning än vad som blir fallet inom expropriationsdomstolen, men han kan inte åta sig att göra partsutredningar. Det är orimligt. Detta har vi även nämnt i vår motion, och jag vill göra denna deklaration för att ingen skall tro att vi accepterar vad herr Hammarberg nyss framhållit som motivering.

Medan jag ännu har ordet vill jag säga till herr Grebäck att hans syn på byggnadsnämndens ställning måste grunda sig på en missuppfattning av vad som i propositionen och i reservationen anförs i detta sammanhang. Herr Grebäck sade att man inte på ett tidigt stadium skall vända sig till byggnadsnämnden, utan enligt hans tolkning av propositionen skall man i slutskedet

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

låta byggnadsnämnden få bedöma hela handläggningen av frågan, varvid förrättningen skulle vara mer eller mindre färdig.

Det är givet att man även enligt propositionens förslag på ett tidigt stadium skall underställa frågan byggnadsnämndens prövning. Man måste ha klart för sig att uppläggningsplanerna i propositionen är att få byggnadsnämndens mening om anläggningen stämmer med gällande planer. Det är ingen idé att starta större utredningar inom förrättningens ram utan att först ha den saken klar för sig. Jag ville säga detta eftersom jag tror att herr Grebäcks yttrande bottnade i ett missförstånd.

Herr GREBÄCK (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det var inte fråga om något missförstånd, utan jag framhöll att jag förutsatte att byggnadsnämnden, berörda parter och förrättningsmannen i den förberedande behandlingen på ett tidigt stadium skulle vara inkopplade. Vid slutbedömningen av ärendet tycker jag det är logiskt och riktigt att sista ordet ges åt byggnadsnämnden.

Herr HAMMARBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Tobés påpekande om att förrättningsmannen inte gör partsutredningar är naturligtvis riktigt. Men det är väl härvidlag ändå inte bara fråga om kostnaderna utan det gäller även de möjligheter att i viss mån förhålla ärendet, vilka kan uppstå om man skulle så att säga pressa parterna med att de även skulle få ersättning för alla de utredningar de låter göra på detta område.

Därför tycker jag att man på denna punkt i viss mån kan dra upp en parallell med herr Tobés och hans medreservanters motivering i frågan, huruvida byggnadsnämnden skall avge yttrande eller fatta beslut — ett yttrande kan ju inte överklagas, vilket däremot kan bli fallet med ett beslut. Också i

detta sammanhang kommer möjligheten att förhålla ett ärende in i bilden.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! När man lyssnar på debatten får man lätt den uppfattningen att denna lagstiftning i första hand skulle komma att tillämpas i storstädernas saneringsområden. Det är klart att de bekymmer som Stockholm har haft vid utbyggandet av city kan ha verkat som en tändande gnista vid utformningen av denna lagstiftning, men jag är övertygad om att vi åtminstone när vi efter några års erfarenheter summerar antalet förrättningar enligt den nya lagstiftningen kommer att finna, att det i stor utsträckning blir de utbyggda tätorternas problem, kanske inte minst fritidsområdenas, som vi får anledning att lösa med den nya lagen. Enligt min erfarenhet har det emellertid redan nu visat sig finnas så goda skäl för en sådan lagstiftning på grund av de nya fritidsbyggnadsplanerna, att det finns all anledning att erkänna att den behövs. Jag har därför mycket svårt att förstå högerens inställning att det är onödigt att införa detta tvång.

Den enskilde fastighetsägaren får faktiskt redan nu finna sig i tvång från andra fastighetsägare. Det är kanske inte i första hand samhället som utövar tvång utan den gemenskap som nu på olika sätt skapas i form av byggnadsplaner, förrättningar enligt enskilda väglagen o. s. v. Där får alltså den ene ta hänsyn till den andre, även om detta skulle innebära ett visst tvång. Därför anser jag det vara helt naturligt att här finns ett behov som måste tillgodoses genom den nya lagstiftningen. Men just därför att jag inte är övertygad om att det i största utsträckning blir saneringsområdena inom storstäderna utan — som jag tidigare sade — fritidsområdenas, de utökade samhällenas, behov som kommer att tillgodoses genom denna lagstiftning finner jag det naturligt att ordna inkopplandet av

Lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m.

byggnadsnämnden på det sätt som föreslagits i reservation II.

Som herr Tobé påpekat är det precis som när byggnadsnämnden kopplas in vid fastighetsbildningen, och jag kan förstå justitieministern som kanske har tagit hänsyn just till den kommunala självbestämmanderätten — som jag också har full förståelse för — och har velat lösa denna fråga på ett annat sätt. Frågan är emellertid löst annorlunda i fastighetsbildningslagarna och då borde man också kunna lösa den på liknande sätt här, eftersom enligt min mening i stort sett samma frågekomplex berörs.

Beträffande förrättningskostnaderna vill jag bara framhålla att jag inte heller härvidlag har någon annan mening än reservanternas. Deras motivering finner jag helt berättigad och ber därför, herr talman, få yrka bifall till reservationerna II och III.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bengtson i Solna begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herrar Lidgard och Bengtson i Solna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Bengtson i Solna begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 169 ja och 26 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

*Mom. B**Byggnadsnämndens befogenheter*

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Tobé begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 57, såvitt avser byggnadsnämndens befogenheter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herr Alexanderson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Tobé begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 156 ja och 37 nej, var-

Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.

jämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ersättning till sakägare för nedlagda kostnader vid förrättningen

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen III); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Tobé begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 57, såvitt avser ersättning till sakägare för nedlagda kostnader vid förrättningen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservation III) av herr Alexander-son m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 106 ja och 92 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ikraftträdandebestämmelserna till föreliggande lagförslag

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

hemställan, dels ock på bifall till reservationen IV); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Grebäck begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 57, såvitt avser ikraftträdandebestämmelserna till föreliggande lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen IV) av herrar Ferdinand Nilsson och Grebäck.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 139 ja och 59 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i övrigt under mom. B

Bifölls.

Mom. C och D

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 6

Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 61, i anledning av Kungl.

Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.

Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av punkterna 1 och 2 i bestämmelserna om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 11 november 1966 dagtecknad proposition, nr 158, vilken hänvisats till lagutskottet och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående ändrad lydelse av punkterna 1 och 2 i bestämmelserna om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom;

2) lag angående ändrad lydelse av punkt 1 i bestämmelserna om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 454) om företagsinteckning;

3) lag angående ändrad lydelse av bestämmelserna om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 456) om ändrad lydelse av 17 kap. 7 § handelsbalken;

4) lag angående ändrad lydelse av bestämmelsen om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 457) om ändring i förordningen den 20 november 1845 (nr 50 s. 1) i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva;

5) lag om ändrad lydelse av bestämmelsen om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 458) angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 8 april 1927 (nr 85) om dödande av förkommen handling;

6) lag angående ändrad lydelse av bestämmelsen om införande av lagen den 13 maj 1966 (nr 136) om ändrad lydelse av 4 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

I propositionen föreslogs att tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning samt vissa lagar som

anknöte till dessa lagar skulle ändras från den 1 januari 1967 till den 1 juli samma år.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat de i anledning av densamma väckta rikalydande motionerna I:807 av herrar *Blomquist* och *Dahlén* samt II:981 av herr *Regnéll m. fl.*, i vilka motioner hemställdes att riksdagen måtte besluta, att lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning jämte övriga i propositionen nr 158 omnämnda lagar skulle träda i kraft den 1 april 1967.

Utskottet hemställde, att riksdagen med avslag på motionerna I:807 och II:981 måtte bifalla förevarande proposition, nr 158.

Reservation hade avgivits av herrar *Ebbe Ohlsson*, *Åkesson*, *Nyberg*, *Hedin*, *Tobé* och *Elmstedt*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med förklaring att förevarande proposition, nr 158, icke kunnat oförändrad bifallas, måtte i anledning av motionerna I:807 och II:981 för sin del besluta *dels* att de i propositionen avsedda lagarna skulle träda i kraft den dag Konungen bestämde, *dels* att punkterna 1 och 2 i bestämmelserna om införande av lagen den 29 juli 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom skulle erhålla i reservationen angiven lydelse.

Sedan kammaren på framställd proposition bifallit utskottets hemställan att utlåtandet måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning, föredrogs utskottets i övrigt gjorda hemställan; och anförde därvid:

Herr **TOBÉ** (fp):

Herr talman! I den proposition som behandlas i föreliggande utskottsutlåtande föreslås att tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning samt vissa lagar som anknyter till

Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.

dessa lagar skall ändras från den 1 januari 1967 till den 1 juli samma år. Det framgår emellertid inte av propositionen att så långt uppskov som sex månader skulle behövas. I reservationen av herr Ebbe Ohlsson m. fl. — jag tillhör själv reservanterna — framhålles att det bör finnas möjligheter att låta lagen träda i kraft snarast möjligt, och vi föreslår att det överlåtes åt Konungen att bestämma tidpunkten. Detta är i korthet reservationens innehåll.

När den aktuella lagstiftningen antogs i våras förelåg inga motioner och inga reservationer. Jag tillät mig emellertid att i ett kort anförande göra några kommentarer. Jag vill nu gärna framhålla — delvis i anslutning till den proposition nr 128 med förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. som vi nyss behandlade — att frågan om fastighetsbegreppet borde övervägas i justitiedepartementet. På s. 342 i propositionen återges ett uttalande av lagrådet, att det i och för sig »är mindre tillfredsställande, att ett och samma uttryck har olika innebörd på skilda ställen i samma lag». Lagrådet syftade just på fastighetsbegreppet, som ibland avser brukningsenhet och ibland formell fastighet. Lagen om vad som är fast egendom m. m. skall ju infogas i jordabalken, och det vore då värdefullt om man även kunde söka få fram ett enhetligt fastighetsbegrepp, så att detta begrepp inte behöver definieras varje gång.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Ebbe Ohlsson m. fl.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr SUNDELIN (s):

Herr talman! I föreliggande utlåtande nr 61 från tredje lagutskottet behandlas Kungl. Maj:ts proposition nr 158. Herr Tobé angav inledningsvis vad som föreslås i propositionen. Ifrågava-

rande lagstiftning behandlades av riksdagen under vårsessionen.

Redan när Kungl. Maj:t i våras remitterade lagförslaget till lagrådet framhöll departementschefen att de föreslagna ändringarna skulle komma att få återverkningar på det exekutionsrättsliga området. Förslag till ändring av den exekutionsrättsliga lagstiftningen har också remitterats till lagrådet i september månad. De därvid föreslagna lagändringarna har emellertid delvis blivit mycket omfattande och har på grund därav inte kunnat fullföljas i avsedd ordning. Följdagen kan sålunda inte bli klar till den 1 januari 1967. Eftersom samtliga i utskottsutlåtandet behandlade lagförslag måste träda i kraft samtidigt har Kungl. Maj:t därför föreslagit den nämnda ändringen av tidpunkten för ikraftträdandet från den 1 januari 1967 till den 1 juli samma år.

I motioner har föreslagits att den nya lagstiftningen skulle träda i kraft den 1 april 1967. I en reservation av herr Ebbe Ohlsson m. fl. föreslås att de avsedda lagarna skall träda i kraft den dag Konungen bestämmer, såsom herr Tobé nyss nämnde. Såväl motionärerna som reservanterna anser alltså att tidpunkten för ikraftträdandet måste framflyttas men anser att ikraftträdandet bör kunna ske betydligt tidigare än Kungl. Maj:t föreslagit.

Reservanterna för sin del är inte beredda att följa motionärerna, eftersom de sannolikt inte vill ta ansvaret att kanske ännu en gång få pröva frågan om framflyttning av tiden för ikraftträdandet. Utskottsmajoriteten har funnit det klokt att följa Kungl. Maj:ts förslag att fastställa tiden till den 1 juli 1967. Man anser också att det är bättre för dem som eventuellt omedelbart berörs av dessa lagar att få ett bestämt datum att rätta sig efter än — som reservanterna föreslagit — en oviss tidpunkt som beslutas först då Kungl. Maj:t finner det lämpligt.

Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.

Enligt utskottets mening har varken motionärerna eller reservanterna framfört några bärande motiveringar för sin framställning, och jag ber, herr talman, att med dessa ord för yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **REGNELL** (h):

Herr talman! Som motionär ber jag att få säga några ord i denna fråga.

Jag anser att majoriteten inom tredje lagutskottet knappast har presenterat någon särskilt övertygande kritik av motionerna. Utskottsmajoriteten anför att vissa möjligheter föreligger »att riksdagen skall hinna besluta i ärendet inom den tid som fordras för att lagstiftningen i fråga skall kunna träda i kraft den 1 april». Det anføres vidare att »arbetet med tillämpningsförfattningar m. m. uppges nu ha avancerat så långt att erforderliga föreskrifter bör kunna utfärdas före nämnda dag».

När man läst så långt föreställer man sig att konsekvensen av dessa konstateranden skulle bli ett bifall till motionerna. Så är emellertid inte fallet, utan utskottet anför att man inte kan bortse från risken att Kungl. Maj:ts kansli kan komma att försenas i sitt arbete. Att en sådan risk föreligger, har vi tyvärr fått bevittna vid olika tillfällen tidigare, och vi har fått erfara att detta medfört betydande svårigheter för arbetet i riksdagen.

Reservanterna, som hört resonemang-
et i utskottet, har dragit konsekvenserna härav och sagt att man inte bör fixera en viss tidpunkt, utan med ändring av motionsyrkandet sikta till att dessa lagar skall träda i kraft den dag Kungl. Maj:t bestämmer. Då skulle inte Kungl. Maj:ts kansli ha piskan över ryggen. Jag är dock övertygad om att man där fortfarande skulle göra sitt bästa, och utskottsmajoriteten har också sagt att vissa möjligheter skulle föreligga att få fram lagstiftningsförslaget i så

god tid att lagarna skulle kunna träda i kraft den 1 april 1967.

Utskottsmajoriteten anser dock att det inte föreligger särskilt starka skäl för ett tidigare ikraftträdande än den 1 juli 1967. Någon motivering för detta påstående ges över huvud taget inte; man bemöter alltså inte vad som härvidlag sägs i motionerna, nämligen att det för kreditväsendet inom vårt land skulle vara ett väsentligt intresse att lagarna trädde i kraft tidigare än den 1 juli.

Det är ingen tillfällighet att bland dem som undertecknat motionen i andra kammaren befinner sig herr Nordgren, som väl är medveten om de bekymmer som inte minst de mindre företagen har. Herr Nordgren deltog också häromdagen i en interpellationsdebatt beträffande sysselsättningsläget här i landet.

I den mån vi inte själva är verksamma inom näringslivet torde vi numera som tidningsläsare vara väl medvetna om att många företag brottats med svårigheter som blivit dem övermäktiga och tvingats att inskränka eller helt inställa sin drift. Detta har i mycket stor utsträckning gällt små och medelstora företag.

I vissa fall har lönsamheten konstaterats vara så försämrad, att man över huvud taget inte kunnat tänka sig någon framtid för företagen. Därom är det ingenting att säga i dessa sammanhang. I andra fall har man däremot varit medveten om att det är de nu rådande hårda kreditvillkoren som har medfört att driften måst inskränkas eller helt inställas.

Det är just med tanke på sådana fall som man hade hoppats att på ett tidigare stadium än till sommaren få ökade möjligheter för kreditinstituten att lämna hjälp. Det är ofta fråga om låntagare som utnyttjat sina säkerheter fullt ut och inte kan komma längre med de former som för närvarande står till buds. Det nya institutet, företagsinteck-

Tidpunkten för ikraftträdandet av lagen om vad som är fast egendom och lagen om företagsinteckning, m. m.

ning, skulle i många fall öppna nya möjligheter för kreditinstituten att hjälpa företag, som skäligen bedöms kunna överleva för den händelse de får tillgång till kredit.

Det är detta resonemang som har förts i motionen och som nu majoriteten i utskottet avfärdar med att det inte synes vara särskilt starka och goda skäl som motionen baserar sig på. De som fäller detta omdöme och de som kommer att rösta för utskotts-majoritetens hemställan — alltså för avslag på motionen — påtar sig ett stort ansvar. De kommer att bidra till ytterligare skärpta svårigheter för småföretagsamheten här i landet.

I detta anförande instämde herr *Nordgren* (h).

Herr **SUNDELIN** (s):

Herr talman! Man var ganska överens i utskottet om att tiden fram till den 1 april — alltså första kvartalet nästa år — måste tas i anspråk för att få lagförslaget klart att behandlas i kamrarna. Majoriteten i utskottet var för sin del tämligen säker på att förslaget knappast skulle hinna bli färdigt på denna tid.

Herr *Regnéll* menar att man inte har begripit det oerhörda ansvar som man tar på sig gentemot alla de kredittagare som är beroende av en så snabb lagändring som möjligt. Denna fråga diskuterades dock ganska ingående i utskottet. Majoriteten bedömde emellertid saken på det sättet — som jag redan i mitt första anförande framhöll — att det är bättre för en låntagare att inrikta sig på en bestämd tid än att avvakta en tidpunkt som åtminstone inte kommer före den 1 april utan någon gång därefter, kanske fram emot den 1 juli, som här har föreslagits. Man såg det hela på det viset, och jag tror att det är en riktig bedömning. För den som befinner sig i den situationen att han har behov av den nya lagen så fort som möjligt

är det bättre att i vart fall veta att den är klar den 1 juli än att leva i ovisshet beträffande denna sak.

Jag har sett att statsrådet *Kling* nu har begärt ordet, och jag förmodar därför att vi får ett ytterligare klarläggande på denna punkt.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Herr *Regnéll* vill göra gällande att den som röstar för eller emot reservationen röstar för eller emot företagsamheten. Jag tror inte att omröstningen kommer att ha en så stor betydelse.

Jag har ännu inte fått lagrådets utlåtande i min hand, och innan jag har det kan jag inte utlova att — som det sägs i utskottsutlåtandet och i reservationen — proposition skall föreligga redan vid vårsessionens början. Därmed är det också klart att det icke kan bli något ikraftträdande den 1 april. Om denna lag sedan träder i kraft den 15 maj, den 1 juni eller den 1 juli tror jag icke kommer att ha någon avgörande betydelse för företagsamheten.

Herr **REGNÉLL** (h):

Herr talman! Jag är naturligtvis fullt överens med statsrådet *Kling* när han säger att det inte kommer att ha någon avgörande betydelse för företagsamheten om denna lagstiftning träder i kraft en och annan månad tidigare eller en och annan månad senare. Men det kan komma att ha avgörande betydelse för enskilda företagare och deras anställda.

Jag blir ibland litet förvånad över hur magnifikt man avvisar talet om de svårigheter som drabbar den enskilde. Man säger att arbetsmarknadsläget inte är alltför besvärande; vi har visserligen 28 000 arbetslösa men det har funnits tider då man noterat värre siffror än så. Det läggs ned så och så många företag, men företagsnedläggningar har man bevittnat tidigare.

Ändringar i lagstiftningen om vissa kreditinrättningar

Den som bevittnar de konkreta följ-derna i sitt arbete och som är medveten om vilka tragedier och vilken värdeförstöring som aktualiseras i varje enskilt fall, har svårt att se generellt på en sak som den föreslagna lagstiftningen. Jag vill påstå att det kommer att direkt kunna pekats på enstaka fall, där det är av avgörande betydelse huruvida ifrågavarande krediter kan lämnas en eller annan månad tidigare. I många företag har man nu utomordentligt stora svårigheter att brottas med. Det gäller att hålla det hela i gång, att överleva i väntan på ett näringsvänligare klimat — jag citerar på nytt herr Nordgrens uttalande i diskussionen häromdagen beträffande arbetslöshetssituationen.

Det är ingen stor fråga för regeringen, har det sagts, men det bör vara en stor fråga för oss enskilda riksdagsmän, med det ansvar som vi har för de lokala förhållandena.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 61, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Ebbe Ohlsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att

han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Regnéll begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 103 ja och 95 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7

Ändringar i lagstiftningen om vissa kreditinrättningar

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. jämte motioner i ämnet.

I den under § 5 i förevarande protokoll redovisade propositionen nr 128 hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om vissa gemensamhetsanläggningar;

2) lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar;

3) lag angående ändrad lydelse av 56 § lagen den 31 mars 1955 (nr 183) om bankrörelse;

4) lag angående ändrad lydelse av 28 § lagen den 3 juni 1955 (nr 416) om sparbanker;

5) lag angående ändrad lydelse av 37 § lagen den 25 maj 1956 (nr 216) om jordbrukskasserörelsen;

6) förordning angående ändring i förordningen den 29 november 1963 (nr 573) om Konungariket Sveriges stads-hypotekskassa och om stadshypoteksföreningar;

7) förordning angående ändring i förordningen den 29 november 1963 (nr 575) om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditföreningar.

Propositionen hade såvitt den avsåge

Affärstidslag

lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag hänvisats till lagutskott och i övrigt till bankoutskottet.

I vad propositionen behandlades i förevarande utlåtande avsåge den *dels* sådana följdändringar i lagstiftningen om banker och vissa andra kreditinrättningar som föranleddes av de avsedda nya bestämmelserna om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar, *dels* sådana ändringar i reglerna för lån från sparbanker och jordbrukets kreditkassor som föranleddes av den nya lagstiftningen om företagsinteckning.

I anledning av propositionen hade väckts de under § 5 redovisade likalydande motionerna nr 768 i första kammaren av herr *Åkerlund m. fl.* och nr 939 i andra kammaren av herr *Ringaby m. fl.*, i vilka motioner yrkats avslag på propositionen nr 128.

Utskottet hemställde,

att riksdagen, under förutsättning att framlagda förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag antoges, måtte med bifall till propositionen nr 128, såvitt nu var i fråga, och avslag på motionerna I: 768 och II: 939, såvitt nu var i fråga, antaga de genom propositionen framlagda författningsförslag som nu var i fråga.

Reservation hade avgivits av herrar *Gustaf Henry Hansson, Lundberg* och *Regnell*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen, under förutsättning att framlagda förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar och lag om förmånsrätt för fordringar enligt samma lag avslöges, måtte med bifall till motionerna I: 768 och II: 939, såvitt nu var i fråga, avslå propositionen nr 128, såvitt nu var i fråga.

Sedan kammaren på framställd proposition bifallit utskottets hemställan att utlåtandet måtte företagas till av-

görande efter allenast en bordläggning, bifölls utskottets hemställan i övrigt.

§ 8

Affärstidslag

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till affärstidslag jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 oktober 1966 dagtecknad proposition, nr 144, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till affärstidslag.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen föreslås att den nuvarande butikstängningslagen upphävs och ersätts med en väsentligt enklare och friare reglering av affärstiderna i en affärstidslag. Den vanliga affärstiden sträcks ut till kl. 20 på vardagar. Huvuddelen av den handel som f. n. efter dispens får ske på annan tid än vanlig affärstid — bl. a. hela kioskhandeln — undantas från regleringen. Kommun skall för särskilt fall medge längre affärstid än den vanliga affärstiden om det är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse.

Det föreslås att affärstidslagen skall träda i kraft den 1 januari 1967 och gälla t. o. m. den 31 december 1971.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna I: 772 av herr *Tistad m. fl.* och II: 945 av herr *Werbros m. fl.*,

de likalydande motionerna I: 788 av herrar *Thorsten Larsson* och *Svan-*

Affärstidslag

ström samt II: 963 av herrar *Mattsson* och *Nilsson* i Tvärålund,

de likalydande motionerna I: 789 av herrar *Ferdinand Nilsson* och *Eric Carlsson* samt II: 965 av herrar *Persson* i Heden och *Dockered*,

de likalydande motionerna I: 790 av fru *Elvy Olsson* och herr *Wikberg* samt II: 962 av herrar *Larsson* i Öskeviksby och *Johansson* i Skärstad,

de likalydande motionerna I: 791 av herrar *Wallmark* och *Gustaf Henry Hansson* samt II: 966 av fröken *Wetterström m. fl.*, ävensom

de likalydande motionerna I: 792 av herr *Wirtén m. fl.* och II: 964 av herr *Mundebo m. fl.*

I motionerna I: 790 och II: 962 hemställdes,

att riksdagen måtte avslå proposition nr 144 med förslag till affärstidslag; samt

att riksdagen måtte besluta upphäva butikstängningslagen av den 21 juli 1948 nr 608 från den 1 januari 1967.

I motionerna I: 791 och II: 966 hemställdes,

»att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 144 måtte besluta att butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608) upphävs fr. o. m. den 1 januari 1967».

I motionerna I: 792 och II: 964 hemställdes,

»att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 144 måtte besluta att butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608) upphävs fr. o. m. 1 januari 1967».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte avslå följande motioner, nämligen

1. I: 790 och II: 962,
2. I: 791 och II: 966 samt
3. I: 792 och II: 964;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 789 och II: 965 måtte bifalla förevarande proposition, nr 144; samt

C. att motionerna I: 772 och II: 945 samt I: 788 och II: 963 i vad de ej kunde

anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fröken **WETTERSTRÖM** (h):

Herr talman! Tredje lagutskottet har i sitt utlåtande nr 58 med hull och hår slukat Kungl. Maj:ts proposition nr 144 om affärstidslag. Det förekommer inte ens en blank reservation från någon av utskottets ledamöter. Det är väl i och för sig inte särskilt unikt med ett enigt utskott i vissa frågor, men i detta fall tycker jag att det är ganska egendomligt att utskottet är enigt. Det är egendomligt därför att de cirka hundra remissinstanserna — om man räknar med underremissinstanserna — haft delade meningar om affärstidsutredningens förslag, som Kungl. Maj:t nu med vissa ändringar gjort till sitt. Det är egendomligt också därför att det i en del motioner från samtliga borgerliga partier anförts kritiska synpunkter på förslaget. Det kan visserligen sägas att detta mer är en praktisk än en politisk fråga, men jag anser att vi på borgerligt håll har att slå vakt om frihet från regleringsång som inte är direkt behövt. Jag tycker att vi saknar skäl för att anta denna lag som, ehuru den är liberaliserad i förhållande till gällande butikstängningslag, är obehövlig och innebär en inskränkning i den fria näringsutövningen.

Tveksamheten inför behovet av denna lag kommer också till uttryck i många av remissvaren. Även statsrådet Lundkvist ger uttryck för en sådan tveksamhet, men han anser liksom utskottet att man bör pröva sig fram innan man tar steget fullt ut. Lagen föreslås därför få en till fem år begränsad giltighetstid. Skälen härför skulle vara att en övergång till ett friare system skulle för det första få vissa oförmånliga verkningar för konsumenterna, för det andra leda till sociala problem för småbutiks-

Affärstidslag

havarna och för det tredje medföra vissa olägenheter för de affärsanställda.

Låt mig, herr talman, ett ögonblick få granska dessa skäl.

Man säger att ett system med fria affärstider måhända skulle föra med sig högre varupriser. Statsrådet är härvidlag ytterst försiktig, och affärstidsutredningen anser att det över huvud taget är svårt att bedöma huruvida höjda priser skulle bli en följd av fria affärstider. Det är klart att ett längre öppet-hållande kan resultera i högre priser. Men vi bör komma ihåg att konkurrensen redan nu är hård och att ställnings-tagandet till ett längre öppet-hållande än normalt kommer att bli avhängigt av företagsekonomiska bedömningar. Allt kommer att bero på kundfrekvensen. Det har visat sig att denna för närvarande är ytterst liten under de första timmarna efter klockan 9.

Man kan alltså öppna senare, om det skulle visa sig rationellt, och man kan också i större utsträckning anlita deltidsanställd och extra personal på tider då så behövs. Man kan vidare kompensera de anställda genom att ge dem ledigt på tider då kundtillströmningen är ringa. Därmed skulle man kunna undvika en fördyrande personaluppsättning och slippa att betala ersättning för obekvämt arbetstid, som eljest skulle bli följden.

I och med att detaljhandeln — vilket den för övrigt redan gör — måste lägga företagsekonomiska aspekter på sin verksamhet och vidta erforderliga rationaliseringar för att uppnå största möjliga lönsamhet får man också garantier för att prisutvecklingen inte blir till men för den köpande allmänheten.

Vad så beträffar de befarade sociala problem som skulle kunna uppstå när det gäller de mindre affärsinnehavarna, så tycker jag att de har överbetonats. Som jag tidigare sagt kan affärstiden anpassas efter kundkretsens önskemål. Håller man stängt t. ex. vissa förmid-dagar begränsas inte bara de anställdas utan också affärsinnehavarnas totala

arbetstid. Redan Kungl. Maj:ts förslag, som ju ger möjlighet till utsträckt öppet-hållande, medför i så fall vissa anpassningsproblem för de enskilda affärsinnehavarna.

Man betonar de s. k. närhetsbutikernas behov av att smidigt kunna anpassa sig efter konsumenternas önskemål i fråga om affärstider. Skulle det visa sig — vilket förmodligen blir fallet — att kundkretsen i större utsträckning handlar på de senare timmarna kan affärer-na utan förfång för vare sig innehava-ren eller kunderna öppna senare, såsom jag har påpekat, och då får innehava-ren den fritid som han naturligtvis väl kan behöva.

Att jag är anhängare av en fri konkurrens utan lagreglerade affärstider beror i hög grad just på omtanken om de mindre affärsföretagen, både de företag som är belägna på landsbygden och de som förekommer i tätorternas affärscentra. Konkurrensen mellan varuhusen blir allt hårdare, och de mindre företagen, speciellt då inom livsmedelsbranschen, får allt svårare att konkurrera med de stora varuhusen. Orsakerna härtill är många. Bl. a. har de mindre affärsföretagen ett ogynnsammare läge när det gäller att göra förmånliga inköp; de kvantiteter de kan köpa från grossisterna är begränsade, och priserna blir därigenom oförmånligare. De tillhandahåller vidare en personlig service i högre grad än varuhusen i fråga om råd till kundkretsen och ofta även i fråga om hemsändningar, och sådan service kostar naturligtvis pengar.

Kommer därtill att de hämmas genom att inte få konkurrera med näraliggande varuhus i fråga om öppet-hållande, när de bedömer detta vara ekonomiskt lönsamt och förenligt med sina intressen, försättes de enligt min mening i en besvärlig situation.

Alla vitsordar att de s. k. närhetsbutikerna behövs, inte minst för att underlätta för äldre och handikappade att själva göra sina inköp. De stora varu-

Affärstidslag

husen i all ära, men de är inte och kommer förmodligen aldrig att bli kundvänliga för våra gamla och för de människor som har svårt att röra sig. All rationalisering och komfort till trots, men med sina centrala kassor och rulltrappor och allt vad det kan vara utgör varuhusen ändå en främmande värld för alla dem som inte är vitala och som inte snabbt kan inrätta sig efter den moderna modellen. I den mindre affären slipper man att trängas med människor, att gå långa sträckor från den ena avdelningen till den andra, man behöver inte anlita besvärliga rulltrappor för att få tag i det man behöver.

Jag tycker inte att vi genom en lagändring som kan vara till nackdel för de små affärerna skall påskynda den utveckling, som så snabbt har gjort sig märkbar — att ta död på småföretagen.

Jag ser denna utveckling, herr talman, på nära håll i min egen hemstad, där vi inom tre kvarter har fått inte mindre än sju stora varuhus. Skulle någon av de mindre affärerna inom detta begränsade område vilja utsträcka affärstiden utöver den lagstadgade, måste dispens sökas. Möjligheten till dispens skall bibehållas enligt lagförslaget. Frånsett att det väl inte kan undgås att dispensgivandet ofta blir beroende av rent subjektiva bedömningar, strandar väl ändå möjligheten att erhålla sådan dispens på bestämmelsen i den andra paragrafen, där följande säges: »Om det för särskilt fall är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse, skall kommunens styrelse eller nämnd som utses av fullmäktige i kommun medge affärstid utöver den vanliga.» Vem kan i sådant fall som det jag nämnde påstå att det med hänsyn till allmänhetens intressen är påkallat att ge dispens, då överfulla varuhus tätt intill erbjuder sina tjänster? Slopade man lagreglerade affärstider, skulle som ombudsmanna-ämbetet för näringsfrihetsfrågor uttrycker det i sitt remissvar, »affärernas öp-

pethållande bli konkurrensmedel liksom service av alla slag, pris, kvalitet m. m.».

Det sägs vidare, vilket jag helt instämmer i, att det bör »i första hand vara en handelns egen angelägenhet att med hänsyn till konkurrens, kundservice, lönsamhet och andra inverkan- de faktorer, men oberoende av regleringar bestämma affärstiden». Det tredje skäl som anses tala för en lag säges vara att frånvaron av reglerad affärstid skulle innebära vissa olägenheter för de affärsanställda.

Det är givet att jag inte skulle vilja medverka till sådana olägenheter och att jag väl förstår att arbetstidens förläggning har intresse för dessa grupper. Men först och främst kan sägas att det i arbetstidslagen för detaljhandeln fastställs hur lång arbetstiden får vara såväl för vecka som för dag räknat. Dessutom gäller vissa föreskrifter om raster m. m. Om föreskrifter angående öppethållandet inte funnes, skulle den totala arbetstiden säkerligen inte bli längre.

Handelsanställdas förbund har påpekat vissa olägenheter för de affärsanställda som ett fritt system skulle innebära.

Man menar att möjligheterna för personalen att på facklig väg få kompensation för obekväma arbetstid är osäkra, eftersom den fackliga organisationsgraden är låg och endast en liten del av företagen i branschen är bunden av kollektivavtal. För dem som är anslutna till facklig organisation torde det emellertid inte finnas några problem. Det finns anledning att förutsätta att de avtal som träffas kommer att tillämpas på hela detaljhandelsområdet. Dessutom bör man inte glömma att arbetskraften i stor utsträckning utgöres av deltidsanställd personal, varav en del, som arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, endast arbetar vid de tillfällen då belastningen är som störst inom detaljhandeln. Arbetsmarknadsstyrelsen fortsätter: »En mer flexibel arbetstid torde

Affärstidslag

ge bättre möjligheter för arbetsanställningar, som tillfredsställer såväl arbetsgivar- som arbetstagersidan.»

Kan det vidare vara rimligt, som någon av remissinstanserna framhåller, att de varubussar, som betjänar allmänheten i glesbygderna och som vi i tätorterna så ofta glömmar bort då vi som stadsbor utgår från våra egna förhållanden, på sina ofta långa resor skall avbryta sin försäljning precis kl. 20? Man kanske just vid den tidpunkten befinner sig på en plats där kunden har väntat på att få göra sina inköp.

Med vad jag här har framhållit har jag försökt motivera varför jag anser tiden vara mogen att slopa en föråldrad lag, butiksstängningslagen, utan att ersätta den med en visserligen liberaliserad men onödigt konkurrenshämmande lag som den föreslagna affärstidslagen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de motioner som väckts av representanter från högerpartiet, folkpartiet och centerpartiet, vari hemställes att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 144 och upphäva butiksstängningslagen av den 21 juli 1948. Jag yrkar alltså bifall till motionerna I: 790, II: 962, I: 791, II: 966, I: 792 och II: 964.

Fru **EKROTH** (s):

Herr talman! Den proposition om ny affärstidslag som i dag behandlas föreslår en enklare och friare reglering av affärernas öppethållande. Det är en proposition som vi kan hälsa med tillfredsställelse. Om dess förslag genomföres kommer det säkerligen att bilda en övergång till ett friare system i framtiden.

Inom affärstidsutredningen och bland de flesta remissinstanserna har enighet rått om att den nuvarande butiksstängningslagen i vissa avseenden haft ogynnsamma verkningar och att den bör upphävas. Diskussionen har i stället kommit att gälla frågan, huruvida

man för närvarande helt bör slopa affärstidsregleringen.

Departementschefen har för sin del funnit att ett omedelbart slopande av affärstidsregleringen skulle kunna medföra betydande olägenheter. Han säger bl. a. att man inte kan utesluta att en tvär omställning skulle få vissa oförmanliga verkningar för konsumenterna och att vissa olägenheter även skulle följa för de affärsanställda samt att en omedelbar avveckling i många fall skulle kunna leda till sociala problem för de affärsinnehavare som driver sina företag utan anställda eller med endast någon enstaka medhjälpare.

Utskottet har den uppfattningen, att en direkt övergång till ett helt nytt system skulle kunna medföra nackdelar som överväger fördelarna.

Den medelväg som departementschefen har förordat innebär för närvarande enligt utskottets mening en lämplig avvägning mellan de intressen som gör sig gällande på området. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att den nu gällande regleringen ändå har bestått i stort sett oförändrad sedan år 1939 och att detaljhandeln har anpassat sig därtill.

En omställningsperiod är därför under alla omständigheter enligt vad utskottet uttalar önskvärd. Huruvida regleringen senare skall slopas helt eller ej får avgöras med ledning av erfarenheterna av den i dag föreslagna friare regleringen.

Av det ovannämnda framgår, att utskottet inte har kunnat tillstyrka bifall till de motioner, i vilka yrkas avslag på propositionen och upphävande av butiksstängningslagen.

Spörsmålet om det fria sortimentet och dispensgivningen berörs i några motionspar. Utskottet vill i anledning härav anföra följande.

Den föreslagna vanliga affärstiden har bestämts med hänsyn till att endast ett någorlunda rimligt antal dispenser skall behöva meddelas. Ett visst behov

Affärstidslag

av dispenser har dock bedömts komma att kvarstå. Förutsättningen för meddelande om sådana är att de i särskilda fall är påkallade av hänsyn till allmänhetens intresse.

Dispens kan bland annat avse rätt för visst företag att utöver den vanliga affärstiden sälja varuslag som inte ingår i det fria sortimentet. Med den tämligen vida ram som redan den vanliga affärstiden utgör och med de dispensmöjligheter, vilka kommer att stå till buds, synes rimliga önskemål i fråga om affärstiden i allmänhet kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Genom att befogenheten att meddela dispens dessutom har ålagts kommunerna har förutsättningar för en smidig anpassning till de lokala förhållandena skapats.

Mot förslaget att mera väsentligt utvidga det fria sortimentet — i motionerna har härvidlag nämnts bl. a. livsmedel såsom kaffe, socker, bröd, smör, mjölk och konserver — talar, såsom departementschefen också anfört, att de som säljer det fria sortimentet genom en sådan utvidgning skulle få en starkt gynnad ställning i förhållande till andra detaljhandlare. Det kan inte uteslutas att en sådan snedvridning av konkurrensen skulle få menliga följder.

Med hänsyn till dessa synpunkter är utskottet inte berett att förorda någon åtgärd i anledning av nu berörda motioner.

Beträffande motionerna I: 789 och II: 965 vill utskottet hänvisa till att den vanliga affärstiden ger även familjebutikerna goda möjligheter att variera affärstiderna på sådant sätt som vederbörande ägare önskar och finner erforderligt.

Att utforma bestämmelserna så, att rätten att hålla öppet blir beroende av i vilka former rörelse ägs och drivs synes inte heller vara invändningsfritt.

Vad gäller dispensfrågorna innebär lagens grunder bl. a. att bedömningen i första hand skall ta hänsyn till kon-

sumenternas intressen. För att dispens skall medges måste det kunna antas, att det föreligger ett utbrett önskemål om utsträckt affärstid. Om så är fallet skall dispens inte heller vägras. Motionärernas förslag om särskilda dispensregler för större företag innebär ett avsteg från lagens grunder, vilket utskottet för sin del inte är berett att förorda.

Av dessa skäl avstyrker utskottet förevarande motionspar.

Det finns en del faktorer som talar för att regleringen av affärstiderna på sikt kommer att försvinna. Det nu framlagda förslaget synes emellertid innebära en liberalisering, som medför en betydligt enklare och friare reglering än den nuvarande butiksstängningslagen, och den nya lagen torde tillfredsställa de behov som är aktuella från konsumentens synpunkt.

Herr talman! Ett enhälligt utskott har tillstyrkt propositionen. Jag ber härmed att också få yrka bifall till tredje lagutskottets hemställan i dess utlåtande nr 58.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! I likhet med fröken Wetterström anser jag att vägande skäl talar för en fri affärstid, d. v. s. att nuvarande butiksstängningslag upphävs utan att ersättas med en ny. Jag har också en känsla av att statsrådet Lundkvist egentligen har samma mening, även om han kommit att framlägga ett annat förslag.

Statsrådet diskuterar behovet av fortsatt reglering av arbetstiden på längre sikt och säger, att man måste bedöma den frågan i första hand från konsumenternas utgångspunkt. Konsumentintressena kan aldrig främjas genom en reglering som enbart hindrar butiksinnehavarna att hålla öppet vissa tider. Statsrådet avvisar klart och med övertygande motiveringar en rad invändningar mot fri affärstid, bl. a. att fri affärstid automatiskt skulle medföra en väsentlig höjning av priserna. Han me-

Affärstidslag

nar att sådana konsekvenser i allmänhet inte skall behöva inträffa, i varje fall inte på längre sikt, och anser också att de affärsanställdas intressen skyddas av arbetstidslagstiftningen och av de fackliga organisationernas verksamhet. Statsrådet anser kort sagt att en affärstidsreglering bör kunna undvaras. Många remissinstanser har också samma mening.

Emellertid blir statsrådet i den senare delen av sin proposition betänksam. Han befarar att ett omedelbart sloppande, en tvär omställning, skulle medföra betydande olägenheter för konsumenter, affärsinnehavare och affärsanställda och föreslår därför en ny tidsbegränsad lag. Alla dessa betänkligheter har han dock avvisat i första delen av sin proposition, och jag måste säga att jag tycker att han låter mera övertygande i den delen.

Ingen av oss lär säkert kunna förutse konsekvenserna av ett omedelbart sloppande av nuvarande butiksstängningslag — hur stor och hur snabb effekten blir. Jag har emellertid en känsla av att många av dem som försvarar en fortsatt reglering på detta område uppfattar rätten att ha öppet som en skyldighet att ha det. De gör gällande att vi snabbt skulle få en betydande förlängning av butikstiderna och att särskilt de mindre butikerna då skulle få svårt att hävda sig, att affärsinnehavarna skulle få orimligt långa arbetsdagar o. s. v. För min del tror jag inte att effekten skulle bli vare sig särskilt snabb eller särskilt omfattande. Flertalet butiker utnyttjar ju inte den nuvarande rätten att ha öppet till kl. 19. Jag tror att vi i tätorterna skulle få ett antal butiker med längre öppethållande, kanske till kl. 22 och undantagsvis längre, men jag tror inte att den nuvarande strukturomdaning inom den svenska detaljhandeln nämnvärt skulle påskynas. På sikt tror jag att vi skulle få ett system med friare affärstider som ett mera normalt inslag.

Men, kan det då invändas, om effekten varken blir särskilt stor eller särskilt snabb, då har väl statsrådet Lundkvist valt en ganska god medelväg när han föreslår dels en viss utsträckning av öppethållandet och dels att den nya lagen skall gälla i fem år och därefter omprövas. Jag vill gärna säga att den föreslagna lagen är ett steg i rätt riktning, men samtidigt anser jag att de affärsmän som vill ha öppet längre och som har en marknad härför också bör ha rätt att ha öppet längre. Det finns i tätorterna många konsumenter som behöver kunna göra inköp på kvällarna, det finns många affärsmän som skulle vilja ha öppet och det finns också tillgång till personal. Varför skall då lagstiftningen lägga hinder i vägen? Jag kan inte finna tillräckliga skäl för att behålla en lagstiftning som innebär ett onödigt krångel, som irriterar både affärsfolk och konsumenter och som medför en begränsning av konkurrensen.

Jag vill helt instämma i näringsfrihetsombudsmannens yttrande — som fröken Wetterström tidigare återgivit — att det i första hand bör vara en handelns egen angelägenhet att bestämma lämpliga affärstider och då med hänsyn till konkurrens, kundservice, lönsamhet och andra faktorer men oberoende av regleringar. Detta är den grundsyn som ett antal medmotionärer och jag har givit uttryck för i en motion i denna fråga.

Herr talman! Jag instämmer i fröken Wetterströms yrkande.

Fru HÖRNLUND (s):

Herr talman! Eftersom jag har deltagit i den utredning som framlagt förslag om nya affärstider, är det med tillfredsställelse jag ser att Kungl. Maj:ts proposition i huvudsak följer utredningens förslag och att utskottet trots ett flertal motioner har avgivit ett enhälligt utlåtande. Jag vill i sammanhanget erinra om att utredningen också lade fram ett enhälligt förslag.

Affärstidslag

En hel del tidningsartiklar och andra uttryck för en viss opinion under de senaste åren har ibland givit det intrycket, att det skulle vara ett mycket väl underbyggt krav från handels och konsumenternas sida att affärstiderna släpptes fria. Emellertid kan vi konstatera att samtliga remissorgan som representerar handels egna organisationer har tillstyrkt utredningens förslag. Fröken Wetterström talade här om de många remissorganen, och jag vill då peka på att ingen branschorganisation har tillstyrkt ett helt frisläppande av affärstiderna. Man har i huvudsak i stället som sagt gått på utredningens förslag. Jag kan här nämna Handels arbetsgivareorganisation, Handelsanställdas förbund, Handelstjänstemannaförbundet, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges grossistförbund och KF. Det är ju onekligen tunga remissorgan i sammanhanget.

De kvinnoförbund som haft att yttra sig får anses representera konsumentintresset. Tre av dem har tillstyrkt utredningsförslaget, ett har helt gått på upphävande av lagstiftningen på detta område och ett annat förbund har ifrågasatt, om det är lämpligt att över huvud taget utsträcka affärstiderna utöver de nuvarande. Det är Centerns kvinnoförbund som intagit den sistnämnda ståndpunkten. Det får väl anses vara litet delikat att den enda centerkvinnan i riksdagen står som motionär för ett slopande av butiksstängningslagen utan att föreslå den ersatt med en ny affärstidslag.

Jag vill i sammanhanget meddela, att affärstidsutredningen hade starka sympatier för ett relativt långtgående förslag rörande öppethållandetiderna. Den nu rådande detaljregleringen är naturligtvis besvärande, främst i de största städerna. De många dispenser och framställningarna under senare år visar att det åtminstone i dessa orter finns ett ökat behov av öppethållande. Här spelar naturligtvis också många

saker in, den pågående urbaniseringen, den ökade förvärvsarbetsfrekvensen bland gifta kvinnor, de allt större avstånden mellan arbetsplats och hem o. s. v.

Det är också i första hand konsumentintresset vi försökt att tillgodose i utredningen, men fördens skull har vi inte velat bortse från de anställdas intressen. Vi har försökt bedöma handels utveckling framöver och ta hänsyn till de förändringar som sker på handels område. En allt hårdare konkurrens och den fortsatta strukturrationaliseringen, som ju går i hastig takt och som drabbar stora konsumentgrupper, kan man inte komma ifrån. Vi känner också alla till att det under de senaste åren har skett en allt större koncentration av detaljhandeln till större och större enheter. I och för sig är det naturligtvis önskvärt med en fortsatt rationalisering inom handeln liksom inom andra områden. Om det vore så, att varuhuset, storföretagen och kedjeföretagen funnes tillgängliga för de flesta konsumenterna, kanske man inte behövde tvista så mycket i denna sak. Det är onekligen dessa företags typer som i första hand är betjänta av ett längre öppethållande, om man ser till det rena affärsintresset. De kan klara personalfrågorna genom omdispositioner av arbetstiderna, och de kan förmodligen även klara kostnadsläget genom ökad försäljning och fortsatt rationaliseringsverksamhet. Men det är stora grupper av vår befolkning som inte bor i närheten av sådana företag och som av andra orsaker efterfrågar den service som den näraliggande affären av mindre format kan ge. Det gäller pensionärer, småbarnsmödrar och förvärvsarbetsande kvinnor. De är inte betjänta av butiker på långa avstånd, och de kan behöva den förbättrade form av service som den mindre affären kan ge.

När vi i utredningen talar om närhetsbutiken och dess betydelse, har vi

Affärstidslag

sett framför oss den väl sorterade specialbutiken, snabbköpet eller självbetjäningbutiken i stadskvarteren, i centrum av samhällen och småorter. Det är egentligen inte den allra minsta butiken som vi talat om. Vi har försökt slå ett slag för fortsatt tillgång till god och välutrustad handel i bostadsområdena. Frågan om sådana affärers vara eller inte vara avgörs genom lönsamhetsberäkningar och marknadsmässiga bedömningar, men vi tror också att frågan om affärstiderna har viss betydelse i sammanhanget. Vi har sagt oss att helt frisläppande av affärstiderna skulle få en ogynnsam effekt för en rad affärer som nu fyller ett viktigt behov hos stora grupper konsumenter. Det skulle utan tvivel för denna affärsgrupp — med ett mindre antal anställda och med en inte alltför stor omsättning — bli svårt att plötsligt ställas inför ett tvång från allmänhetens och konkurrenternas sida om betydligt förlängt öppethållande. Att småhandeln hyser dessa farhågor bestyrks av det särskilda yttrande som avgivits till utredningen av Köpmannaförbundets företrädare. Genom den karaktär av övergångslagstiftning som förslaget har fått anser jag att företagen har möjlighet att pröva under vilka förutsättningar man skall bedriva verksamheten i framtiden.

Utökningen av den vanliga affärstiden från nyåret kan ge oss bättre bedömningsgrunder för de mindre företagens möjligheter att klara sig med tanke på att de onekligen befinner sig i en ställning mellan storföretagen och den andra formen av närhetsbutik, nämligen kioskhandeln. Vi har naturligtvis inte känslomässigt engagerat oss för vare sig den ena eller andra formen av handel. Vi har haft att bedöma frågorna om affärstider ur effektivitets- och servicesynpunkt. Konsumenterna har stått i centrum för intresset, som jag sagt förut, och vi har försökt eftersträva att man även i fortsättningen

skall kunna ha en rationell handel utan att servicefrågan helt sätts ur spel. Det är med utgångspunkt från detta resonemang som vi inte har kunnat låta den del av handeln, som onekligen redan nu befinner sig i ett gynnsamt läge få ett ytterligare försprång.

I motionerna nr II:945 och II:963 tar motionärerna upp frågorna om utökning av det fria sortimentet och generösare tillämpningsföreskrifter. Utan tvivel skulle det vara bekvämt att släppa kravet på någon form av reglering på detta område. Vid första påseende kan också motionärernas resonemang vara bestickande, exempelvis om sådana varor som kaffe, te och kakao. Men när motionärerna fortsätter uppräkningsen kommer de in på så gott som hela snabbköps Sortimentet med bröd, djupfryst, konserver o. s. v.

Vi har helt enkelt sagt oss att vi vill värna närhetsbutikerna för att tillgodose kravet på rimlig service i bostadsområden. Vi vill emellertid inte medverka till en försämring av närhetsbutikerna, d. v. s. skapa en rad små försäljningsställen som varken har tillräcklig bredd eller tillräckligt djup på sortimentet. En sådan utveckling skulle kunna ske om det fria sortimentet utökades med matvaror, korta varor o. s. v. Sedan skulle den reguljära, väl sorterade affären få slå igen genom söndags- och kvällskonkurrensen. Därför har vi kommit till slutsatsen, att det fortfarande bör förekomma en viss restriktivitet när det gäller den handel som trots allt — det vill jag poängtera — har en gynnad ställning.

Man kan naturligtvis hysa förståelse för de motionärer som vill ha ännu större frihet på handelns område. Kanske går vi så småningom mot en sådan ökad frihet. Jag tror dock att det kommer att visa sig att det är i de allra största orterna som det för dagen finns ett mer uttalat behov av längre öppethållande än det som blir möjligt efter ett ikraftträdande av den nu föreslagna

Affärstidslag

lagstiftningen. Den statistiska undersökning som ligger till grund för utredningens förslag visar också, att det i övriga orter inte föreligger någon egentlig efterfrågan på avsevärt utökat öppethållande från konsumenternas sida. När det gäller dygnets senare timmar och söndagar är procentandelen på efterfrågesidan ganska ringa.

Det är av stort värde, tycker jag personligen, att kommunerna får möjlighet att medge utökad affärstid, eftersom det är mest näraliggande för de kommunala instanserna att kunna bedöma de speciella behoven i varje ort. Genom god kontakt med företrädare för handeln och dess anställda har man också i kommunerna möjlighet att höra parterna innan beslut fattas. Jag tror knappast att kommunerna kommer att bromsa en utökning av affärstiderna i de fall ett verkligt behov av förlängt öppethållande föreligger.

Jag sade nyss att jag har förståelse för de motionärer som företräder meningen att handeln helt bör frisläppas, även om jag har invändningar att göra mot vissa motiveringar i motionerna. Det gäller exempelvis att man söker ge sken av att ett sådant frisläppande är ett intresse för både stora och små företag. Jag vill framhålla att det är de små företagen eller rättare sagt mellanföretagen som skulle komma i kläm vid ett slopande av lagstiftningen. Det gäller främst speceriaffärer och snabbköp i vissa stadsdelar.

Jag skulle också ha kunnat förstå, om någon gått emot förslaget om utökning av affärstiderna. Det finns starka skäl för ett sådant ställningstagande, bl. a. att de öppethållandemöjligheter som redan föreligger inte på långa vägar utnyttjas.

Däremot kan jag, herr talman, inte hysa någon förståelse — och knappast heller respekt — för den motion som har herr Persson i Heden som första namn här i kammaren. Man brukar säga att släkten är värst, och nog måste alla

familjeföretagare betacka sig för det släktskap som motionärerna härvidlag vill ingå med dem. När nu motionärerna också tycks vilja ingå någon sorts släktskap med Handelsanställdas förbund, som man kallar Affärsanställdas förbund, hade det funnits skäl att kolla namnet — det rör sig dock om ett av våra största fackförbund. Jag tror att Handelsanställdas förbund och dess många medlemmar betackar sig för den tvivelaktiga hjälp det här är fråga om. Motionärerna vill nämligen behandla storföretagen restriktivt och tror sig på detta sätt ge de handelsanställda ett handtag. Nu förhåller det sig så, att Handelsanställdas förbund klarar förhandlingarna lättare med storföretagen som motparter, eftersom organisationsgraden ligger mycket högt i just dessa företagsgrupper. I de små företag som motionärerna vill ge en gynnad ställning är organisationsgraden låg, varför det inte skulle vara lätt att lösa de anställdas problem med den ordning motionärerna föreslår. — Så var det alltså med den hjälpen!

Herr talman! Efter några år har vi möjligheter att bedöma hur föreliggande förslag verkat i praktiken. Jag förutsätter att den arbetstidsförkortning som håller på att genomföras skall påverka de handelsanställdas möjligheter att få rimliga arbetstidsförläggningar trots ett ökat öppethållande. Kvinnorna är i majoritet inom handelsyrkena, och det finns därför i detta sammanhang skäl att påpeka, att ett ökat öppethållande av affärerna bör motsvaras av ett längre öppethållande av barnstugorna. Särskilt de kommuner som kommer att bevilja utsträckt affärstid måste alltså observera att frågan om barntillsynen bör tas med i bilden.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! När jag tar del av remissutlåtandena över den utredning som

Affärstidslag

ligger till grund för den proposition vi nu behandlar frapperas jag av hur oense remissmyndigheterna är rörande verkningarna av ett totalt slopande av den nuvarande lagstiftningen. Man behöver ingalunda vara bekajad av någon regleringstro, om man accepterar den proposition som statsrådet Lundkvist här lagt fram med förslag om en tidsbegränsad affärstidslag såsom ersättning för butiksstängningslagen.

Det är ju tre intressenter, konsumenter, företag och anställda, som på olika sätt berörs av lagstiftningen.

Självfallet hoppas och tror jag att de fem prövoåren skall ge sådan erfarenhet, att vi kan gå vidare på liberaliseringens väg och kanske helt slopa den nu diskuterade affärstidslagen. För närvarande är det enligt min uppfattning ingalunda de mindre företagen som skulle dra fördel av ett slopande av lagstiftningen i dess helhet. Jag tror inte ens det är säkert att konsumenterna skulle ha enbart fördelar av ett dylikt slopande. Eftersom remissinstanserna är så osäkra och tydligen är av den uppfattningen, att det skulle vara lämpligt med den föreslagna avvecklingstiden på fem år, finns det ingen anledning att inte acceptera propositionen.

Jag skulle önska att vi under de fem årens prövotid finge en bättre facklig anslutning av de anställda. Denna är erkänt låg och jag anser att det skulle vara en fördel för alla parter, om vi fick en drive som gav bättre anslutning. Dessutom skall det bli intressant att se, om den föreslagna lagstiftningen inte får negativa verkningar för konsumenterna. Det kommer att visa sig huruvida denna liberalisering leder till höjda priser eller icke. Jag är inte beredd att säga att så bli fallet, men inte heller motsatsen. Jag anser även att det skall bli ganska intressant att iakttaga den strukturomvandling inom handeln som är i full gång för närvarande och vad den kommer att leda till för resultat inom de närmaste åren. Jag tror inte

att den pågående omvandlingen kommer att vara avslutad efter den närmaste femårsperioden, men mycket kommer säkerligen att ha inträffat.

Jag har tidigare förklarat, att jag hoppas att de erfarenheter som vi vinner under femårsperioden kommer att leda fram till en ökad liberalisering utöver den redan nu föreslagna och helst kanske till ett avskaffande av lagstiftningen i dess helhet. Inte ens de talare som har förordat en sådan omedelbar avveckling tycks emellertid vara helt på det klara med hur den kommer att verka. Jag fäste mig t. ex. vid att herr Mundebo nämnde att vi inte vet hur stor och hur snabb effekten blir. Det är kanske ett skäl för att i viss mån vara försiktig vid avvecklingen av lagstiftningen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Jag skulle vilja göra några kommentarer till motionsparet nr 789 i första kammaren och 965 i denna kammare; här i kammaren står bl. a. herr Dockered som undertecknare. I dessa motioner har man nämligen lyckats beröra en rad olika frågor i samhället. Man tar upp lokaliseringsfrågan, man tar upp glesbygden, man tar upp tätorterna, man tar upp de problem som de förvärvsarbetande kvinnorna kan ha när det gäller att göra inköp, man tar upp de problem husmödrar med småbarn kan ha, man tar upp de äldres problem och småföretagarnas problem.

Vad jag framför allt har fäst mig vid är att man i motionerna har skrivit, att om butiker läggs ned är detta ur trivselsynpunkt för många en svår förlust, särskilt för de gamla och ensamma, för vilka butiken har varit en träffpunkt. När jag läser detta tycker jag att motionärerna manar fram en idyll från gångna tider. Jag erinrar mig en beskrivning av en butik från sekelskiftet som jag läste om för några år sedan.

Affärstidslag

Det var en beskrivning av en butik från den tid då det fanns många butiker och en kraftig branschuppdelning. Det rådde ordning och reda i butikerna. Allt och alla hade sina bestämda platser. Bakom disken fanns varorna och där stod biträdena i långa rader. Framför disken satt kunderna och gav sina order. Livet flöt lugnt, ty folk hade gott om tid, men nästan alla hade ont om pengar. Det fanns inte så mycket att köpa, varför den största golvytan i försäljningslokalen var avsedd för kunderna och den minsta för varorna. Väntan i butikerna kunde bli lång, men det gjorde inte så mycket när varorna var värda mer än kundernas tid.

När man har hört en del av de debattinlägg, som har förekommit här, har man nästan fått ett intryck av att några talare har tänkt sig tillbaka till denna tid; jag syftar på dem som har talat varmt för de små butikerna, för närhetsbutikerna, men inte på dem som fru Hörnlund nämnde och som man har tänkt på i affärstidsutredningen.

Vad är det som har skett med butikerna? Jo, en mycket kraftig sammanslagning har ägt rum. Vi fick till en början flerbutiksgupper, där det såldes bröd och mjölk, specerier, kött och fläsk. Man behövde inte gå i så många olika affärer; allt fanns under samma tak. På senare år har det skett en väldig utveckling, och vi har fått allt fler självbetjäningsbutiker. År 1948 hade vi bara 22 sådana, men nu är nära nog alla livsmedelsaffärer snabbköpsbutiker.

Den gamla butiken, med den manuelle betjäningen där man fick vänta länge på att bli betjänad, kommer väl inte tillbaka, ty det har på detaljhandelns område under de senaste årtiondet ägt rum en genomgripande utveckling och omvandling. Det är en omvandling som i mycket hög grad berör den enskilde konsumenten. Till denna omvandling har såväl landsbygdens avfolkning som förändringar i tätorterna och innerstadens bebyggelse medverkat. Innersta-

den ändrar karaktär, och detta kan för många av dem som bor där innebära att de får långt till butikerna. Under år 1963 upphörde 1 800 livsmedelsbutiker, men bara 200 nyetablerades. Antalet varuhus har ökat kraftigt — 1964 var de ungefär 270 och i år är de betydligt fler.

När det gäller butikernas placering lägger företagarna krasst ekonomiska synpunkter på sitt val. Vi kan väl enbart beklaga att de då inte alltid tar så stor hänsyn till konsumenterna. De måste få butikerna att löna sig. Man kan kanske förstå en köpman som inte vågar satsa på en närhetsbutik, när man vet att en livsmedelsaffär för att vara lönsam kräver en omsättning som närmar sig en och en halv miljon kronor.

Till detta kommer att den kraftiga höjningen av vår levnadsstandard har medfört att vi fått råd att köpa mer. Vi vill ha möjlighet att välja mellan olika kvaliteter och varianter av olika varuslag. Halvfabrikat och färdigberedda varor blir allt vanligare. Vi får en varumarknad som kännetecknas av nya material för nya ändamål. I dag torde sortimentet i en livsmedelsaffär vara ungefär dubbelt så stort som det var 1950. Konsumentens krav på valmöjlighet och högt ställda anspråk på färskvaror — fisk, grönsaker m. m. — kan knappast uppfyllas i en närhetsbutik. En närhetsbutik kan inte heller leva på försäljning av mjölk, färskt bröd och kaffe eller ting som vi har glömt att köpa hem eller som plötsligt tagit slut för oss.

Hur slår vi konsumenter vakt om närhetsbutiken? Jag tror inte att företagen kan räkna med att vi konsumenter skall känna tacksamhet enbart för att han har den lilla butiken. Vi kommer nog att kräva att han skall följa med vad som händer och sker. Vi vill ha nya varor. Vi vill inte att affären skall bindas vid ett visst sortiment varor som gick att sälja förr i tiden.

Affärstidslag

Man har här talat om glesbygden, men även de som bor i glesbygderna har nog i många fall själva medverkat till att butiker måste läggas ned därför att de åker in till närmaste större ort och där gör sina inköp.

Självklart måste man tänka på de gamla och de sjuka, men jag tror inte man löser deras problem på det sätt som föreslagits i den motion som jag här nämnt, I: 789. När man läser den motionen, framför allt den första attsatsen, får man intrycket att motionärerna verkligen är välvilligt inställda till de handelsanställda och deras problem. Motionärerna säger att man i fråga om dispenser skall vara särskilt restriktiv mot de stora företagens butiker. Då vill jag bara erinra om vad Handelsanställdas förbund har skrivit i sitt remissyttrande:

»Det utsträckta öppethållandet finner vi med hänsyn till opinionsundersökningarna mindre motiverat men anser oss böra godtaga detsamma med förväntan att en ytterligare utsträckning av affärstiden genom kommunala beslut endast skall förekomma i undantagsfall.» Jag är mån om att understryka att Handels i sitt remissyttrande självfallet har tänkt både på de små och på de stora butikerna.

Vart tar då intresset för de anställda vägen när man kommer till den andra attsatsen? Där föreslås, att s. k. familjebutiker med ingen eller endast ringa anställd arbetskraft utöver familjemedlemmar skall undantas från bestämmelser om affärstid. Det skulle vara av intresse att få veta för det första vad man egentligen menar med s. k. familjebutiker och för det andra vad man menar med »ingen eller ringa anställd arbetskraft». Det är kanske inte så lätt att svara på den frågan. Om två deltidanställda delar på en tjänst, skall det då räknas som »ringa anställd arbetskraft»?

Om man undantoge familjeföretagen från affärstidslagen, skulle dessa kun-

na hålla öppet när som helst. Motionärerna säger sig vilja slå vakt om de små företagens intressen, men i själva verket tror jag att motionärerna har glömt bort de små företagen, som jag inte alls tror är intresserade av detta längre öppethållande. Det kan naturligtvis sägas, att ingen tvingas att utnyttja denna möjlighet till längre öppethållande. Å andra sidan tror jag att dessa företag kommer att känna det som ett tryck att göra det.

Ett par talare har berört förhållandena på landsbygden och sagt, att dessa problem där är särskilt besvärliga. Jag vill då bara erinra om att affärstidsutredningen gjort vissa undersökningar som bl. a. visar, att 43 procent av hushållen på landsbygden är nöjda med stängning kl. 17 eller tidigare. Jag vill också påminna om att Centerns kvinnoförbund ifrågasatt om det är lämpligt att utsträcka affärstiden. Den i lagen nu medgivna affärstiden mellan 8 och 19 har inte utnyttjats fullt. År 1964 förekom kvällsöppet en dag i veckan endast på 85 orter.

När jag ändå talar om landsbygden vill jag beröra vad fröken Wetterström sade om varubussarna. Hon var ängslig för att de skulle tvingas att upphöra med sin försäljning kl. 20. Jag vill då erinra om att det i 2 § i förslaget till affärstidslag heter:

»Om det för särskilt fall är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse, skall kommunens styrelse eller nämnd som utses av fullmäktige i kommunen medge affärstid utöver den vanliga.»

Jag har svårt att tänka mig att någon kommun icke kommer att medge varubussarna att bedriva sin verksamhet efter kl. 20.

Det har i diskussionerna om affärstiderna ofta sagts, att det är de anställda som bromsat utvecklingen i denna fråga och att de inte velat gå konsumenterna till mötes. De anställdas fackförbund, Handels, har emellertid framhållit, att man gärna vill gå konsumenten

Affärstidslag

terna till mötes, om det visar sig att det finns ett verkligt behov av ett längre öppethållande. Det är emellertid ersättningsfrågan som varit det stora tvisteämnet. Sedan man nu genom förhandlingar fått bestämmelser om kompensation för obekvämt arbetstid, har man kunnat gå med på affärstidsutredningens förslag.

Jag vill också kraftigt understryka vad fru Hörnlund sade, nämligen att när de anställda ställt sig tveksamma till förslaget om ett längre öppethållande så har det inte varit därför att man är bekväm eller ogin. En följd av detta längre öppethållande blir t. ex. att barntillsynen måste anpassas därefter, och detta betyder att även andra grupper av anställda kommer att beröras av att affärerna hålls öppna längre. Jag tror därför att det är många affärsanställda som är mycket tack samma för att riksdagen i våras biföll regeringens förslag att ge ett ökat stöd till barnstugorna och inte följde den borgerliga linjen, som gick ut på att man i huvudsak skulle satsa på lekskolorna. Vad vi nu behöver ute i kommunerna är en kraftig utbyggnad av barn daghemmen, men vi måste också se till att vi får fler eftermiddagshem än vi för närvarande har.

Man har ofta i detta sammanhang sagt att de anställda varit motsträviga. Låt mig då erinra om att det finns ytterligare en part som inte känt eller känner någon större entusiasm för tanken på ett längre öppethållande, nämligen företagen. När affärstidsutredningen lade fram sitt förslag skrev man i tidningen Köpmannen att ett ökat kvällsöppet kunde leda till högre kostnader och att det därför fick bli den enskilde köpmannens sak att bedöma i vad mån det skulle löna sig för honom att hålla öppet längre. Man sade vidare: »Det får inte förtänkas handeln att den hesiterar inför kostnadsstegringsrisken.»

Sveriges köpmannaförbund har uttalat att man inte skall underskatta svå-

righeterna när det gäller rekryteringen av folk. Vidare har man uttalat: »Visst skall detaljhandeln i sin egenskap av servicenäring främst tillgodose konsumentintressena. Det är möjligt endast om tillräcklig och kvalificerad arbetskraft finns för uppgiften.» Tidningen Köpmannen har i sitt novembernummer framfört samma synpunkter som Handelsanställda i sitt remissyttrande. Det sades där att det inte finns något särskilt stort behov av ökat öppethållande och vidare — jag tycker att det finns anledning att understryka detta — att det är bra att man har föreslagit en fortsatt laglig reglering av affärstiderna. Förbundet slutar med att säga att den första tiden, innan man får reda på hur konsumenterna reagerar inför de ändrade tiderna kommer att bli en provotid. Det vill jag ge förbundet rätt i.

Det har sagts redan tidigare i debatten att man inte vet vilka konsekvenserna av denna nya lag kommer att bli. Det är på denna punkt meningarna är delade. En del anser att konsekvensen kommer att bli ökade kostnader och därmed högre priser, medan andra menar att dessa farhågor är överdrivna. Jag tycker att det finns anledning att beakta (vad Svenska arbetsgivareföreningen uttalat på denna punkt. Dess uttalande är återgivet på s. 40 i propositionen: »Svenska arbetsgivareföreningen anför att om affärstiden förlängs eller förläggs på annat sätt än för närvarande och till följd därav priserna höjs eller prissänkningar fördröjs är det inte fråga om egentliga prissförändringar utan om kostnader för en ökad service från handels sida som konsumenterna begär.» Liknande synpunkter har uttalats av yrkeskvinnors klubbars riksförbund och av Högerpartiets kvinnoförbund. Det kan vara bra att hålla detta uttalande i minnet när vi någon gång i framtiden diskuterar priser. Jag är inte övertygad om att de nämnda organisationerna då kommer att minnas vad som sagts i dessa yttranden.

Affärstidslag

Det råder delade meningar om huruvida man omedelbart skall övergå till helt fria affärstider nu eller avvakta en prövotid på fem år. En del remissinstanser har sagt att en omedelbar övergång till ett fritt system kommer att medföra svårigheter. Jag vill erinra om att dessa synpunkter framföres i remissvar som kommer från ett par länsstyrelser och från Högerpartiets kvinnoförbund. Personligen tror jag att det är bra att vi får fem år på oss, så att vi liksom kan pröva oss fram och överblicka verkningarna av detta nya fria system. Det finns flera remissinstanser, däribland LO, som har uttryckt liknande synpunkter som mina. Sedan de fem åren har gått, får man se vilka erfarenheter vi har fått och om vi då skall slopa affärstidslagen eller ej.

Fröken WETTERSTRÖM (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall bara ta upp en liten detalj i fru Skantz' anförande, lika väl som hon egentligen bara tog upp en liten detalj i mitt anförande. Den gäller varubussarna.

Jag är fullt medveten om att möjligheter finns för dem att med tillämpning av 2 § erhålla dispens. Men, fru Skantz, jag tycker att det ligger något tokigt i detta system. Vi har inte så få varubussar som går ute i bygderna. Då skall varenda en av dessa i rädslan för att komma 5 minuter över 8 på kvällen an hålla om dispens, varpå hela denna onödiga administrationsapparat igångsättes, fastän det borde vara självklart att de skulle kunna få utöva sin näring.

Därför är jag helt allmänt emot regleringar och dispenser. Jag tror att ingen ändå vågar påstå, att man kan vara hundra procentigt säker på att alla dispensansökningar kan bedömas fullt objektivt.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Jag ber att först få instämma i de synpunkter som framförts

av fröken Wetterström och herr Mundebo. I mitt inlägg skall jag begränsa mig till endast en del av vad denna fråga gäller.

Behoven är mycket olika i skilda delar av landet. I storstockholmsregionen är förhållandena på distributions- och detaljhandelsområdet mycket speciella. De senaste årens köpvaneutveckling och genomgripande strukturomvandling inom detaljhandeln har otvivelaktigt framträtt särskilt markant inom detta område.

Det nuvarande systemet har inneburit ett kineseri med dispenser, som ger upphov till administrativa svårigheter och orättvisor. Det föreliggande förslaget innebär att dispenskrånglet fortsätter, vilket är beklagligt.

Stockholms handelskammare säger i detta sammanhang att det enda sättet att komma ur dilemmat kanske vore att legalisera en dispensgivning, exempelvis för vardagskvällarna mellan klockan 20 och 22. Det heter i Stockholms handelskammares yttrande: »Dispenser skulle då lämnas till i princip alla som ansökte härom.» Redan det förhållandet att en affär sökt dispens skulle med andra ord visa att det också finns ett behov av ökade inköpsmöjligheter hos sökandens kunder. Det heter vidare: »En sådan legaliserad dispensetid skulle emellertid i sak innebära detsamma som att den lagliga butikstiden utsträcktes på motsvarande sätt, vilket i sin tur torde innebära att man lika gärna helt kunde avstå från all affärstidsreglering.»

Enligt förslaget är det kommunerna som skall lämna tillstånd till extra öppethållande. Jag kan ha förståelse för principen att det är de lokala förhållandena som skall väga tungt i vågskålen, när man skall fatta beslut om dispens. Men principen har sina svagheter när det gäller ett storstadsområde, t. ex. storstockholmsområdet. Ja, ibland kan konsekvenserna bli nästan orimliga. Låt mig bara få peka på ett exem-

Affärstidslag

pel! Shoppingcentrum i Skärholmen, som ligger inom Stockholms stad, skulle faktiskt kunna ha en affärstid under det att man på andra sidan E 4, d. v. s. i Huddinge kommun, skulle ha en annan affärstid. Det finns många fler exempel från storstadsområden som skulle kunna belysa hur otillfredsställande det vore med alla de olika affärstider om vilka de olika närliggande kommunerna kan besluta.

Jag skulle också vilja peka på en annan oformlighet, varom Kooperativa förbundet framhållit i sitt remissyttrande: »Men i betänkandet förekommer en kommentar, som uppenbarligen kan misstolkas och som styrelsen därför vill påtala. På sid. 134 står: 'För att en kommunal avvikelse skall kunna godtas bör i princip fordras att dess verkningar inte får räckvidd utanför kommunen.' Skall detta gälla även för tillämpningen av lagförslaget § 3 (och inte endast som ett allmänt resonemang om tidigare tillåtna avvikelser i restriktiv riktning), ter sig formuleringen närmast grotesk mot bakgrunden av den nyare utvecklingen av detaljhandeln och konsumenternas köpvanor. Konkret kan detta åskådliggöras av externa varuhus och försäljningsställen vid tunnelbanestationer, just de enheter för vilka behovet av utsträckt affärstid särskilt starkt gör sig gällande. Dessa enheter är inte förbehållna invånarna i en kommun, deras verkningar gör sig gällande — och skall göra sig gällande — utanför kommunen.» Kooperativa förbundets styrelse slutar denna del av yttrandet med en anmärkning om att kommunernas tillämpning av lagförslaget enligt dess mening inte på något sätt får vägledas av den ifrågavarande satsen i affärstidsutredningens betänkande. Jag ber, herr talman, att få instämma i detta KF:s påpekande.

Någon talare nämnde kostnadsfrågorna. Det är naturligtvis svårt att i dagyttra sig om vad som kommer att hända. Jag skulle tro att vi alla är medvetna om

att kostnaderna kommer att stiga om man får ett längre öppethållande. Till en början torde det emellertid inte medföra någon revolution på området. Frågan om lönsamheten kommer nog hela tiden av vara vägledande för de olika detaljhandelsföretagen. Det är ändå ganska intressant att i detta sammanhang ta del av exempelvis vad just Kooperativa förbundet säger om kostnadsfrågorna: »Styrelsen har den bestämda uppfattningen — grundad på erfarenheter från de kooperativa försäljningsställen som redan nu har möjlighet att hålla öppet efter vanlig affärstid — att ett utsträckt öppethållande inte höjer kostnaderna.»

Det finns mycket mer att säga i denna fråga, men det mesta har redan sagts. Jag skall därför avsluta mitt anförande med en allmän reflexion. När man tagit del av affärstidsutredningens betänkande, remissinstansernas yttranden, departementschefens synpunkter och utskottsutlåtandet blir man närmast överraskad över hur få de framförda argumenten är för fortsatt reglering på detta område och hur många argumenten är för att nuvarande lag upphäves. Ändå kan den stora allmänheten och de många konsumenterna i morgon registrera ett beslut, som innebär fortsatt reglering.

Alla vill egentligen liberalisera på detta område och önskar kanske t. o. m. göra det helt, men tydligen vågar vi inte — är det månne ett resultat av decenniernas utveckling mot det alltigenom reglerade svenska samhället?

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Alla tycks, såsom herr Wennerfors avslutningsvis framhöll, vara ense om att det är lämpligt med en liberalisering av affärstidsregleringen. Utredningen, departementschefen och tredje lagutskottet ger alla uttryck för tanken att man troligen på litet sikt helt skall kunna slopa regleringen på detta område. Flera motionärer och tidigare

Affärstidslag

talare menar däremot att man bör kunna slopa den omedelbart.

Skillnaden i de olika uppfattningarna är ändå inte så särskilt stor. Frågan är närmast hur man bedömer de risker, som kan uppstå i olika avseenden, om man efter många års reglering helt plötsligt skulle släppa alla bestämmelser. Det är ingen som med säkerhet vet vad som kommer att ske. Det tycks mera vara fråga om tro än om vetande.

Jag har, herr talman, anslutit mig till utskottets hemställan, eftersom jag mot denna bakgrund anser att det är lämpligt att gå fram litet försiktigt och att i varje fall ha en övergångstid på fem år innan man inför ett helt fritt system.

Man kan ändå inte komma ifrån att det är vissa risker förenade med ett omedelbart slopande. Vissa sociala verkningar av negativ innebörd kan uppstå för framför allt småbutiker med karaktären av familjeföretag. Detta torde också vara anledningen till att t. ex. Sveriges köpmannaförbund och Tobakshandlarnas riksförbund har gått emot ett omedelbart slopande.

Redan nu förekommer tyvärr en bort-rationalisering av mindre butiker, och det är risk för att ett omedelbart avskaffande av regleringen skulle öka denna avvecklingstakt och hota existensvillkoren för många sådana småföretag. För konsumenterna kan det givetvis inte vara till fördel att fler närbutiker försvinner, vilket kanske också **alla** är helt ense om.

Man kan inte heller komma ifrån att det finns risk för att ett ökat öppethållande kommer att medföra högre varupriser genom att ett sådant är förenat med större kostnader. Det torde ändå inte vara någon större allmänhet, som har intresse av att göra sina inköp efter klockan 8 på kvällen. Det måste därför bli fråga om en dyr försäljning för att tillgodose en mycket liten kundkrets.

Herr talman! Mot bakgrund av det anförda tycker jag alltså att det är klokt att genomföra en försiktig över-

gång genom att stanna vid den grad av liberalisering som det nu framlagda förslaget innebär. Om fem år bör det finnas betydligt större förutsättningar än nu att avgöra om det — såsom jag tror är möjligt — går att helt slopa regleringen på detta område.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **HYLTANDER** (fp):

Herr talman! Liberaliseringar är önskvärda och nödvändiga inte bara i affärstidslagen utan även på många andra områden, men de skall vara både vettiga och praktiskt tillämpliga, vilket också gäller i det nu aktuella fallet.

Jag tror jag vågar påstå att den detaljhandel vilken har fungerat under den tid som gått har fyllt sin servicefunktion på ett tillfredsställande sätt. Jag förmodar att det finns de som vill ge ett högre betyg åt den detaljhandel vi haft och har i dag och skulle tro att vi får den service på detaljhandelns område som vi förtjänar, liksom vi också kommer att få de företag vi förtjänar.

I dag sker en ganska kraftig omvandling på detaljhandelns område. Alla ser vi hur tillväxten av detaljhandelsomsättningen äger rum inom en viss sektor medan omsättningen avtar inom andra. Om denna utveckling enbart är konsumentvänlig och rationell ämnar jag inte ta ställning till i dag, men jag vill allvarligt framhålla, att det finns starka skäl som talar för att det inte enbart förhåller sig så, det finns ur konsument-synpunkt både för- och nackdelar med denna utveckling.

Här har det framförts förslag om ett fullständigt slopande av affärstidslagen men också om ett bibehållande av den nuvarande lagstiftningen, varvid argumenten har varit ungefär desamma. Man har hänvisat till konsumenten, den enskilde handlaren och den anställde och dennes intressen, och jag fick i någon mån intryck av att man i detta fall har

Affärstidslag

läst ungefär som en viss potentat läser bibeln och använder argumenten på motsvarande sätt.

Jag satt nere i bänken förut och kunde inte bli fri från ett intryck som åtminstone några av kammarens andra ledamöter också fick. Det diskuterades för inte så värst länge sedan om vi skulle ha ettöringar och tvåöringar, och den debatten urartade tämligen rejält. I den här debatten tycker jag att talarna i vissa fall rört sig på ett teoretiskt plan och avlägsnat sig från de praktiska möjligheterna. Särskilt gäller detta dem som har yrkat på slopande av all lagstiftning i sammanhanget.

Vad är det som är angeläget i detta fall? Jo, det är att denna varudistribution fungerar på ett tillfredsställande sätt. Nu är det inte härvidlag som i en fabrik, som tillverkar varor, på det sättet, att man kan planera produktionen och lägga in de olika momenten i just den takt man önskar, utan det finns en faktor som är ytterst svår att planera in, nämligen kundtillströmningen till butikerna. Kunde man beräkna denna och därtill — på det lättvindiga sätt som de, om jag så får säga, teoretiska talarna använt — plocka in den servicepersonal, som behövs vid de aktuella tillfällena, utan hänsyn både till bekvämlig arbetstid m. m. och den absoluta inverkan som service på obekvämlig arbetstid måste få på prissättningen, såvida den inte kan uppvägas av en ökning av varuströmmen, först då håller det där resonemanget.

Vi har ett litet exempel på öppethållande under jultiden. Just i dessa dagar brukar det på vissa ställen vara öppet till kanske både sju och åtta, och statistiken visar att de första dagarna under denna period är tillströmningsfrekvensen alltid mycket dålig. Närmare jul ökar den något. Företeelsen visar kanske i någon mån vad denna ordning skulle innebära.

En positiv sak i propositionen är, det vill jag understryka, att det lokala veto,

som har förekommit och ställt till ett visst trassel på många håll, kommer att försvinna. Jag tror inte att konsumenterna skulle uppskatta en oregelbunden flora av olika öppethållandetider, som gör att ingen vet när den eller den affären har öppet. Jag har inte hört någon som uppskattat det. Och en sådan flora får vi, om vi skall göra en anpassning till den normala arbetstidsram vi har och om vi samtidigt skall ha en öppethållanderam som den som redan ligger inom propositionens möjligheter.

Här har i en tidigare debatt talats om att det är det krassa företagsmässiga ekonomiska tänkandet som är utslagsgivande. Ett sådant tänkande finns, och jag vill påstå att det är mera utpräglat ju större företaget är. Samtidigt blir den personliga kontakten mindre och även servicemöjligheterna, som vi i egenskap av konsumenter så gärna vill ha, försämrade. Om jag inte tar fel, kommer vi att få allt mindre av den varan under de år som ligger framför oss.

Här är nu föreslaget att lagstiftningen skall gälla under fem år, och jag tror att de erfarenheter vi vinner under de fem åren kommer att ge oss ett bättre underlag för våra diskussioner, när vi skall ta ställning till hur lagen i fortsättningen skall vara utformad, om den skall slopas helt eller få en ny form.

Det finns väl ingen lagstiftning som förbjuder bankerna att ha öppet på lördagar. Men icke förty har kravet på ökad fritid och styrkan hos de anställdas organisation lett till denna bankernas bristande service, som är mycket kännbar för vissa grupper i samhället. Jag skall inte säga att det kommer att bli samma förhållande på handelns område, men man kan ju göra det tankeexperimentet. Våra teoretiker kan ju börja leka med tanken.

Slutligen gav någon av damerna här en liten känga i samband med att barnstugorna skulle hålla öppet längre, om vi fick ökade öppethållandetider. Som man brukar göra från socialdemokra-

Affärstidslag

tiskt håll slängde hon ut att de borgerliga ville ha ökade bidrag till lekskolorna och mindre bidrag till barnstugorna. Det parti jag representerar har dock arbetat träget för bättre möjligheter för barnstugorna och i detta fall även för lekskolorna. Jag skulle därför vilja att de socialdemokratiska talarna höll isär begreppen och gav kängorna till dem som de passar åt.

Herr **WENNERFORS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om det var jag som nu fick en känga av herr Hyltander, men jag skall inte känga tillbaka utan bara anföra ett praktiskt exempel som det vore intressant att höra herr Hyltanders uppfattning om.

Jag anförde att förhållandena är mycket olika i landet och behoven mycket skilda. I det sammanhanget framhöll jag särskilt storstockholmsregionen. Jag vill nu fråga hur herr Hyltander ser på det förhållandet att en del affärsföretagare i Stockholms city f. n. har dispens att hålla öppet längre än till kl. 20. Men så etableras det i en annan stor tunnelbanestation affärer, vilkas innehavare också hoppas att få dispens. Men dispens nekas dem. De får bara hålla öppet till kl. 19 — när andra affärsinnehavare ett stycke därifrån får ha öppet till kl. 22. Det uppfattar jag som en stor orättvisa. Jag vore som sagt intresserad av att höra hur herr Hyltander ser på den saken.

Herr **HYLTANDER** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Någon känga vet jag mig inte ha givit herr Wennerfors, men det är möjligt att vad jag sade inte passade honom heller. Det får han avgöra själv i sitt ställningstagande till den historia jag i förbigående nämnde om.

Beträffande Stockholms problem är de väl inte främmande för någon av oss, och jag tror inte att vi på något ställe ute i landet vill ha dem. De är ju

speciella, och man kan säga att staden lider av någon form av elefantsjuka, som helst borde botas på det sättet att man delade upp staden och skickade ut en del av befolkningen till mindre trångbodda ställen. Men det är en sak för sig.

Jag skall be att få citera en talare som häromdagen sade att Stockholm visserligen är en ganska betydande ort i Sverige men att det dock inte är mer än en sjättedel eller en sjundedel — kanske en femtedel om man räknar med en större del av omgivningarna — av det svenska folket som bor där. Vi har som bekant dessa bekymmer även i andra delar av Sverige, och det är mest ur den synpunkten jag har sett frågan i dag.

Jag tror inte att det är omöjligt, herr Wennerfors, att det med den gällande lagstiftningen beviljas dispenser i den mån de behövs med hänsyn till den paragraf som talar om dessa saker.

Fru **HÖRNLUND** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hyltander började ge kängor här. Han påstod att damerna gav kängor. Nu tycker jag att han skall bestämma sig om han skall ha ental eller flertal.

Även om det finns anledning att tala om borgerlig dubbelbottning i frågan om barntillsynen, så tog jag inte upp den saken i detta sammanhang. Jag påpekade bara att de kommuner som bestämmer sig för ett förlängt öppet-hållande också behöver se till den frågan, eftersom så många kvinnor är syster-satta just inom detta yrke.

Eftersom herr Hyltander och jag tycks ha samma intresse av att man inte skall skynda alltför fort när det gäller öppethållande, tycker jag att det kanske var litet ofint att dra in mig i denna debatt.

Herr **HYLTANDER** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall be att genast få undanta fru Hörnlund i detta avse-

Affärstidslag

ende. Jag kom faktiskt inte ihåg namnet på fru Skantz; annars var det henne det gällde. Jag sade att det var en av damerna. Nu kände sig tydligen fru Hörnlund träffad, och jag vet inte om det var aktuellt. Jag borde kanske ha angivit den riktiga adressen.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Det torde inte finnas någon som vill arbeta utan skäligen ersättning, allra minst på obekväm arbetstid. Vi riksdagsledamöter som i dagarna har kvitterat ut ett enligt min mening i nuvarande ekonomiska läge för högt arvode, borde inte begära detta av någon, inte ens av den företagare som ensam eller med hjälp av sin familj sköter sin affär eller butik.

Ett ytterligare ökat öppethållande utöver förslaget måste helt naturligt medföra ökade kostnader och därmed ökade varupriser. Det kan väl inte vara vare sig ett konsument- eller företagarentresse i dagens redan höga kostnads-läge.

Herr talman! Låt oss tills vidare prova det förslag som ett enligt utskott har stannat för.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 790 och II: 962, I: 791 och II: 966 samt I: 792 och II: 964; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Wetterström begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 58, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionerna I: 790 och II: 962, I: 791 och II: 966 samt I: 792 och II: 964.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fröken Wetterström begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 170 ja och 20 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B och C

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 9

Föredrogs vart för sig

tredje lagutskottets utlåtande nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 426) om flottning i allmän flottled; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckt motion om åtgärder för att främja fisket i Torne älv, och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1966/67, såvitt propositionen avser jordbruksärenden.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 10

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer, att bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista statsutskottets utlå-

tande nr 163, sammansatt konstitutions- och tredje lagutskotts utlåtande nr 1 och sammansatt konstitutions- och första lagutskotts utlåtande nr 1 i nu nämnd ordning måtte uppföras närmast efter konstitutionsutskottets memorial nr 46.

Denna hemställan bifölles.

§ 11

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets memorial:

nr 44, angående viss utredning rörande registrering av partibeteckningar, och

nr 45, med förslag till vissa ändringar i riksdagsstadgan; samt

bankoutslottets utlåtanden och memorial:

nr 57, i anledning av framställning från styrelsen för riksdagsbiblioteket angående anvisande av anslag för partiell flyttning av riksdagsbiblioteket,

nr 58, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken angående ordinariesättning av vissa tjänster vid riksbanken m. m.,

nr 59, angående ordinariesättning av en tjänst vid riksdagens förvaltningskontor,

nr 60, med förslag till ändringar i bankoreglementet, reglementet för riksgäldskontoret och reglementet för riksdagsbiblioteket,

nr 61, angående instruktion för bankoutslottet,

nr 62, i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående iordningställande av ledamotsrum i riksdagshuset, och

nr 63, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om motioner om arbetsrum för riksdagens ledamöter m. m.

§ 12

Anmäldes och godkändes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 378, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister, m. m.; och

nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier, m. m.

§ 13

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 23.17.

In fidem

Sune K. Johansson